

www.e-rara.ch

**Gisberti Voeti theologiae in acad. Ultraiectina professoris selectarum
disputationum theologicarum, pars prima [-quarta]**

Voet, Gijsbert

Ultrajecti, 1648-1667

Zentralbibliothek Zürich

Shelf Mark: Rm 303 & Rm 303: a-ac

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-22314>

De excelsis mundi ad VII. decalogi praeceptum.

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

cap. 43. Imprimis Zegedinum in locis commun. de morte tab. 2. ubi rigide contra fugam disputat.

C A P. VII. Ubi cito autores Pontificios, qui animarum curatoribus fugam prohibent:

Adde, iis Becanum part. 2. Theol. Scholast. tom. 1. tract. 3. cap. 6. qu. 4.

DE EXCELSIS MUNDI

Ad VII. Decalogi præceptum

P R I M A,

Quæ est

D E C H O R E I S.

Resp. JOHANNE LE FEBER Mediob.-Zeland. 30. Septemb. 1643.

Excelsa Papatus seu idololatriæ allusione ad phrafin & idololatriam Israelitarum. nobis dicuntur reliquia sive instrumentorum & utensilium, sive observationum & rituum, quæ idololatriæ antehac usurpare solent: de quibus egimus in 3. part. select. dilpp. tit. de Idololatriâ Indirectâ, aliisque ibidem citatis. Ad imitationem istorum vocamus Excella Mundi omnes reliquias aut instrumenta aut allicia, aut occasiones, & irritamenta, aut progymnasmata, aut signa vanitatis mundi, quæ cum reformatione doctrinæ ex ecclesiâ reformatâ ubique accuratè expurgari non potuerunt; aut expurgata subinde & de novo eam sic tentant, & infestant, ut nonnulli ex auditoribus, quin etiam ex membris ad illa tanquam scopulos, adharecant; & religioni suæ ignominiam, ecclesiæ molestiam, piis dolorem, infirmis scandalum, hostibus ludibrium pro virili obiciant.

Opponuntur autem ea variis decalogi præceptis. Ex. gr. Tertio & octavo sortes ludicræ, sortes & lusus illicitè lucratorii, Usuræ promiscuæ, aut non satis limitatæ: de quibus alibi egimus. Sunt & nonnulla contra nonum præceptum, verba scil. otiosa, mendacia officiosa, verba honoris & adulatoria aliique abusus linguæ. Sed his aliisque compluribus nunc missis, statuimus hæc vice ad petitionem studiosorum nostrorum ea solummodo examinare, quæ incurrunt in septimum præceptum.

Sunt autem ea 1. Choreæ. 11. Comœdiæ. 111. Luxus in conviviis & symposiis. 1v. Luxus in vestibus & suppellectile. v. Abusus in Ornamentu capillorum, faciei, &c.

Quæ omnia ad mundi vanitates, & impuritates, aut cupiditates carnis referuntur, tanquam tales indirectè, interpretativè, occasionaliter. Adde nunc hoc anno 1666. me has me dispp. earumque titulum de Excelsis Mundi, occasione mihi objectâ, contra alicujus convitium defendisse in præfatione ad tract. meum de aleâ anno 1660.

S. 1.

E choreis acturi explicabimus 1. distinctiones vocum. 2. Statum controversiæ constituemus. 3. Sententiam nostram argumentis suadebimus. 4. Confectaria educeamus. 5. Objectiones & exceptiones breviter diluamus. 6. Problemata quædam subjiciemus.

Quod ad primum : vox *saltationis* est generalis & neutra ; quæ tamen in hoc negotio usurpari solet : quæ derivatur à *salire* ; cùjus frequentativum *salitare* : unde concilium *saltare*. Quod cum Gr. αἰνῶς aliquo modo convenit. Vox *tripudii* magis propriè compositum corporis motum, & gesticulationem designat. Dicitur autem tripudium, quasi *terripavium*, ut vult *Festus*, vel quasi *tripedium* ; à numero scil. pedum motu in ternarium recidente. Hebr. vox רקר communiter sive hominum sive brutorum, sive inanimatorum subfultationem, aut saltationem significat. Chaldæus paraphrastes 2 Sam. 6. v. 16. usurpat pro tripudio humano. Sed מְחֹרֵם chorum notat ludentium, aut saltantium, à verbo הָלַךְ, quod in Kal. & pihel inter alia significat tripudiare Psal. 109. 22. Jud. 21. 23. Dicitur & Targumistis נִנְחָנָה Judic. 21. 21. ab Hebr. radice נָחַן. Græcis dicitur χορεία saltatio cum cantu, vel ἀπὸ τοῦ χορῶς, id est, tripudio ; vel ut alii volunt, ἀπὸ τῆς χαρῆς, id est, latitiæ. Ὀρχηστis ab ὀρχομαι tripudio, quod ab ὀρχομαι incedo. Quamvis Scaliger lib. 1. poet. cap. 18. aliunde deriveret. „ παραστῆναι ὀρχῶναι καὶ τὸ ἔχειν, detra- „ ctâ aspiratione ; aut ἀπὸ τῆς ὀρχῆς. Synonymum posterioribus Græc. usitatum est βαλλίζειν. sic enim canon. 52. 53. Concil. Laodic. βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι. Derivatur βάλλειν jactare, quia in chorea corpus certo modo jactatur. Hinc descendit Italicum ballare & balletto & Hispanicum baylar, & Gall. bal & baler.

Saltatio in genere describitur à Scaligero loc. cit. quod sit, *motus compositus numerosus gestu effingens rem, personam, quam canit aut tacet*. Sed hæc descriptio nimis angusta videtur ; nullam enim aliam saltationem comprehendit quam admodum artificialem & figuratam. Sed sunt & aliæ : uti ex divisionibus mox patefcer.

Dividuntur ergo saltationes ratione efficientium, subjectorum, locorum, finium, modorum, adjunctorum. 1. Ab inventoribus aliæ sunt *Pyrrhica*,
aliæ

aliæ *Thelesia*, aliæ *Sicinnæ*. 11. A saltantibus, aliæ solitariae, aliæ sociæ: quæ rursum vel virorum vel faminarum tantum (*Exod.* 15. *Judic.* 21.) vel mixtæ utrorumque; quæ melioris doctrinæ causâ *γυναικωνδρικᾶ* dicatur. 111. Ratione locorum seu nationum apud veteres distinguebantur in Jonicas, Cretenses, &c. & hodie in Germanicas, & in Gallicas, aut Anglicas, &c. 1V. A fine, seu usibus, aliæ sacræ seu religiosæ, aliæ profanæ. *Illæ* rursum vel verè sacræ & spirituales, ut *Exod.* 15. 2 *Sam.* 6.: vel pseudo-sacræ, & superstitionis, quales Israëlitarum *Exod.* 32. & Baalitarum 1 *Reg.* 18. 26. Et Saliorum, sacerdotum Martis, & *ἱεροχορηγία* illa quæ in Delo obiri solent. Et choreæ Angelorum, apud monachos Turcicos: quas refert à *Lapide* in *Prov.* 17. 20. Huc refer omnes saltationes theatricas in actionibus fabularum, & publicis ludis ac spectaculis exhibitas: quæ partem faciebant cultus Gentilis seu idololatrici: uti etiam colligi potest ex 1 *Cor.* 10. 7. *Ne igitur idololatra estote, sicut quidam eorum, ut scriptum est, Sedit populus ad edendum & bibendum, & surrexit ad ludendum.* Qualis ille lusus fuerit indicatur *Exod.* 32. v. 7. cum 19. 20.

Profanæ sunt trium generum 1. magis seriæ & gymnasticæ, ut *pyrrhica*, quæ ab armatis exercebatur: cujus peritum fuisse *Julium Cæsarem Scaligerum*, discas ex ipsius vita. 2. Magis ludicæ, quales *pantomimica*. Quo refer omnes alias, quæ animi relaxandi causâ exercentur. 3. Magis indecoræ, lascivæ, immo & turpes seu obscenæ, quales *κέρδικες* & *κέρδικισμοί*. De choreis & motibus spurcis in *Floralibus Lactantius lib.* 1. *cap.* 20.: ad quem locum autores citatos vide in selectis *commentar. Gallæi*, & in libro *Hospiniani de Festis Gentilium tit. de Floralibus pag.* 99. & *seqq.* Conferri potest *Jul. Cæsar Bulengerus lib.* 1. *de theatro cap.* 42. ubi de scenæ & orchestæ obscenitate. v. Ratione modorum, aliæ sunt statariæ, aliæ motoriæ. Vel aliæ comicæ, aliæ tragicæ, aliæ satyricæ. Et rursum ratione motuum corporis aliæ cubisticæ, aliæ sphæristicæ, aliæ orchesticæ. v. 1. Denique ex adjuncto, aliæ simplices, aliæ theatricæ; Seu privatæ, privato-publicæ, publicæ, eoque solennes aut minus solennes.

Nos omnibus aliis omissis, propriè hic disquirimus de saltationibus figuratis & gesticulationibus illis sociis *γυναικωνδρικᾶς* iisque potissimum publicis aut privato publicis, quæ spectatores admittunt; quales hodie in Galliâ, Belgio, &c. ab hominibus de hoc sæculo affectantur & exercentur. Inter quos aliqui sunt quasi *ἐρχησιοδιδοσκυλοι*, quasi alteri *Pylades*, *Bathylli*, saltatrices *Caramalle* & *Hellas* præmiis & statuâ ab insano populo honoratæ. De aliis modo recensitis consulendi Scriptores de Comœdiâ & Tragœdiâ, inter alios *Scaliger Poët. loc. cit.*; imprimis & *Jul. Cæsar Bulengerius de Theatro lib.* 1. c. 43. ubi de *Pylade* & *Bathyllo*; & de puellis saltatricibus, quibus statux sunt

sunt positæ. & *Athenensis lib. 14. Plutarch. lib. 1. σμικρῶν*, Pollux *Onomastici lib. 4. c. 13. & 14. ubi de saltatoribus & saltationis formis. Aretius probl. part. 1. Rhodiginus lib. 5. c. 3. 4. & Meursius tract. peculiari de Saltationibus. Josephus Scaliger ad Eusebii chronicon pag. 155. 1. edit. anno 1606. & pag. 169. 2. edit. anno 1658. ubi de Pylade & Bathyllo celebribus apud Romanos pantomimis, & saltationum magistris: quorum ille comicas, iste tragicas exercebat.*

§. 2. Quæritur ergo, an saltationes sint licitæ. Sunt qui affirmant: alii negant alii distinguunt, & hâc ratione affirmantis sententię autores quodammodo fulcire videntur. Inter affirmantes choragum agit *Lucianus in oratione de Saltationibus*, ubi eas defendit. Nec mirum: erat enim omnis religionis & pietatis hostis. De sententiâ & praxi sapientum inter Gentiles, Theologorum scil. & legislatorum seu Politicorum facile judicari potest ex eorum festivis publicisque ludis, & spectaculis.

Eorum sententię accedunt hodierni histriones, pantomimi, & thumelici, omnesque saltationum magistri & discipuli, eorundemque ludorum & ludionum, atque actorum, amatores, fautores, spectatores.

Accedit illis Pontificiorum communis praxis, imprimis Romæ, ubi Cardinales balletas & comœdias domi suę aut exhibent, aut saltem alibi exhibitas spectant, & Cardineâ suâ præsentia cohonestant. Uti ex Mercuriis & novellis Europæis, notissimum est; & aliquid de hâc consuetudine notavi in *Desper. causâ Papatus lib. 3. sect. 2. c. 10. ex epistolis Cardinalis Perroni*. Quod ad doctrinam Casuistarum, ea hac in parte admodum claudicat, & manus hominum carnalium satis confirmat. Usus enim chorearum permittunt ut in selicitum, taxato solummodo abusu, seu τῇ ἀμελείᾳ. Vide *Sylvestrum, Tabiensem, Armillam, Cajetanum*, in voce chorea. Et *Azorium part. 3. lib. 3. cap. 26*. Et fatetur *Busæus in panario*, à Doctoribus quibusdam (potuisset dicere, plerisque) non improbari. Ipse tamen aliter sentit, & forte pauci alii, quos infra citabimus. Ex nostris *Lavaterus homil. 107. in Judic. c. 21. v. 21. exprobrat Pontificiis*, quod sacerdotes, qui petulantiam illam reprimere debebant, choreas defendant. Quin & *Cajetanus* & post eum *Azorius* rationibus quibusdam (quas infra attingemus) probant, rusticis in diebus festis choreas concedendas; & quidem eas (uti addit ex *Sylvestro Azorius*) in quibus femine prodirent nudis pectoribus, elegantèr ornata.

His autem modis dicunt eas vitari. Primo, si fiant in locis sacris. Secundo, si fiant tempore celebrationis missę, & officiâ divina impediunt. Tertio si exercentur à Clericis, quibus communi jure canonico prohibentur; Et renovatum est in *Concil. Trid. sess. 24. cap. 12. sub finem*. Quarto, si fiant modo

modo impudico & lascivo. Quinto, si fiant pravâ intentione & animo libidinoso. Adde & alios scriptores Pontificios, qui choreas permittunt; quos adduco *part. 1. Polit. Eccles. lib. 2. tr. 1. sect. 2. cap. 6.*

Ex Lutheranis Theologis *Meisnerus in philosoph. sobriâ*, choreas certis sub conditionibus admittere videretur: sed forte respicit tales choreas in Germaniâ, tamque anxie limitatas, de quibus reformati Theologi (à quibus studiose videtur velle dissentire) non cogitârunt, & quas non noverunt. Interim saltatores istiusmodi disputationibus se juvari putant: & apologiam illam sibi applicant.

Ex Reformatis Nobilis *Philippus Marnixius Sanct. Aldegondii Dominus*, easdem non improbat: ut videre est in *epistolis Illustr. Belgarum centur. 2. epist. 51.* quæ inscripta est *Casp. Heidano. Alstedius in Theologiâ Casuum cap. 19. p. 358.* Quamvis paulo ante ostenderit se inclinare in partem negantem, hæc subjicit: *Si choreæ istæ certis legibus regantur à Magistratu, possunt populo concedi. Sed quia ferè sunt solles libidinis, & impuritatis, rectius fecerint Magistratus & subditi, si à periculoso isto recreationis genere abstineant, & aliud in ejus locum prudenter substituant.* Videtur ergo quasi coactus à consuetudine ejus loci, ubi tunc vivebat, hanc concessionem inferuisse: Casuistis Pontificiis in his aliisque casibus compluribus methodus talis usitata est, ut suos doceant, *quam probe ad peccatum sine peccato accedere possint*: quod *Thomam Morum* de scholasticis pronuntiasse ferunt. Hæc methodus si admittatur, quæ consequentiarum seges non expectanda; ut tandem jus divinum instar nasi cerei ad hominum voluntatem & currentem consuetudinem inflectatur. Decreta seu mandata illa alicubi posterioribus annis in dedecus reformatæ religionis evulgata, eorundemque publicam in ecclesiis promulgationem verbi ministris impositam, animus meminisse horret. Illis enim inter alias profanationes sabbathi, certum quoddam saltationum genus subditis ruricolis concedendum sancitur. Cujus etiam meminimus, in *3. part. select. disp. tit. de Sabbatho & festis.* Longè aliter in Jure Civili Romano *L. dies festis C. de Feriis*: ubi omnes voluptates generaliter, & in specie *spectacula, scena theatralis, Circense* certamen diebus dominicis prohibentur. Notum est illud *Augustini* aliquoties à nostris citatum (inter alios à *Lavatero loc. cit.*): *Melius est arare, quam saltare in sabbatho.* Judæorum istius temporis, & hodiernorum illa est profana sabbathizatio, non Christianorum; nedum reformatorum. Vide *Buxtorffii synag. Judaic. cap. 28.* de nuptiis. *Melanthon in consiliis part. 1. pag. 187.* inter leges *Academiæ Wittebergenses tit. de Moribus*, lege 7. hæc habet: Cum postea juventuti concedantur convivia (nuptialia scilicet) & choreæ, mandamus, ut cogitent hæc ipsa convivia & has choreas honestæ

„nestæ disciplinæ causâ concedi, ut reverentiam & modestiam in colloquiis
 „& in omni gestu juniores discant. Quare severè puniemus insulsè tu-
 „multuantes in talibus congressibus, ac præcipuè eos, qui in choreis im-
 „modesti sunt, & qui puellas in gyrum ducunt extra communem harmo-
 „niam modestæ saltationis. Ubi videtur referre potius consuetudinem,
 ejusque tolerantiam seu permissionem politicam, quam in casu conscientiæ
 approbare. Deinde, loquitur de longè alio genere chorearum, quam quod
 reformati oppugnant. Nos ergo communem sententiam & praxin refor-
 matarum ecclesiarum secuti, negamus choreas hodiernas apud Gallos, Bel-
 gas, &c. usitatas, esse exercendas. Quam determinationem etiam appli-
 catam volumus choreis solitariis, imprimis fæminarum aut fæminæ ali-
 cujus, sed lascivis & inverecondis, aut coram viris spectatoribus: hoc est
 motibus Jonicis, uti eos vocat *Horatius*. Talis erat saltatio Herodiadis
Math. 14. Talis saltatricis ἐὐναρῶς, quam *Fl. Josephus lib. 12. antiquit. cap.*
 in convivium regis Ægyptii introductam narrat. Talis illius, quam epi-
 gramma, cum *Virgilii* carminibus edi solitum, describit:

Copa Syrisca caput Grajâ redimita mitellâ

Crispum sub crotalo docta movere latus, &c.

Et tales saltatricum puellarum, quarum meminit *Bulengerus lib. 1. de Thea-
 tro cap. 43.* Aliæ autem sunt quæstiones, de virorum gymnasticis & artifi-
 ciosis saltationibus; nec non de solitariis quibusdam saltationibus; aut
 etiam compositis saltationibus virorum cum viris, fæminarum cum fæmi-
 nis; aut etiam decorâ saltatione mariti cum propriâ uxore privatim absque
 spectatoribus institutâ. Tales enim hac vice non examinamus, nec de iis in-
 stituta est quæstio.

- §. 3. Argumenta nostra sunt 1. Ex *Jesâ. 3. v. 16.* *Rom. 13. v. 13.* 1 *Petr. 4. v. 1.*
 2. 3. Ubi consulendi præstantiores commentatores; Et philologi, de vo-
 ce *ᾠδὴ*: unde facilius constabit aut eadem specie facta, aut saltem ana-
 logicè eadem cum gesticulationibus & moribus nostrorum saltatorum à spi-
 ritu sancto ibidem reprehendi.

1. 1. *Arg.* Repugnant otiosi, vani, leves, audaces, impudentes, sepelasci-
 vi, impudici motus & gestus saltantium, imprimis coram promiscuis specta-
 toribus, gravitati, *σεμνότητι, εὐσχημοσύνη*, modestiæ, verecundiæ, & decoro
 Christianorum. Expendantur loca *Rom. 13. 13.* *Phil. 4. 8.* 1 *Tim. 2. v. 9.*
Heb. 32. 28. Quod argumentum magis stringit, si sexui fœmineo applicetur.
 Et confirmari posset idem argumentum à paribus ac similibus. Si enim sim-
 plicitas, gravitas, decor, modestia in omni incessu, in vestitu, in sermone,
 in quibuscunque aliis gestibus servanda; ergo etiam in exercitiis corpo-
 ris

ris, immo multo magis: præsertim si mixtim convenient viri & fæminæ.

III. Arg. Quia saltationes illæ si non formaliter & directè sunt actiones impudicæ, lascivæ, obscenæ; saltem ut plurimum sunt fertiles occasiones, & irritamenta carnalis levitatis, vanitatis, superbix; libidinum incentiva, conciliationes, fomenta: quibus Effœminantur & emolliuntur animi. Expendantur loca *Prov.* 23. 33. *Pf.* 119. 37. *Jobi* 31. 1. quæ applicanda aspectibus, amplexibus, contactibus, osculis, aliisque ritibus, in choreis observari solitis. Adde rixas, zelotypias, &c.

IV. Arg. Quia Inventores, Frequentatores, promotores, defensores & adjuncta debebant ad minimum eas reddere suspectas. *Autor* primus est Diabolus; & ex illo *Inventores* sunt Gentiles. Vide *Polydorum lib.* 4. de *Inventoribus cap.* 14. *Frequentatores* plerumque sunt idololatræ, Epicurei, lurcones, infames histriones, seu actores scenici, Veneri nepotuli. Defensores, & promotores earum sunt Lucianus, Caligula, Herodes, similesque Epicurei atque athei.

Adjuncta sunt comestiones, ebrietates, spectacula, festa & sacra idololatrica. Ut constat ex *Meursio*, *Bullengero*, aliisque philologis supra citatis. Argumentum ab autore atque inventore desumptum, amplificat & testimoniis patrum confirmat, *Gul. Prymne in Histrion-Maslic, Actu* 1.

V. Arg. Quia saltationes signa sunt, aut saltem videntur esse animi mollis, inverecundi, vani, lascivi, dissoluti, & saltatores videntur συγχεῖν aut colludere cum hominibus impudicis & mundanis, cum infamibus histrionibus, cum Idololatræ Ethnicis, cum carnalibus & libidinosis Judæis, cum dissolutis moribus Pontificiorum: talium enim deliciæ sunt choreæ. Jam vero ab omni specie mali abstinendum 1 *Thesal.* 5. Et à malo ac malis quam longissimè recedendum, juxta illud *Juda* v. 23. *Ephes.* 5. v. 11.

VI. Argum. Quia laqueum tendunt spectatoribus, cum eas vident; & tristiciam aut scandalum præbent piissimis quibusque & præstantissimis Christianis; cum de iis audiunt: uti docet quotidiana experientia.

VII. Arg. Quia peccatur in reverentiam quam debemus ecclesiæ Dei, ejusque antecessoribus tam antiquis quam recentioribus: judicia enim & consensus ipsorum in decisione hujus casus contemnuntur; quin & heterodoxiæ, imprudentiæ, stolidæ scrupulositatis, & *μωροσφίας*, & supersticiosa præcisiratis haut obscure arguuntur.

Ne quis autem de consensu dubitet carprim hic indico.

1. *Concil. Laodicen. can.* 53. & *Concil. Oecumen. Constantinopolit.* quod confirmavit *canones Laodicenses*; *Concil. Elibertini can.* 62. de pantomimis hic etiam applicari posse. Habet hunc canonem *Caranza in summa Concilio*

liorum: sed omittit eum Albaspinus in notis ad canones Eliberinos. a. 1622. Concilium Agathense anno 430. severè prohibet ministris præsentiam in illis cœtibus, ubi choreæ aguntur.

11. *Ex patribus* Chrysostom. homil. 56. & 48. super Genesin, & homil. 49. in Matthæi c. 14. & homil. 12. in epist. ad Coloss. Augustin. c. epistolam Parmeniani c. 6. & concione in Psal. 32. Basil. homil. c. ebriosos, Ambros. l. 3. de Virgin. Autor quæst. & respons. sub nomine Justin. qu. 107. ait insipientium esse, *instrumentis inanimitatis & crotalis cum saltatione canere.*

111. *Ex mediâ ætatis* scriptoribus, & Conciliis, allegant nonnulli Concil. Altrifiodoriense & anathema Zachariæ Pontificis. Sed illa ad Clericos & ad Kal. Januar. prohibitionem suam restringere videntur. Ecclesiæ Orientales Concil. Laodicensi can. 53. renovant in Photii Nomocanone tit. 13. c. 14. & in Mathei Monachi quæst. & causis matrimonialibus, quæ insertæ Juris Orientalis Græcorum tom. 1. lib. 8. pag. 500. ubi conqueritur præceptum illius canonis modo neglectum jacere. In Euchologio Græcorum, in officio baptismatis pag. 336. refertur post puerum baptizatum & unctum, in circuli modum procedere sacerdotem cum susceptore & puero. Quod Goar ibidem in notis pag. 369. exponit de divinâ choreâ signo lætitiæ & exultationis spiritualis. Addit ibid. hunc ritum jam ab antiquo in ecclesiâ orientali receptum: quod nihil frequentius sit apud Chrysostomum, quam chorearum in signum lætitiæ spiritualis, mentio.

1V. *Ex Ecclesiis intermediæ ætatis*, Waldenses detestatæ sunt omnes choreas. Vide pathetica earum verba, excerpta apud Joh. Paulum Perrinum bistor. Waldens. part. 3. lib. 2. c. 9.

V. *Ex synodis*, & ecclesiarum sententiis post reformationem: Gallicis, ut constat ex actis synodorum, & imprimis ex libro illo pro praxi & communi sententiâ ecclesiar. Gallicarum contra choreas Latinè & Gallicè edito, & Henrico Regi tunc Navarreno nomine pastorum ecclesiar. Gallicar. dedicato, & anno 1581. Latinè edito, hoc titulo: *De saltationibus & choreis pius & eruditus tractatus: quo quidem illas inter Christianos ferendas non esse demonstratur.* Deinde & Polonicas, quarum decretum exhibetur concordato Sendimorensi, in Harmoniâ Confessionum. Tum Belgicas, Syn. Nation. Dordrac. 1578. ad qu. 43. Zuyd-Holland. an. 1622. Gorinch. art. 35. & 1628. Defens. & 1643. Briel. art. 32. & nuperam Geldricam anno 1643. art. 37. Iis consonant Synodi Noort-Hollandicæ, Transilalanicæ, Ultrajectinæ: Quæ omnes decernunt censuras ecclesiasticas contra saltatores exercendas; nec juniores ad communionem ecclesiæ & Eucharistiæ admittendos, nisi promiserint à choreis se abstinenturos. In canonibus ecclesiar. Hungaricarum, quæ Helveticam confessionem amplexæ sunt editis anno 1642. class 4. can. 84. ministris,

eorumque familiis, Rectoribus; studiosis choreas absolute & severe prohibent. Immo & diligenter exhortantur seculares, ut jam tandem desinant sic gentiliter insanire. Canones ex veteribus Hungaricis & Transylvanicis in unum collecti anno 1649. can. 82. mandant ministris, ut ubi homines vino incalescentes genio indulgere & choreas ducere coeperint, ipsi surgant & bonâ eorum veniâ abeant, ne præsentia suâ eorum lasciviam probare videantur. Quibus adde zelum, disciplinam, promulgationes, & quotidianas contestationes ac contentiones Ecclesiarum particularium contra reliquias, aut subolescentes dæmonii choreutici infestationes. Exempla nuper dedere ecclesia Amstelredamensis, Harlemensis, Ultrajectina, aliæque. Decretum & monitorium ecclesiæ Ultrajectinæ & ejusdem repetita notificatio (ita loquar) in actis exstat 2. Aprilis anno 1649. & 24. Januar. 1642. &c.

VI. Doctorum nostrorum consensum faciunt citati apud Marloratum in Marci 6. Layaterus in Judic. 2. 1. Danaus Ethic. Christ. lib. 2. cap. 14. fere in fine Tilenus syntagm. tom. 1. cap. 47. §. 36. Polanus lib. 8. syntagm. c. 25. Perkinsus, & Amesius in Casibus. Imprimis illi qui ex professo controversiam hanc pertractant brevius quidem, Martyr. locor. classe 2. cap. 2. p. 339. prolixius vero Aretius part. 1. problem. p. 168. edit. in 8. & Ecclesiæ Gallicæ tractatu peculiari modo cit.; Tassinus in libro de Emendatione vitæ; ex quibus argumentorum deductiones, objectionum solutiones, & utrorumque amplificationes à studiosis nostris seligi possunt.

VII. Ex Pontificiis, Busæus in Panario in voce choreæ, Catechism. hist. c. 4. tit. 4. & Job. Frider. Mathenesius, peculiari tractatu; & ante illos Perwaldus in summâ virtut. & vitiorum tom. 2. cap. 3. ubi etiam loca fugienda contendit, ubi choreæ ducuntur, quamplurimis allegatis rationibus, Maldonatus in Matth. 9. v. 15. Ferdinandus Cordua in didascal. multiplici cap. 15. Baronius ad ann. 33. §. 2. Angelus de Clavasio in summâ in verbo chorea. A Lapide in Syracidæ 9. v. 4. Martinus Rhou ordinis Jesuitici theologus, lib. 3. singulariam cap. 16. hodiernas saltationes gynæcandricas, & inter eas dictam sarabandam, admodum denigrat. Idem agit ejusdem ordinis theologus Balb. Chavassius lib. 3. de verâ perfectâque prudentiâ c. 4. Idem ante ipsos Alphonsus ordinis Eremit. Augustini theologus in controvers. theologicis quest. 9. §. 7. Quos omnes legi velim tum à Pontificiis chorearum amatoribus, tum à nonnullis nostrorum, qui illecti ad choreas Papalium Midianitarum (Numer. 25.) putant nimio nostrorum contra choreas rigore, Pontificios, aliosque in bivio positos, à communione cum nostrâ ecclesiâ absterri. Sed velim ipsi cum Pontificiis nostratibus audiant Philippum Rovenium, qui se Archiepiscopum Philippensem & vicarium Apostolicum

licum (in Belgio foederato scil.) nominabat lib. 2. Reipubl. Christianæ c. 37. Choreæ, inquit, & saltationes quid sunt, nisi infani morus & incitamenta libidinis?

Nec prætereundus Gregorius XIII. qui in excommunicatione Truchessii Archiepiscopi & Electoris Colonienfis, inter alia crimina eidem objicit; quod ductâ uxore nuptias celebrasset & choreas duxisset.

VIII. Ex Jure Civili producit ab Aretio L. dies festis C. de feriis. Sed ibi restringitur ad diem dominicum.

Melius ergo conferri huc possent quævis alia statuta politicarum Christianarum contra choreas: ut Galliæ in comitiis *Aurelian. cit. in lib. Eccles. Gallic. de Choreis Henrico Regi Navarra dedicato*. Quibus addenda dicta, facta, & exempla Regum, Principum, prudentum. Inter quæ Regis Alphonsi, Imperat. Friderici, & Alberti. Nec prætereunda exempla judiciorum Dei in saltatores. Vide Aretium, & Taffinum.

Inter scriptores Politicos, Jureconsultos, Philologos, hic indico *Henricum Cornuannum de virginitate, & statu ac jure virginum c. 16. Gabr. Putherbejum in Theotimo*, sive de tollendis, &c. libris malis &c. pag. 45. 49. *Henr. Cornel. Agrippam de vanitate scientiarum cap. 18. Fr. Petrarcham. lib. 11. de remedio utriusque fortune dial. 24. Ludov. Vivem de Christianâ fœminâ p. 291. Georgium Vivienum de officio probe matris-familias lib. 1. cap. 23. Contr. Rittershusium lib. 4. sacr. lectionum. cap. 12. Thomam Garzoni in Piazza discurs. 45.*

IX. Ad cumulum accedant Ethnicorum consilia, dicta, facta, quorum partem exhibent *Martyr, Aretius, Taffinus, Gul. Prynne, & ex Pontificiis Mathenesius tract. cit.* Memorabile est exemplum Domitiani apud *Suetonium c. 8. Licentiam, inquit, theatrali promiscuè in equite spectandi inhibuit, &c. Questorem virum, quod gesticulandi saltandique studio teneretur, movit Senatu.*

X. Neque desit, addamus in gratiam Socinizantium, Neutralium, Libertinorum, *Crellium in Ethicâ Christi. Concionem ad Matth. 14. olim à Remonstrantico concionatore Ultrajecti habitam c. choreas, & a. 1643. editam.*

§. 4. Thesi principali confirmatâ, hæc deducimus potissimata.

Consectar. 1. Ballettas, quas vocant, καὶ ἰσοχλῶ & cum gradu excellentiæ esse noxias, & Christiano homini indignas: quia compositum quid sunt ex choreâ & comœdia seu lusu scenico; nam saltando aut inter saltandum mimerice exhibent & ad vivum τὴν ὑπόκρισιν τῆς πραγματικῆς repræsentant gestibus quasi loquentibus, nonnunquam & sermonibus. Ita ut ballettarii iidem sint cum antiquorum pantomimis, aut iis maximè affines.

Consectar. 11. Larvatas choreas, multò magis esse illicitas: quia malum ad-

additur malo. Inventæ enim videntur, ut verecundia & pudor tanto magis deponantur, utque aditus fieret ad artes illas, quibus circumvenitur pudicitia fæminarum. Notum est exemplum Clodii muliebri veste induti, & sacris fæminarum se immiscentis. Examinetur lex illa *Deuter. 22. v. 5.* De cujus expositione agit *Gul. Prynne Actu 4. scenâ 5.* Quod si dicat viros virili schemate, muliebres muliebri posse saltare, sed schemate insolito, & facie velatâ, ne scil. cognoscantur: Repono hoc esse stratagemata Satanae, ut tanto liberius & tutius quasi litent impudentiæ, vanitati, lasciviæ. Hoc non est ambulare *ἐν γυναικῶσι ὡς ἐν ἡμέραις Rom. 13.* coll. cum *1 Thess. 5. v. 5.* 7. 8. Huc conferenda argumenta nonnulla contra actiones scenicas. *Concil. Gallicanum Rhemense anno 1583.* (apud *Bochellum lib. 3. tit. 1. cap. 152.*) prohibet larvas; sed restringit ad festa. Et apud eundem *lib. 6. tit. 19. c. 21.* larvæ sacerdotibus prohibentur in festis Nicolai, & Innocentium. Ex protestantibus *Balduinus in casibus p. 863.* *Prucknerus in mille quest. pag. 94. 95.* Ex Pontificiis *Ant. Verdier in variis lectionibus lib. 2. cap. 19.* & inter Casuistas Pontificios plerique easdem condemnant; ut & commentatores ad *Deuter. 22.* Occurrit etiam quid contra larvas apud Ivonem Carnutensem in epist. p. 537. edit in 8. cum notis Jureti.

Consectar. 111. Choreas diebus dominicis, aut jejuniorum, aut tempore publici privatque luctus esse maximè abominandas. Vide *Jesa. 24. Amos 6.*

Consectar. 11. Noxias & periculosas magis esse quæ aut publicè, aut privatim nocte agitantur. Per eas enim hominum pudicitia & verecundiæ magis insidiatur Satan. Si enim publicæ sunt, & diurnæ, applicanda illis, quæ *Tertullianus*, quin & ipse *Seneca* in genere theatris & spectaculis. Sin vero privatæ & nocturnæ, analogicè applicandum illud *1 Thessal. 5.* qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Comparanda etiam sacra nocturna Gentilium, per vigilia scil. Veneris, item sacra Cybeles, &c.

Nox, & amor, vinumque nihil moderabile suadent.

Consectar. v. Choreas non tantum à Christianis non agitandas, sed nec spectandas. Confirmantur enim saltatores in operibus illis tenebrarum, & iis superbiunt, cum vident se spectatoribus non destitui. Præterquam quod spectatores exponant seipso periculo seductionis, & abductionis ad cogitationes & oblectationes carnales; aut saltem alios suo exemplo ad spectacula illa alliciant, atque adeo illi periculo objiciant. *Concil. Laodicenum can. 53.* *Non oportet Christianos ad nuptias euntes vel ballare vel saltare.* Et *can. 54.* prohibet clericis interesse spectaculis aliquibus vel in nuptiis vel in scenis: & mandat iis surgere de convivio & abire, antequam thymelici ingrediantur.

Conse-

Confectar. vi. Eadem in ædibus suis non tolerandas à patre-familias; sed pro jure & autoritate arcendas; siquidem convivæ extranei, aut aliqui ex domesticis eas instituunt.

Confectar. vii. Vocationem Magistrorum artis saltatoriæ esse illegitimam, juxta cum vocatione scenicorum, & pantomimorum: quos propterea antiqua ecclesia ad communionem non admisit. Quarum exemplum hodie ecclesiæ nostræ cum laude imitantur.

Confectar. viii. Publicas scholas artis saltatoriæ, aut magistros artem illam profitentes à Magistratu Christiano non esse tolerandos: Multo minus ab illis instituendos & introducendos: Minimè omnium eos introducendos, tanquam partem aut appendicem Academiæ.

ix. Proximè accedere ad inglorios (ne dicam infames) illos Magistros, qui saltationes faciunt opus suum, atque adeo utuntur iis non tantum *ὡς ἰδύσμεσι* (quod tamen non licet,) sed fere *ὡς ἰδύμεσι*. Qui homines ad lusus, & delicias putant se natos & vocatos: juxta fundamentale hoc Theologiæ Epicuræ axioma.

Ede, bibe, lude; post mortem nulla voluptas.

S. 5. Objectiones & exceptiones nunc breviter perstringimus. Sunt autem istæ quas partim ab autoribus cit. recenleri, partim ab hodiernis saltatoribus agitari meminimus.

I. Object. Non damnantur in scripturâ: ergo sunt adiaphoræ. *Resp.* Antecedens negatur: & contrarium constat ex rationibus nostris supra allatis. Quod si velint, non condemnari exsertè & *τὸ πᾶν*: regerimus, idem excipi posse de millenis aliis conscientiæ casibus circa facta quotidie & in infinitum emergentia; immo & de nonnullis dogmatis, qualia pædobaptismus, adoratio spiritus sancti, &c. quæ tamen *τὸ πᾶν διακρίναι*, & per solidam consequentiam dicuntur *ἡσυχία*, id est, scripturaria. Confer *1. part. tom. sel. disp. tit. de Ratione humanâ in rebus fidei §. 4. 5. 6.* Multa specialia peccata quæ ex scripturis redarguimus, ibi exsertè non nominantur; nec etiam hodiernæ species chorearum, Branle, passo melo, Galiarde, bergomasco, sarabanda, &c. Et tamen rectè ex scripturis arguuntur; non minus ac Muhammedi paradisiacæ post hanc vitam corporeæ voluptates, ejusdemque alborach, quo vectus erat, cœli incola futurus, & Æones Valentini, & transubstantiatio, missa, purgatorium, limbus, indulgentiæ, festa trium regum, Immaculatæ conceptionis Mariæ, Bacchanalium, fatuorum, &c. triplex corona Papæ, primatus ejusdem, &c. canonici irregulares, archidiaconus Dei & Apostolicæ sedis gratiâ, sacerdos missificus, sacerdos animarum, &c. quæ in scripturis *τὸ πᾶν* non comparent. *Resp. 2.* Vocabulum *ἡσυχία* quod occurrit *Roman. 13.* & *1. Petr. 4.* exponitur ab *Hesychio*

ἡ δὲ ὀρχήστως πορεύεται ἰσός. Etymologicum magnum καμάζειν, το ποίως ὀρχεῖσθαι, εἰς τὴν καμῶν ἡ δὲ ὀρχήστως. Pollux lib. 4. cap. 14. πικράκωμον inter species ὀρχήστως numerat. Bonaventura Vulcanius in notis ad libellum Aristotelis de mundo sub finem, pag. 270. observat apud Pindarum καμῶν plerumque accipi pro convivio vespertino cum choreis, ideoque se in Moschi Eydullio καμῶν vertisse convivia mista choreis. Quod Vulcanius innuit de Pindaro, id locis exhibitis probat Æmilius Portus in lexico Pindarico. Ubi imprimis notanda Olymp. Ode 4. & 14. Pyth. Ode ubi vetus interpret Latinus vertit, chorealem hymnum: vel, ut Portus, chorealem cœtum, qui choreas exercet, cœtum saltantem: ut patet ex sequentibus καὶ βαβῶντα, id est, leniter incedentem. Apud eundem Pindarum καμάζειν Isthm. Ode 7. καμάζει σὺν ὕμνῳ, id est, salta cum hymno. Et Nem. Ode 2. καμάζετε, Græca scholia exponunt καὶ κωμῶντας ὕμνησεν. Significat etiam καμῶν Deum conviviorum, non modestorum, sed ubi lascivia foret ac protervia conjuncta: qualia plurimum sunt amatorum ac juvenum, &c. sunt verba Gerh. Joh. Vossii; quem vide de hoc Græcorum Deo lib. 2. de idololatriâ, cap. 8. Lasciviam autem illam constituisse in choreis, discimus ex Moscho, Pindaro, & grammaticis modo cit. Aretius theologus Bernensis in autorum Græcorum, præsertim Pindari (in quem exstat ejusdem commentarius) lectione haur vulgariter versatus locum 1 Petr. 4. v. 3., sic exponit: καμῶν petulantia ebriorum, prioris vitii, (ὀνοφλυγίας scil.) hic fructus est: nam à vino surgunt ad saltationem, discursum per compita, ad obscœnas cantiones, quales ebria turba in comœdiis facere solet. Victorinus Strigelius in hypomnematis ad libros N. T. ad Rom. 13., καμῶν significat convivium sodalium ad voluptates & ludos institutum. Grotius in notis ad Rom. 13. exponit de nocturnis amationibus, & confert Theocriti Idyll. 3. Καμάσθω & Sapiens 14. v. 23. 2 Machab. 6. v. 4. De acceptione τὸ καμάζειν in Theocriti Idyllio, concedi posset: cujus tamen duplicem aut triplicem significationem loco Theocriti cit. aptari posse ostendit Æmil. Portus in lexico Dorico. Sed an ex aliquâ acceptione verbi καμάζειν, ilico nominis verbalis καμῶν eadem significatio concludi debeat, hætenus certò statuere nequeo. Posset enim hic evenire, quod in aliis conjugatis, e. gr. vinum, & vinosus. Scholiastes Græcus τὸ καμάζειν ibidem exponit de nocturnâ pastoris profectione ad amicam (citato ad id versu Aristophanis in Pluto), tentaturi eam δι' ὧδων καὶ λόγων τῶν ἐπὶ τῷ συντινόντων. Quidquid sit de explicatione Theocriti, saltem loco 1 Petr. 4. optimè aptatur acceptio à nobis proposita: quia distinguitur καμῶν, ab ἀσελγείῳ, ἐπιθυμίῳ, ὀνοφλυγίῳ, πόθῳ. Corn. à Lapide in Rom. 13. ex Stuckii lib. 1. convival. c. 10. Græcorum καμῶν temulentia & lascivia Deum, à Camos 1 Reg. 11. v. 7. deductum putat. Et explicato verbo καμάζω, subjicit, hinc καμῶν quoque vocantur saltationes.

II. *Object.* Choreæ in se & suâ naturâ non sunt vitiosæ: consequenter effecta illa noxia incendium scil. libidinis; promotio superbix, vanitatis, lascivix, &c. sunt per accidens: Valeat ergo hic regula: *Tollatur abusus, & maneat verum substantia.* *Resp.* 1. Negandum non est, quin vitiosi sint leves & lascivi corporis motus, procaces blanditiæ, indecoræ gestulationes, coram spectatoribus. *Resp.* 2. cum *Martyre*, res non esse semper in moralibus & casibus conscientix ex naturâ suâ æstimandas; sed ex ingenio & abusu nostræ carnis. Detur in ideâ, & abstractè fingi posse aut concipi choream, quæ à malo omni sejuncta sit: non tamen subjectivè, & in existentia (ut nunc est corruptio humana) talis ita datur aut existit: præsertim juvenum & puellarum. Non tam videndum est quid possit fieri, aut forte aliquando fiat; quam quid *ὡς ἐστὶ τὸ πρᾶγμα* fieri consueverit. In moralibus non est eundem usque ad lineam seu punctum, quo discriminatur bonum à malo: sed potius ab hac parte lineæ paululum subsistendum est. Etiam occasiones & species mali vitandæ. Conferri possunt, quæ habentur in 3. part. *sel. disp. tit. de theologiâ practicâ.* *Resp.* 3. Regula illa de abusu tollendo, & ipsâ re relinquenda, valet in rebus necessariis, aut per se admodum utilibus. Sed tales non sunt choreæ.

III. *Object.* Relinquendæ ergo saltem hominibus temperatis, in virtute confirmatis; qui leves animorum motus tam facile non admittunt, & rebus externis moderatè uti nòrunt. *Resp.* 1. Qui, quales, & ubi illi sint inter omnes alios, nolo hic inquirere. Dicit Apostolus quemque habere suum donum 1 *Cor.* 7. v. 7. idemque monet, ut qui videtur sibi stare, videat ne cadat 1 *Cor.* 10. v. 12. Si quis hodie tantus Cato est, posset cum tempore emolliri. *Resp.* 2. Dato aliquos, sed pauciores, tales esse: certum tamen est, plures non esse tales. Illorum ergo conscientis & salutis consulendum est: ne firmiorum exemplo infirmiores in diaboli tentationes & laqueos incidant. Vide quid de usu idolothytorum moneat Apostolus 1 *Cor.* 8. v. 2. 7. 10. 13.

IV. *Object.* Consuetudo prætexitur, non tantum ab imperitis & carnalibus hominibus; sed etiam à Theologis in Papatu. Sic enim *Sylvest. in summâ*, & post eum *Azorius tom. 3. lib. 3. cap. 26.* „Sed quæritur, an in istis „choreis prohiberi debeat, modus quo fæminæ prodeunt nudis pectoribus, „& eleganter ornatæ, qui quidem mos & consuetudo, nonnullis in provin- „ciis Christianorum inolevit? Respondeo in his tollendum esse abusum, „& non facile consuetudinem (N.B.) condemnandam: nam pro more „patriæ & provinciæ, quod alicubi lascivè & impudicè fieri judicetur, alibi „non fit lascivè, sed licitè & honestè, ut ait *Sylvest.* Pro rusticorum choreis non prohibendis sic inter alia argumentatur *Cajetanus*: *Sunt signa pu-*
blicæ

blica letitia, & consueta fieri; ergo imprudenter prohibentur. Et pro more fiunt. *Resp.* His lenociniis malorum Casuistarum, oppono, Christum non dixisse se esse consuetudinem, sed veritatem. Illum ergo audiamus, illum imitemur; non consuetudinem. 1. *Petr.* 1. 18. & 4. v. 2. 3. De nudis fœminarum pectoribus, infra, *disp.* 4. de excelsis mundi denuo aliquid dicitur.

V. *Object.* Si rustici à choreis, & quidem diebus festis haberi solitis, arceantur, otio vacabunt, & alia pejora facient: inquit *Cajetanus* *ibid.* Et sic vulgo dicere solent idiotici saltationum patroni: præstat in conviviis saltare, quam inebriari? *Resp.* Neutrum faciendum est: Malum enim nullo modo est eligibile, ut melius & theologicè *Cajetanus* in *comment. ad Rom.* 3. Honestis, piisque occupationibus, & exercitiis pietatis tum publicis tum privatis illi tempori convenientibus, homines à peccatis averti debent.

VI. *Object.* Non sunt ex se mortalia peccata. *Cajetanus* *ibid.* quem & alii sequuntur. *Resp.* 1. de malâ distinctione peccati in mortale & veniale, à scholâ pietatis removendâ, alibi disceptatur. *Resp.* 2. Datâ, non concessâ hâc distinctione, malè tamen huc intruditur. Non enim quæritur de gravitate peccati: sed an peccatum sit. Quod si levissimum peccatum esset, non deberet tamen à Theologis probari aut defendi. *Resp.* 3. Opponenda est sententia aliorum Scholasticorum, qui ad *Magistrum lib.* 3. *dist.* 37. negant choreas diebus festis esse licitas.

VII. *Object.* Cum publicè coram omnibus fiunt, magna ex parte tollitur occasio libidinis. *Cajetanus* *Ibid.* *Resp.* Contrarium verum est. Ibi quidem accendi; & alibi aut uri, aut expleri, aut saltem ad expletionem ejus contendere potest.

Longè aliter de exercitiis & spectaculis chorearum publicarum in theatro, judicabat *Chrysostomus* in *homil. periculosum esse adire spectacula*, quæ extat tom. 1. pag. 622. „Et quid hic inquiunt, aded magni sceleris commissum est, ut ab istis sacris cancellis arcendi sint: Imò quod delictum „his gravius quæris? quum seiplos planè adulterio contaminarint, impudenter ac rabientium more canum, ad sacram hanc mensam irruunt? Quod „si avetis adulterii modum cognoscere, non mea verba vobis referam, sed „illius qui de tota hominis vita judicaturus est: Qui viderit, inquit, mulierem ad concupiscendam illam, jam moechatus est eam in corde suo. „Quod si mulier spontè ac fortè in foro obvia, & neglectius culta sæpenu- „mero curiosius intuentem cepit ipso vultus aspectu: isti qui non simplici- „ter neque fortuitò, sed studio & tanto studio, ut ecclesiam quoque contemnunt, & hac gratia pergunt illuc, ac totum ibi desidentes diem in facies fœminarum illarum nobilium defixos habent oculos, qua fronte poterint dicere, quòd eas non viderint ad concupiscendum; ubi verba quo-

„que accedunt fracta lascivaquē, ubi cantiones meretriciæ, ubi voces vehementer ad voluptatem incitantes, ubi stibio picti oculi, ubi coloribus tinctæ genæ, ubi totius corporis habitus fucorum impostura plenus est, aliaque insuper multa lenocinia ad fallendos inescandosquē intuentes instructa: ubi socordia spectantium multaue confusio, & hinc nascens ad lasciviam exhortatio, tum ab iis qui spectaculis interfuerunt, tum ab illis qui quæ viderunt in spectaculis, post aliis enarrant. Accedunt huc irritamenta per fistulas ac tibias, aliaque hujus generis modulatio, in fraudem illiciens mentisque robur emolliens, ac meretricum insidiis delectatione præparans illic desidentium animos, efficiensque ut facilius capiantur. Etenim si hic ubi psalmi, ubi divinorum verborum enarratio, ubi Dei metus multaue reverentia, frequenter ceu latro quispiam versutus, clam obrepit concupiscentia, quomodo qui desident in theatro, qui nihil sani neque audiunt, neque vident, qui undique obsidionem patiuntur, per aures, per oculos, possint illam superare concupiscentiam? Rursum si non possunt, quomodo poterint unquam ab adulterii crimine absolvi? Tum qui non liberi sunt ab adulterii crimine, quomodo poterunt absque poenitentia ad hæc sacra vestibula accedere, hujusquē præclari conventus esse participes? Quapropter equidem hortor rogoquē ut prius confessio, ne ac poenitentia, aliisque remediis omnibus se à peccato ex theatricis spectaculis contracto, perpurgent, atque ita divinos audiant sermones. Conferantur ejusdem *homilia* 48. & 56. in *Genesim* & in *Math.* 14.

VIII. *Object.* Hinc patere solet aditus ad matrimonia contrahenda: nam conciliari solet benevolentia inter aliquos juvenes & puellas, ex quâ deinde inter eos contrahitur conjugium. Ita *Cajetanus* & *Azorius* pro rusticorum choreis: quasi lenones agerent, aut nuptiarum conciliatores, non Theologos practicos. *Resp.* De nuptiis innuptis, clandestinis, ἀπίστευτοις, malè conciliatis concedo: de nuptiis in domino (1 *Cor.* 7.) Nego.

IX. *Object.* Sæpe tempus fallitur lufibus & exercitiis, quæ junioribus non multò tutiora sunt, nec conviviis & sodalitatibus Christianorum magis conveniunt, quam choreæ. *Resp.* Et ab illis abstinenceatur; nec malum malo cumuletur, aut excusetur.

X. *Object.* Tetra est theologia, immo *μισανθρωπία*: quæ honesta vitæ nostra condimenta nobis invidet. *Resp.* Theologia nostra dum choreas impugnat, honestas animi corporisque relaxationes haut gravatè concedit.

XI. *Object.* Contestatio contra choreas Pharisaica est præcisitas, aut vana quædam *μωροσοφία*. *Resp.* 1. Artes saltatorias ad τὴν αἰσθητικὴν σοφίαν (de quâ *Jacob.* 3.) nemo sapientum hætenus reduxit: ne quidem sapientes Ethnicorum ad prudentiam civilem. *Resp.* 2. Quid sit de præcisitate, docet 3. *part. sel. disp. tit. de Præcisitate.*

XII. *Object.* Conducunt choreæ ad corporis robur atque agilitatem; ad ejusdem erectum & generosum situm, omniumque partium debitam compositionem; ad morum civilitatem; ad corporis sanitatem: & earundem prohibitio repugnat libertati Christianæ. *Resp.* 1. De sanitate corporis ex vehementi illo exercitio statim à sumto cibo comparandâ, longè aliter censet *Παννυχιαν* Medicorum, Et libelli de sanitate tuendâ; qui validos corporum motus statim à sumpto cibo prohibent, ne concoctio impediatur: & suadent potius, quæ versiculo hoc continentur:

Post pastum stabis, vel passus mille meabis.

Jam vero choreas plerumque post sumptum cibum & potum exerceri, quotidiana experientia testatur; & vulgare diverbium (apud *Tassinum lib. 2. de emendatione vitæ cap. 18.*) *apres la panse vient la danse.* Conferri potest exemplum Israelitarum 1 *Cor. 10. v. 7.* cum *Exod. 22 Resp. 2.* de erecto & decoro corporis situ in conversatione cum hominibus servando, & in aut ex chœreis comparando, ibique specimina ejus edendo, multa dici possent. *Julius Cæsar Scaliger lib. 3.* Epidorpidum, generosum, erectum, gratum, decorum, elegantem corporis omniumq; ejus partium compositionem ac motionem sic describit:

*Vidisse me nihil puto orbe in universo,
Quod stultitiâ vincat ineptias chorea.
Certus gradus hic ad Corybantes, & Sabazum.
Queis nil hominum sædus alma vita constat.
Gadibus nisi saltatio ducta te decoret.*

Et lib. 4. Epidorp.

*Si decet virum chorea, sic nere decebit.
Sardamapale cillum cape: cape tela Camilla.
Sitque hic mulier tibi, tu vir, clara virago.*

Et lib. 8. Epidorp.

*Mistas choreas saltibus, in seque volutas
Spectes aërii procul è vertice montis,
Quo nulla soni veniat tibicinis aura,
Nonne hæc videtur lymphatica turba?*

Tassinus lib. 2. c. 8. §. 2. Si quis consideret saltus gambades (retinebo terminos artis), *tourdins, virevoltes, desmarches: se reculer, puis s'avancer, se guinder en l'air, faire la rouë, battre la terre des pieds, &c.* an non representant illa potius hominem mente motum & lymphaticum, quam sanum & sedatum? Crurum in altum jactationes & levitates, quæ ibi videntur, magis conveniunt capris saltantibus (unde & caprioles dicuntur); aut etiam simiis, &c. Rex Alphonsus (apud Panormit. de dictis & factis Alphonsi), agebat, hoc tantum differre ab insano saltatorem, quod ille dum vi-

vit, hic dum saltat, insanit: Idemque visâ muliere saltante, *Exspectate*, in-
 quiebat, *mox edet Sibylla oraculum*: Sibylla enim vates, non nisi furore
 correpta edebat oraculum. Hæc ex autoribus illis hic enotare visum, ne
 dicant concionatores & theologos nostrates non spectasse, multo minus ex-
 ercuisse hodiernas choreas: quas si spectarent, non essent condemnaturi;
 quod tam honestè, decorè, & modestè omnia illic peragantur. Atqui vi-
 derant eas proculdubio antiqui patres, supra cit. *Julius Cas. Scaliger, Pe-
 trarcha*, Rex Alphonsus aliique Pontificii supra cit. qui eas tantopere im-
 probant. Ex nostris ipsi viderant, aut ex spectatoribus satis didicerant, quæ
 & quales essent hodiernæ choreæ; præsertim qui ab aulis magnatum fami-
 liis, & splendidis principum festivitatis semper tam procul non abfue-
 rant, ac multi concionatores, privatim in scholis minoribus & majori-
 bus educati, atque inde ad sacram functionem in vico aut civitate vocati.
 Instar omnium sit *Martyr. qui locor. classe 2. cap. 2. §. 64.* Ubi dicit hodie-
 nas choreas in quibus viri unâ cum mulieribus saltant, *ferri non debere*;
 quod sint *evidentissima occasiones* transgressionum divinæ legis, *laquei & scan-
 dala* non tantum saltatoribus, verum etiam spectatoribus, &c. Et choreæ
 pleræque etiam apud eos, qui omne exercitium saltationis non improbant,
 tales judicantur, ut de iis nullo modo dici posset, quod sint modestæ, decoræ,
 innoxie, civiles, moritæ, Audiatur *Ant. Santorellus Medecina in Gymnasio
 Neapolit. Professor lib. 21. de sanitatis naturâ c. 15. pag. 486. b.* „Hinc quia
 „res motione manuum, pedumque, & corporis totius gesticatione ex-
 „pressa, interdum honesta est, plerumque turpis, quemadmodum sunt
 „illæ species saltationis, quæ à mulieribus Hispanis exercentur Ciaccone
 „vulgò dicuntur Saravande, à Martiali Gaditanæ, idcirco dividuntur thea-
 „trales hæ saltationes in honestas, & turpes, ita appellantes illas, quæ illi-
 „citos actus imitantes, spectatores ad Venerem inconcessam sollicitant,
 „ut constat ex iis quæ scribit Juven. satyr. 11. ubi hæc habet.

„ *Forſitan exſpectas, ut Gaditana canoro*

„ *Incipiat prurine choro, plauſuque probata.*

De aliis utilitatibus otiose & nugaciter allegatis nihil aliud dicimus,
 quam non debere hominis exterioris utilitates nec imaginaria vitæ civilis
 ornamenta quæri, cum damno hominis interioris, & vitæ spiritualis. Hic
 valet hortatio Servatoris Matth. 6. *Quærite primum regnum Dei, &c. Resp. 3.*
 De violatâ liberrate Christianâ, vetus cantilena est: quandocunque licentia
 quæritur, & benignum Christi jugum abjicitur. Considerentur cautele
Galat. 5. 13. & 1 Petr. 2. 16. & 2 Petr. 2. v. 19.

XIII. *Obiect.* Exempla saltationum ex scripturis, *Exod. 15. 2. Sam. 6. & ap-
 probatio earundem Eccles. 3. v. 4.* eas probant. *Resp.* Exempla illa nihil faciunt
 ad

ad hodiernas saltationes, de quibus controvertitur: ut patet textum modo insipientibus. *Resp.* 1. ad *Exod.* 15. Primo enim vox pluralis מְחֹלֹת *mecholot*, choros significat; sed inde concludi non debent chori saltantium, aut ipsæ choreæ seu tripudia: quia sunt etiam chori ludentium *Jerem.* 31. v. 4. Multo minus concludi possunt choreæ artificiosæ & numerosæ, seu motus Jonici: minime omnium choreæ virorum cum mulieribus. Textus dicit mulieres seorsim, & viros seorsim signa lætitiæ, triumphi, & gratiarum actionis exhibuisse v. 20. coll. cum v. 21. Prout 1 *Sam.* 18. & *Psal.* 68. v. 26. Deinde, quid vetat מְחֹלֹת *mecholot*, cum Fr. Junio & Tremellio exponere per *fistulas*. Siquidem *machala Ps.* 53. v. 1. & 88. v. 1. & 149. v. 3. significat tibiā, aut quodlibet musicum instrumentum pneumaticum. Et hic ita accipi non posse, nullę circumstantiæ textus evincunt. Paraphrasis Onkelosi *Ezod.* 15. v. 20. habet חֲנִינִין *caingin*; quæ Chaldæis sæpius fistulam aut tibiā notat. In Paraphrasi Jonathanis *Exod.* 32. v. 19. *Fistulas in manibus eorum.* Onkelos *Genes.* 31. v. 27. Hebræum כִּנּוֹר *kinmor* transfert חֲנִינִין *chingin*. Et non indicasti mihi, ut dimitterem te cum gaudio & canticis, cum tympanis & cytharis. *Psal.* 4. v. 1. בִּנְנוֹת *binginot*, Chaldæus exponit per עַל חֲנִינִיתָ *gnal chingita*: ubi musicum instrumentum significat.

Eruditiss. & diligentiss. commentator *Andr. Willetus* in *hexaplis in Exodum*, ad cap. 15. v. 20. putat convenire ut hoc loco exponatur per saltationes non per *fistulas*, 1. quia vox *mecholot* usitatus & in pluribus locis significat saltationes, seu choros saltantium. *Resp.* Sed hoc argumentum in quæstionibus de loci alicujus expositione vix est topicum. 2. quia probabile est, mulieres imitatas fuisse Mirjam, quæ tympano tantum usa est, non vero fistulā. *Resp.* Nulla est consequentia. 3. quia Mirjam præcinebat, & mulieres illi respondebant. Sed si fistulis cecinissent, impedivissent cantum. *Resp.* Minime: siquidem ubi prævissset & canere desivisset Mirjam, eisdem numeros alterā manu tympanum pulsando, altera fistulam tenendo, canere potuerunt. Notum est, quomodo hodie à quibusdam tympanulum simul pulsari, & fistula inflari solet. Præterea observandum quomodocunque מְחֹלֹת *Exod.* 15. accipiatur, fuisse actum hunc religiosum: sed nemo dicit, controversas choreas gunæcandricas, esse tales aut sine operis, aut sine operantis. Deniq; omnia pro statu ecclesię infantili & pædagogico tunc circa Dei cultum adhibita, nobis in specie seu in particulari imitanda non esse; multo minus factum Mirjam prophetissæ extraordinario spiritu donatæ: uti hoc inculcat Junius in analysi suā in *Exod.* 15. & post eum *Willetus* loco citat. *Resp.* 2. ad *Eccles.* 3. non agi de saltationibus numerosis זָמַר וְנָחֲמִינִים, aut de motibus Jonicis virorum cum mulieribus. Et verbum רָקַד *rakad* significat *subsilire, exilire*, præ gaudio scil.: uti ex variis locis, & ex collatione

verborum eodem versu præcedentium colligitur : *tempus plangendi, & tempus exsiliendi, vel subfiliendi. Deinde Salomonem nec probare nec improbare (dato non concesso choreas intelligi) dici potest; sed tantum historicè referre, quid in rebus humanis evenire soleat.*

XIV. *Object.* Adversus argumenti amplificationem ex *Math. 14. & Marci 6.* quâ nonnumquam denigrantur choreæ, nuper quis excipiebat, Baptistam non per choream sed per invidiam seu odium fuisse interemptum: odium autem seu invidiam tribuunt misanthropis (quos ita vocant) & chorearum adversariis, quasi scil. hominibus invideant suas recreationes. *Resp. 1.* Si Pontificius fuit autor istius exceptionis, uti suspicor eum fuisse; cogitare debebat Reformatos concionatores à patribus seu doctoribus antiquæ ecclesiæ hanc sive rationem sive amplificationem mutuasse. Videantur Chrysostomus homil. 49. in Matheum per totum; & Ambrosius lib. 3. de Virginibus, ubi inter alia: *Quum Johannes prænuntius Christi, saltatricis optione jugulatus, exemplo sit plus nocuisse saltationis illecebram, quam sacrilegi furoris amentiam.* Et paulo post: *Pretium saltationis mors est Propheta.* Invidia & odium causa quidem fuit intus impellens Herodiadem ad cædem Baptistæ, sed saltatio fuit medium executionis. Rectè ergo dicitur nullum unquam visum saltationis exitum bonum; sed malos satis multos, inter quos excellit, mors Baptistæ. Videatur & alius saltationis exitus, nobilis & hætenus honestè educatæ ac custoditæ virginis corruptio apud *Fam. Stradam de bello Belgico lib. 1.* quæ per tenebras ex sacrario saltantium dolo subrepta, & minis territa ad corruptorem inducta erat.

§. 6. Disputatione hæc absolutâ, addimus aliquot problemata,

I. *Probl. An balletta à solis virginibus, aut feminis institui, atque ita condemnationi patrum, conciliorum, nostrarum ecclesiarum & synodorum subduci possint, quod non sint contra naturam?* *Resp. Neg. 1.* Quia colludunt in plerisque cum aliis ballettis & choreis: quamvis in uno hoc dissideant; atque ita easdem suo modo confirmarent, aut ad eas manuducerent? & ab illis ad istas facillimus esset prolapsus. 2. Quia spectatores sunt non tantum faminæ, sed & viri ac juvenes; delicatuli scil., mundani, in aulis versantes aut educati; in quorum gratiam puto potissimum institui. Et sic militant contra eas omnes illæ rationes, quas contra spectacula in genere, & contra choreas in specie hætenus antiqui & recentiores Theologi in aciem eduxerunt. Vide *Ambrosium loco cit.*, & librum Ecclesiar. Gallicar. contra choreas cap. 7. cujus lemma: *Scopum saltationum fere unum esse, spectationem.* Imprimis *Chrysostomum*; cujus verba paulo ante §. 5. exhibita. 3. Quia fæminæ nihilo minus numerosos illos corporis motus, & vanas gesticulationes edunt: atque adeo à plerisque argumentis nostris contra choreas se non liberant.

Quæ

Quæ ratione faminarum vide exaggerata à *Chrysostomo* *homil. 49. in Mathæum*; & *Ambrosio* loco modo cit., & *Basilio* in *homiliâ de Ebrietate. 4. Quia* balletque illæ sunt dramata saltatoria, seu choreæ dramaticæ, hoc est, mixtum quid ex saltatione & comœdiâ seu actione scenicâ, atque adeo famine in ludiones scenicos & pantomimos degenerant. Quod quam decorum sit mulierum & virginum modestiæ, ἀγνότης, verecundiæ, judicent prudentiores. Sed accersantur huc pleraque argumenta, quæ actionibus comœdiarum opponuntur; & tantum effecerunt, ut actores scenici & ecclesiasticæ & politicæ hæctenus habeantur infames. 5. *Quia*, balletæ tales videntur nimis συμβολικαί cum malo illo more inter Gentiles recepto, & inde ad Judæos derivato (*Josephus antiquit. l. 12. c. 4.*) quo in theatra & convivia introducebantur puellæ saltatrices, & crotalistrig. Qui mos etiam hodie obtinere dicitur in celebribus Mauritaniæ urbibus, Felsâ & Maroco. De spectaculis & exercitiis illis saltantium puellarum sic *Chrysostomus homil. 49. in Mathæum tom. 2. pag. 419.* „Audiatis hæc virgines, imo vero etiam „nuptæ, quæ in aliorum nuptiis saltare ac tripudiare, & communem „faminarum sexum deturbare non veremini. *Ibid. paulo post, pag. 416.* „Ubi enim saltus lascivus, ibi Diabolus certè adest. Non enim ad tripudia „hæc nobis præbuit Deus, sed ut modeste incedamus, non ut impudenter „camelorum modo saliamus: nec enim solum fœminæ, verum etiam came- „li turpiter saliant: sed ut in Angelorum choris consistamus. Quòd si cor- „pus deformis sit impudenter saliendo, quanto magis animam fœdari cre- „dendum est? His tripudiis Diabolus saltat, his à dæmonum ministris ho- „mines decipiuntur.

II. *Probl. An choreæ Germanica, quas vocant, aut alia inartificiales, rotunde scil. & rustica, aut similes à viris & feminis exercendæ: in quibus graves, & modesti tantum incessus, corporisque ac pedum motus, absque gyris, capreolis (ita dictis,) artificialibus & numerosis motibus, mollibus ac levibus gestulationibus, faminarum electionibus, amplexibus, osculis, &c. Resp. præstat abstinere.* Quibuscunque enim legibus & limitibus à Magistratu coerceantur, tandem abusus accedent, & redibitur ad antiquum. Hic ergo illud observandum, quod Reformati nostri de picturis in Templis, de ritibus circa religionem in se & per se non ita malis, post detectos jam scopulos Christiani naufragii monere solent. Facile est abstinere à non necessariis, à quibus periculum aliquando metuendum esset: imprimis cum præsto sint alia honesta, minusque periculosa gymnasmata.

Excipiat quis, nullum ergo corporis exercitium, nullum lætitiæ motum situ & gestu corporis expressum, rusticis & plebeis fore licitum. *Resp.* Non sequitur. Neque enim piâ tripudiatione gaudere (apud Ivonem Carnuten-

sem epist. 113.), aut *gaudium & tripudium exultatio in castris* (quæ legitur apud Robertum monachum lib. 4. histor. Jerosolym.) aut *incredibile totius tripudium*, (quo subscriptus & inthronizatus quis dicitur, apud Urspergensium in chronico), aut *magnum tripudium tam cleri quam populi*, (quo regi Francorum obviam itum, scribit Sigebertus in chronico) aut alia juba & lætitiæ signa, quæ in scripturis Exod. 15. Psal. 68. v. 25. 26. 2 Paral. 20. v. 27. 28. Ezra 3. v. 9 - 12. ab antiquâ & hodiernâ ecclesiâ earumque doctoribus fuerunt tam rigide condemnata: sed choreæ gynæcandricæ illorum & nostrorum temporum.

III. Probl. *An conveniat privatim addiscere artem saltatoriam?* Resp. Neg. Siquidem enim aliquando nolit quis specimina profectus sui datâ occasione edere; cur artem otiosam addiscit?

IV. Probl. *An Magistrorum istius artis vocatio sit legitima & honesta?* Resp. Neg.

V. Probl. *An conveniat Magistratibus Christianis ejusmodi Magistros, & scholas eorum saltatorias aut sustentare; aut saltem tolerare?* Resp. Pr. Neg. absolutè; post Neg. siquidem adsit potestas & potentia prohibendi.

VI. Probl. *An conveniat Christianis spectare choreas?* Resp. Neg.

VII. Probl. *An ecclesiasticâ sive tolerantia sive conniventia, Magnatibus aut viris primariis quid concedi debeat magis, quam quibusvis aliis ecclesiæ membris?* Resp. Neg.

VIII. Probl. *An ullo modo ecclesiasticè toleranda in verbi ministris, eorumque familiis.* Resp. Neg. Concil. Agathensis (anno 930.) can. 28. insertus est Juri canonico dist. 34. c. presbyteri. Verba sic habent: „Nec his cœtibus, misceantur, ubi amatoriam cantantur, & turpia, aut obscœni motus corporum choreis & saltationibus efferuntur; nec auditus & obutus sacris, mysteriis deputati turpium spectaculorum atque verborum contagione, polluantur. Et consonant concilia, & Doctores sub Papatu: quæ hic citare, vix operæ pretium.

IX. Probl. *Quaritur consilium, quomodo ab ecclesiis nostris arcende aut profliganda sint choreæ?* Resp. Media & remedia ecclesiastica sunt 1. unanimis in concionibus & catechizationibus earundem reprehensio 2. præmonitiones publicæ ac privatim factæ 3. abstinentiæ ab usu cœnæ. 4. disciplinæ ecclesiasticæ exercitium per correptiones & censuras primum: Deinde in casu continuationis & contumaciæ per suspensiones, & deinceps, &c. 5. Stipulatio in examine & admissione membrorum ecclesiæ, exsertè facta: uti hoc ecclesiis injungitur in Synodo Geldricâ anno 1643. & non sine fructu à ministris in hac ecclesiâ Ultrajectinâ observatur. Quod instar panaceæ erit: cujus ope omne malum choreuticum in ecclesiis illi obnoxiiis, brevi

brevi tempore emori necesse est. Quod si quis nolit promittere, nullo negotio remitti potest: uti memini, alicubi ante annos non ita multos hoc factum. 6. Decreta & judicia synodica, quibus topicę ecclesię ad adhibenda media modo indicata excitentur & confirmantur. Qualia a. 1643. in *Synodo Geldrica* 1643. *Zuydhollandicâ* 1640. & *Ultrajectinâ* 1640. condita sunt. *Impedimenta removenda* sunt potissimum, ἀποπαρεσκευα, & παροπαρηφια; & noxium illud axioma seu figmentum, quo statuitur religionem, theologiam, Ecclesiasticam communionem & disciplinam variare, & consequenter aliter à ministris applicandam esse his & illis hominum statibus. *Remedia politica* sunt; si Magistratus, cui potestas & potentia adest, nullas scholas, nullos Magistros saltationum in Rempublicam recipiat, aut in eadem toleret. Deinde, etiam psaltis tum suis tum extraneis severè prohibeat choreis interesse aut præesse, aut saltantibus inservire: Insuper, siquidem necesse sit (quod non arbitror), multis pecuniariis coerceat eos, qui domum suam aut prece aut pretio saltatoribus commodant. Quod si loca publica fora, compita, plateas, &c. saltatores aliqui saltationibus suis occupent; jam multa irrogari posset omnibus & singulis saltatoribus. Sed hos impeditionis modos, eorumque executionem piorum politicorum iudicio & prudentiæ committimus.

An per ecclesiasticam disciplinam saltationum & saltatorum licentia inhiberi possit? Resp. Aff. Ratio est, quia omnes ἀμαζια, omnia scandala, hac ratione impediri aut arceri solent. Atqui choreę hodiernę sunt ἀμαζια & scandala. Ergo. Consentit praxis reformatarum ecclesiarum, & sententia nostratum synodorum. *Synodus Nationalis Belgarum* habita Dordraci anno 1578. in *responsio ad quæst.* 43. ita decernebat: „Quia choreę plerumque „levitatem habent Christianis minime convenientem, & pios scandalizant, imprimis tempore communis necessitatis seu calamitatis; corripientur, qui ad choreas se conferunt, & si pertinaciter pergant, post diversas „admonitiones à Cœnæ Dominicę communione removebuntur, (Belgicę „sullen af-gehouden worden.)

Extractum ex actis Synodi Provincialis Geldricę habitę Harderovici a. 1643. „artic. 36. Gravamen, Quandoquidem jam à semestri aliquę personę honoratę seu spectabiles in civitate N. N. membra ecclesię, choreas introduxerunt, & hebdomadatim semel aut bis hoc exercitium capeffunt. & „plerumque post mediam noctem usque ad horam tertiam aut quartam „continuant; per quod ostium ad maximè noxiam consequentiam appetitur: quæritur, quo remedio hic utendum sit ad scandalum hoc arcendum.

„Resp. Ecclesię N. N. mandatur, ut saltatoribus illis modo designatis

„decretum hujus Synodi, decretis correspondentium synodorum confor-
 „me, notificent; eosque serio hortentur, ut à publicis & continuis illis
 „saltationibus desistant, adhibito nudo seu evidenti gravis ipsorum culpæ
 „& *magis* indicio, & altioris censuræ comminatione: aut si per hæc se
 „permoveri non sinant, ecclesia contra eosdem secundum statuta eccle-
 „siastica procedat.

Quales autem processus ille futurus sit explicatur ibidem *artic. 37.* proxi-
 mè sequenti; ut, si publicè ex cathedrâ præmoniti, & privatim moniti non
 desistant, usque ad suspensionem à cœnâ, necessitate ira ferente, proceda-
 tur. Quis autem gradus censuræ & disciplinæ in ecclesiis nostris nomine
suspensionis, intelligatur, alibi *part. 3. Polit. Eccles. lib. 4.* explicatur.

Extractum ex actis Synodi Suyt-Hollandicæ anno 1640. artic. 55. „Classis
 „Hagienfis, quærit; quandoquidem in patriâ nostra admodum grassantur
 „magnæ levitates & mundanæ vanitates, signa levium carnalium animo-
 „rum, & occasiones, matres, nutrices magnorum peccatorum, ad infir-
 „morum scandalum & seductionem; qualia sunt, saltationes seu choreæ,
 „balletæ, turpis donorum Dei abusus in profusis conviviis aut symposiis,
 „&c. quomodo agendum sit cum iis ecclesiæ membris, qui dictis levita-
 „tibus adherent: & paribus suffragiis statutum est, etiam habitis consiliis
 „seu suffragiis deliberativis ampliss. DD. Deputatorum politicorum, &
 „fratrum à correspondentibus Synodis (Geldricâ scil. Noort-Hollandicâ,
 „Ultrajectinâ, Groning. - Omlandicâ) deputatorum: ut, quandoquidem
 „dictæ levitates & vanitates (Belgicè *sichtbeerdicheden*) cum honestate
 „& pietate Christianorum consistere nequeunt, & per easdem formida-
 „bilis ira Dei, præsertim difficilibus hisce temporibus, magis ac magis ac-
 „cenditur; secundum ordinem ecclesiasticum cum ejusmodi ecclesiæ mem-
 „bris agatur, etiam usque ad suspensionem à cœnâ, juxta rerum conditio-
 „nem & exigentiam; convenienter *artic. 35. Synodi Gorinchemensis an-
 „no 1622. & ordini ecclesiastico ecclesiarum Gallicarum cap. 14. artic.
 „26. 27. 28.*

Synodus Ultrajectina eodem anno 1630. hebdomadibus aliquot post
 Zuyd-Hollandicam habita *sess. 7. artic. 19.* decernit contra horribiles illas
 vanitates à *Synodo Zuyd Hollandicâ anno 1640. artic. 55.* notatas remedia
 tali utendum esse. Adde ecclesiarum exterarum decreta & praxin, ut Gal-
 licarum, quæ vide *cap. 14. art. 26. 27. 28.* modo indicatis.

Et Polonicarum in *Synodo generali Cracoviensi 1573.* & in Synodis di-
 strictualibus Wladislaviensi ac Posnaniensi 1570. choreæ absolute & ex-
 fertè damnatæ sunt, rejectâ omni exceptione, distinctione, & pallia-
 tione; ac disciplinæ ecclesiasticæ antidotum contra easdem præscriptum.

Ex actis nihil hic exhibeo: quod in Harmoniâ confessionum Genevæ anno 1611. & denuo anno 1654. excusâ à quovis legi possint.

Ad Exceptiones, quæ adferuntur aut adferri possent, sic respondeo.

I. *Except.* Non est tale aut tantum peccatum, nec est crimen, quod aliquem Christiano nomine indignum, & civiliter inhonestum atque infamem redderet: Ergo disciplinæ ecclesiasticæ hic nullus est locus. *Resp.* 1. nulla statuta ecclesiastica, nulla agendaria, nullæ liturgiæ, nullus quarumcunque partium theologus (quod sciam) adæquatum censuræ & disciplinæ ecclesiasticæ objectum fecit crimina modo descripta. Contrarium patet ex *Matth.* 18. v. 15. ubi censura extenditur ad quasvis injurias verbis aut factis fratri exhibitas. Et 2 *Thessal.* 3. v. 6. docemur nos subducere ab omni fratre *ambulante*, & non secundum traditiones, &c. Jam vero tam multi Achristiani, & sectarii in terris reformatorum habitantes, non ambulant secundum traditiones Apostolicas, nec tamen civiliter sunt infames. Idem dici posset de avaris, aleatoribus, superbis & ambitiosis, tabernarum frequentatoribus, scortatoribus, stupratoribus, idololâtris, aliisque in liturgiâ nostrâ tit. de administratione cœnæ memoratis. *Resp.* 2. Hanc hypothesein de objecto censuræ ecclesiasticæ, è diametro repugnare canonibus & praxi antiquæ ecclesiæ: quibus multa sub comminatione censuræ prohibentur; quæ si quis faciat, jure in foro Romano, aut quocunque alio civili non est infamis. Qualia e. gr. vesci idolothyitis *Concil. Ancyran. c. 4.* 5. Convivari cum Gentilibus festa sua celebrantibus, loco ad id designato, *Ibid. can. 7.* Mulierem tonderi, ex opinione devotionis. *Concil. Gangr. c. 17.* Orare in cœmeteriis hæreticorum. *Conc. Laodic. c. 9.* matrimonio jungi cum hæreticis. *Ibid. c. 10.* 31. cum Judæis Sabbathizare. *Ibid. c. 29.* festivalia munera ab hæreticis accipere. *Ibid. c. 37.* Plura istius commatis lege, si vacat, in codice canonum, aut Photii Nomocanone. *Resp.* 3. Repugnat ista exceptio catechesi nostræ qu. 85. & Liturgiæ in cap. de administratione cœnæ, & canonibus ecclesiasticis in cap. de disciplinâ: ubi promiscuè quævis peccata cum pertinaciâ, & scandalo conjuncta censuris subjiciuntur; & non tantum ejusmodi flagitia ac scelera, quæ peccatorem in foro politico reddunt infamem.

II. *Except.* Sunt alia peccata choreis non inferiora, immo graviora, quæ per disciplinam potius coercenda essent. *Resp.* 1. Inconveniens unum allegare, non tollit alterum. Si sint talia peccata, detegantur Synedrio, & fiat juxta ordinem *Matth.* 18. præscriptum. Sed hic astus Diaboli & mundi virtutem unam commendare, ut alteram deprimat; vitii unius turpitudinem & damnum exaggerare, ut alterum obscuraret aut nullâ animadversione dignum faciat. *Resp.* 2. Magnum discrimen est inter choreas

publicas, aut publicè notas; & inter alia peccata, ab aliquibus commissa. Aut enim vix ita nota, seu explorata sunt, ut de iis judicare possit ecclesia; aut tam multos non offendunt; aut circumventus est quis ab illis peccatis, non vero ex perpetuo animi sui sensu ac proposito, speritis omnibus dehortationibus, eadem committit; aut media præmonitionis & convictionis contra illorum ortum ac progressum, nondum ita adhibita fuerunt. *Resp.* 3. maximum discrimen est, quod peccata illa (e. gr. ebrietates, contentiones & pugnae, &c.) non ita defenduntur, & in deliciis habentur à peccatoribus: ac choreæ à saltatoribus.

III. *Except.* Censuris ecclesiasticis nihil aut parum proficitur: saltem tantum non efficietur, ut zizania illa plane ex Christianismo extirpentur. *Resp.* 1. Non est in medico semper relevetur ut æger: nihilominus conveniens medecina, secundum artem adhibenda. Hoc saltem agendum ecclesiæ, ut liberet animam suam, & quantum in se est iram Dei avertat *quest. catechet.* 81. *Ezech.* 2. v. 5. *Et si audierint, &c.* & 3. v. 11. *Loquere ad eos & dic eis, &c. si audierint & cessaverint.* *Resp.* 2. siquidem hæc exceptio valeret, jam nullæ dehortationes, nullæ correptiones, nullæ censuræ contra peccata essent expedienda.

IV. *Except.* Chorearum prohibitionem, & correptionum ac censurarum exercitio plus destructionis quam ædificationis ecclesiæ nostris adferri videtur: multi enim ab ejus communione emanent, qui alioquin ad eam accederent. *Resp.* Dato hoc ita se habere, quid tum? An ob illos, qui Christi & exercitiorum pietatis in & cum verâ ecclesiâ communione carere malunt, quam choreis; scripturæ & sanæ sobriæque philosophiæ, & antiquæ ecclesiæ sententia, & *in usum* ecclesiasticam abneganda & deferenda erit? Religio Christiana in typum hominum, cujusunque conditionis & gradus tradi non debet; sed homines potius in typum religionis. Nunquam deterior fuit ecclesia, cum saltatoribus destituta fuit. Scio tale quid pro choreis contra sententiam, praxim, & disciplinam ecclesiarum nostrarum moveri à viro non minus eruditione theologicâ, quam generis nobilitate & prudentiâ politicâ, & rebus præclare gestis in Belgio nostro celeberrimo *Philippo Marnixio* montis Sanctaldegondii domino, in *epistolis illustr. Belgarum centur.* 2. *epist.* 51. Ubi refert: plerosque Magistratus (anno 1577.) & magnam „Ordinum partem disciplinæ ecclesiasticæ esse insensissimos, qui nullo negotio & moderatâ quâdam tolerantia possent cum maximo ecclesiæ emolumento lucri fieri: in eo ego puto imprimis esse laborandum. *Et postea:* „hanc unicam fuisse olim causam, quamobrem consistoria in tantam invidiâ apud Ordines venerint, ut prope abfuerit, quin senatusconsulto „facto penitus tollerentur. Jam denuò eandem rem agi, & quidem quo

„ tempore non dubium sit ex Pontificiâ farragine multos frigidam suffusu-
 „ ros. *Et post:* His vero in ecclesiis ecquid est vulgatus, ecquid pronius
 „ & magis in promptu, quam præcipuos quoque ex nobilitate atque Ordinibus
 „ viros, in plebe etiam infinitos, hoc uno nomine à nostris se continere cœ-
 „ tibus, quod metuant novum jurisdictionis ecclesiasticę jugum atque im-
 „ perium. *Paulo post eadem paginâ 759. & seqq.* applicat ad importunam
 morositatem (uti appellat) censurę in choreas.

Selecta quędam excerpta ex aliquibus autoribus contra choreas im-
 præced. disputatione indicatis.

Pro reformatis.

W Aldensium & Albigenſium determinatio contra choreas, exſtat
 apud *Joh. Paulum Perrinum part. 3. hiſtoria Albigenſium libr. 2.* con-
 tinente diſciplinam eorum *cap. 9.* per totum. Ubi inter alia dicunt, choream
 eſſe proceſſionem Diaboli, &c. cujus dux ſeu choragus, medium & ſinis eſt Dia-
 bolus, &c. multis modis peccatur in choreâ, itione & numeratis ſeu numeroſis
 paſſibus; tactu, veſtibus, auditu, viſu, ſermone, mendaciis ſeu ſimulationibus &
 vanitatibus. Quod ibidem per partes probatur.

Ibidem probatur, ſaltatores violare & tranſgredi decem præcepta.

Synodorum Polonicarum decreta ſupra indicavimus, eaque in harmo-
 niâ confeſſionum legi malimus cum ſubſcriptionibus, quam hic excerptare.

Summam decretorum ſynodaliũ Geldric. anno 1643. Zuydhollandic. &
 Ultraject. anno 1640. ſupra propoſuimus.

*Pro Pontificiis, Neutralibus, hominibus de hoc ſæculo, civilem, honeſtatem
 profitentibus; imprimis philoſophiæ, politiæ, & humaniorum
 literarum amatoribus, ac ſtudioſis.*

Antoninus part. 2. ſumma tit. 6. cap. 6. §. 3. „ Qui voluerit eſſe amicus
 „ hujus ſæculi inimicus Dei conſtituetur. Amicus mundi eſt qui amat pom-
 „ pas, laſcivias, ſuperbiam, vanam gloriam, & qui vult placere hominibus
 „ in peccatis, quæ omnia reperiuntur in choreis, & ideo per eas efficitur
 „ quis inimicus Dei. *Et poſt:* Aliquando Diabolus bellat cum homine per
 „ aſpectum mulierum, aliquando per auditum vocis mulierum, aliquando
 „ per tactum in choreis, aliquando per omnes iſtos modos ſimul bellat cum
 „ homine. Nam ibi videntur totaliter cum ſuis ornatibus, ibi audiunt in
 „ ſuis cantibus & cachinnis, & locutionibus, & manu tanguntur, & ideo
 „ ibi Diabolus fortiter pugnat & vincit. Non mirum ſi choreizantes ſunt
 ini-

inimici Dei cum faciant contra omnia mandata Dei & sacramenta quæ sunt medicinæ Dei. Nam contra baptismum militant: quod cum in baptismo per patrinum tenentem ad baptismum promiserit renunciare Diabolo & pompis ejus, per choreas promissionem frangunt sequentes Diabolum & pompam ejus & opera. Et §. 4. Vitulus autem est animal lascivum inde innuitur quod choreæ deserviunt lasciviæ. Et sicut illi occisi sunt corporaliter à Mose legislatore, ita choreizantes à Christo datore legis Evangelicæ in igne occidentur & cruciabuntur. Inflammabit inquit in circuitu inimicos ejus.

Tholosanus lib. 13. de Republ. cap. 21. §. 13. 14. Notantur 12. abusiones præcipue claustrum, inter quas est monachus curialis, prælatus negligens, discipulus inobediens, juvenis otiosus, senex obstinatus, clericus caudicus, habitus pretiosus, cibus exquisitus, rumor in claustrum, dissolutio in choro, irreverentia juxta altare.

Otiosorum aliud signum, videre eos in choreis, saltationibus & spectaculis, quæ omnia ab hominibus rebus serio occupatis procul absunt, & ab iis qui pie secundum mandata Dei vivere volunt. Ita prohibitum ne clerici choreis intersint, aut moniales, nec laici, neque etiam admittendæ choreæ sunt pretextu religionis in diebus sacris marium & foeminarum, ut nec theatra, sicut expresse cautum in concilio Basilienfi, & in pragmaticâ sanctione *tit. de specta. in eccles. non faciend.* Observavit Albertus Krantius, Ludovicum designatum archiepiscopum à pontifice in Mandeburgo, dum in oppido Calven, die festo cum suis nobilibus eorumque uxoribus, & filiabus choreas in prætorio vanissimas duceret, domum pondere pressam, ut putatur, justo Dei judicio corruisse, extincto consule cum quibusdam suis contribulibus: periculosa enim sexuum commixtio.

Maldonatus in Math. 9. v. 15. Filii thalami aut nuptiarum appellantur, qui familiares sponsi sunt, qui ejus variis lætitiæ argumentis celebrant nuptias: quod nunc corruptis apud nos moribus, conviviiis, saltationibus, ludis fieri solet; tunc saltem conviviiis, ut ex nuptiis in Canâ Galileæ celebratis *Joh. 2. 1.* perspicuum est.

Henric. Cornelius Agrippa, de vanitate scientiarum cap. 18. Nullum choræis spectaculum ridiculum ac inconditum magis: hæc laxamen perulantia, amica sceleris, incitamen libidinis, hostis pudicitia, ac ludus probis omnibus indignus: sæpè ibi matrona, ut ait Petrarcha, diu servatum decus perdidit, sæpè infœlix virguncula ibi didicit, quod melius ignorasset, multarum ibi fama periit, pudorque. Multæ inde domum impudicæ, plures ambiguæ rediere, castior autem nulla, pudicitiam choræis sæpè stritam, semperque impulsam, oppugnatamque videmus.

Et postea concludit: „Itaque saltationem necesse est omnium vitiorum
 „esse postremum: neque verò facilè dictu, quæ mala hic visus hauriat &
 „auditus, quæ pariant colloquia & tactus. Saltatur inconditis gestibus, &
 „monstroso pedum strepitu, ad molles pulsationes, ad lascivas cantilenas,
 „ad obscena carmina, contrectantur puellæ & matronæ impudicis ma-
 „nibus, & basiis, meretriciisque complexibus: & quæ abscondit natura, ve-
 „lavit modestia, ipsâ lasciviâ tunc sæpè nudantur, & ludi tegmine obdu-
 „citur scelus. Exercitium, profectò non è cælis exortum, sed à malis dæmo-
 „nibus excogitatum.

*Franciscus Petrarcha de remedio utriusque fortune lib. 1. dial. 24. Inter alia
 de choreis dicit:* „Tolle lasciviam & voluptatem, & sustuleris choreas. *Et*
postea, Si fideli consilio uti volueris, utere vino moderatè & à choreis in
 „totum abstine.

Georgius Vivienus J. C. lib. 1. de officio probæ matrisfamilias cap. 29. fol. 29. b.
 „Quorū tales commensationes? tot saltus foeminarum, subjecti virorum
 „cubitis, quò altiùs attollantur? Quid usque in medias noctes sine satietate
 „vel lassitudine agitare eas? quæ si jubeantur proximum templum petere,
 „ire se negent posse, nisi equo vectas, aut rheda, an non planè clamant,
 „se intemperitiis exagitari? Legisse se meminit Vives, quosdam procul in suum
 „orbem ab extrema illa Asia deductos, quum saltantes vidissent mulieres,
 „territas fugisse, quòd illas dicerent novo & inusitato sibi furoris genere
 „concitari. Ac profectò quis non mulieres credat furere quum saltent, si
 „saltantes nunquam antea conspexerit? quis non mente captas, quum sic
 „ad aliquem membranæ vel chordæ sonitum, manus, caput, totum corpus in
 „gesticulatione movent? jam in illis celebritatibus juvat contemplari,
 „quàm compositæ aliæ sedeant spectantes, quo gestu aliæ, quo incessu,
 „quanta moderatione, quanto saltu saltent aut incedant. In quo earum de-
 „mentiam cognoscas licet, quòd rem tam stultam prudentissimè conantur
 „agere; videlicet universa illarum mens à capite in extremos pedes desiliit:
 „ibi est nimirum magis necessaria, quum saltatur, quàm in cerebo, vel
 „corde. Quæ unquam legitur saltasse sanctarum foeminarum? quota quæ-
 „que est ex istis gravioribus, & prudentiam rerum usu nactis, quæ vel non
 „dissimulet se artem illam scire, vel rogata ut prodeat, non recuset? om-
 „nino & contumeliæ loco ducat? nimirum non ignorant, stultum illud
 „esse, alioqui ultrò facturæ. Quid quòd ejusmodi neofrequentes adfunt
 „ubi saltatur, nisi necessarij officij gratia, ibique sic agunt, ut invitæ vide-
 „antur retineri, vultu & gestu toto illa aspernantes, tanquam non pro-
 „bent. Quo loco quæ potest custodia esse pudicitæ, spectatis tot viro-
 „rum corporibus? & sollicitatis animis per oculorum ostia, artibus subti-

„lissimi hostis nostri? De opere ipso, sanctus vir pronunciavit, malle se
 „arare festis diebus, & fodere, quam saltare: non quidem solum propter
 „choreas ipsas; sed quia dum ad saltandum facta sit congregatio, deve-
 „niatur vel ad peiora, vel saltem ad alia non multo meliora.

Henricus Cornmannus J.C. in tract. de Virginitate an. 1629. cap. 16. eadem
ex Henr. Corn. Agrippa. „Quibus ipse addit: Hinc dicit S. Hieronymus,
 „se non credere illi viro, qui se illesum ab ejusmodi spectaculis abiisse dicit:
 „Et alibi, Saltatio est circulus. cujus centrum est Diabolus. *Ibidem remittit*
lectorem ad summam Angelicam. Ex qua in voce *chorea*, hæc exhibeo: „Nam
 „Rod. dicit quod choreas ducens ex consuetudine peccat mortaliter; cori-
 „zantem autem raro, & sine corrupta intentione, dicit non audeo dicere
 „quod peccet mortaliter, sicut nec audeo excusare à mortali, cum inge-
 „rat se periculo alios provocandi ad libidinem, exemplo suo alios ad simi-
 „lia facienda provocare. Septimum stabilitas corizantis, nam qui ita fra-
 „gilis est quod licet bona intentione corizare incipiat non tamen erit quin
 „ad libidinem mortalem provocetur, peccata mortaliter advertens de tali
 „sua fragilitate se ingerendo, quia Ecclesi. iij. Qui amat periculum peribit
 „in illa. Et propterea quia dicit Hier. in quadam omnes. Non credo viro
 „si dicat se illesum evasisse à talibus spectaculis, cum David ex eo quod
 „vidit Bersabee lavantem provocatus sit ad libidinem: hæc ille. Et etiam,
 „quia prefatæ conditiones non inveniuntur in choreis nostri temporis ideo
 „non video quomodo sine peccato mortali quis eas faciat ex consuetu-
 „dine.

Conradus Rittersbusus J. C. lib. 4. sacrarum lectionum cap. 12. pag. 288.
 „Inter cæteras morum levitates & corruptelas non est postrema, quæ in
 „choreis ac saltationibus cernitur. Et tamen illæ (quod mireris) magnos
 „patronos nactæ sunt. Dignum scilicet patella operculum, & similes ha-
 „bent labra lactucas, ut est in proverbiiis. Igitur opportunè facturi vide-
 „mur, si colligamus hoc capite, quid veteres ac graves Viri de choreis judi-
 „carint. Nam si ipsis probari audiverimus, rectè & nos eas retinebimus
 „& frequentabimus: Sin est, ut apud illos malè audiant choreæ, quæ no-
 „stra erit impudentia, ut eas probemus, pro iisque etiam velut pro aris ac
 „focis propugnemus?

Ibid. verba Chrysostomi ex homil. 12. ad Coloss. exhibet, ex quibus ista solum-
modo, accipe: „Si ergo, ajunt, neque virgines, neque nuptæ saltant, quis er-
 „go saltabit? Nullus. Qualis enim saltationis necessitas?

Pro Socini & similium sectatoribus aut fautoribus.

Joh. Circellus seu Crellius Ethica Christiana lib. 4. cap. 25. pag. 513. „Etsi
 „vero non pauca sint levitatis genera atque exempla; quæ tum in sermoni-
 bus,

„bus, tum in factis quibusdam ac gestibus, vultu, ac habitu denique ipso
 „cernitur; hîc tamen illud in primis commemorari meretur, cui in aliis vi-
 „tiis locum non dedimus, cum quibus tamen plærumque aliquid habet
 „commune; saltationes nempe, ac choreæ. illæ enim, ut alia absint, levi-
 „tatem quandam redolent, quod nisi fallor in Ethicis etiam ostendimus. Sed
 „præterea saltationes ejusmodi, libidinis vel comites sunt, vel pedissequæ,
 „vel anteambulones. Nam partim ex ea oriri solent, partim eam vel exci-
 „tare vel alere; ut taceam illas ex ebrietate plerumque oriri. Quam in rem
 „insignis est M. T. Ciceronis locus in oratione pro Muræna, qui dignus est,
 „ut hîc adscribatur: *Nemo, inquit, ferè saltat sobrius, nisi forte insaniat, ne-
 „que in solitudine, neque in convivio moderato atque honesto. Intempestivi con-
 „vivii, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio.* addit,
 „necesse id esse omnium vitiorum postremum, & necesse esse antecedere
 „turpe convivium, aut amorem aut comestationem, aut libidinem, aut
 „sumtum, hoc est, luxum: inspicatur ipse locus.

Simon Episcopus in collegio disput. disp. 21. S. 20. „Præter gravitatem
 „Christiani hominis sunt, aleæ, tripudia, &c.

*Idem in questionibus qu. 41. quamvis in questionis determinatione quodam-
 modo tepefcere videatur,* „nihilominus negat decere eas senes, ministros, fe-
 „niores, diaconos, membra ecclesiæ, senatores, & qui aliquo munere in Re-
 „publicâ funguntur.

*Confer de choreis nuptialibus, 1. part. polit. eccles. lib. 3. tract. 1: sect. 2.
 cap. 6.*

Iterum pro Pontificiis.

Tomas Garzoni Italus Monachus & Papisini non vulgaris zelotes, vir mul-
 ta lectionis, scriptis aliquot vulgari linguâ editis satîs celebris, in libro tit.
 Piazza universale di tutte le professioni del Mondo, discursu 45. præter
 multa ad philologiam & antiquitatem spectantia, hoc Elogium saltationi ap-
 pingit? „Est argumentum fragilitatis (*morbidezza*), fomentum nequitiae
 „seu improbitatis, (*scelerita*) stimulus libidinis, hostis pudoris, adversaria
 „pudicitiae & honestati, indigna quæ habitet in Caci speluncâ, nedum ut
 „toleretur in regum palatiis, & atriis imperatorum; in quibus tamen po-
 „tiori temporis parte inter dominas & nobiles (*cavalleri*) vanissimè com-
 „moratur.

Ibid. fol. 196. b. „Videmur hodie, magnâ Christiani nominis infamiâ,
 „pleni vanitate & stultitiâ cum antiquis quibusdam numero saltationum &
 „tripudiorum certare velle: ut ipse Chirampinus celebris ille saltator ea nu-
 me-

„merare nequiret : Et paucae sint usitatae saltationes, dictae *le morefche*, il
 „*mattacino*, il *passamezo*, il *saltarello*, la *gagliarda*, la *chiaranzana*, la *chi*
 „*archiara*, la *paganina*, la *baldofo*, l'*imperiale*, il *ballo dal caplo*, la *Flo-*
 „*rentina*, la *Bergemasca*, la *Pavana*, la *Siciliana*, la *Romana*, la *Vinitiana*,
 „si comparentur cum illis quas Chappinus retulit in catalogum suum infi-
 „nitis saltationum speciebus repletum.

Ibid. fol. 197. a. indigitat aliquot excellentes & celebres saltatores, qui suo
 tempore floruerant, aut adhuc florebant (anno 1615. quo librum suum ede-
 „bat), ut Il. Moretto, Tonino, da Bologna, Alfonso Spagnuolo, Batti-
 „stone da Padoa, Giuntino & Grillo Siciliani, Archangelo d'Abruzzo,
 „Gierolamo da Foligno, Marino, Gasparo Capo, Scaramuccia Vinitia-
 „no, Giommara Romano, Riccio da Verona, Pino & Soldino da Fio-
 „renza, Nicolo Sannele, &c. Quorum saltuum aliquot mirabiles & stupendo-
 rum species & exempla ibidem enarrat.

Ibid. in notis ad cap. 45. pag. 198. a. „Ait inter artifices saltatores perfe-
 „ctissimos hodie nominari Orlando Broti Venetiis, M. Zachariam Cre-
 „monensem Patavii, M. Caesarem Trombone Mediolanensem, Mediola-
 „ni. De celebribus antiquorum pantomimis, vide *Vossi poetica lib. 2. c. 37. 38.*

DE EXCELSIS MUNDI

Ad VII. Decalogi præceptum

DISP. SECUNDA,

Qua est

DE COMŌDII S.

Resp. JOANNE PETRI CUPIO, Ultrajectino 14. Octob. 1643.

De Comœdiis acturi. præcognita aliqua præmittimus, ut constet de quibus co-
 mœdiis hic propriè sit controversia, & in casu conscientiae determinandum.

II. Conclusionibus aliquot controversiam principalem, eique affines decide-
 mus. III. Argumentorum classes proponemus. IV. Consecraria educemus.

V. Objectiones & exceptiones diluemus. VI. Problemata subjiciemus.

§. I. Ccurrunt hic technologemata, Comœdiae, tragœdiae, ludorum sceni-
 corum, actionum scenicarum, dramatum, spectaculorum, theatri, hi-
 strionum, ludionum, actorum, scenicorum, actorum fabularum, Comœ-
 derum,

dorum, tragœdorum, Gr. *τραγωιδων, τραγειδων*, &c. Belgica Schoufpelen / Vla-
merspelen / Comedianten / Vlamerspeelbers / Rhetorijchers / Schouburgh.
Lat. *Theatrum Arabica* *ממה* & *לאעב*, id est, *minus, histrio*: quorum
illud à rad. Chald. *מהל* *metal*, & Arab. *matala*, *assimilavit*; istud à rad.
Chald. *עב* *rifit*, *subsannavit, lascivit*.

Comœdia & scena quid sit, quæque olim apud Græcos & Romanos
scribendarum & agendarum comœdiarum ac tragœdiarum ratio & origo,
nostrum non est otiosè *φιλολογεῖν*. Consulatur *Jul. Casar. Scaligeri poetica*,
Gyraldus de poetis, *Jul. Casar. Bulengerus de Theatro*, *Polydor. Virgil. lib. 3.*
c. 13. *Rhodiginus lib. 7. c. 15.* & *8. c. 8.* *Zwingerus in Theatro vita humane*
volum. 2. lib. 3. *Prolegomena & commentaria recentiorum veterum ad*
Plautum, Terentium, Sophoclem, &c. & ad *Horatii artem poeticam*, de-
nique commentatores ad *Aristotelis poeticam*. Instar omnium sit *Gerhar-*
dus Joh. Vossius lib. 2. poetica. Qui ad alia festinantes gustum saltem aliquem
& compendium hac vice quærent, ii inspiciant modo poeticam Giesse-
nam.

Divisiones spectaculorum & ludorum in Circenses, & Scenicos; & ho-
rum in comœdiam, tragœdiam, tragico-comœdiam; & rursus comœ-
diæ in statariam, motoriam, & in veterem, mediam, novam, &c. hujus
instituti non sunt, nec ad rem nostram quidquam faciunt.

Distinguamus ergo actiones scenicas 1. ratione materiæ seu objecti in
sacras & profanas seu communes.

Sacræ ita dictæ sunt duplices 1. Cum exempla & historiæ rerum ge-
starum, aut parabolarum ex sacris literis dramaticè exhibentur: ut *Ada-*
mûs, *Christus patiens*, *Abrahamus sacrificans*, *Job*, *Esther*, *Jephthe*, *Da-*
vid, *Baptistes*, *Maria & Martha*, *filius prodigus*, *Dives & Lazarus*, de-
cem virgines, &c. Quibus addunt illi, qui non distinguunt inter cano-
nicos & apocryphos, *Judith*, *Susannam*, *Tobiam*. 2. Cum putativæ sa-
cræ tum personæ tum res gestæ exhibentur, ut ex legendis *Catharina*,
Georgius, &c. (qui nunquam fuerunt in rerum naturâ), *Ursula* cum unde-
cies millibus virginum, quarum existentia & martyrium partim fabulosa,
partim planè incerta; aut ex historiis sanctorum seu vitis patrum, ut *Franc-*
cisci, *Dominici*, &c. qui sancti non fuerunt, aut sancta illa non fece-
runt quæ illis attribuuntur, aut revera mala aut stolta patrârunt, quæ in
theatris specie sanctitatis vendantur. 3. cum pseudo-sacræ, mimefes, &
dramata, tanquam pars, aut appendix pseudo-sacrorum in Papalibus
fiestis, & processionibus, instituuntur. Talibus scenicis ludis, & larvis, ex-
gr. gigantis *Christophori*, *Georgii & Draconis*, equi *Bayardi* & quatuor
filiorum *Aimoini*, aliisque personatis ludionibus, & comitis puellulis (quas

sponsulas appellant) solent in magnis festis templa, & processiones repleri. Conferri potest 3. *pars selectar. disp. tit. de sanctis chimericis.*

Profana sunt 1. *morales*, quando virtutes & vitia exhibentur sive *indefinitè* & quasi in thesi per prosopopoeias; quando scil.; iustitia, caritas, gula, ambitio, avaritia, tyrannis, pax, libertas, amor patriæ, &c. tanquam personæ introducuntur: sive *definitè* & quasi in hypothesi, per exempla partim vera, partim ficta, parabolica, poetica. Huc referendæ omnes actiones ex historiis, & poetarum mythologiis desumptæ. In poeticis & mythologicis occupabantur scenæ Ethnicorum. In prosopopoeiis, virtutum & vitiorum, collegia Rhetorum (uti vocant) rhythmicorum, quæ antehac oppidatim in Belgio haberi solent; & inter se de lauro certare. 2. *Amatorie*, quibus amores subinde casti, sed maximam partem impuri exhibentur, idque vel in thesi seu *indefinitè*, vel in hypothesi & *definitè* per exempla vera aut ficta, tum Deorum tum hominum. Et tales actiones ferè scenam & antiquam & novam sibi vindicârunt..

1. *Ratione* actorum exhibentur 1. per solos viros, aut per solas fæminas, aut mixtim per utrosque. 2. per mercenarios & perpetuos histriones; aut per homines artem illam non profitentes, nec quæstum ex illâ quærentes, sed qui agunt, solummodo datâ occasione & exercitii causâ, utque aliis placeant, ingeniumque atque artem suam hâc in parte ostendent.

1. *Ratione* finis; aliis quæritur & intenditur aut saltem prætenditur mera oblectatio; aliis præter oblectationem moralis, aut etiam spiritualis instructio. *Illæ* in aulis, & publicis theatris plerumque obtinent; ubi voluptas capitur ex lasciviis, & vanitatibus, nec non acerbis sarcasmis, vexationibus, & exagitationibus aliorum. *Istæ* locum habent in scholis & collegiis tum Jesuitarum (apud quos hodie fervet histrionia,) ; tum nonnullorum Protestantium & reformatorum, sive Academicis, sive trivialibus, iisque gallicis & latinis. Istis putant propriè aptari illud:

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

1. *Ratione* adjunctorum, aliæ sunt pars cultus divini, aut ejus adjunctum, & appendix; aliæ sunt merè sæculares ab omni religione absolutæ. *Illæ*, quæ olim festis, ludis, & sacris solennibus Gentilium, & hodie Pontificiorum admixtæ, in honorem idolorum: ex. gr. in apotheosi aliquâ, in Jubileo, in memoriâ anniversaria, in solenni dedicatione personarum aut rerum, &c. Atque hæc quidem divisiones actionum scenicarum, quæ propriè sic dicuntur.

Ad quas proximè accedunt quasi dramata, & vanitates mimeticæ quamplurimæ pro institutis & moribus Gentium variæ ac pæne infinitæ.

Sunt autem illæ 1. *Pseudo sacra* sive Gentiles sive Papistica; ut Dramata illa penitentiaria, quæ Halberstadii, & Trajecti antehac quotannis celebrari solent: de quibus videndus *Chemnitius in Concil. Tridentin. cap. de penitentia & satisfactionibus* in fine, & *Hospinianus de Festis*. Dramata quamplurima Romæ in canonizatione sanctorum; in creatione Cardinalium; imprimis in missione Episcoporum titularium; in creatione & inthronizatione Pontificis; in excommunicatione quotannis intentatâ Regi Hispaniarum propter regna Neapol. & Sicil.; in variis consecrationibus, similibusque infinitis Paparum, Episcoporum, curiarum Episcopaliū, sacerdotum, Conciliorum, capitulorum, &c. agendis; de quibus usurpare liceat illud Perronii: *Totus mundus agit histroniam*. Quid enim aliud totus Papatus, quam drama seu comœdia? Docet hoc Ceremoniale, Pontificale, Episcopale, Pastorale, Missale; & specimina complurium dedit *Marnixius in alveario*.

II. *Sacra putativa*, quibus res gestæ Christi, & historiæ Evangelicæ fundamentales mimeticè proponuntur: ut Christi passio, resurrectio, ascensio, missio spiritus sancti, Christi nativitas, seu infantis in cunis agitatio. Atque hæc quidem Pontificiis frequentatæ. Gentilium sacra dramatica erant, lamentationes Adonidis, lavacra Palladis, pervigilia Veneris, incunabula Jovis, &c. De quibus videndi hymnographi, ut *Callimachus*, & *Ovidii Fasti*, nec non scriptores de Festis Gentilium *Hospinianus*, *Castellanus*, *Meursius*.

III. *Appendices sacrarum putativarum*: quales in Papatu larvæ & dramata trium Regum, ad hæc electorum regum ac ministrorum ejus in singulis familiis, & dramatica Martini, Nicolai, puerorum innocentium, Huberti, festi luminarium seu præsentationis Mariæ, Thomæ Apostoli, &c. ad hæc Floralium & Pentecostalium, Kalendarum Maji, denique dramata in introductione Bacchanalium, in quadragesimæ morte & sepulturâ; qualia faustitate pariter ac profanitate illustria olim in Belgio, & etiamnum hodie vident Venetiis. De quibus præter *Joh. Aubanum Teutonicum libro de Moribus Gentium*, Itineraria, & relationes peregrinantium.

IV. *Morales*, quæ triplices 1. Quæ actionibus seu gesticulationibus tantum, aut saltem præcipuè constant. Huc referendæ artes & spectacula pantomimorum. 2. Quæ sermonibus & cantionibus tantum aut saltem præcipuè. 3. Quæ tantum aut præcipuè scriptis dialogis & colloquiis sive prosâ sive carmine, (ut *Erasmi*, *Luciani*, *Textoris*) fabulis ac mythologiis. Huc pertinent scriptores fabularum Gr. & Lat. *Æsopus*, *Phædrus*, *Arienus*, & ex Arabibus *Locmannus*, Et *Baconi Verulamii libellus de sapientiâ veterum*. Ne quid dicam de hieroglyphicis, aliisque ad sapientiam symbolicam pertinentibus; de quibus alibi.

v. *Amatoria* quæ 1. vel per gestulationes, per cantus lascivos & thymelicorum oblectationes, perque dramaticas saltationes instituuntur. 2. vel per mimeses historiarum aut fabularum Venerearum: qualia mythologica Deorum non pauca, & nonnullæ Ovidii metamorphoses. 3. Vel per bucolica & idyllia. Ad hæc quasi dramata amatoria & Venerea aliquomodo referri possunt epigrammata & lusus plerorumque poetarum, eorumque commentatores. Quin & Casuista plerique Pontificiorum; qui tam curiosè inquirunt in peccata luxuriæ, eaque tam evidenter & operosè describunt. Quos taxatos vide à *Riveto in Decalogum*, & autore *Mysteriorum Jesuiticorum*, & à nobis in *Desper. causâ Papatus, & part. 1. polit. eccles. lib. 3.*

S. 2. Quæritur hic *an & quæ dramata, aut quasi dramata, sint licita?* Resp. Nos istis conclusionibus ita determinamus. 1. *Concl.* Dramata aut quasi dramata, quæ res divinas & sacras ex scripturis exhibent, quamvis quam simplicissimè id fieret, simpliciter sunt illicita. Rat.

1. *Quia*, Deus voluit res divinas & sacras verbi prædicatione & sacramentorum administratione ad vivum exhiberi (*Galat. 3. v. 1.*) primum auditui externè, *Rom. 10.* & per auditum menti internè. Hancque artem dramaticam exemplo Christi à ministris ita adhibendam esse *Matth. 7. 28. 29. Luca 4. 22. 32. Psal. 45. 3.* ut rapiant animos auditorum. Et hæc sola dramatica vocatur consilium Dei *Luc. 11. 1 Cor. 1. 21.* non vero ulla alia sive scenica, sive pantomimica.

2. *Quia*, implicat profanationem & contemptum nominis divini; dum verba & actiones Dei, Christi, Angelorum, Prophetarum, Apostolorum, gestulationibus humanis non ornantur, sed deformantur; dum mysteria nimis familiariter hominibus subjiciuntur, quibus ipsi subjici & ad quæ tremere debebant. *Jesa. 66. 1. 2.* Divina enim egenis illis coloribus non indigent; nec sublimia mysteria tam tenui penicillo pingi debent.

3. *Quia*, res divinæ non debent esse materia oblectationis sensualis (qualis in dramatibus & scenis quæritur,) sed tantum spiritualis & cœlestis, de quâ *Pj. 119. v. 14. & 1 Petr. 1. 8.*

4. *Quia*, non debent esse materia, & incitamentum admirationis externæ & carnalis: qualem fere intendunt raræ inventiones, & artificia scenica.

5. *Quia*, Nemo debet aut potest tum verbis tum factis mimeticè referre atque agere personam Dei, aut Christi, aut Angeli; immo ne quidem Prophetarum & Apostolorum. Persona Dei per assimilationem seu repræsentationem exhiberi non magis potest, quam per picturas & imagines *Jes. 46. 5. & 40. 18. 25. Rom. 1. 23.* Serio etiam aut joco, in primâ atque adeo in suâ personâ verba Dei (quæ sunt mandati, promissionis, comminationis,

con-

consolationis prædictionis,) proferre non possunt nec vicissim alii actoris Deum aut Christum, aut Angelum, aut diabolum, aut Abrahamum aliumve Prophetam representantes, compellari, adorari possunt, aut iis responderi potest, iisdem verbis, quibus responsum esse, in scripturâ legimus. Agantur tragœdia e. gr. *Adamus exul Grotii*, *Christus patiens Nazianzeni* aut *Grotii*, *Jephtach* & *Johannes Baptista Buchanan*, *Abrahamus sacrificans Beza*; comœdiæ aliquot *Georgii Macropedii* (inter quas *Iesus Scholasticus*) & omnes comœdiæ *Schonai* tit. *Terentii Christiani* editæ, *Cornelii Laurimanni Escher*: Agatur *tragico comœdia Jobi* (quam ego adolescens Leidæ è circumforaneis histrionibus Anglis actam memini), & tragœdia lapsus angelorum in theatro Amstelodamensi ante annos aliquot horribiliter acta: quo modo hæc sine nominis divini profanatione agi poterunt? Adhuc nemo debet aut potest, opera divina soli Deo propria, creationis scil. providentiæ, redemptionis, justificationis, sanctificationis, legislationis, resurrectionis, glorificationis (quibus adde miracula per Deum, per Christum, aut per viros Dei præstita) serio velle imitari: nedum joco, aut externâ specie tale quid fingere, aut præ se ferre. Idem dico de apparitionibus, visionibus, revelationibus divinis per extraordinaria signa visibilia aut audibilia, ut *Exod. 19.* & *3. Matth. 3. Act. 2. Genes. 19. Josua 6.* Talia enim signa pingi non debent, ut per ea Deus repræsentetur aut indicetur. Confer Antagonistas Pontificiorum in contr. de Imaginibus.

6. *Quia* in rebus non necessariis aut à Deo non præscriptis, nec actori nec spectatori committendum est, ut quis obijciatur periculo profanationis nominis divini. Atqui hoc fit in omni actione comœdiarum sacrarum. Quis enim dicet actores semper se componere ad devotionem sacris illis tractandis debitam, aut in ipsâ actione pro subjectâ materiâ attentionem & devotionem atque affectus suos spirituales perpetuò adhibere, saltem virtualiter: ut ad hominem cum pontificiis hic loquar.

7. *Quia* facta in se vitiosa, aut vitiorum illicia, imprimis contra septimum præceptum, quamvis sacris literis recensita, non magis dramaticè proponi debent, quam alia istius generis ex profanis historiis petita. Illis ergo applica argumenta infra adducenda. Sunt autem ejusmodi dramata uxoris Potipharis, raptus Dinæ, incæstus Lothi, incæstus Ammonis & Thamar, adulterii Davidis & Batsabe, Herodiadis, uxoris Potiphar. Immo ne quidem personæ & verba malorum Pharaonis, Rabsake, Judæ proditoris, &c. assumi debent. Multo minus damnatorum, ut *Lucæ 16.* & *Matth. 25.* in descriptione judicii; minimè omnium Diaboli *Genes. 3. Job 1. Math. 4.*

8. *Quia*, quidquid esset de materiâ dramatis; modus tamen dramaticus per larvas, viros schemate muliebri indutos, thymelicos, saltatores, mo-

riones & jocularis ludiones, totumque apparatus scenicum sive primarium sive accessorium, & quidem ad sensualem oblectationem, illicitus est; uti infra probabitur. Quæ argumenta hic fortius stringunt: quod materia sit sacra, aut ex sacrâ historiâ desumpta. Hæc imprimis applica ad dramata & repræsentationes passionis, sepulturæ, resurrectionis, ascensionis Christi, & missionis spiritus sancti, ut etiam ad ludos Mariarum: quæ parentes & senes stante Papatu se spectasse, nobis olim narrârunt. Vide de iisdem *Hospinianum de Festis* pag. 43. 47. 61.

9. Quia non videmus Dei ecclesiam in V. aut N. T. talem morem habuisse; nec etiam antiquam ecclesiam primis sæculis post tempora Apostolorum. Nullum conciliorum aut patrum consensum hic prætexere poterunt aut Clerici Papales ante tempora reformationis; aut collegia Rhetorum (quos vocant) oppidatim immo & vicatim antehac in Belgio nostro florentia; aut hodierna collegia & scholæ Jesuitarum; quæ pretiosis, pompaticis, & varietate ac novitate suâ curiosis theatris ac dramatis suis omnes antiquos & recentiores scenicos superare velle videntur.

Nihil est quod excipere aut nobis objicere queant, nisi forte exempla Nazianzeni ex antiquis, & ex nostris *Buchanani*, *Beza*, *Grotii* (tunc nostri,) qui tragœdias aut tragico-comœdias sacras scripsere. Sed respondemus, à scriptione ad scenicam actionem non valere consequentiam. Scriptum est à Spiritu Sancto Canticum canticorum formâ dramatis pastoralis seu dialogi & carminis bucolici; sed inde non sequitur illud in theatro actionibus scenicis exhibendum. Quod plerumque objicitur, de instructione morali & spirituali, vanum est. Nam *Primo*, ostendant Deum talem modum instructionis probasse. Humana & carnalis sapientia talem quidem sibi adinventit: sed hoc eam magis suspectam reddit. Sufficere debet nobis simplicitas illa instructionis per verbum, sacramenta, & viva veraque fidei ac virtutum exempla. *Secundo*, damnum & periculum emergens majus est ac certius, quam præsumta utilitas. *Tertio* posset hæc ratio extendi ad dramata quæcunque moralia, quibus vicia (etiam contra septimum præceptum) exhibentur; ut scil. homines tanto magis turpitudinem eorum detestentur, & fugiant.

Audimus etiam aliquando objici, homines commodius per scenicos actores de rebus sacris quandoque instrui, quam per concionatores; quod plerique illos audiant, hos vero non audiant: & exempla primæ reformationis in Belgio huc adferuntur. *Resp. 1.* Quod si hoc argumentum procedat, sequeretur magis laborandum esse de instituendis ubique actoribus & actionibus scenicis, quam concionatoribus; adhæc templa, & sabbatha Christianorum ab iis magis, saltem non minus, occupanda, quam à concio-

cionatoribus & concionibus. 2. Dicimus totum hoc esse per accidens malitiæ hominum, si tale quid eveniat. 3. Quod ad Belgium nostrum; dicimus per accidens ad reformationem quid contulisse nonnullos actores scenicos: quatenus scil. exhibendo historias sacras hac ratione lectionem scripturæ quodammodo promoverunt; & quatenus satyricè insectando vitia hominum, nominatim irreformabilis cleri, removerunt impedimentum reformationis putatitiam scil. sanctitatem & auctoritatem ecclesiæ Romanæ. Ex ~~no~~ per accidens, non potest concludi ~~no~~ bonum spirituale per se. Alioquin laudanda etiam esset ~~ειρονομία~~ aliæque ~~ἀλτῆρις~~ in Belgio, nec non æmulationes & contentiones multorum procerum Belgicorum cum Hispanis & inter se, quin & quorundam libertinismus atque Epicureismus; quibus omnibus Deus usus est ad deturbandam auctoritatem Clericorum & ministrorum Hispanicorum; atque hâc ratione viam reformationi apertendam.

Tertio objici posset autoritas Bucerī, qui lib. 2. de regno Christi cap. 54. commendat comœdias & tragœdias, quibus populo honesta & non inuulisa ad pietatem augendam exhiberetur oblectatiō: ibidemque mdum ostendit quomodo eæ ex historiâ sacrâ scribendæ essent; e. gr. de contentione pastorum Abrahami & Lothi, de conjugio Isaaci & Rebeckæ, de protectione Jacobi ad Labanem. Postea dicit, *scripturam plerasque continere historias è quibus sanctæ & Christianos decentes comœdiæ queant effingi.* Resp. de conscriptione earum, nolim negare: sed de actione, orationes jam allatas, non possumus magni alioquin viri consilium probare. Concludimus ergo, ejusmodi dramata sacra, per collegia illa rhythmicorum poetarum & histriionum (vernaculè *Athetorijchers*) agi solita, à synodis & ecclesiis Belgicis tum doctrinâ tum imploratione brachii sæcularis, jam inde à primâ reformatione usque in hunc diem rectè & piè oppugnata fuisse. Vide decreta synodorum infra cit.

II. Concl. Dramata ex ecclesiasticâ historicâ, aut martyrologiis, aut §. 3. vitis patrum & legendis desumpta (qualia in Papatu usitata) non esse admittenda; tum propter formam dramaticam, seu actionis scenicæ infra refurandæ: tum propter materiam, sive fictam planè, sive sanctis indecoram & ridiculam, sive supersticiosam & idololatricam. Non enim decet homines mendaciis & fabulis pasci circa personas & res sacras; nec superstitionum laudatione & in sanctis representatione ad easdem allici: nequid dicam de sanctorum per illas actiones honore religioso & festivo, deque eorundem in ipsis actionibus invocatione, aliisque actibus, qui supra imitationem assurgunt. Huc accersendæ & aptandæ rationes contra cultum sanctorum, contra legendas & vitas sanctorum, contraque superstitionem & idololatriam Papalem.

III. *Concl.* Dramata Gentilium Deorum virtutes, vitia, ficta opera miraculosa seu admiranda, ad hæc religiones & cultum eorundem per vota, preces, sacrificia, lustrationes, juramenta, &c. exhibentia plane sunt illicita: sive joco sive seriò agant aut loquantur histriones. Rationes sunt istæ 1. *Quia*, exhibentur in honorem Deorum: sunt enim pars aut appendix festi & cultus idololatrici 2. *Quia* quidquid sacrificarint idolis suis Gentiles, id dæmoniis sacrificasse dicendi sunt 1 *Cor.* 10 Nunc applica ad vota preces, juramenta, obtestationes, aliaque omnia in talibus concediis sub personâ Deorum, aut ad Deos, aut de Diis quâ dici quâ agi solita. Quis velit vel serium vel quasi joculari commercium sibi esse cum dæmoniis? 3. *Quia*, quidquid esset de materiâ & fine actionum, forma dramatica est illicita, (uti infra probabitur,) & per eam homines ad vitia alliciuntur atque animantur. 4. *Quia* antiqui Christiani imprimis hæc Gentilium spectacula abominati sunt. Vide *Tertullianum de spectaculis*, aliosque patres infra citandos.

Recentiores nonnulli istius histrionix aut quasi dramatum ejusmodi amatores, pro iis nihil excipere possunt, quam se de idolis Gentilium non cogitare, aut ea ipsis nihil esse, & idololatriam nullam intendere. Cui exceptioni oppono 3. *part. selectar. diss. tit. de Idololatriâ indirectâ.* 2. *Exc.* posse talia & historicè describi, & penicillo pingi; ergo & dramaticè exhiberi. *Resp.* Est *ἀνὰ λόγον*. Longè enim alia ratio est historix, alia mimeticæ representationis. Vitia & facta *ἀνὰ λόγον* vivâ voce aut scripto referri quidem possunt, non tamen ita mimeticè ab aliquo fieri: e. gr. Mars & Venus in reti Vulcani. Idem dico de picturis: in iis enim non sunt vivi homines, qui sermone & gestu rationali externè dicunt & agunt, (quamvis mimeticè, & sine proprio sensu aut sine conscientia idolorum, uti protestantur,) quæ auditorum & spectatorum mentes possent corrumpere. 3. *Exc.* Conferunt ad doctrinam antiquitatum, & philologicam. *Resp.* Ad eam sufficit ea vivâ voce aut scripto narrari; nec requiritur actio mimetica.

IV. *Concl.* Satyricas comœdias non tantum quod ad communem formam dramaticam & olim, & hodie usitatam, sed etiam quod ad materiam esse illicitas: istas sc. 1. *Cum* scil. homines innocentes injustè traducuntur. Huc applicanda argumenta contra obtestationes, calumnias, libellos famulos, aliaque peccata adversus nonum decalogi præceptum. 2. *Cum* nominatim aut quasi nominatim *καὶ περιφροσιν* contumeliosè exagitantur honesti cives ejusdem Reipublicæ, aut fratres ejusdem communionis ecclesiasticæ; quamvis forte ab omni culpa immunes non sint. *Quia* lenius tractandi sunt, si qui labuntur. *Galat.* 6. v. 1. 2. 3. *Quia* alia remedia sive politica sive ecclesiastica privatim publiceque adhibenda sunt: quibus malum

lum non exasperetur, & proximus lucrifiat. Vide nostra *exercitia pietatis* cap. 24. de officiis caritatis erga proximum peccantem. Quia, tales comœdiæ discordiarum, contentionum, & factionum incentiva sunt, & pacem Reipublicæ atque ecclesiæ graviter perturbant. 3. Cum peccata occulta in theatrum protrahuntur, & sic divulgantur. Quod est contra caritatem, quæ operit multitudinem peccatorum. 4. Cum Magistratum actiones promiscuè scenis agitantur; apud cives suos; & cum antecessores in ecclesiâ, qui Christum verè prædicant, quamvis forte non ita ἀγῶς (Philipp. i. v. 16.) deridendi prostituuntur; atque adeo semina seditionum, ἐχλοκαπᾶς, ἀναρχίας sparguntur.

v. *Concl.* Comœdias historicas, quibus exempla virorum insigniter improborum ex historiis exhibentur, non videmus absque pollutione conscientiae per sermones otiosos, & σαπῆς, actionesque illis analogas agi posse. Improbata dicta & facta fictione quâcunque aut ὑποκρίσει imitanda non sunt: tum quod in se sint mala; integer enim homo & exterior & interior Deo per virtutem sanctificandus est 1 Thessal. 5. 23. 1 Corinth. 6. 20. Judæ v. 23. 1 Cor. 10. 31. tum quod speciem mali habent: tum quod offendiculo sunt proximo: illa enim dum ita dicuntur dum ad vivum representantur, doceri videntur: dum malitia atque improbitas eorum sub personâ autorum Diabolicis artibus, & ἀπίστis palliatur, utique faciliè animis hominum non ita bonorum obrepunt, eosque ad imitationem occultâ quâdam suadâ irritant. Idem ferè statuendum de historiis tragicis, & tristibus casibus. Vix enim tales sunt, quibus heroica vitia, aut gravia scelera sive eorum qui patiuntur, sive eorum qui agunt, non intercurrent: qualia tempore & loco opportuno narrare seu nudè historicè referre quidem licet; non æque dramaticè & verbis & gestibus imitari. Vide supra de lege & Evangelio, ad locum Rom. 7. v. 4. 8.

vi. *Concl.* Comœdias historicas, quæ gesta fortium virorum, & exempla heroicarum virtutum e. gr. justitiæ, fortitudinis, prudentiæ, liberalitatis & magnificentiæ, amicitiae, clementiæ, fidelitatis (omnes enim virtutes Theologicas aut Ethicas hic non admitto), quod ad materiam non esse in se & per se illicitas, siquidem forma dramatica mutetur; hoc est, si absint larvæ, sæminæ viris permixtæ, viri fœmineo scemate, abusus nominis divini, satyræ seu comœdia vetus, μυρολογία, & joci illiberales, saltationes cum tota natione ac choragio thymelicorum, morionum, & similibus. Ita quidem ad exercitium eloquentiæ nonnulli dramata concedere videntur. Quod si nihil aliud sint quam pronuntiationes colloquiorum, aut orationem; utique non tam Roscios hic abhibendos arbitror, quam magistros & discipulos eloquentiæ; non tam collegia scenicorum, quam oratorum. Vide exercitia concertationum, & consultationum oratoria-

rum, in orationibus *Argentin. Melchioris Junii*. Ita tutissimè, nemine refragante, scopum illum assequentur juvenes, qui dramatis istis quæri videntur.

Aliud & ultra si quid hic intenditur *omnino videtur*, quamvis forte dici non posset esse simpliciter & in se illicitum, serio tamen cogitandum, 1. *an* conducat. 2. *an* tutius sit. 3. *an* non collusio aliqua videatur cum histrionia. 4. Et *an* occasio non detur, ludos scenicos defendendi, & ad eos facilius prolabendi.

Practicorum consilium est, etiam à rebus & actionibus quibusdam quamvis in se non malis, malo tamen proximis, abstinendum esse, ne in mala prolabamur. Quid enim opus tantâ curâ, & tam anxiiis cautelis circa actiones per se nec necessarias, nec ita utiles, ut damnum & periculum metuendum utilitati non præponderet? Saltem nihil peccat, qui abstinet, aut qui abstinendum suadet. Dicere enim posset cum Apostolo: *Ostendo vobis meliorem viam*. Quidquid enim usus prætexitur, facile per historiarum lectiones, narrationes, explicationes, nec non orationum aut poematum pronuntiationes compensari potest.

VII. *Concl.* De moralibus comœdiis, quibus virtutes modo indicatæ sive in thesi per prosopopoeias, sive in hypothesi per parabolas delineantur, idem ferè censendum est. Quamvis fatear, in illis omnia magis examulsum componi posse, omniaque vel in speciem periculosa aut scandalosa omitti: quod in historiis & exemplis, quibus autor astrictus est, ita fieri nequit. Certum tamen est nec Rempubl. nec Ecclesiam quidquam dispendii facturam, si abstinence.

VIII. *Concl.* Comœdias amatorias, quod ad materiam illicitas esse: sive liciti sive illiciti amoris pragmatiam exhibeant. Scimus has esse magis noxias, si historicæ sint. Sed tamen nec illæ conveniunt: quia tutum non est coram quibusvis spectatoribus, præsertim puellis & adolescentulis artem & formam amandi publice referri. Honesto pudore & silentio tegi debent amorum actus tum progymnasmata, si quæ sint lege divinâ & naturali concessa. Si quæ exorbitant, ne quidem ista nominanda sunt; nedum ad vivum exprimenda. Quid? quod Doctoribus moralibus, & Theologis ad informandas conscientias longè alia methodus hic servanda sit, quam in hypothesibus aliorum peccatorum. Sunt enim peccata hæc peculiariter *impeiusa*; & consequenter non tam profundâ eorundem cogitatione directè expugnanda, quam indirectè per cogitationum aversionem: quomodo bellum aliquod geritur per diversionem uti vocant. De quo non male monet *Vivianus in aureo opere de veritate contritionis cap. de Luxuriâ*. Ut vel hinc constet, quam imprudenter Casuistæ & Confessarii Pontificii, non tantum latinâ, sed

& vulgaribus linguis improbè curiosas & spurcas quæstiones circa peccatum luxuriæ accumulunt. De quo *Rivet* in *decalogum*, & nos in *Desper. causâ Papatus*, & in 1. *part. Politica Ecclesiastica lib. 3. tract. 1.* nec non ex ipsis Pontificiis nonnulli ibid. cit.

DE EXCELSIS MUNDI

Ad VII. Decalogi præceptum

S E C U N D Æ,

Quæ est

D E C O M O E D I I S.

P A R S A L T E R A.

Resp. JOANNE PETRI CUPIO, Ultrajectino 21. Octob. 1643.

Is ita determinatis, restat inquiramus in actiones scenicas hodiè usitatas. Sunt autem illæ potissimum mixtæ ex amatoriiis & satyricis: tales enim ut plurimum & aulas & theatra in Italia, Gallia, Anglia, Belgio, &c. occupant; sive ab histrionibus mercenariis ex professo, sive ab aliis gratis & solo amicos ac fautores oblectandi, iisque placendi studio, datâ occasione instituantur.

De dramatis moralibus, theologicis & historicis Jesuitarum, supra diximus *concl. 1. & 2.* De scholasticis puerorum infra disquiremus.

Quæritur ergo, *an actiones scenicæ communiter usitate sint licitæ?* Affirmant primum homines Epicurei, voluptarii, mundani; & dicti Christiani non pauci partim in religione neutrales, partim tepidi, partim *μετὰ φωνὴν ἰουδαίους* prætendentes. Illorum manus (volentes, an nolentes nos non dicemus) confirmare videntur scriptores illi, qui contra ecclesias & practicos Theologos eas defendunt; quamvis restrictiones quasdam adhibeant; quas facile negligunt comœdiarum amatores: quippe quibus *μετὰ φωνὴν εἰς αἶνον* committitur, atque adeo prævaricatio in statu controversiæ constituendo, & sic conscientiiis miserè imponitur. Neque enim tales actiones exstant in rerum naturâ, quales illi in ideâ sibi fingunt & defendunt; saltem ibi notæ non sunt, ubi pro illis disputant. Inter apologetas comœdiarum numero *Albericum Gentilem* J. C. qui peculiaribus tractatibus simul

excusis, altero causam mendacii, altero histriionum egit. Præterea, ex Caluistis Pontificiis non pauci comœdias etiam haut obscure probant, aut permittunt. Tantum excludunt eas, quæ continent res admodum turpes & ad Venerem proximè incitantes ac disponentes, in quibus multa impudica & obscœna miscentur, & in quas introducuntur fœminæ adolescentiores ad psallendum & saltandum, quæ gestu, & incessu, & procaci gesticulatione spectatores ad amorem turpem inducunt: quales comœdiæ in Lusitaniâ hodie pervulgatæ. Hic enim ajunt peccare mortaliter & actores & spectatores: secus si comœdiæ & modus repræsentandi sint leviter turpes. Sic *Zanchez*, *Filijcius*, *Bonacina*; & *Petrus Alagona in compendio summa Thomæ 22. qu. 168. art. 3.* & post eos nuperrimus scriptor *J. Baptista Fragosus Sylvensis Soc. Jesu in Regim. Reip. Christ. part. 1. lib. 1. disp. 2. §. 4.* Sed *Mendoza quodl. 9. quæst. 9. §. 4. 10. 12.* contendit, ne quidem peccari mortaliter illas comœdias spectando, & agendo, quæ à mulieribus peraguntur in Hispaniâ, & apud nationes fere omnes. Qui *ibidem §. 14. pag. 611.* ad testimonia patrum, conciliorum, omniumque gravium scriptorum re-
 „ spondet eatenus tam ægrè & molestè ferre ludos hos, & tam rigidè eos
 „ notare & condemnare, quatenus multum lasciviæ & obscœnitatis admi-
 „ stum habere solent. Nam ubi prædictam exuunt turpitudinem, & hone-
 „ stè geruntur, ut ferè fit apud nostrates nunc temporis, peccatum non est,
 „ saltem non mortale eos agere, spectare, &c. Aut dixerim, non damnari à
 „ scriptoribus ludos hos, tanquam malitiam mortalem habentes, sed solum
 „ tanquam inutiles & supervacaneos, & malos venialiter, & dedecentes vi-
 „ rum gravem & pium, & disponentes ad peccatum mortale. Sic pleraque
 „ alia carpi & exprobrari solent à seriis scriptoribus, quæ tamen, ut patet,
 „ peccata mortalia minimè sunt. Ut saltationes, cantilenæ, convivium,
 „ apparatus vestium, clientum, ciborum, ædificiorum, negotiationes, ludi
 „ chartarum, alearum, hasti ludia, choreæ, ornatus nimius in fœminis, &
 „ his similes aliæ vanitates, quæ ex genere suo crimina nequaquam sunt.
 Idem tamen §. 17. fatetur Chrysostomum loco *ibidem cit. directe agere contra comœdias nostri temporis.*

Excludunt etiam amatorias quæ in locis sacris aguntur, & quidem ab hominibus spurcis & infamibus. Sic *Maxiana de spectaculis*. Ita haut obscure omnes alias permittunt, juxta illud vulgatum: *Exceptis confirmat legem*. Alii multum in casu conscientie se præstitisse putant, si Clericos ab actionibus & spectaculis excludant. De quo videndi Canonistæ, & decretum *Innocentii 1. 1. cap. Cleric. 2.* De vitâ & honest. Cleric. & cap. *Non oportet. 2.* de consecr. dist. 5. Sed recentiores Casuistæ malagma huic duræ disciplinæ invenerunt. Sic enim *Fragosus, loc. modo cit. num. 185.* „ Nec obstat prohibi-
 tum

„tum esse Clericis, interesse hujusmodi actionibus in *cap. Clerici*, 2. de vi-
 „*tâ & honest. Cleric.* & in *cap. non oportet* 2. de consecr. dist. 5. Quia hoc
 „illis non prohibebatur sub mortali, ut notat *Zanchez* post *Cajetanum* in
 „*summa*, verbo *Clericor. peccata*, cessantibus tamen scandalo, & contemptu;
 „quæ cessare videntur hodie ex frequentia Clericorum in sacris, (N. B.)
 „qui comœdiis interfunt. Quin & quibuscvis hominibus turpes actiones
 spectantibus *αφ' hoc φεμεδαφ* rursus indulgent: *si intersint sine probabili*
periculo ruinæ ob solam vanam curiositatem excusantur à mortali, &c. *Fragosus*
loc. cit. ubi etiam allegat *Antonin. Mendozam*, *Alcocerum*, *Filiucium*, *Zanchez*,
Bonacinam.

Ex Theologis Lutheranis *Meisnerus*, in *philosoph. sobria*, & *Balduinus* in
Casibus, actiones scenicas defendunt, sed additis cautelis ac limitationibus,
 1. ut sint sine larvis seu mascaradis: quæ vix sine peccato usurpantur. 2. Ut
 absit verborum lascivia, obscenitas, cum scurrilitate. Sic *Balduinus lib. 4.*
cap. 1. casu. 2. Ex reformatâ ecclesiâ nonnulli in Angliâ & scriptis & praxi
 suâ scenicas actiones, non tantum in aulis, sed & in Academiis seu Aca-
 demicis collegiis (ubi olim non infrequentès) defenderunt; (ut *Hairvodus*,
 & *Thomas Lodge*) sed additis limitationibus. Quo judicio, & quâ sinceri-
 tate nonnulli dicti Theologi ibidem actoribus patrocinati sint, vide in *A-*
mesio lib. 5. Casuum, cap. 34. Opinioni & praxi eorum opposuerunt se-
 piissimi Theologi Anglicani, quorum tractatus vernaculo sermone editi;
 quales *Stubs*, *Goffson*, *Northbrooke*, & magnus *Raynoldus*, aliique anonymi,
 quos citat celeberrimus *J.C. Anglicus Gul. Pryne* in panario illo suo seu ma-
 vis horreo de comœdiis, cui tit. *Histrionastix*, pag. 697. 698. Nos non
 obstantibus dubitationibus, & implicationibus quorundam, cum totâ anti-
 quitate, primisque Reformatoribus, & reformatis ecclesiis, præsertim in
 Galliâ & Belgio universim actiones scenicas hodie usitatas improbamus;
 rationibus ducti partim generalibus, partim specialibus, quas nunc brevi-
 ter proponimus.

Rationes generales sunt istæ.

S. 5.

1. *Argum.* Quia vitia dum ad vivum dramaticè repræsentantur, &
 actorum & spectatorum animis tacitè obrepunt, inque eos per duas fene-
 stras, aures scil. & oculos confertim illabuntur. Probatur *Prima* argumen-
 to à minori ad majus: si enim mala dum dicuntur, docentur & affricantur,
 quid fiet cum mimeticè repræsentantur? Vide *Ephes. 5. v. 3.* coll. cum
 1 *Cor. 15. v. 33.* Fortius autem hoc argumentum stringit, si applicetur ad
 vitia contra septimum præceptum, quæ plerumque in theatris exhibentur.
 Vide practicos de prophylacticis & remediis luxurię. *Secundo*, ex eo, quod
 vivis & malè ingeniosis atque artificiosis istis repræsentationibus, hominum

imprudenteriorum & ad vitia proclivium animi sensuali illâ delectatione affecti, reddantur molles, effeminati, vani, leves; quin & hominum minimè malorum conscientia extra compages *ἀνεξέτης*, & piæ sollicitudinis paulatim abripiuntur. *Tertio*, Quia & in se peccatum est, & non potest non ad peccata inducere, quod hominum peccata sanguineis (ita loquar) lacrymis (ita loquar) potius deflenda, fiant materia risus & oblectionis carnalis, contra *Pf. 119. v. 136. Jes. 24. 16. Jer. 9. 1. Rom. 7. 24.* Certum autem est in hodiernis comœdiis spectatores plerunque oblectari mimicâ representatione stultitiæ, imprudentiæ, vanitatis, luxuriæ, avaritiæ, ambitionis, mendacii, *Quarto*, quia his spectaculis multi accuratè docentur vitia, quæ absque jacturâ pietatis hactenus ignorant, aliis, qui ea norunt, nimis familiaria redduntur; & sic minus abominanda: cum tamen ad eorum cogitationem, nedum mentionem exhorrescere debebant. Hoc argumentum rostrum quomodo urgeant & amplificent patres, vide apud *Tertullianum, Salvianum*, aliosque infra cit. Quin & ipsum *Senecam*, aliosque scriptores profanos ibid. cit.

II. Argum. Quia ab omni specie mali abstinendum *1 Thessal. 5.* Atqui vitia tum verbis tum factis & gestibus ludionum expressa & mimeticè commissa, sunt ad minimum species mali: quicquid sit de honesto ipsorum animo, & intentione.

III. Argum. Quia ipsi sermones, & gestus sunt per se mali; quippe habentes objectum malum, & signantes atque exprimentes externè nil nisi malum. Et ratio consequentiæ est. *Primo*, quia non tantum interior sed & exterior homo, non tantum anima sed & corpus debet inservire Deo & virtuti; non verò peccato, diabolo, mundo. Vide *1 Corinth. 6. 20. Roman. 6. 12. 13. 2 Corinth. 7. 1. 1 Corinth. 10. 31. 32.* *Secundo*, probatur à pari in casu communionis externæ cum idololatriâ, aut cultu superstitioso per verba & gestus. De quo disseritur ad tertium decalogi præceptum, ubi de fidei professione; & ad primum præc. ubi de idololatriâ indirectâ & participatâ: de quâ nos fusè *3. part. sel. disp. tit. de superstitione, & de Idololatriâ.* *Tertio*, Quia omne multiloquium, omnia verba & facta otiosa, omne turpiloquium, omnis *μωρολογία*, omnis abusus nominis divini, omnisque abusus linguæ implicat peccatum; uti docetur ad tertium & nonum decalogi præceptum: atqui ex illis conflatae sunt comœdiæ hodiernæ; & hæc si ipsis tollas, nullæ erunt.

IV. Argum. Quia repugnat simplicitati, *ἐνταξία, ἐν ἀνημερσίᾳ*, modestiæ, & *συνόπτη* Christianorum instar Protei in omnes formas se vertere, omnes personas hominum vitiosorum induere, quælibet vitia præ se ferre & effingere, quorumvis voces & sermones imitari, quorumvis schemata etiam mu.

muliebria (contra *Deuter.* 22. v. 5.) induere, quibuslibet quorumlibet gestibus & gesticationibus seiplos quasi abnegare; idque otiosè & ad solam carnalem oblectationem.

v. *Argum.* Quia ut ipsi actores, aut aliqui spectatores tam cerei & fragiles non essent, qui istis ad vitia moverentur: scandalum tamen præbent aliis, carnalibus aut infirmioribus; qui exemplo ipsorum tracti ad spectacula, facile in tentationes & peccata prolabantur. Vide de talibus scandalis *Matth.* 18. v. 6. 7. 8. coll. cum *1 Cor.* 8. v. 12. 13.

vi. *Argum.* Quia plurimi effectus noxii & damnosi in Rempublicam, ecclesias, familias ex actionibus illis redundant. Nos breviter nunc istos notamus 1. Corruptionem juventutis. 2. effæminationem civium. 3. Otium, ignaviam & jacturam temporis. 4. Neglectum vocationis, & laborum utilium. 5. jacturam sumtuum; quos profundunt & actores & spectatores: qui melius in alia necessaria, aut utilia impendi possent. 6. Satyricas & contumeliosas derisiones non tantum eorum, qui culpæ alicui affines sunt; sed etiam minimè malorum, quin & nonnunquam optimorum. Unde æmulationes, contentiones, rixæ, dissidia, scismata, contemptus Magistratum, verbi ministrorum, virorum honoratorum.

vii. *Argum.* Quia origo illarum merito eas suspectas facit. Originem enim habent à Diis Gentilium hoc est, à dæmoniis; & eorum instinctu, mandato & indicio à Gentilibus ad eorundem honorem institutæ sunt. Uti ex antiquariis & philologis initio citatis cuiusvis constare poterit. Nos tantum hic indicamus testes aliquot omni exceptione majores, in antiquitatibus Gentilium versatissimos, *Tertullian.* cap. 5. 7. 10. 24. de spectaculis; *Clement. Alexandr. orat. exhort. ad Gentes*, fol. 8. *Arnob. adv. Gentes* lib. 7. *Lactantium de vero cultu* c. 7. & de *Origin. erroris* c. 8. *Augustin. lib. 1. de civit. Dei* c. 32. & lib. 4. c. 26. ac ibid. *Ludov. Vivem* Adde *Valerium Maxim. lib. 12. c. 1. Salvian. lib. 1. de gubernat. Dei*.

viii. *Argum.* Quia hostes & antagonistæ earum, qui sunt doctissimi, piissimi, & prudentissimi quique Christiani, quin & sapientissimi & honestissimi quique Gentiles (uti infra dicetur,) debebant eas omnibus piis suspectas reddere: Judicium enim & consensus eorum, etiam ubi determinatio in æquilibrio est, in illam partem potius libram inclinare deberent; præsertim cum in casibus conscientiæ agitur de abstinentiâ à re aliquâ; à quâ absque periculo aut jacturâ salutis animarum, etiam absque damno Reipubl. facile abstineri potest.

ix. *Argum.* Quia actores, spectatores, defensores earum multis modis scandalum præbent: myriadas piarum animarum tristitiâ afficiendo, pastores ecclesiarum vexando & irritando, conscientias infirmiorum percutien-

do, manus carnalium hominum confirmando. Quod quantum malum sit, constat ex 2 *Corinth.* 2. v. 3. 5. & 1. *Corinth.* 8. 12. 13.

x. *Argum.* Quia adjuncta, ornamenta & appendices comœdiarum sunt mala. De quibus in argumentis specialibus mox dicendum erit.

Sint ergo argumenta specialia, desumpta ex gradibus aut additamentis vanitatum & periculorum, quæ his aut illis dramatis, peculiariter aut magis adhærent.

i. *Argum.* Quia si spurcæ & obscenæ sint actiones, non multum differunt theatra à lupanaribus, immò quodammodo ea superant, quod ibi turpia intra privatos parietes & quasi in occulto dicantur atque exhibeantur, hic vero publicè. Hæc conditione actionum scenicarum (quales in Hispaniâ & Lusitaniâ) permoti *Fragosus* loco cit. & *Mariana libro de spectaculâ*, tales absolutè condemnant, iisque applicant rationes Patrum & Decreta Concilior. quæ infra indicantur.

ii. *Arg.* Si fœminæ in scenam producantur, quæ cultu suo, gestibus mollibus & lascivis, omnibusque verborum atque actionum blanditiis & lenociniis oblectant spectatores: castitatis scopuli, & libidinum officinæ sunt. Considera *Matth.* 5. v. 28. coll. cum *Job.* 31. v. 1.

iii. *Arg.* Larvæ, & larvati actores, nihil moderabile suadent, non magis quam nox, & amor vinumque. Et jure applices illis dictum Christi *Johan.* 3. *Qui malè agit, odit lucem.* Atqui excellentioribus ac variegatis dramatis admiscerentur plerumque larvæ, sive choreæ, sive gesticulationes.

iv. *Argum.* Saltationes sunt illicitæ; uti demonstratum *disp.* 1. Illas autem esse partem comœdiæ, si non essentialem, saltem integram principalem, constat ex philologis initio citatis.

v. *Argum.* Musica lasciva seu theatralis, joci scurriles, omnesque lusus thymelicorum ac morionum, sunt animis infirmis insidiosa. Atqui illa sunt condimenta, immo anima comœdiarum.

vi. *Argum.* Dii Gentilium, eorumque gesta partim fabulosa, partim nefanda; eorundemque Deorum cultus, invocatio, alloquium, sunt abominanda & fugienda Christianis. *Psal.* 16. *Hof.* 2. *Zachar.* 13. hinc in scripturâ Deastri illi vocantur גִּדְּוֹלִים q. d. *Stercorei Dei*, & עֲצֵבִים, id est, dolores, & אִלְיִים, id est, *vanitates*, & אֵן, id est, *vanitas*, molestia, & נִשְׁתָּה, id est, *pudor*, *puerum idolum*, & מַפְלָצוֹת, id est, *horror*, *horriculum*. Quomodo ergo cum delectatione & ad aliorum carnalem oblectationem, eorum personas quis sustinere, gesta commemorare & deprædicare, eosdem adorare potest? Arqui hoc fieri in comœdiis, per vulgatum est. Ex patribus *Augustin. lib.* 2. *de civit. Dei* c. 3. *Tertullian. apolog.*

c. 15. *Cyprian. epist. 2.* Comœdias urgent hâc infamiâ, quod tales Deos exhiberent, qui flagitiis pessimis hominibus pares essent, aut eos superarent.

VII. *Arg.* Quia personæ ethnicæ ex antiquis historiis aut fabulis sustineri non possunt, sine imitatione & expressione improborum factorum, & dictorum contra honestatem; nec non Ethnicorum abusum nominis divini per temeraria aut idololatrica juramenta, vota, preces, blasphemias, fidei seu perfidiæ professiones, sacrificia, lustrationes, aliosque ritus superstitiosos. Idem dicimus de personis & factis Mahumedisticis, Judaicis, Magicis, Atheis, &c.

VIII. *Arg.* Quia personæ lenonum, lenarum, parasitorum, proxenatarum Venereorum, stolidorum & lascivorum adolescentum, meretricum, pellicum, concubinarum, improborum servulorum, ancillarum, Sejano- rum, & malorum consiliariorum, hominum mendacium, perfidorum, &c. salvâ honestate & conscientia sustineri nequeunt.

IX. *Argum.* Quia ne quidem personæ piæ suscipi, eorumque pia consilia, dicta, facta exprimi possunt, absque eorundem affectuum imitatione & sensu. Nefas enim est ludere in rebus piis, & ex iis carnalem oblectationem capere. Quis enim ferat aliquem per ludum & jocum attollere oculos in cœlum, Deum testari & precari, suspirare liberationem ex malis, &c.

X. *Argum.* Quia est species mali, & collusio cum Ethnicismo; immo est fidei quædam abnegatio, ut loquitur *Salvianus*. Ratio est, quia nefas est solennes ludos in Deorum Gentilium honorem institutos, & cultus Gentilis partem observare, aut saltem observatione illâ colludere aut *συμμιμνήσκειν*: uti docent argumenta nostra contra idololatriam indirectam allata, in *diff. de Idololatr. indirectâ*. Jam vero comœdias esse ludos in honorem Deorum celebrari solitos, & esse cultus Gentilis partem, colligitur ex *1 Corinth. 10. v. 7.* *Tertullian. apolog. c. 38.* & *de spectaculis cap. 4.* *Lactant. lib. 6. cap. 20.* & in epitome *divinor. decretor. c. de spectaculis*, *Chrysostom. in 4. Matthæi homil. 31.* *Salviano de Provid. & Augustin. lib. 2. de Civit. Dei c. 13.*

XI. *Argum.* Quia indigna est symbolizatio cum Papatu, aut turpis cum moribus eorum *συμμιμνήσκειν*; cum festis trium Regum, Martini, Nicolai, aut encoenia; & Bacchanalia illis ludis cohonestantur: uti non raro fieri solet. Vide de pseudo-Festorum observatione *3. part. sel. diss. tit. de Bacchanalibus*, & *de Festis*, & *de Idololatr. indir.*

XII. *Arg.* Quia ludis illis tristissimè profanatur dies dominicus. Hodie aliqui putant, alieno tempore exhiberi comœdias, aut profanari diem dominicum, si tunc non exhibeantur.

XIII. *Arg.* Quia mercenarii histriones plerumque sunt homines mori-

bus perditissimis, qui pudorem omnem exuerunt. Jam vero periculosum est, tales juventuti dari tanquam publicos antecessores, & quasi morum magistros. Quos Jus civile infamiâ notavit: ut infra indicabimus. Ne dicamus honestorum parentum filias, ab illis aliquando pellici, & ad illicitam conversationem aut infelix, saltem inæquale, conjugium abduci.

§.6. Accedat nunc universalis piorum & bonorum consensus, quem per istas classes distribuimus.

1. *Classis*; Antiquæ ecclesiæ 1. *Praxis*, quæ histriones non recipiebat ad baptismum; nequidem spectatores ludorum. De quo *Salvian. lib. 6. de Gubernat.*; & dictæ constitut. apostolicæ *lib. 8. cap. 32. Epiphanius in epitome doctrinæ Christianæ; Chrysostom. homil. de Davide & Saule: Tertullian. de spect. c. 4. 6. 24. Augustin. l. 4. de symbolo ad catechum. c. 1. Cyrill. Hieros. cateches. 1. Isidorus Pelusiota. Et tunc quidem communis tessera erat Christianorum, abstinere à spectaculis; quod etiam tanquam commune opprobrium objiciebatur ipsis à Gentilib. Sic *Tertullian. apol. c. 38. 42. Athenagor. in legatione, Tatianus adv. Græcos, Minutius.**

1. 1. *Concilia*, ut *Eliberinum can. 57. 62. 67. Sextum Concil. universale Constantinopol. in Trullo can. 62. Arelat. 2. can. 20. Carthagin. prima. 399. can. 11. & 33. & Carthag. 4. a. 401. can. 86. 88. Reliqua vide in Photii Nomocanone.*

1. 1. 1. *Doctores*, inter quos ex professio & operosè hoc agunt *Tertullianus in libro de spectaculis, & Cyprianus de spectaculis; & Salvianus libr. 6. de providentiâ*; qui studiosis nostris aliquando ex professio legendi, una cum notis & commentariis. Adde nunc testimonia *August. lib. 2. de civit. Dei c. 7. & 13. & tract. 133. in Johann. & lib. 1. de consensu Evangelist. c. 33. Clementis Alexandr. lib. 3. pedagog. c. 11. Cyprian. epist. 2. Lactant. divin. Institut. lib. 6. c. 20. Basil. de legendis libris Gentilium; Chrysostom. homil. 6. in Math. 2. homil. 3. de Davide & Saule, & homil. 69. in Math. 21. & homil. 8. de pœnit. & homil. 15. ad popul. Antioch. & homil. 42. in Acta, Isidori Pelusiot. epist. 463. & 517. lib. 5. epist. 186. edit. Lat. an. 1629. Romæ in 8. Arnobii contra Gentes lib. 4. Hippoliti de consummatione sæculi; Theophili Antiocheni ad Antolycum lib. 3. Minutii Felicis in Octavio, &c.*

Except. Atqui antiquitas condemnavit spectacula idololatræ; qualia non sunt hodierna: consequenter argumentis & autoritate ejus minime feriuntur. *Resp.* Negatur eo nomine solum condemnasse. Contra dicendum, eos imprimis etiam urgere, quod illicitis illis vanitatis, & libidinis, mores corrumpere. Vide *Augustin. lib. 2. de civit. Dei cap. 7. Tertull. de spectac. cap. 10. Clementem Alexandr. Cyprian. Lactant. Salvian. loc. cit.*

1. 1. *Classis*, ecclesiæ partim intermediæ, partim corruptæ, usque ad tempora reformationis 1. *Concilia Gallicana*, videant studiosi apud *Bochellum; libr. 6. tit. 19. imprimis c. 7. & alia tum Generalia tum particularia in epito-*

me Caranza 2. Doctores, ut Rabanus Maurus lib. 20. de universo cap. 38. Bernardus, alique quos notavit G. Prynne actu 6.

III. Classis, ecclesiæ reformaræ 1. praxis, quâ perpetuo reffiterunt collegiis Rhetorum, histrionibus mercenariis, aliisque omnibus; donec à Magistratibus prohiberentur. 2. Concilia, & constitutiones ecclesiast., ut *eccles. Gallic. c. 14. discipl. ecclesiast. Synod. Nationalis seu generalis Dordracena a. 1578. quæst. partic. 43. Middelburgensis 1581. qu. part. 93. Synodi Belgicæ provinciales seu particulares, Hollandiæ australis, Hage-comitana anno 1634. artic. 60. Ibid. anno 1581. artic. 37. Et anno 1644. artic. 32. Delfensis a. 1596. artic. 30. Ibid. anno 1607. artic. 21. Ibid. anno 1647. artic. 36. Gorcomiensis anno 1642. artic. 47. Leidensis anno 1649. art. 17. Ibid. anno 1592. art. 58. ubi duo collegia actorum seu rhetorum istius urbis (Hollandicum scil. & Flandricum) causam suam coram synodo conabantur tueri: sed frustra, eâdem in anterioribus decretisistente. Imprimis memoranda *synodus Zelandicæ Tolana anno 1602. artic. 42.* quæ ab Ill. Ordd. petebat, ut comædiæ Belgicæ, Latinæ, Gallicæ in scholis aut alibi agi solitæ prohiberentur. Contra actiones comicas puerorum in scholis Latinis determinat *synodus Hollandicæ australis Hagienfis anno 1634. artic. 60. synod. Noort-Holland. anno 1618. imprimis anno 1583. & 1586.**

3. Doctores, primo qui ex professo peculiaribus libris hoc agunt, quales Theologi Angli supra cit. quibus accensemus Gul. Prynne, quamvis professione JC., qui merito promus condus dici debet. Ex Gallis Rivet. Gall.; ex Belgis Nolthenius tract. Belgico; & Anonymus J. H., qui anno 1639. spissum volumen Gul. Prynne, in epitomen Belgicam contraxit, & de suo nonnulla utiliter inferuit. Secundo, qui in locis communibus, in moralibus & Casibus conscientiæ, aliisque in scriptis Theolog. comædias oppugnant, aut condemnant: uti Martyr, Aretius, Danaus, Perkinsus in Casibus consc. Amesius in cass., interpretes in decalogum, &c.

IV. Classis, ecclesiæ recentioris, Pontificiæ, in quâ subinde vis veritatis, & ἀντιπαρῆξις conscientia erumpit. Vide Bochelli decreta eccles. Gall. loc. cit. Et concilia provincialia Hildesheim, Trevirens., Colonienfe, Moguntinum, Mediolanense, &c. Quin & ipsum Conc. Tridentin. sess. 24. cap. 12. Quamvis autem pleraque non satis condemnent comædias in totum & absolutè, sed cum restrictione aliquâ: satis tamen inde constat quid interiori conscientia putârint sentiendum, quamvis corruptelis sæculi & consuetudini se nimis accommodent: His adde Jus Canonicum & Canonistas à Cellorio Jesuita orat. 3. in histriones cit. Denique Theologos scholasticos, & recentiores quos vide apud Prynne, actu 6. scenâ 4. Adde Bonaventuram in commentar. Luc. 6. p. 273. edit. in 8. ubi histriones exsertè condemnata. Roenius lib. 2. Republ. Christ. c. 37. archiactores Jesuitici.

v. *Classis*, Politicæ, & politicorum: ubi 1. *Jus civile Romanum* L. 2. D. de iis qui notantur infamiâ, cum suis interpretibus, quo Histriones judicantur infames. Hinc *Augustinus* lib. 2. de civit. Dei c. 13. incessit Deos & cultum Deorum Gentilium. 2. *Leges aliarum Gentium, & Rerum publ. Statuta Anglicana* habet *Gul. Prynne* actû 6. scenâ 6. *Decreta Hollandiæ* 1594. 10. Martii, & 1595. 10. Decembr. *Decretum Reipubl. Amstelredamensis de sanctificatione Sabbathi* anno 1624. artic. 6. Et *Harlemensis* de eadem anno 1636. 3. *Testimonia sapientum, & politicorum*, *Patric. lib. 2. de Republ. tit. 6. Bodin. lib. 6. de Republ. Canonhierus lib. 9. Politica cap. 6. Rittershusius in comment. ad Salvianum pag. 222. Idem lectionum sacrarum pag. 356. & 364. Adamus Contzen Politic. lib. 3. c. 13. Alexand. ab Alexandro lib. 3. c. 9. Rhodigin. lib. 8. c. 7. imprimis & Tholosanus syntag. juris lib. 39. cap. 5. Casauboni exercit. ad Baron. p. 294. edit. in 4. 4. *Praxis politiar. reformatarum*, etiam in nostro Belgio: ubi omnibus fere ex civitatibus exulant, nominatim ex inclytâ hâc urbe Ultrajectinâ. Excepto, quod annis 1662. aut 1663. & hic, & in variis Hollandiæ civitatibus nescio quam recidivam aut eclipsin passi sint aliqui senatores, ut exclusos tot annis circumforaneos & mercenarios histriones tunc admitterent: frustra monentibus & obtestantibus verbi ministris, & reclamantibus inter senatores, quorum melior sententia menti. Atque hæc quasi præludia istius tragœdiæ, an tragicocomœdiæ, quam annis 1664. 1665. 1666. per pestem, bella, &c. in Belgio actam spectare coacti sumus. 5. *Illustria exempla virorum Principum. Deputati Ill. Ord. Hollandiæ in extracto Potentibus Hollandiæ Ordd. ex libello supplice Deputator. synodicorum exhibito anno 1624. numerant comœdias inter peccata clamantia*, quæ terram premunt & iram Dei in eandem concitant. Imprimis hic allegandus *Jesuita Cellotius*, cujus orationes a. 1631. editæ in 8. ubi tres exstant contra histriones. Citatur & *Joh. Dominici Jes. tract. & Jac. Alberti concio c. eosdem, sed neutrum vidi.**

v. 1. *Classis*, extraneorum à fide Christi; 1. *leges Gentilium*. Apud Romanos poterat quis repudiare uxorem, si absque consensu mariti spectaculis interfuisset. L. *consensu de repudiis*. Vide exemplum apud *Valer. Maxim. lib. 6. c. 5. Massilienses non mittebant spectacula apud Valer. Max. lib. 2. c. 6. Ejiciebant ea Lacædemonii*, apud *Plutarchum in Institut. Laconic. 2. Doctrina sapientum inter Gentiles, Seneca epist. 7. ubi illustre testimonium, Plauto lib. 8. de Republ. Aristotel. lib. 7. cap. 17. & lib. 8. c. 3. 45. Plutarch. lib. 7. sympos. 4. 8. 3. Consilia, facta, & exempla Gentilium, Tacitus lib. 4. annal. refert histriones pullos Italiâ. Videndus locus, & conferendus cum lib. 14. Et *Dion Cassius lib. 57. ubi refert causas, cur lex lata contra Histriones, & omnes à Tiberio ex urbe ejecti sint. Plura indicat Gul. Prynne 4. Etiam Ma-**

humedistarum, Refert *Georgius Elmacinus lib. 2. Histor. Saracen. cap. 15*. Muhammedum Aba- Abdalla Caliphum. 35. simulac creatus esset Calipha, rejecisse cantores & mimos, auguresque exulare iussisse. 5. Accedit praxis contraria pessimorum & monstrosorum Principum inter Gentiles; qui spectacula sectati sunt, introduxerunt, restituerunt; quales Caligula, apud *Dionem Cassium lib. 59*. Nero apud *Suetonium*, Commodus apud *Herodianum*. Alii si qui videbantur melioris frugis non concesserunt, nisi astu politico, ut populum abducendo à consiliis & factis melioribus, injustam usurpationem & tyrannidem stabilirent. Exemplo est Augustus apud *Tacitum annal. lib. 1*. & Theodoricus rex Gothorum, cujus Constitut. vide apud *Goldastum tom. 3. pag. 31. cap. 17. 18. 19*. Quo ipso eadem haut obscure condemnantur. 6. Denique, artes, sophilismata, incrustationes, effugia, immo fuga, pudor, & nuditas eorum, qui defendunt: quæ vel ex eo maximè liquet, quod à pudore suo impetrare nequeunt, ut ea defendant aut laudent, qualia revera sunt, sed subdolè alia fingant ac substituant, quæ nunquam, aut vix reperias.

Disputatione ita peractà, educimus ista porismata,

I. Actiones Scenicas, ut partes sacrorum, aut quasi partes non habendas; quod antehac factum in Papatu, ubi diebus & in locis, (juxta ipso- rum religionem) sacris. h. e. in templis populo exhiberi solent, quævis profanæ, ludicræ, & obscenæ: indicante *Marianà in libro de spectaculis*, & Sanctione pragmatica seu decreto *Concilii Basilienfis tit. de spectaculis in ecclesià non faciendis*. In quo quidem Gentiles aperte imitantur.

II. Actores scenicos, (imprimis mercenarios, aut qui ex professio & ex certo quodam instituto gratis hoc agunt), non esse ad communionem admittendos, aut in ea retinendos. *Concil. Constantinop. in Trullo can. 62*. *Cyprianus epist. 61*. negat communionem illi, qui in theatro non ludebat, sed solummodo adolescentes privatim docebat artem representandi fæminam.

III. A Christianis non esse spectandas; imprimis non à puellis aut fæminis. Verecundia illius sexus talibus sollicitari non debet, ne exercitiis illis tandem in nimiam *περὶ ἡρώδου*, immodestiam, impudentiam, ne quid gravius dicam, prolabantur, dum comæ & ornata certatim eò à viris aut juvenibus adducuntur; & spectatum veniunt ut spectentur & ipsæ. Vide testimonia, & in istas rationes apud *Cyprian. epist. 2*. & *Tertullian. de spectac. c. 17*. *Augustin. epist. 202*. *Chrysostom. homil. 6. in Math.*

IV. Fideles per cunsuras ecclesiasticas à spectaculis illis esse abducendos. Hæc praxis antiquæ ecclesiæ, quæ neminem admittebat ad baptismum, nisi qui renuntiaret Diabolo cum omnibus pompis & spectaculis suis; & hodiernæ reformatæ: uti thesi præcedenti ostendimus.

v. Verbi ministris nulla ratione concedendum, ut spectaculis intersint ne quidem intra privatos parietes. Vide *Concil. Laodic. can. 54.* & decreta Ludovici Pii anno 818. in comitiis *Aquisgran. cap. 27.* & *Bochellum loc. cit.*

vi. Histriones, postquam vitam illam deseruerint non esse ad ministerium ecclesiæ promovendos, saltem ordinariò, ex *1 Timoth. 3. v. 7.* atqui non habet bonum testimonium, qui civiliter infamis est. Consentit *canon ex Augustino* depromptus. *can. maritum. dist. 33.* Immo *can. 18.* Apostolorum (ita dicto) excluduntur ab ordine sacro, qui scenicam duxerit in uxorem. Quid extraordinariò sive in casu necessitatis, sive gravissimis de causis aliter hic fieri possit; prudenter despiciendum.

vii. Actiones scenicas, & pantomimorum non tantum moderandas & inhibendas à Magistratu, sed etiam plane prohibendas: siquidem potestas & potentia præsto sit.

viii. Non esse immunes à peccato, quicumque in spectacula illa sumtus præbent, aut præfecturam eorum gerunt, aut populo ea exhibent, aut exhiberi curant, aut actores privatim instruunt, atque adeo *μικροίς* ipsis præformant. Olim munera Ædilium apud Romanos, sacerdotum, choragorum, & similium vel hoc nomine peccatis polluta erant. Confer *quæso epist. 61. Cypriani* supra citatam. De sacerdotibus Gentilium & Asiarchis occasione *disp. de Idololatria indirecta, ex Gabr. Albasino actum 3. part. sel. diss. p. 569.* Vide de peccato eorum, qui expensas faciunt in spectacula *Basil. serm. in divit. Arno. adv. Gentes lib. 4. Nazian. 2. ad Selenc. de recta educat. Leonem in octavo Petri & Pauli. Thomam 22. qu. 168. art. 2. & 3.*

ix. Nec illos esse immunes qui actoribus comoedias scribunt, ac subministrant. Probatur ex theologia de participatione peccati alieni.

x. Horrendum & abominandum imprimis esse, comoedias componere aut agere, quibus verbum Dei, orthodoxa religio, praxis pietatis, ecclesiasticum ministerium deridentur. Exempla habent *Socrates lib. 1. histor. eccles. cap. 6.*

Sequuntur præcipuæ objectiones & exceptiones pro comoediis, quas quia satis contuderunt *Amesius & Rivetus*, & operosiss ac plenissimè *Gul. Prynne*; hic verbo perstringimus.

I. *Object.* Quia faciunt ad oblectationem, seu ad *solatium* hominibus exhibendum (ut loquitur Petr. Alagona Jesuita in compend. summæ Thomæ 22. qu. 168. art. 3.): *Officium*, inquit, *histrionum*, quod ordinatur ad *solatium* hominibus exhibendum, non est ex se illicitum, nec ipsi sunt in statu peccati, modo moderatè ludo utantur, quia ad ea, quæ sunt utilia conversationi humanæ, possunt deputari aliqua licita officia. Resp. De solatio illo, & de utili, deque officio

officio histriionum audiatur nubes illa testium ex antiquitate, quos supra citavimus: ut habeant Jesuitæ pudorem.

II. *Object.* Quia mores informant, inquit, Balduinus loco supra cit. Utilitates illas ita per partes explicat Berneggerus in quæst. miscell. ex Taciti Germania & Agricola qu. 96. Per istas avocantur multi à perniciosiss in Rempubl. consiliis, aut actionibus aliis, quas animi forte causa susciperent, minus decentes & laudabiles. Et paulo post: spectacula & ludi scenici mores hominum varios graphicè & ingeniosè depictos exhibent: multa, eaque præclara doctissimorum hominum inventa commonstrant: ponunt ob oculos res veneranda antiquitatis eximias, atque laudabiliter gestas: vocis vultusque moderationem ostendunt: quomodo affectus movendi, & variæ passiones regenda, declarant: præbent denique famæ, nominisque acquirendi occasionem commodissimam. Hos, similisve usus obtundunt etiam patroni earum in Angliâ, quibus Amefius, Prynne, Raynoldus? &c. occurrunt. *Resp.* Alia sunt gymnasmata ad relaxationem animi & corporis, aliæ artes (scil. poetica, oratoria, historica, pictura,) quarum auxilio dictos fines assequi possimus, absque periculis & dispendiis supra ex mente scripturæ & consensu antiquitatis enumeratis. Antiquorum dicta vide bonam partem exhibita à Gerh. Job. Vossio lib. 2. poëtica cap. 34. 39. Audi etiam Isidor. Pelusiot. lib. 3. epist. 33. „Heroni Rempublicam gerenti. Scenicis vir optime summum hoc studium est, non ut „per ipsorum cavillos (Gr. σκαμνισι) multi meliores reddantur (quemadmodum ipse, dixisse teipsum, & eos, quite audiunt; decipiens) verum „ut multi peccent. Etenim in spectatorum improbitate felicitatem suam „constitutam habent. Ita fit, ut si illi meliores efficiantur, sua his ars peritura sit. Quamobrem nec unquam eos, qui delinquent, corrigere in animum induxerint, nec si velint, id possint. Mimica enim eorum ars naturâ tantummodò ad nocendum comparata est.

Hæc velim legant, aut legi sibi curent, una cum Tertulliani lib. de spectaculis cap. 17. qui πάλιν ἀπαγορεύει contra fidos Christi & ecclesiæ ministros, ob similia monita susceperunt. Quâ occasione etiam improbus & famosus libellus in ministros anno 1663. ab anonymo scriptus est: quem notamus in Exercit. pietatis cap. 24. p. 759. - 779.

III. *Object.* Possent tragœdiæ agi ablegatis comicis morologiis, jocis, & risibus. *Resp.* 1. gravia, enormia, desperata consilia, & facta, immanes crudelitates, quanto cum fructu spectatorum exhibeantur, discere ex patribus supra cit., nominatim ex Tertulliano cap. 14 & 17. de spectaculis. Inter alia notatu dignissimum, quod observat repugnare affectus, quos ciet Spir. S. & quos ciet theatrum; non esse ergo tristitiâ afficiendum Spir. Sanct. 2. Eodem recidunt cum comœdiis, dum vitia hominum, & quidem heroica

roica (imprimis incestus, adulteria, perfidiæ, perjuria) pessimi affectus, & malefana ac desperata consilia in tragœdiis ad vivum repræsentantur. 3. Ne jam dicam, tragœdiis plerumque intermisceri ludicras quasdam actiones, quæ vernacule dici solent, *Bluchten / Sotte-Klupen*.

IV. *Object.* Quid si tales instituuntur, quæ habeant finem honestum, materiam laudabilem, formam & modum agendi honestum, actores honestos? *Resp.* 1. Jam non excipitur pro comœdiis hodiernis; quia tales non sunt. 2. *σιδιράζουλοι*, seu ideale hoc scenicum, quod fingitur, siquidem esset, non dubito, quin à controversiæ hujus molestiâ illico liberandi essemus: Nam scena talis & actoribus & spectatoribus destitueretur. 3. Interim sophismatis illis *ἀπαγωγῆς* & *ἐπεροζήσεως*, pulvillos si non ipsi autores otiose acutuli, saltem amatores comœdiarum axillis consuunt.

V. *Object.* In scripturâ non prohibentur. Sic *Balduinus loc. cit.* sic & passim inter nostrates chorearum & comœdiarum patroni. *Resp.* 1. Vide quam doctè hanc exceptionem excipiant *Cyprianus de spectac.* & *Tertullian. de iisdem cap. 14. 15. 16. 17.* Nos ex *cap. 17. pag. 154. b. & 155. a.* hæc ejus verba exhibemus.

„ Impudicitiam omnem amoliri jubemur (in scripturis scil.) hoc igitur
 „ modo à theatro separamur, quod est privatum consistorium impudicitie
 „ ubi nil probatur, quam quod alibi non probatur. Ita summa gratia ejus
 „ de spurcitiâ plurimum concinnata est, quam Atellanus gesticulator, quam
 „ Mimus etiam per mulieres repræsentat, sexum pudoris exterminans, ut
 „ facilius domi quam in scena erubescant. Quam denique Pantomimus à
 „ pueritia patitur in corpore, ut artifex esse possit. Ipsa etiam prostibula
 „ publicæ libidinis hostiæ in scena proferuntur, plus miseræ in præsentia
 „ foëminarum, quibus solis latebant, perque omnis ætatis, omnis digni-
 „ tatis ora transducuntur, locus, stipes, elogium, etiam quibus opus non
 „ est, prædicatur. Taceo de reliquis; ea quæ in tenebris & in speluncis
 „ suis delitescere decebat, ne diem contaminarent. Erubescat senatus, eru-
 „ bescant ordines omnes. Ipsæ illæ pudoris sui interemprices de gestibus suis
 „ ad lucem & populum expavescentes semel anno erubescunt. Quod si
 „ nobis omnis impudicitia execranda est, cur liceat audire, quæ loqui non
 „ licet? Cum etiam scurrilitatem & omne vanum verbum judicatum à
 „ Deo sciamus, cur æque liceat videre, quæ facere flagitium est; Cur quæ
 „ ore prolata communicant hominem, ea per oculos & aures admissa
 „ non videantur hominem communicare: cum spiritui appareant aures
 „ & oculi, nec possit mundus præstari, cujus apparitores inquinantur;
 „ Habes igitur & theatri interdictionem, de interdictione impudicitie.

Prohibet ergo scriptura per argumenta & consequentias; quamvis non
 toti-

totidem & expressis verbis. Vide & confer 1. part. select. disp. tit. de ratione humana.

VI. *Object.* Quamvis tam exactè honestæ & tutæ non sint: non sunt tamen abolendæ, nec minutiis & negis illis corrigendis tam præcisè insistendum. *Resp.* 1. Non agitur de prudenti ac necessaria tolerantia caritatis private, aut autoritatis publicæ, quando malum aliquod tolli non potest: sed quæritur de praxi & approbatione in casu conscientia. Quod voluisssem candidè & intrepide distinxisset *Baldwinus loc. cit.* & *Mariana de spectaculis*, aliique Pontificii, qui hos omilesque casus non rarò determinant, secundum receptam consuetudinem, & praxin currentem. Confer supra *disp. de foro poli & soli. Resp.* 2. Quantitatem hujus mali, quamvis quidam extenuent, velim audiant ex patribus, *Tertulliano de spectaculis*, *Cypriano epist. 2. & de spectaculis cap. 5.* *Chrysostomo homil. 6. in Mattheum*, *Salviano lib. 6. de gubernatione Dei*, *Lactantio lib. 6. cap. 20.* *Augustino lib. 2. de civitat. Dei cap. 2. - 13.*

VII. *Object.* Qui in virtute obfirmatus statuit in corde ad malum non velle moveri istis spectaculis, nec in eum finem ea frequentat, videtur tutò ea posse adire. *Resp.* 1. non tantum est dandum curiositati, aut externo solatio seu recreationi, aut consuetudini, aut libidini aliorum hominum, ut volentes scientes nos objiciamus tentationi: cum quotidie Deum præcæmur, *ne nos inducat in tentationem.* Objici autem quoscunque spectatores tentationi certo certius est, cum raritas ornatus, blanditiæ & poësis, & pronuntiationis, & gestuum, & personarum, & formarum, & vestium atque apparatus certatim sensibus se ingerunt, & sic facile in animum irrepunt. Legantur doctæ & patheticæ descriptiones apud patres sæpius laudatos. *Resp.* 2. Quidquid sit de nobis, alios saltem nostro exemplo in pericula illa conjicimus. Atqui præstaret molam asinariam de collo nostro, &c. *Matth. 18.* præstaret oculos nobis erutos, pedes abscissos, &c. *Marc. 9.* quam vel nos vel proximum nostrum scandalizari. Vide Apostolum de abstinentiâ à rebus per se utilibus, & nonnunquam ad bene esse necessariis præscribentem. *1 Cor. 8. v. 7. - 13.*

Problemata huic controversiæ affinia sint ista.

S. 9.

I. *Probl.* An à solis puellis, aut feminis drama aliquot exhiberi possit? *Resp.* *Neg.* multò enim magis indecorum est actoribus, & periculosum viris spectatoribus, immo & utrisque. Vide *Chrysostomum supra in disp. de choreis citatum & homil. 6. in Matheum*; *Tertullianum cap. 17. de spectaculis* modo cit. Quod ad sedis & cleri Romani sanctitatem scil. in spectaculis illis retinendis aut amicè tolerandis, jam monuit *Jacobus Capellus lib. 2. de sedis Rom. potestate, sanctitate, fide cap. 5. 6.* Addo ego à *Gregorio 13.* motu pro-

prio anno 1575. concessa fuisse equitibus Melitemsibus qui in Papatu religiosi propriè dicti habentur, spectacula agitationis taurorum in Hispaniâ.

II. *Probl. An conducant scenica actiones puerorum in scholis sive latinis, sive gallicis?* Resp. Assentiri malim synodis Belgicis, quæ antehac illas improbârunt. Noort-Holland. 1586. & Zuyd-Holl. 1634. art. 60. & Zeland. Tolana anno 1602. Rationes in promptu sunt. 1. Quia plerumque ex Seneca, Terentio, Plauto, exhibentur. Atqui contra hanc actionum materiam militant rationes supra thesi secundâ contra comœdias Gentilium allatæ. Et patres illud genus comœdiarum omnino condemnârunt, tum propter Gentilem dæmonolatriam, quæ ibi representatur, tum propter dicta, facta amatoria, impudica; teneris animis actorum spectatorum nimis insidiosa. 2. Si materia & poëma aliud deligatur, manet tamen forma & modus agendi: quem supra oppugnauimus. 3. Datur hinc consequentia & transitus, ad alia quæcunque spectacula & lusus scenicorum. Facile enim est inventis aliquid addere. Vide contra spectacula theatri & circi Tertullianum, aliosque ex patribus modo cit. Photii nomocanonem tit. 13. cap. 20.

III. *Probl. An ergo liceat comœdias & tragœdias conscribere.* Resp. ad actiones negatur. Extra eas ingeniosum illud genus poëmatum nolumus oppugnare. Potest enim sic conscribi, ut innoxium usum præstet & scriptori & lectori.

IV. *An in scholis tum majoribus, tum minoribus eas prælegere?* Resp. Aff. si delectus habeatur, & autorum, qui præleguntur & commentationum, quæ proponuntur. Idem iudicium esto de expositione quorumcunque poetarum. Sed de hoc alibi, ubi de scholis, agendum est.

V. *Probl. An rectè & prudenter fecerint nonnulli ex societate Jesu (quam ita vocant), edendo in gratiam juventutis scholastica Horatium, aliosque poetas castratos: seu repurgatos ab omni obscœnitate & impietate?* Resp. Aff. Et malim alios literatores hoc imitari, quam Priapeja (ita dicta), Petronium Arbitrum, Catullum, Martialem, Tibullum commentationibus suis nimis sedulò illustrare, aut obscœna eorum epigrammata in græcos versus transfundere.

VI. *Probl. An larvatum prodire sit absolute illicitum?* Resp. 1. De usu larvarum in conviviis, scenis, choreis, aliisque vanitatibus, etiam in insidiis amatoriis aut ληστειαῖς, &c. Aff. Multa enim mala ex hac personarum & sexuum occultatione ac confusione oriri possent. Jam vero decet Christianos ambulare non in tenebris, sed in ἡμέρα. Roman. 13. 1 Theß. 5. Exempla non nulla iudiciorum Dei in larvatos refert Camerarius in horar. subcesiv. part. 1. c. 24. & Drauroultii Catechismus hist. c. 4. tit. 5. Resp. 2.

In casu tamen necessitatis, & iussu gravique de causa admittendæ sunt: uti rectè loc. cit. *Baldwinus*; ubi exemplum adfert. 1 *Sam.* 19. 13. & eorum qui Lutherum Wormatiâ sedentem iussu & ductu Electoris Saxonici abduxerunt in arcem Wartenburgum, ubi tanquam in Patmo mensibus aliquot delitescibat.

VII. Probl. *An larvarum legitimus usus sit in Larvatis funeribus, de quibus Camerar. hor. subt. p. 1. cap. 96. Resp. Aff. Baldwinus.* Fateor tamen me non videre moris illius necessitatem aut utilitatem.

VIII. Probl. *An seminis liceat faciem velis seu peplis tegere. Resp. Aff. Baldwinus lib. 4. c. 1. casu. 4.* Ubi habet lectu digna. *Tertullianus* requirit velationem faciei, tanquam necessariam. Cui absolute non est assentiendum. Sufficit determinare, velationes, quæ honestatis & pudicitia causa sunt, non esse inhonestas larvas.

IX. Probl. *An semina virili, aut vir samineo habitu, uti possit? Resp.* In quotidianâ conversatione, aut in sacris (more Gentilium) aut in quocunque alio casu, non necessario, *Neg.* Vide *Gul. Prynne act. 4. scen. 5.* Deus enim ut sexum distinxit, ita voluit etiam externè capillis, & vestibus distingui juxta 1 *Cor.* 11. & *Deuteron.* 22. Vide & *Concil. Elibert. can. 57. Gangrenf. can. 14. 17. Constantinop. 6. can. 62.* Secus judicandum de casu necessitatis, cum iusta causa subest: ut rectè *Balduin. cap. cit. cas. 1.*

X. Probl. *An liceat stultitiam simulare? Resp.* In comœdiis, & lusibus *Neg.* Sed quæritur de casu necessitatis, qualis Davidis 1 *Sam.* 21. 3. *Balduinus* loco cit. aff. ut & *Tostatus, Caietanus, A Lapide, & ex nostris Martyr. in commentar. ad locum Samuelis, & Thomas 22. qu. 11. art. 1. ibidemque Sylvius, & Polanus Syntagm. lib. 8. c. 8. Musculus in Psal. 34. Ego malim inclinare in Neg. cum Calvino & Mollero in Psal. 34. & Riveto in 9. decal. præc. & ex Pontificijs Gul. Eslio in 3. dist. 38. S. 3.*

XI. Probl. *An respiciat & vanum & theatricum plaudite, & consequenter à sacris arcenda acclamatio illa, quæ fremitu & gestibus alicubi fieri solet, cum concionatoris alicujus concio placet: qualem acclamationem seu applausum linguâ suâ vernaculâ vocant to thoute? Resp.* Saltem ab eo abstineri præstat; & quemque in spiritu suo, aut privatim apud proximum agnoscere, & annuntiare, Deum verè in concionatore & concione illâ esse 1 *Cor.* 14. v. 25.

XII. Probl. *An sapiat Lucianismum, quod fidelium devotiones & affectus spirituales, (letitiæ scil. tristitiæ, indignationis, zeli juxta 2 Corinth. 7.) qui per verbi prædicationem & practicas verbi applicationes in ipsis à gratia Spir. S. excitantur, in eandem classem compinguntur cum motibus & affectibus sensualibus, quos concitant actiones comœdiarum & tragœdiarum. Resp. Aff. Sunt enim*

enim affectus illi planè repugnantes, prout & causæ ac motivæ eorum sunt oppositæ. Vide quæso *Tertull. cap. 15. 16. 17. de spectaculis.* commotiones affectuum theatralium theatrizantem.

XIII. *Probl. Quandoquidem aliquibus lusbis & spectaculis subinde animi Christianorum relaxari debent, annon ludi & spectacula aliqua innoxia excogitanda & procuranda essent, quæ vitiosis illis substituantur. Resp. Fiat.* Sunt spectacula militaria, ut armilustria, & cum belli simulacra sub armis cientur; quæ etiam usum suum habent. His adde veterum certamina aliqua gymnastica, hypodromica, navalia. Ex ludis atque exercitiis veterum apud *Mercurialem in gymnasticis*, & *Jul. Casarem Bulengerum de ludis veterum* descriptis, aliqua seligi possent. Sed alii de hoc viderint, nos in *Exercitiis pietatis cap. 14.* titulum fecimus de contemplatione & observatione operum Dei. De quibus audiamus autorem libri *de spectaculis*, qui *Cypriano* adscribitur (*pag. 416. edit. Pamelii in fol.*)

„ Avocandus, inquit, est animus ab istis. Habet Christianus specta-
 „ cula meliora, si velit: habet veras, & profuturas voluptates si se recol-
 „ legerit: & ut omittam illa, quæ nondum contemplari potest, ha-
 „ bet istam mundi pulchritudinem, quam videat, atque miretur; solis
 „ ortum aspiciat, rursus occasum mutuis vicibus dies, noctesque revo-
 „ cantem; globum lunæ, temporum cursus incrementis suis decrementis-
 „ que signantem; astrorum micantium choros, & à summo de summa
 „ mobilitate fulgentes; anni totius per vices membra divisa, & dies ipsos
 „ cum noctibus per horarum spatia digestos; & terræ molem libratam cum
 „ montibus, & proflua flumina cum suis fontibus; extensa maria cum
 „ suis fluctibus, atque littoribus; Interim constantem pariter summa con-
 „ spiratione, nexibusque concordæ, extensum aërem medium, tenuitate
 „ sua cuncta vegetantem, nunc imbres contractis nubibus profundentem,
 „ nunc serenitatem resecta raritate revocantem; & in omnibus istis inco-
 „ las proprios, in aëre avem, in aquis piscem, & in terra hominem:
 „ hæc inquam, & alia opera divina, sint Christianis fidelibus spectacula.
 „ Quod theatrum humanis manibus exstructum istis operibus poterit com-
 „ parari? magnis licet lapidum molibus extruatur, crassa sunt montium:
 „ & auro licet tecta lacunaria reluceant, astrorum fulgore vincentur:
 „ numquam humana opera mirabitur, quisquis se cognoverit filium Dei.
 „ Dejecit se de culmine generositatis suæ, qui admirari aliquid post Deum
 „ potest. Scripturis, inquam, sacris incumbat Christianus fidelis; ibi in-
 „ veniet condigna fidei spectacula. Videbit instituentem Deum mundum
 „ suum, & cum cæteris animalibus hominis illam admirabilem fabricam
 „ melioremque facientem: spectabit mundum in delictis suis, iusta nau-
 „ fragia,

„ fragia, piorum præmia, impiorumque supplicia: maria populo siccata,
 „ & de petra rursus populo maria porrecta: spectabit de coelo descenden-
 „ tes messes, non ex areis: inspiciet flumina transitus siccos refrænatis
 „ aquarum agiminibus exhibentia: videbit in quibusdam fidem cum igne
 „ luctantem: religione superatas feras, & in mansuetudinem converlas:
 „ intuebitur & animas ab ipsa morte revocatas, considerabit etiam de sepul-
 „ chris admirabiles ipsorum consummatorum jam vitas corporum redactas:
 „ & in his omnibus jam majus videbit spectaculum, diabolum illum, qui
 „ totum detriumphaverat mundum, sub pedibus Christi jacentem. Quam
 „ hoc decorum spectaculum fratres? quàm jucundum? quàm necessarium?
 „ intueri semper spem suam & oculos aperire ad salutem suam. Hoc est
 „ spectaculum quod videtur etiam luminibus amissis: hoc est spectaculum,
 „ quod non exhibet prætor, aut consul, sed qui est solus, & ante omnia, &
 „ super omnia, immo ex quo omnia, pater Domini nostri Jesu Christi, cui
 „ laus & honor in sæcula sæculorum. Amen.

DE EXCELSIS MUNDI

Ad VII. Decalogi præceptum

T E R T I A,

*Quæ est*DE ABUSIBUS IN VICTU,
ET CONVIVIIS.

Resp. STEPHANO VAY, Berg-op-Zomio Brabant. 28. Octob. 1643.

De CONVIVIIS agi potest in prolegomenis ad secundam tabulam, seu in
 tit. de Amore proximi; quatenus scil. reducuntur ad amicitiam ac familia-
 rem conversationem cum proximo. Et rursus ad octavum præceptum, qua-
 tenus reducuntur ad liberalitatem, magnificentiam, hospitalitatem, earum-
 que opposita. Denique ad septimum præceptum, quatenus reducuntur ad in-
 temperantiam, & sunt incitamenta luxuria juxta Rom. 13. v 13. Et hoc
 solum respectu numeramus hic abusus conviviorum, inter dicta mundi ex-
 celsa.

Agemus ergo I. de privato & quotidiano victu. II. De conviviis, eo-
 rumque affinibus, symposiis, &c. III. De tabernis, popinis, & similibus.

C c c

Ad

S. r.

Ad corporum refectiōem ac curam pertinent quædam tanquam magis necessaria seu adesse; quædam non æque necessaria, sed ad bene esse. *Illa* sunt vel absolute necessaria, vel ex hypothesi & occasione. *Absolute* necessaria sunt quatuor 1. cibus. 2. potus. 3. somnus. 4. quies, seu relaxatio & respiratio à labore, partim continuis laboribus admixta, partim eorundem statis intervallis seorsim interjecta. *Ex hypothesi* necessaria sunt, medicamenta; ad quæ reducimus vina purgantia, varia genera aquarum vitæ, frictions, unctiones, balnea, &c. *Ista* sunt vel primaria, ut amictus, & cultus corporis, domus, utensilia, (de quibus *disp. seqq.*): vel secundaria, ut lusus varii, (de quibus ad octavum præceptum,) & oblectationes, olfactus, auditus, visus. Circa omnia ista intemperantia committi potest, & peccari contra aureum illud, *Nequid nimis*. Hinc *Plutarchus lib. 7. sympos. cap. 5* eam sic describit: *ἐν ἀνθρώποις τρεῖς ἰδιότητες, πότης, ἀφροδισιαγός, καὶ ἡσυχαστής ἀνέχεται*. Maxime autem materia temperantiæ sunt voluptates in cibo, potu, ἀφροδισίοις; quas cum brutis communes habemus: ut rectè *Aristoteles lib. 3. Ethic Nicomach. c. 10. & Gellius lib. 9. Noct. Artic. c. 2. & lib. 7. c. 6.*

Nos de omnibus in universum ratione luxuriæ sic determinamus.

1. *Concl.* Voluptates illæ, cum excitantur & sentiuntur, quatenus ad reparandam & custodiendam mortalem hanc vitam pertinent, sunt delectationes honestæ: ut verba *Augustini lib. 22. c. Faustum cap. 29.* huc applicemus. Ratio est, quia si ultra prolabantur, carnem nimium curant & saginant ad molliem & libidines *Rom. 13. v. ult.* & membra corporis inepta reddunt, ut sint arma justitiæ, (*Rom. 6.*) Deoque & proximo inserviant.

11. *Concl.* Ut modus in cibo servetur, evitanda illa quinque, quæ Casuistæ hoc versiculo comprehendunt. *Præproperè, lautè, nimis, ardentur, studiosè.* In unum ex illis si quis impingat, jam committit peccatum gulæ. Quod vide explicatum à vulgaribus Casuistis in voce gulæ, & Scholasticis ad 22. qu. 148. art. 4. Rationes à gulâ dehortantes sunt. 1. *Quia* est contra ordinem à Deo naturæ autore in usu cibi, & nutritione corporis statutum. 2. *Quia*, plurima corporis incommoda, morbi, dolores, molestiæ inde oriuntur: uti optimè te docebunt Medicorum filii. 3. *Quia* multa vitia inde oriuntur, ut inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, hebetudo mentis. Ut ibid. Scholastici art. 6. & Casuistæ, Moralistæ, ac concionatores; qui ista amplificunt. 4. *Quia* imprimis qui *ἀνάντως* se

nutriunt, illicitis voluptatibus ostium aperiunt. Vide 2 Petr. 2. 13. coll. cum Rom. 13. 14. Jacobi. 5. 5. Ezechielis 16. 49. Luc. 16. 19. 1 Petr. 4. 4.

III. *Concl.* De modo in potu servando, deque oppositâ intemperantiâ, & voluptate illicitâ egimus peculiari disp. de Ebrietate; quam infra exhibemus.

IV. *Concl.* De modo capiendi somni definitè ita præscribi nequit, ut omnibus & singulis examussim conveniat. Habenda enim hic ratio complexionum, ætatis, climatum, anni temporum, &c. Hic saltem observandum, nimio somno voluptatibus & mollietiei occasionem dari.

V. *Concl.* Medicamentis, & rebus medicamentariis utendum non est tanquam alimentis, aut condimentis, nedum otiosè aut temporis fallendi causâ, aut ex consuetudine; sed solummodo tanquam medicamentis, hoc est, cum necessitas ita requirit. Rationes sunt 1. *Quia* aliter non vivitur convenienter naturæ, sed invertitur ordo à Deo naturæ autore statutus. 2. *Quia* est abusus donorum Dei. 3. *Quia* hæc ratione Deus tentatur, & incurritur in illud axioma Servatoris nostri Math. 9. *Sani non opus habent medico.* 4. *Quia*, dum valetudo iis non juvatur, sed læditur, peccatur contra sextum præceptum. Ubi videndi subituli de læsione sui ipsius, & de medecinâ, sanitate tuendâ, diætâ &c. *ΠΡΟΛΟΓΟΣ.*

Subjicimus nunc problemata.

§. 2.

I. *Probl.* An cibi & potus magis salubres præferendi sint magis delicatis? *Resp. Aff.* Secus si fiat, vivitur non secundum rectam rationem; sed tantum secundum appetitum sensitivum.

II. *Probl.* An Pythagoræ abstinencia à carnibus animalium, fuerit laudanda? *Resp. Neg.*

III. *Probl.* An homines ante diluvium ederint carnes viventium & quidem ex ordine & concessione divinâ? *Resp. Neg.* Rabbin. Nos *Aff.* De quo, ut & de esu carnium ante lapsum alibi nobis forte dicendum fuisset, contra contentiosam alicujus censuram: sed quia à Clariss. D. Job. Henr. Heideggero abunde hoc nunc præstitum videmus in Libertate Christianorum à lege cibariâ veteri anno 1662. Non arbitror ultra de his quæstionibus mihi aut aliis laborandum esse.

IV. *Probl.* An diætâ pseudo spiritualis seu superstitiosa Carthusianorum, & reliquorum omnium in Papatu, (quorum illi semper, hi vero statû temporibus, à carnibus abstinent) sit rationalis, & medica; faciatque ad domandam carnem, ut loquuntur, & ad præveniendos aut refrenandos luxuria stimulos. *Resp. Neg.* Dum enim nulla regula monachali, nullo ecclesiæ præcepto, à vini, cerevisiæ, leguminum, piscium marinorum, salsamentorum, ostreorum,

aromatum, condimentorum usu arcentur; tantundem faciunt, ac si olei incendium altero quodam oleo restinguant. Consulant Medicos & Physicos, & de semine, de vino & omni potabili, de spirituum ex vino generatione ac fomento, de functione spirituum ad exstimulationem Veneris; & quid spiritibus tribuat *Jul. Cas. Scaliger. Exercitat. 286. sect. 3.* Sed quid ultra ad Medicos ablego: ipsi eorum Theologi ad *Proverb. 20. v. 1. & 23. v. 31. & 1 Timoth. 5. v. 21.* Unicum dictum Hieronymi ad Eustochium Cornelio à Lapide ad 1 *Timoth. 5.* citatum hic exhibeo: *Vinum & adolescentia duplex incendium voluptatis est. Quid oleum igitur flamma adjicimus? quid ardenti corpusculo fomenta ignis administramus? Lavinus Lemnius de occultis Naturæ Miraculis*, ubi de piscium marinorum esu, & de piscatorum suorum ὀρεῖς εἰς τὰ ἀφροδίσια. Conferendi & Mythologici, de Venere natâ ex spuma maris.

v. Probl. *An dapes inenita, minus pretiosa, absque arte & magno apparatu condita, non procul quasita sint præferenda? Resp. Aff.* Et merito reprehenditur pretiosissimus ille haustus Cleopatrar; nec non appetitus Heliogabali, qui prope mare ferebatur in cibos ex agris & saltibus, procul à mari in cibos marinos, adhæc Apicius Romanus satyris exagitatus; denique novæ Romæ Apicii pontifices, eorumque aulici, qui ut ostendant ventrem esse Deum ipsorum, supra omnes Milesios, Sybaritas, Apicios, Heliogabalos, omne genus deliciarum hic consectantur. Videatur testis omni exceptione major Episcopus *Jovius*, in *Vitâ Leonis X.*; & liber ille ab archimagyro quodam Pontificum editus, tit. *Apicius*; quo omnium gulæ choragorum atque artificum inventa, & ingeniosè excogitata longè superantur. Quod si Ecclesiastes, væ dicit illi terræ *cujus principes manè comedunt*; quid dicemus de ecclesiâ Pontificiâ, cujus monarchis & pri-
matibus convenit illud:

Vivite lurcones, comedones vivite ventres.

vi. Probl. *An alicui utendum sit sive alimentis, sive medicamentis, sive quasi medicamentis, quibus ad τὰ ἀφροδίσια magis exstimuletur. Resp.* Non conjugatum si intelligas, nefas ducimus, & merito detestandum est impurum factum Papæ Pii Quarti (ni fallor;) de quo *Marnixus Alvearii parte 1.* Conjugato omni absolutè negari nequit; in casu frigiditatis & sterilitatis, idque propter generationem prolis.

vii. Probl. *Quoties cibus quotidie sumendus; & an simpliciter illicitum esset bis in die saturari? uti vult Plato. Resp.* omnibus hominibus cujuscunque ætatis, complexionis, conditionis & status, una mensura aut quantitatis discretæ, aut continuæ seu molis non est præscribenda. Ob-
tinet enim hic proportio non arithmetica, sed geometrica.

VIII. *Probl. An temperantia & frugalitati magis conducatur, certis ac statis temporibus diei cibum sumere: quam pro re nata quibuscunque horis, cum modo fames stimulat; Resp. Aff. pr. Calum necessitatis, aut peculiares & molestas vocationes, aut dietam medicam alicui peculiariter præscriptam excipio. Et sic puto accipiendum Ranzovium de sanitate tuenda, à quo posterius affirmari arbitror: si bene memini.*

IX. *Probl. An licita fuerint unctiones illæ veterum, præsertim Orientalium; quarum meminit scriptura, Math. 6. v. 17. & Luc. 7. 46. Johann.*

12. 3. *Psal. 23. v. 5. & 104. 15. & 141. 5. 2. Samuelis 12. 20. Resp. Qui inhabitant climata calida & æstuosa, multum sudant: hinc est quod cum sudor faciem deturpat & foetidam seu graveolentem efficit, adhibeatur remedium unctionis, tum ad refrigerium, tum ad nitorem, tum ad odoris suavitatem. Si ergo unctiones sint ad sanitatem, & ad abigendum foetorem, non sunt illicitæ: secus, si ad molliem, & meras delicias.*

X. *Probl. Quid sentiendum de odoribus apud nostrates, per muscum aliaque validè fragrantia, quæ nonnulli circumferunt excitatis. Resp. Videri ut plurimum hominum otiosorum, & delicatolorum πρῶτον, ac εὐεργισίας.*

XI. *Probl. Quid de balneis antiquorum? Resp. Balnea à Medicis alicui præscripta aut præparata hic non improbamus; non magis quam ullam aliam φάρμακον partem. Sed antiquorum balnea non videntur tam fuisse medica, quam voluptuaria, deliciarum ac mollietiei adminicula. Imprimis autem turpitudinem & caninam impudentiam spirabant balnea, in quibus promiscuè lavabantur viri & feminae. Quorum frequentationem prohibet can. 30. Concil. Laodic. ubi hanc rationem addit: ὅτι καὶ τὰς κατὰ γυναικὶς ὁδοὺς τοῖς ἄνδρεσσιν, id est, hæc enim est prima reprehensio apud Gentes. Confer Balduinum lib. 4. Cas. cap. 1. casu 3.*

XII. *An tabaci usus sit licitus? Resp. Quæstionem ante hac movit unus atque alter Theologus practicus: inter quos, Nathanael Coole in tract. anglico, De præservativis peccati.*

Nos breviter sic determinamus.

I. Quamvis in se omnis ejus usus illicitus non sit; minime tamen convenit viris honestis & gravibus (nominatim ministris aut ministerii candidatis,) in conspectu aut consortio aliorum: quod hominum otiosorum & voluptuaria non tam cibum quam fumus, & vanitas vulgò judicetur. Quamvis enim quædam in se illicita & inhonesta non sint; non tamen ita decora sunt, nec conveniunt, nec ædificant.

2. Ulusejus præter medicinalem, si quis prætexatur; ad tempus scil. fallendum, aut ad sentinam humorum corporis exhaustiendam, ut cerevisiâ ac vino impleatur, aut tantum consuetudinis ergo ac συνήθειαν βίωσης

aut conformitatis cum fumosis tabacco-helluonibus, omnis est à malo. Quis autem, quantus, & quibus, & quando sit ejus usus medicinalis, non à fumosis sodalibus, nec à proprio & corrupto appetitu, nec à malà consuetudine, sed ad expertis Medicis discendum est. Generalem *intere* suggerit autor tabaccologiae (cujus nomen mihi nunc excidit nec liber ad manum est) & *Raphael Thorius* Medicus in elegantissimo poemate de pæto, seu tabaco, & nuperrime *Cl. D. Stratenus* hujus Reipubl. & Academiae Medicus primarius in *dispp. de erroribus popularibus*. Medico fundamento ab illis jacto, ritè superstruitur doctrina practica.

XIII. Probl. *Quid statuendum de quotidiano & plus quam alimentario usu aquarum sortium, seu vitæ (uti vocant?)* *Resp.* Idem fere, quod de tabaco. Et non pauciores, forte plures harum abusu morbos, mortemque sibi accersunt, quam abusu tabaci. Præterquam quod cum quis vel latum unguem lineas à Medicinâ circumscriptas hic transilire cœperit, secreta ac peculiaris quædam maledictio usui istarum insula videatur: adeo ut cum non paucos ab abusu vini aut cerevisiæ subinde ad sobrietatem revocari videas, vix millesimum reperiās, qui ab aquis illis avelli possit, nisi per separationem animæ à corpore. Quis autem & qualis sit usus ejus medicinalis, aut non sit, docet nos landatus modo *Cl. D. Stratenus* *dispp. modo cit.* Ubi rem hanc didicerint studiosi nostri, tanquam in propriâ sede & ex propriis principiis, tutius & felicius casus conscientia decidant, & decisiones suas contra exceptiones tuebuntur.

DE CONVIVIIS.

§. 3. **A**gendum nunc de CONVIVIIS: ubi 1. præmissis præcognitis. **II.** Determinationes fient. **III.** Et subjicientur problemata. Convivium dicitur latinis eleganti etymo, gr. *συνέσιον*, minus eleganti (de quo *A Gellius*) ut & Hebr. *משחה* à *שחה* bibit. Sunt & aliæ appellationes græcæ, quas una cum partibus, & variis conviviorum apud antiquos generibus & instrumentis, ciborum, vinorum explicatas vide apud *Pollucem* in *Onomastico* lib. 6. cap. 1. & *seqq. Athenaus* lib. 1. cap. 2. antiquos aliquot conviviorum scriptores indicat: sed illorum scripta hodie non exstant. Ipse sit instar omnium; qui quindecim libris nihil fere, nisi convivalia tractat. Solus liber 13. quasi per digressionem de mulieribus earumque amore disserit. Inter recentiores *Aretius* *part. 1. problem. loco 58.* breviter antiquorum convivia describit. Romanorum convivia *Rosinus* & *Demosterus* lib. 5. *antiquit. cap. 26.* - 31. Ante illos modum convivandi apud Romanos exhibuerat *Petrus Ciacconius* in suo *triclinio*, cui *Fulvius Ursinus* appen-

appendicem adjecerat. Aliqua huc spectantia habet *Theſaurus criticus Gru-
teri tom. 4. pag. 198. 201.* Sed omnium plenissime *Joh. Gul. Stuckius* con-
vivii Hebræorum, Græcorum, Romanorum, aliorumque tribus libris ex-
plicuit. Postremus, quod sciam, de conviviiis libros quatuor edidit *Jul.
Cas. Bulengerus* anno 1627. qui in præfatiunculâ ad lectorem, de præde-
„cessoribus suis sic censet: *Scriptere*, inquit, de conviviiis, *Stuckius* libros
„aliquot eruditos, sed multa parerga miscet; *Lipsius* politè, ut omnia, sed
„multa levi manu & cursim; *Ciacconius* de triclinio bellè, sed pleraque
„parum explicate.

Nos his missis divisiones conviviorum indicamus scopo nostro infer-
vientes.

Sunt ergo vel sacra, vel communia seu profana. *Sacra* quæ dicuntur,
sunt vel verè sacra; vel quasi sacra, seu occasione sacrorum ab hominibus
instituta; vel pseudo sacra.

I. *Sacra* sunt, quæ jure divino instituta: eaque vel quotidiana, ut con-
vivii quæ fideles V.T. in sacrificiis pacificis quovis die pro re natâ coram
domino celebrabant 1 *Sam. 1. & cap. 16. & Ps. 116. vel* menstrua in no-
viluniis 1 *Sam. 20. v. 5. 18. 27. vel* anniversaria, qualia erant festiva, in
festis solennibus haberi solita. *Nehem. 8. 11.* Ad quæ analogicè refer con-
vivium sacramentale agni paschalis, & quod illi substitutum est in N. T.,
ἡ δειπνὸς κυρίου. 1 Cor. 10. & 11.

II. *Quasi sacra*, quæ occasione sacrorum ab hominibus introducta.
Qualia sunt baptismalia, & agapæ. Posteriorum usus antiquissimus est jam
inde à tempore Apostolorum: quorum meminit *B. Judas vers. 12. &
1 Cor. 11. vers. 20. 21. Tertullian. apolog. c. 39.* ubi vide quæ de agapis no-
târunt comentatores. Confer *Concil. Laodicen. can. 28. & Carthagin. 111.
can. 29. & Zozomen. lib. 7. cap. 29.* Et ex recentioribus *Joh. Frideric. Ma-
rthes. de Ritu bibendi in sanitatem*, in principio. Ea primitus celebratam
fuisse post Eucharistiam, observat *Corn. à Lapide comment. in epist. Judæ,*
quin & quodammodo fateri cogitur *Albasspinus lib. 1. observat. ecclesiastic.
cap. 18.* quamvis ibi intendat probare eucharistiam mane, & agapas ve-
speri fuisse celebratas. *A Lapide in Corinth. 11. ait* eas primum habitas fuisse
exemplo Christi ante sumtionem eucharistiæ, unde illud *Augustini epist.
118. præsumit*; postea tamen ab Ecclesiâ introductum ut post eucharistiam
fierent. *De Agapis nos politic. ecclesiast. part. 1. lib. 2. tract. 1. c. 8. & tract.
2. c. 3. p. 570. & sect. 4. c. 4. p. 796.*

III. *Pseudo-sacra* sunt 1. *Gentilium*, de quibus Apostolus 1 *Cor. 10.
21. cum 1 Cor. 8. 10.* Quæ huc pertinent explicant antiquarii de festis;
conviviis, & sacrificiis; inter quos consulendi imprimis *Hospinianus &
Gul.*

Genl. Stuckius. Huc referenda silicernia antiquorum; & funerealibus convivia Samogitharum, Russorum, Tartarorum, qui Gentilismo etiamnum inhaerent. 2. *Judeorum*, de quorum sabbathicis, aliisque festivis conviviis *Buxtorfius in Synag. Judaicâ.* 3. *Pontificiorum*, quæ sunt vel communia, vel specialia. *Communia* sunt comestiones, symposia, cupediæ, Martinalium, Nicolai, festi Natalitii, Trium Regum, Purificationis, Bacchanalium, dominicæ Lætare seu dimidiantis quadragesimæ, albi diei Jovis seu cœnæ Christi, Dominicæ Palmarum, Paschatis, encaniorum. De quibus scriptores de moribus Gentium, alique à nobis indicati in 3. *part. sel. dispp. tit. de quadrages. & bacchanalibus.* *Specialia* sunt clericalia seu quasi clericalia; Quæ sunt *Primo* Clericorum gubernantium, quæ scil. habentur in electione & inthronizatione Paparum, Cardinalium, Archiepiscoporum, Episcoporum, Archidiaconorum, Præpositorum, Archipresbyterorum. *Secundo*, ecclesiasticorum ministrantium, aut adjuvantium qualia habentur in primâ missâ, seu in investiturâ alicujus sacerdotis; aut in receptione canonici in capitulum: quale dativum convivium appellant *vinalia*. *Tertio*, clericorum supererogantium, qualia habentur in professione (uti vocant) monachi aut monachæ, & in investitura abbatis, aut prioris. His accenseri debent solennia convivia sacrarum fraternitatum.

Convivia profana seu sæcularia possunt distribui in Ethica, œconomica, politica. *Ethica* sunt, quæ privatæ amicitiae & familiaritatis, aut necessitudinis alicujus gratia instituuntur pro cognatis, aut amicis in eadem urbe habitantibus, aut peregre adventantibus (qualis meminit parabola. *Luc. 15. 23.*) aut peregre proficiscentibus: quæ postrema dicuntur valedictoria, & *ἀμπικνύα*. *Œconomica* sunt, Nuptialia, ablactatoria, natalitia, Mercatoria post venditas merces; quo refer, quæ post absolutos labores messis aut vindemiæ habentur. *Politica* sunt quæ magis publica: qualia celebrantur in coronatione aut constitutione Principum, Regum, Magistratum, præfectorum; in collegiis vicinorum, contribulium, civicarum cohortium, aut sodalitatum seu fraternitatum civicarum; in funeribus; quæ quamvis supra ad sacra retulimus, possunt tamen alio respectu & mere civili, ad hoc genus referri. Ad politica reducuntur etiam scholastica, quibus examina aut promotiones scholarum subinde cohonestantur.

§.4. His præmissis determinandum nunc est, *an & qualia sint licita.*

1. *Concl.* Convivia, quæ constant ex convivis diversarum familiarum (nam de unius familiæ quotidianis conviviis hic non quæritur) in se & per se licita sunt. Probatur 1. ex exemplo Christi, qui conviviis interfuit. *Johan. 2. Math. 9. Joh. 12. &c.* 2. *Quia* Deus in sacris V. T. locum assignavit conviviis; quod factum non esset, siquidem in se & intrinsecè essent vitio-

vitiosa. 5. *Quia* Deus in scriptura docet quomodo convivia sint instituenda, modumque & conditiones ea celebrandi & convivis & convivoribus præscribit: ut liquet ex textibus mox citandis. 4. *Quia* conventus alii hominum honesto fine & modo institutorum sunt liciti; ergo etiam conventus ad cibum una capiendum. 5. *Quia* ut amicitia ac familiaritas, ita etiam signa, adminicula, fomenta mutæ familiaritatis in domino, sunt licita: illa autem sunt convivia. 6. *Quia* exempla sanctorum in scripturis probata hic præeunt *Actor. 2. 46. Johann. 2. v. 1.*

Conditiones autem & requisita conviviorum sunt 1. *Ratione* hospitum. 1. *Ne* faciant nimis frequentia *Jacob. 5. 5. Luc. 16. 2. Ne* nimis sumtuosa; 3. *Ne* nimis seipsos gravent, & peccent prodigalitate. 4. *Ut* ex amore & benevolentia ea instituant. *Proverb. 15. 17. coll. cum 2 Sam. 13. 28. Prov. 23. v. 1. 2. 3. 6.*

1. *Ratione* convivarum. 1. *Ne* nimis multos vocent, & multitudo confusionem pariat: ubi tamen excipio convivia publica regum, regni comitiorum, populi, &c. qualia Ahasueros *Esther. 1.* Et descripta à *Stuckio 1. convival. cap. 20.* Caroli V. Maximiliani II. convivia inauguralia. 2. *Ne* semper præferant divites honestis, quamvis non ita divitibus; atque adeo sint mera avaritiæ aut ambitionis aucupia. 3. *Ne* quis etiam nimis crebro frequentet convivia: tum enim fierent illa, quæ notat propheta. *Jesa. 5. 11. 12.* Et *Amos 6. 4.* ubi vide coment. *A Lapide: Jacob. 5. 5. 1. Petr. 4. v. 3. 4. & 2. epist. cap. 2. v. 13. Judæ v. 12.*

1. *Ratione* temporis. 1. *Ne* celebrentur tempore jejunii, aut tempore parasceves ad jejunium, ad sabbathum, ad administrationem cœnæ. 2. *Nec* tempore publici luctus, aut calamitatis *Jesa 24. Amos 6. 4. 3. Ne* nimis diu protrahantur, *Jesa. 5. v. 11. 12. 2. Nec* intempestivè inchoentur.

1. *Ratione* materiæ apparatus. 1. *Ne* sit nimis pretiosus, nimisque artificioso & operosè delicatus. 2. *Ne* nimis abundant missus & bellaria in quantitate continua & discreta. Facit enim hoc ad meram pompam, & ambitiosam ἀσολυγείας & ἀσολίας ostentationem, aut ad gulæ irritamenta. Confer comment. & concion. ad *Luc. 15. & Chrysostom. homil. in Math. 45. & 58. & 13. in 1. epist. ad Timotheum.*

v. *Ratione* formæ, & modi. 1. *Ne* locum habeat coactio aut odiosa obtestatio ad edendum & bibendum: sed cuique sua libertas relinquatur. In cibo quidem non ita hoc obtinet, ac in potu. De quo infra in *disp. de Ebrietate.* Placeat lex illa convivii Ahasueros *Esther. 1. v. 8.* Et constitutio Caroli Magni in capitulari apud Goldastum tom. 3. p. 154. *Ut nullus præsumat alium cogere ad bibendum, nisi quod ei necesse fuerit.* 2. ut absit ergo omnis species intemperantiæ, & omnis morum incivilitas. De civilitate

in conviviis, videndi *Althufius*, *Guazzus*, *Galatheus*, aliique istius generis scriptores.

VI. *Ratione adjunctorum*. 1. Ut condiatur colloquiis ex religione, philosophia, historia, &c. *Luc.* 11. 38. & 22. 15. *Matth.* 9. &c. & talia veterum Christianorum *Tertull. apolog. c.* 39. quibus & hymnodia, imo & lectio scripturæ adhibita, *August. epist.* 109. Vide & *Posidium de mensâ Augustini, in ejusdem vitâ*. Nec prætereundus *Atheneus l.* 15. *dipnosoph. c.* 21. *Plutarch. l.* 1. *sympos. probl.* 1. *Gellius* 6. c. 13. *Macrobius l.* 7. *Saturnal. c.* 1. *Syracides in ecclesiast. c.* 32. 4. & ibidem *A Lapide.* 2. Ut absint choreæ, balettæ, comædiæ, aliique indecori lusus pantomimorum & thymelicorum. 3. Ut absint rixæ, contentiones, provocationes, per verba, gestus, facta; præterea sermones putridi, procaces, &c.

VII. *Ratione locorum*. 1. Ne fiant in idoleis (quæ scilicet adhuc sunt actu idoleia,) propter speciem mali 1 *Cor.* 10. 2. Nec in aliis locis inhonestis aut suspectis. 3. Nec in oratoriis seu templis Christianorum: nullam aliam ob causam, quam ut præveniatur suspicio aut calumnia extraneorum; qui dicerent religionem esse comestationem. Ita *Concil. Laodic.* prohibet in templis fieri agapas, *canon.* 28. Atque hæ conditiones conviviorum, quas explicatius diductas & amplificatas videbit, qui volet, apud vulgares Scriptores Ethicos, cum quibus conferendus *Plutarchus* in convivio septem sapientum; apud Theologos practicos, inter quos *Tassinus lib.* 2. *de emendatione vitæ cap.* 14.; apud commentatores & concionatores in textu scripturæ supra cit.

Nuptialia in specie quomodo celebranda, moneri etiam potest in *Politiciâ ecclesiasticâ*. Interim conferat, qui volet, scriptores de Nuptiis, & commentatores ac Postillistas ad *Johann.* 2. nec non in *Genes.* 29.

II. *Concl.* Convivia sacra seu religiosa, in sacrificiis aut festis nulla nunc sunt, nec pascha. Abolitis egenis elementis, & ceremoniis V. T. sola cœna domini nobis sufficit.

III. *Concl.* Quasi religiosa antiqua, agapæ scilicet ut liberè tanquam adia-phora non sine ratione ad arctiorem amicitiam fovendam observatæ in primâ collectione ecclesiæ N. T., quando Christianis cum Judæis aut Gentilibus convivari non ita tutum; sic postea propter majores rationes abrogatæ, crescente jam ecclesiâ, idque ob varios tum abusus, tum species & suspiciones abusuum. Quorum abusuum initia indicantur 1 *Cor.* 11. & 2 *Petr.* 2. *Judæ v.* 12. & progressus apud *Epiphan. hæres.* 26. & *Tertull.* 1. contra *psychicos c.* 17. Hinc ergo abrogatio, *Concil. Laodic. can.* 28.

IV. *Concl.* Convivia baptismalia antehac prudenti consilio prohibita sunt: teste *Ambrosio vicecomite*, de *Ritibus baptismi lib.* 5. *cap.* 47. Et quam-

quamvis in Papatu permanferint, indeque ad nostros manâverint, non defiterunt tamen Ecclesiâ Belgicâ ea imminuere ac suppressere, quantum fieri potuit.

v. *Concl.* Convivia pseudo-sacra Gentilium, Judæorum, Pontificiorum illicita sunt quippe malo fine & modo instituta. Itaque frequentatio eorum scandalosa, & veræ religioni ignominiosa. Rationes petendæ ex 1 *Cor.* 10., & disp. nostrâ de Idololatria indirecta; Quæ hic applicandæ. Addendum quod convivia fratriarum sub ipso Papatu in Galliâ Clericis prohibita sint. Vide *Bochellum in decretis eccles. Gallic. lib. 6. tit. 19. cap. 12.* Nihil ergo absurdi fecerint Reformati, si ea fugiant.

vi. *Concl.* Convivia communia seu sæcularia Gentilium aliorumque idololatrarum frequentari non possunt, siquidem quis superstitionibus implicari nolle, quibus convivia sua polluant. *Confer, disp. de Gentilismo, & de Idolol. indirectâ.* Hic enim sequendum illud 1 *Corinth.* 8. 13.

Subjicimus nunc hæc problemata.

S. 5.

i. *Probl.* An ad convivia vocandi sint nisi ejusdem pietatis & religionis consortes; & an ad nulla alia convivia accedendum? *Resp.* Hoc quidem agendum est pro virili ut convivia fidelium sint agapæ, aut quam proximè accedant ad agapas antiquorum. Interim quia multis in locis optari citius potest quam sperari, ut multitudinis sit cor unum & anima una (*Actor. 4. vers. 32.*), non debent convivia mixta censeri plane illicita. 1. Quia Christus à talibus non abstinuit *Math. 9. Marc. 12. 2.* Quia fideles in ecclesiâ apostolicâ, extra agapas subinde talibus conviviis interfuerunt, idque non improbane Apostolo 1 *Corinth.* 10. 27. 3. Quia vincula necessitudinis & *συμβίωσις* humanæ per religionem abrumpi nec possunt nec debent, nisi ex mundo exire velimus; uti in casu convivorum hanc rationem adfert apostolus 2. *Cor.* 5. v. 10. 11. 12.

ii. *Probl.* An rectè Jesuita, & eorum exemplo alii ordines Monachorum suos constringant, ne in eâdem civitate extra conventum seu monasterium alicubi convivuntur; ne quidem simpliciter quidquam gustent. *Resp.* Si piè & ex merito affectu erga pietatem pueros suos scholasticos ad tempus tali disciplinâ Gymnasiarcha quis ad mediocritatem à *κακοθελία* inflecteret, utique non improbandum esset. Sed non videtur convenire ut viris ætate provectis & exercitatis, inter quos non pauci ecclesiastici antecessores, puerilis hæc disciplina in perpetuum imponatur: nedum ut in eo peculiaris sanctimonix species constituatur; quasi in imminutionem honoris servatoris nostri, qui venit edens & bibens, &c. *Matth. 11. v. 19.* Necessitudines enim & jura omnia inter parentes & liberos, inter cognatos aut amicos abrumpi non debent, propter clamantes abusus præcedentium Clericorum

& monachorum. Si quis enim in tam parvo fidelis esse nequeat, indignus sane est, cui clericatus & tam magna committantur. Deinde perpetua hæc servitus, quâ sponte se induunt, aut quæ ab aliis imponitur, repugnat libertati Christianæ.

III. *Probl. An liceat ministris ecclesiæ convivis, imprimis mixtis, interesse? Resp. Aff. modo fiat raro, caute & cum edificatione.* Rationes hujus limitationis sunt. 1. *Quia* tempus ipsis nimis pretiosum, quam ut in convivia impendant; & altiora ac majora ipsis agenda sunt. 2. *Quia* nimia familiaritas convivorum parit ipsis contemptum, & hebetat aliquo modo aciem admonitionis atque exempli; quibus omnium mores formare debent. 3. *Quia*, si ad convivia potentiorum & divitum (qui quia possunt, sæpius præ aliis ipsos sollicitant, nec tamen semper ἀγαθὸς ἐξ ἀγαθῆς ἀντιπροσέτις) familiariter accedant: suspecti, odiosi, & contemti redduntur aliis ecclesiæ membris; insuper laqueis & tendiculis multis se exponunt, ne ministerii ipsorum fidelitas & πειθήνεια aliqua ratione circumveniantur; aut partim ad peccata tegenda, partim ad res hujus sæculi per ἀδωρεάματα κεραι curandas nimium obnoxia ac servilis reddatur; aut dignitas ministerii prostituatur, dum invitantes forte satagunt, ut Nazareis vinum fundant, inque carne eorum glorientur; denique in classem parasitorum & morionum suorum eosdem compingant. Vide de divitum mensis commentatores nominatim à Lapide ad Proverb. 15. 17. & 23. v. 1. 2. 3. Chrysostom. homil. 1. in epist. ad Coloss. Adde Syracidem cap. 13. v. 2. 6. 8. ibidemque A Lapide. Hæc & similia in publicis prælectionibus suo loco antehac aliquoties proposita, studiosis nostris hic denuò inculcanda judicavi; ut prudentes sint instar serpentum, & quam longissimè recedant à parochis Pontificiis, quorum αἰσχρολογία & αἰσχρολογία in omnibus conviviiis jamdudum abierunt in vulgi fabulam & ludibrium.

IV. *Probl. Quid statuendum de silierniis, & epulis exequialibus, ac septenariis? Resp.* jamdudum abierunt in Appendices & vestigia superstitionis tum Gentilis tum Pontificiæ; saltem in vacuas & otiosas observationes. Ne dicam admodum importunas esse, nec satis convenire cum Jesa. 24. v. 9. hoc ergo agendum ministris reformatis, ut abrogentur. Alia tamen ratio est, si mensa sternatur amicis & consanguineis peregre ad funeris deductionem evocatis, qui domos non habent ubi edant, & domo luctus pro hospitio utuntur. Qui tamen tutius & commodius in publico hospitio, sive suis sive domus exequialis expensis, cibum caperent: quod memini hic aliquando factum. Convivia illa tollere quia forte nec ausi nec potuere, suo modo reformare conati in Gallia. Vide Bohellum lib. 3. tit. 18. cap. 76. *Convivia post funus defuncti non fiant, nisi sobria, consolationis mutue causâ.* Septenaria, anni-

anniversaria pro defunctis, sunt meræ superstitiones, aut officii superstitionis atque idololatriæ appendices, & simul avarorum & gulosorum sacerdotum venationes & pascea. Talium usum in Papatu obtinuisse, discimus ex *Bochelli lib. 3. decretor. eccles. Gallic. tit. 18. cap. 77. anno 1464.* „Præcipimus „sacerdotibus ne sint tam invecundi, quod suâ temeritate se ingerant, in „anniversariis, charitatibus, & celebratione divinorum, atque conviviis „seu charitatibus, quæ fiunt pro defunctis, nisi fuerint ad ea vocati: & „dum fuerint invitati, non ducant secum, nisi suum capellanum & clerici- „cum, &c.

v. *Probl. Quid censendum de distributione liborum inter pueros, aut lactis appositione, aut larga vini fusione in funere infantum.* Resp. Idem fere, quod supra. Confer quæ de funeralibus esculentis & poculentis norantur 1. *part. polit. eccles. lib. 3. tract. 2. cap. 1. p. 243. & pag. 281. & seqq.*

vi. *Probl. Quid de quasi conviviis, seu symposiis, quæ extra tempus prandii aut cænæ (saturis plerumque parari solent; quæ vulgò collationes, & bankettas appellant?)* Resp. Quam bene consulatur stomacho, intempestivis illis irritamentis bellariorum, condimentorum, cupediarum, potusque delicatissimi, discendum est ex Medicis. Inde Ethicè & Theologicè concludendum. Ne quid dicam de jactura temporis & expensarum, aliisque *επιποσεις*. Refert scriptor apodemus tit. *delictorum Italiae* (extat Germ. & Belg.) Cardinalem quendam Romæ ejusmodi *potum vespertinum* (uti vocat) seu *collationem vespertinam* convivis suis, quos in prandio splendide exceperat, exhibuisse 2000. ducatorum (si bene memini); unde colligendum relinquit, quanti prandium constitisset.

vii. *Probl. Quid de mensis secundis, seu sumptuosis bellariis?* Resp. plerisque nos posse carere absque jacturâ sanitatis, honoris, amicitiae, rei familiaris. Ad paucissima itaque hæc contrahenda.

viii. *Probl. Quid de unguentis & floribus in fine olim adhibitis?* Resp. Unguentorum apud nos nullus, ut arbitror, usus. In regionibus calidioribus quid & in quem finem licuerit, supra indicavimus. Et talem usum Deus ipse instituit *Psal. 104. v. 16. Matth. 6. v. 17.* Christus non refugit *Luc. 7. v. 46.* Et propheta pro eodem Deo gratias agit *Psal. 23. v. 5.* Vide commentatores ad loca cit. An autem *Eccles. 9. v. 8.* præscribatur; an potius per ironiam (quales *Eccles. 11. v. 9. Matth. 26. v. 45.*) prohibeatur; inter interpretes non ita convenit. Quidquid sit, unctio sanitatis causâ improbari nequit; ut nec omnis, ad honestam voluptatem & recreationem: modo non sit intempestiva & immoderata. De capitis unctione in conviviis *Athenæus lib. 15. cap. 18.* ubi usum ejus medicum assignat. Ibidem de variis unguentorum generibus, eorumque viribus *cap. 14. v. 18.* Inter recentio-

res *Fulvius Ursinus* in appendice ad *Ciacconi trichinium de veterum unctionibus*, unctionibus, vasis unguentariis non pauca collegit. Flores, si ad reficiendos spiritus, & oblectandos oculos moderatè & *luxurians* adhibeantur; de iis non laboramus: nec unquam antiqui Christiani ab eorum usu abhorruerunt; quidquid Gentiles cavillarentur. Sed si in corollas plectantur, aliud quid olim subesse videbatur. Quomodo autem veteres Christiani abstinerint à coronis non vero à floribus; discimus ex *Tertull. apologetico cap. 42.* Non emo, inquit, capiti coronam, quid tua interest emptis nihilominus floribus quomodo utar? puto gratius esse liberis, & undique vagis. Sed etsi in coronam coactis, nos coronam naribus novimus, viderint qui per capillum odorantur. Et ex *Minutio Felice*: Quis autem ille, qui dubitet vernis indulgere nos floribus; cum capiamus & rosam veris & lilium, & quidquid aliud in floribus blandi coloris & odoris est iis. His enim & sparsis utimur, &c. Sane quod caput non coronamus, ignoscite, &c. Nec mortuos coronamus, &c. Erat enim coronarum multus usus in negotiis idololatricis, etiam in scenicis, in honorem Deorum celebratis. De coronis scenicis *Petrus Faber lib. 1. agonistic. cap. 3.* Qui ibidem de coronis agonisticis lib. 2. cap. 22. 25. De coronis, quibus homines, Deos, simulacra Deorum Gentiles cohonestabant, *Casaubonus ad lib. 6. Suetonii.* Quibus *Elmenhorstius in comment. ad Minutium* aliqua adjecit. De coronis, quibus victimas hostiasque ornabant, *Actor. 14. v. 13.* *Τάυρας δὲ σέμμετος ἐστὶ τὰς πυλάδας ἐνέχρας*, &c. Testimonia *Plutarchi* & *Diodori Siculi* huc facientia exhibentur à *Pricao in notis ad Actor. 14.* Longe plura de coronatis aut auratis victimis, ut & mortuorum coronis ab eruditiss. & diligentiss. *Ouzelio in animadvers. ad Minutium, pag. 207. & seqq.* Ubi vide. De *ἀντιστοιχίαι* antiquorum & reformatorum hac non tantum, sed & omni alià cum idololatriis symbolizatione cavendà, agimus in 3. part. select. dissp. tit. de superst. & de idololatrià, & pag. 533.

ix. Probl. Quid de balneis, & lotionibus statuendum, Resp. 1. Usus necessarium à medicis præscriptum nemo improbat. De iis, quæ animi causà, aut ex pravà consuetudine otiosè adhibentur; absque ullà necessitate sive ad esse sive ad bene esse; aliter judicandum est. *Cornelius Celsus* sive necessitati & sanitati, sive pravæ consuetudini & cupiditati hominum malè feriatorum velificaturus lib. 1. cap. 2. „Exercitationem, ait, rectè sequitur, „modo unctio, vel in sole vel ad ignem; modo balneum, sed in conclavi, „quam maximè & alto & lucido & spatioso. Ex his vero neutrum sæpe „fieri oportet; sed sapius alterutrum pro corporis naturà. Resp. 2. In publicis balneis promiscuè quosvis larvari, & quidem perpetuo aut frequenter minus commodum & decorum videtur; saltem non est necessarium aut admodum utile. *Joh. Mamæsus Professor & medicus Romanus in dissp. ad 1. sect.*

sect. problem. Aristotelis prob. 40. De usu balneorum apud Græcos, Arabes, Latinos sic judicat: „Quod ex necessitate & valetudinis causâ inceperat, „ad luxuriam & voluptatem deinde translatum est; nempe inceperunt „lavari antiqui homines duplici de causâ, ad lassitudinem profligandam „scil. nec non etiam ut post corporeas exercitationes, quas frequenter habebant, sordes abluerent, &c. Qui ibidem nonnulla adjicit de *gymnasis* ita appellatis balnea continentibus, ut Antonini, Diocletiani, &c. Et ibid. de unctionibus. De utrisque quæstionem movet, an faciant ad sedandam lassitudinem? Nos ejus dissertatione præteritâ, non videmus vulgato illi fidem detrahendam,

Enervant vires balnea, vina, Venus.

Quo ipso tamen dicere nolumus absolute & simpliciter illicitum esse, necessitate ita ferente, in balneo aliquo lavari. Tertull. cap. 42. *apologet. Non labor diluculo Saturnalibus*, &c. attamen labor honestâ horâ, & salubri, quæ mihi & calorem & sanguinem servet. De ingressu Apostoli Johannis ex balneum, testantur Irenæus lib. 3. cap. 3. Eusebius lib. 4. *hisor. cap. 13.* Epiphanius *hæres. 30.* Augustinus *epist. 109.* quibusdam piis virginibus permittit, ut semel in mense laventur. De balneis & thermis Romanis compendio discas ex Rosino lib. 1. *antiquit. cap. 14. Resp. 3.* Balnea ubi utriusque sexus homines promiscuè lavantur, plane improbanda, tanquam scholæ impuritatum. Et rectè tales balneorum frequentationes antiqua concilia Christianis prohibuere. Vide Canones ecclesiæ.

x. *Probl. Qui ludi in convivii aut post sublatam mensam ferendi sint? Resp.* Antiquorum ludos, quos explicat *Jul. Cæs. Bulengerus* peculiari tract. non lubet nunc examinare; ut practicè determinetur, qui ex illis essent liciti, aut hominibus ac moribus nostris potissimum convenirent. Ludos hodiernos perlustrare infinitum esset: siquidem secundum nationes, regiones, provincias, civitates, vicos, status & vocationes hominum, immo & familias, variant. De comœdiis, choreis & pantomimorum, thymelicorum, similiumque gesticulatorum & spermologorum ludis, supra dictum fuit: & alibi *de lusu alex.* quo convivia seu mavis symposia complurium non raro coronantur, in 3. *part. select. dissp. tit. De sortis aliisque divini nominis abusi-* bus; quam anno 1660. peculiari libello contra alicujus impugnationes defendi. Clericis alexæ lusus prohibitus fuit in antiquis Conciliis: quæ indicata vide à Balsamone in *Nomocanone tit. 9 cap. 17.*

xi. *Probl. An rectè Concil. Neocæsariense can. 7. prohibuerit clericis, ne nuptiis bigamorum interessent. Resp. Aff.* Siquidem digamia illa intelligatur, quando quis illegitimè repudiatâ uxore, aliam ducit: ubi talem intelligi vult *Justellus* in doctiss. notis suis ad canones ecclesiæ universæ. De digamiâ successiva, vide p. 1. *polit. eccles. tr. 1. sect. 2. c. 5.*

Restat

§. 6. Restat dicamus quid de popinis, & tabernis, quas homines malè otiosi, tantum temporis fallendi, deliciandi, garriendi, helluandi, aleis ludendi, substantiam suam dilapidandi causâ frequentare solent. Distinguimus eas à diverforiis, seu Xenodochiis, ut & ab officinis seu dormibus convivalibus sive publicis sive privatis, ubi peregrini recipiuntur, aut honesti cives convivia sibi apparari curant, cum rationes ipsorum non ferunt in propriis ædibus ea celebrare.

Quæritur ergo: *Quæst. An tales popina cupediario, aut tabernæ, & vocationes ejusmodi cauponum sint licitæ? Resp. Neg.* Rationes omnes huc applicandæ, quæ contra gulam, ebrietatem, luxum, ignaviam, aleam, &c. adferri solent. Rectè Waldenses (apud Joh. Paulum Perrinum part. 3. libr. 3. cap. 8.) *Tabernæ est sors peccatorum, schola diaboli, ubi patrat sua miracula, &c. vide reliqua.* Et paulo post: *Caupones, qui ista tolerant, participes fiunt omnium istorum peccatorum, & omnium malorum, quæ ibi committuntur.* Idem de vocatione cauponum censet *Amesius Casuum lib. 5. c. 46. qu. 2.* Immo & omnes Theologi reformati: quod colligi potest tum ex concionibus quotidianis adversus frequentationem cauponarum tum ex difficultate in receptione pandocheon ad coenam: & sollicitâ distinctione ac circumscriptione, ne pandocheja eorum degenerent in popinas, aut quid commune cum ipsis habeant. *Lucas Osiander in enchirid. contr. Anabapt. cap. 10. qu. 4.* controversiam ipsis movet de diverforiis. Sed hodiernos Anabaptistas hoc minimè tangit: neque enim diverforia improbant; sed tabernas seu popinas.

II. Quæst. An ergo illicitum & indecorum sit cauponas frequentare? Resp. Aff. Nisi in casu necessitatis, ubi scilicet hæc æmilia regnat, ut diverforia cum tabernis seu receptaculis symplosiacis confundantur; nec alia haberi possint, ad necessarios usus.

III. Quæst. An ministris liceat uti tabernis? Resp. Neg. Nisi forte peregrinantibus, & in casu necessitatis; cum nulla alia hospitia aut diverforia habentur, aut saltem ipsis non patent. Clericis tabernæ prohibentur *sess. 24. Concil. Trid. cap. 1. 2.*

IV. Quæst. An iisdem liceat aperire tabernas, & sustentandis symplosiis quantum facere. Resp. 1. Multis modis illicitum & scandalosum est.

V. Quæst. Quid de spheristeriis hodiernis in Belgio statuendum? Resp. Idem ferè quod de tabernis; de iis scilicet quæ exercitiis corporis adjungunt reliquos sive usus sive abusus popinarum. De nudis exercitiis corporis (qualia ibi tantum vigere debebant, ex primo & simplici eorundem instituto) aliter judicandum.

VI. Quæst. An ad luxum præveniendum leges cibaria ferenda. Resp. Aff. *Megalenhium*

lensum Principes conceptis verbis jurare soliti, non amplius in singulas cœnas sumtus esse facturos, quam centenos vicosque æris, præter olus & far & vinum; neque vino alienigeno sed patrio usuris: teste Gellio lib. 2. cap. 24. De lege Orchia, primâ sumtuaria apud Romanos latâ & secutis Tauniâ; Didia, Liciniâ, Corneliâ, Lepidi, Antia Macrobius lib. 3. Saturnal. cap. 17. De iisdem Gellius lib. 2. cap. 24. Ex malis moribus, hoc est infando Romanorum luxu, leges illas ortas observat Macrobius cap. cit. qui ibidem & cap. 13. 156. luxum illum mensarium describit. Conferri possunt Plinius lib. 19. natur. histor. c. 50. & 14. c. 14. & 8. c. 17. Tertullianus, qui apolog. 6. exprobrat Romanis, leges illas abiisse sumptum & ambitionem comprimentes. Paulo post: video enim & centenarias cœnas à centenis jam sestertiis dicendas: & in lances (parum est si senatorum & non libertinorum, vel adhuc flagra rumpentium) argentaria metalla producta.

Mitto quæ Clemens Alexandrin. 2. pedagog. c. 8. Hieronymus, alii ex patribus de luxu dixerunt. Unum hic exhibeo testimonium Latini Pacati in Panegyrico pag. 256. edit. Livinei 1599. in 8. quo graphicè dæmonium hoc gulosum describit: „Neminem, inquit, unum inveniri, qui auderet ad penam regiam flagitare remotorum litorum piscem, peregrini aëris volucrum, alieni temporis florem? nam delicati illi ac fluentes, & quales tulit sæpe resp., parum se lautos putabant nisi luxuria vertisset annum, nisi hibernæ poculis, rosę innataissent, nisi æstiva in gemmis capacibus glacie Falerna fregissent. „Horum gulæ angustus erat noster orbis, namque appositæ dapes non fa- „pore sed sumptu, illis demum cibis acquiescebant quos extremus Oriens, „aut positus extra Romanum Colchus imperium, aut famosa naufragiis „maria misissent; quos invitæ quodammodo reluctantique Naturæ homi- „num pericula rapuissent. Ut taceam infami sæpe dilectu scriptos in pro- „vinciis aucupes, ductasque sub signis venatorum cohortes militasse con- „viviis, nonne cognovimus cujusdam retrò Principis non prandia sæpe, „sed fercula sestertiū millies æstimata patrimoniorum Equestrium pretia „traxisse.

Videat, cui vacat, Livinei notas. Cum mensis & convivii illis antiquorum lurconum, compara Cardinalis istius prandium & potum vespertinum supra ex delitiis apodemis Italię memoratum. Et convivium Gul. Nevillii Archiepiscopi Eboracensis, quod ex Goodwini Episcopis Britannię refero 1. part. politic. eccles. lib. 4. tr. 2. cap. 6. Luxus ille ex coquorum munere, numero, dignitate, difficili & multiscia arte colligi potest. Olim in tyrociniis studiorum ex Plauti Pseudolo act. 3. scenâ 2. antiquorum coquorum, & diffusam artis coquinariæ scientiam gu-

stare coepi. Sed ex edito anno 1613. ab Heraldo *apologet. Tertulliani*, ex ejusdem *digress. lib. 1. digress. 3.* plura de illis didici. Ante annos 32. preter propter ex indicio amici comparatâ mihi *la Piazza Thoma Garzoni* inveni disc. 93. quamplurima de ferculis & delitiis, nec non celebribus coquis, & scriptoribus coquinariis antiquis & recentibus. Citantur ab illo ibid. *Alexander ab Alexandro*, *Petrus Crinitus*, *Rhodiginus*, *Joh. Thomas Freigius*. Addimus nos scriptoribus artis coquinariæ ibid. indicatis, *Joh. Bruyerinum Campegio*. *Lugdunensem*, qui anno 1560. 22. libris *de re cibariâ* ex scriptoribus antiquis & recentioribus eam breviter proposuit. Post eum anno 1587. *Magister Marxen Rumpolts* Archiepiscopi & Electoris Moguntini Archimagirus (Germanicè *Muntsech*) *novum librum coquinarium* sermone vernaculo edidit in fol. qui etiam specialiter mensas & missus Imperatoris, Regis Ungariæ & Bohemiæ, Electorum, Archiducum, Comitum, & Toparcharum, Nobilium, Civium, Rusticorum describit; & in fine addit artem vino-cellariam. Ut hic finiam, indico *Joh. Henr. Alstedium lib. 35. Encyclopadia sect. 11. tit. Dipnosophistica*, plerasque res convivales delineasse.

C O R O L L A R I A.

I. **P**rivilegium Cleri Ultrajectini à Pontifice & Imperatore confirmatum, per quod tempore Papatus licebat ex concubinâ natis, quantum luberet relinquere, (vide *Zypæum Juris Pontific. novi lib. 3. p. 176. edit. prima in magno 8. & pag. 132. edit. 2. in 4.*) cleritates impuritates innuit. De simili cleri *Namurcensis* privilegio, ibid. *Zypæus* testatur.

II. Vertiginem & excæcationem Papatus inter alia docet rubrica ad Can. in qui dist. 33. Qui non habet uxorem, loco illius concubinam debet habere. Quam tot annis pleraque editiones *Juris Canonici*, jam inde ab inventâ *Typographia* ostentârunt. Vide editiones corporis canonici glossati in fol. *Lugduni 1507. Basileæ 1511. & Parisiis 1521.*

DE EXCELSIS MUNDI

Ad VII. Decalogi præceptum

Q U A R T A,

*Quæ est*DE LUXU ET VANITATE IN VESTIBUS;
DOMIBUS, ET SUPPELLECTILE.*Resp.* ABRAHAMO RODENBORCH Rheno-Traj. II. Nov. 1643.*Agemus de luxu & vanitate* 1. *in vestibus* 11. *In domibus, & utensilibus.*

D E V E S T I B U S.

E nominibus Vestium in sacris profanisque autoribus^{s. 1.} earumque partibus, formis & speciebus consulendi lexicographi, & philologi tum generales alibi indicati; tum imprimis, qui peculiaribus tractatibus hoc agunt, ut *Baysius*, & si qui sunt istius commatis. Adenda quæ ad *Tertullianum de Pallio* notant *Joh. Ludovicus de la Cerda*, & *Ch. Salmasius*, qui etiam plura

ibidem promittit.

Nostro instituto convenit præcognoscere distinctionem vestium in profanas & sacras. Illæ sunt vel communes vel speciales. Communes sunt, ordinariæ seu quotidianæ; & extraordinariæ, ac mutatoriæ quæ scil. subinde imprimis in solemnitatibus & conviviis adhiberi solent: de quibus vide *Judæorum & Christianorum observationes ad Eccles. 9. 8. Judic. 14. 12. 2. Reg. 5. 12.*

Sacræ sunt peculiariter consecratæ alicui cultus divini partì, sine quâ tanquam mystico signo & morali instrumento ea peragi non posset. Quales in V. T. erant vestes sacerdotales, de quarum apparatu philologi sacri & comentatores Textuales ad *Exod. 38.* & qui Politiam Judæorum describunt, denique *Ribera de Templo lib. 3.*

His opponuntur pseudo-sacræ, tum Gentilium (quas explicant antiquarii de sacerdotiis & Sacrificiis Gentilium;) tum errantium Christianorum,

inter quos excellunt Pontificii, quorum vestes sacræ sunt 1. sacerdotum in *ispegius*, imprimis in sacrificio missæ, de quibus *Missale & Pastorale*, & *Gavantus in thesauro Antiquitatum* (ubi omnes alii citantur,) & *J. Bapt. de Rubis Rational. novi lib. 1. c. 61-82. Durante 3. Rationalis*; qui quasi *Homerus* hæc in parte, ex quo ceu fonte perenni, &c. 2. Inferiorum ordinum; de quibus ibidem. 3. Episcoporum, archiepiscoporum, &c. *ἱερεῖς ἐν τῷ*; de quibus *Pontificale*, & *Ceremoniale Episcoporum*. 4. Paparum *ἱερεῖς ἐν τῷ*; de quibus *Ceremoniale Romanum*. 5. Monachorum, seu regularium supererogantium; de quorum variis & versicoloribus armis, videndi Scriptores de Monachis alibi indicati. Imprimis conferenda, quæ circa vestiarias superstitiones & nugæ hodie determinant SS. congr. Cardinalium apud *Augustin. Barbosam in collectan. ad Bullarium*. Vestigia aliqua & speciem vacuarum observationum in Papatu, alibi adhuc cernere liceat extra Papatum. Sed de his, ac toto vestium sacrarum chotagio disquirendum est partim in *Polit. eccles.*, partim ad secundum præceptum tit. de ritibus pseudo-sacris.

- §. 2. Descriptio vestium seu vestitus communiter considerati, ex finibus potissimum desumenda est. Sunt autem isti: *Primus*, ut tegatur nuditas, & pudori consulatur. *Genes. 3. 7.* *Secundus*, ut arceantur frigus, æstus, aliæque aëris injuriæ, *Proverb. 31. 21.* *Tertius*, ut lexus virilis à fæmineo honestè distinguatur. *Deuter. 22. 5.* *Quartus*, ut sanitati & nitori corporis humani consulatur: quod propter exhalationes, sudores, &c. variam vestium refectionem requirit, ne sibi & aliis molesti sint. Accedit *Quintus*, & secundarius finis, ut tanquam civilia & externa symbola dignitates & munera publica hominum in hoc mundo notent ac distinguant, haud aliter ac insignia, coronæ, sceptræ, falces, secures, &c. Usus illum simpliciter ac in se non improbari (quamvis magnâ cum cautela adhibendum *Math. 11. 8. Actor. 25. 23. & 12. 21.* coll. cum *Josepho l. 19. antiquit. c. 7.*) aliquo modo colligi videtur ex *Psal. 45. 9.* coll. cum *Matth. 6. 23. Genes. 41. 42. Esther 6. 1.*

Vestitui & *ἱερέων* vestitum esse opponitur nuditas; quæ post lapsum hominis vel voluntaria est, vel coacta. Illa est vel partialis, vel totalis; vel major, vel minor.

Rursum utraque 1. *honestæ*, & civilis, ut in luctu, balneis, officiis & laboribus quibusdam. 2. *religiosa*, ut in poenitentia & humiliatione; *Levit. 16. 4. 2 Sam. 15. 30. 3. Mystica, ποσειδώνος*, ut *Exod. 3. 5. Jesa. 20. 4. Superstitiosa*, seu mavis furiosa ut Adamianorum apud *Epiphanium*, & Adamitarum ante 200. annos in Bohemiâ, apud *Æn. Sylvium in histor. Bohem.* & *Plesseum in mysterio Iniquitatis*; ut & quorundam Anabaptistarum in Belgio, Amstelredami anno 1536. referente *Lamb. Hortensio in lib. de tumultibus Anabaptisticis.*

Huc

Huc referri possunt Nudipedales apud *Augustin. de hares.* Et antiqui Gymnosophistæ; & denudationes in precibus. *1 Corinth. 11.*; & hodierna nudipedalia tum Monachorum ordinis discalceatorum, tum quorumvis Papiſtarum in Proceſſionibus, & in votivis peregrinationibus, cum nudis pedibus iter conficiunt, aut nudis genibus reptant circumſacella, delubra, &c. Hieronymus Vigilantio objicit, quod nudus oraret, imitatus Adamum & Evam in Paradiso. 5. *Turpis* & inverecunda: ut Gentium Americanarum, aut hominum impurorum, qui pudorem & humanitatem omnem subinde exuunt. Quo referri debet tota natio & ſecta Cynicorum; nec non factum illud inſigniter Cynicum Franciſci Aſſiſii nullis non flagris expiandum; qui exutis femoralibus publice nudum ſe in oculis Episcopii Aſſiſii aliorumque ſpectatorum conſpiciendum præbebat: unde non pudit autorem Conformitarum Angelicam ejus innocentiam & virginitatem probare. De hoc, aliisque ad turpem nuditatem pertinentibus vide *1. part. Politica Eccleſ. lib. 2. tract. 2. ſect. 3. pag. 684. - 691.* Emerſit nuper opinio, quæ Cynicum Diogenem, atque Adamitas antiquos & novos, ut & Franciſci Aſſiſii phanatiſmos quodammodo ſapere videretur: ſtatuens, non poſſe naturali ratione probari ſcortationem, polygamiam, inceſtuosa conjugia eſſe peccata; ut & denudatis pudendis in publico incedere, ubi ſcil. conſuetudo talis in aliquo populo obtinet. Nos reliquis miſſis, Adamiticæ illius nuditatis ex proximè ſequi. *S. 3. & Polit. Eccleſiaſt.* loco modo cit. ſatis ſuperque refutandæ, ſolummodo allatam ab autore rationem ab exemplo Petri deſumptam, qui nudus piſcando occupatus fuiſſe dicitur, hic refutamus. Locus de nuditate Petri ab autore procul dubio reſpicitur. *Johann. 21. v. 7.* *Τὸν ἐννυδῆτον διὰ ζῴωντο (ὃν οὐ γυμνός).* Sed quomodo hinc probatur, eum denudatis pudendis in publico inceſſiſſe, aut in conſortio illo piſcatorio ſe oſtentari? Et quidem in illo populo, ubi talis conſuetudo minime obtinebat, nec obtinere debebat. Ubi ſancæ mulieres ſic ſe ornaverant; & ad quarum exemplum mulieres Chriſtianæ amictu honeſto ornare ſe debent *1 Petr. 3. v. 5.* cum *1 Timoth. 2. v. 9.* Nudus ergo erat Petrus, nudatus ſcil. extimis veſtibus; non vero induſio, interula, aliſſive veſtibus, & corporis tegumentis interioribus, uti hodie e. gr. bajuli, foſſores, meſſores, aliique operarii. Quo pertinet illud Virgilii in Georgicis:

Nudus ara, fere nudus.

Et hoc ſatis innuitur in ipſo textu, cum Petrus dicitur *amiculum præcinxiſſe*, Vulg. & *Eraſmus, tunicâ ſe ſuccinxiſſe.* Idemque colligi poteſt ex appoſito *ἐννυδῆτος*. Explicatur *ἐννυδῆτος* apud Pollucem, *Suidam, Theophylactum in Job. 21. v. 7.* *Nudum* autem, ſignificare eum qui ſuperiore veſte

exutus est constat ex 1 Sam. 19. v. 24. 2 Sam. 6. v. 20. Jesa. 20. v. 7. Job. 22. v. 6. & 24. v. 7. Idque jam pridem observatum fuit à Grotio in notis ad Joh. 21. v. 7. Qui addit ibid. ex scriptoribus profanis Latinis & Græcis, Pomponium Melam, qui Germanos plerumque nudos egisse dicit; quod Tacitus interpretatur; *rejectâ superiori*. Et Xiphilinum in Pseud-Antonio, apud quem post positum *γυμνός*, sequitur *συνδύα διασίαν*. Cum his conferri posset notatum Casaubono ad histor. Augustæ scriptores, quod gr. *ἐνδύμας* & *ἐνδύτης* significet omne extimarum vestium genus.

Sed consideremus solummodo in N. T. *γυμνός* Matth. 25. v. 36. Act. 19. v. 16. Rom. 8. v. 35. *γυμνότης* 2 Cor. 11. v. 27. *γυμνότης* 1 Cor. 4. 11. Ubi Adamitica & Cynica nuditas intelligi non debet. Neque enim Apostolus, violenter detractis aut rejectis etiam interioribus vestibus, cum Francisco Assisio, aut Adamitis, aut furiosis illis Anabaptisto-Enthusiasticis Amstelodamensibus anno 1536. nudum se ostendere voluisset; aut tegmen pudendorum in carcere oblatum prohibere & rejicere: quale quid de dictis Anabaptisto-phanaticis Amstelodami captis refertur à Lamb. Hortensio in historia tumult. Anabaptistic. modo cit.

Coacta nuditas est, cum aut paupertate aut hostium violentiâ ad nuditatem quis adigitur, de quâ Rom. 8. 35. 2 Cor. 11. 27. Ezech. 18. 7. Jesa. 58. 7. Jacob. 2. 15. Math. 25. Hujus etiam pariceps fuit Christus in cruce, Math. 27. 35. coll. cum Psal. 22. 19. De nuditate planè innocente & sine pudore in statu ante lapsum, agunt commentatores ad Genes. 2. & locor. comm. scriptores. De naturali & necessariâ, Apostolus 1 Tim. 6. 8. & Job. 1. v. 21.

§. 3. His præcognitis, usus & abusus vestium istis conclusionibus determinamus,

1. *Concl.* Vestitus simpliciter & in genere spectatus, non tantum utilis est, sed etiam ex hypothefi lapsus, & mandati divini, ac indigentiae & mortalitatis humanæ necessarius. Quod est contra inverecundiam & nuditatem modo indicatam. Rationes sunt 1. *Quia* Deus suo facto & exemplo ita constituit Genes. 3. 21. 2. *Quia* lex, necessitas, & ratio naturalis hoc postulat, ad vitam, sanitatem, & corporis humani nitorem contra æstum, frigus, lordes, &c. conservanda. Et hæc in parte etiam homines à brutis infra, & à beatis supra distinguuntur. 3. *Quia* ex eadem lege ac necessitate facit ad honestatem, decentiam, & continentiam in tegendis præcipuè partibus corporis, quas Apostolus vocat *ἀσχημονας* & *ἀνιμωτέρας* 1 Cor. 12. 23. coll. cum Genes. 9. 12. 23. Imprimis ad evitandas occasiones & allicia libidinis. 4. *Quia*, Nuditas sive totalis, sive partialis numeratur inter hujus vitæ calamitates & adversitates, Rom. 8. v. 35. immo & speciales poenas ac Dei maledictiones,

ctiones, *Hoseæ* 2. *Jesæ* 3., quibus opponitur vestitus, tanquam Dei benedictio à piis omnibus postulata ac desiderata *Genes.* 28. v. 20. 1 *Timoth.* 6. 17. & defectum vestium supplere tenentur omnes pii, *Jesæ* 58. 7. *Math.* 25. 36. *Jacob.* 2. 5. 5. Quia, Deus materiam, unde vestes fiunt, linum scil., lanam, pilos, vellera animalium, & similia usui hominum concessit, artes etiam docuit, atque approbavit, quæ vestibus parandis inserviunt: Jam vero Deus, & natura nihil faciunt frustra.

II. *Concl.* Ad necessarium, aut quasi necessarium vestitum non tantum referimus vestes illas quæ proximè corpus, aut artus tegunt sed etiam quæcunque vestibus interioribus commodè superinduuntur; qualia sunt pallia, togæ, vela, pepla, pallæ, tunicæ, pænulæ.

III. *Concl.* Vestium sacrum & peculiarium ad sacra obeunda aut peragenda, nullum usum in N. T. agnoscimus; nec præter commune civile decorum, ullum mysticum aut sacrum in iis sectamur & quærimus. De quo alibi (ad secundum præceptum scil., & in *Polit. Eccles.*) ex professo agendum.

IV. *Concl.* Vestes non tantum simplices ac sine arte factas, quod ad materiam, & quod ad formam, & præcisæ necessitatis ergo (quales e. g. antiquorum Schytarum, aut Johannis Baptistæ) ut licitas concedimus; sed etiam varias, operosas & artificiosas magis, & ex materiâ plus quam vulgari ac ubivis obviâ; idque ad bene esse corporis, ejusque munditiei & nitoris. Rationes nullas adfero, nisi quæ pro esu carniû, piscium, vini, cerevisiæ &c. adferri possunt, & analogicè huc applicari. Ad vitam sustentandam sufficiunt, aut sufficere debent non raro glandes, pisces indurati, nuces *cocos*, radices cassaviæ, &c. cum aquâ aliove liquore; absque pane, vino, carnibus: hinc tamen non sequitur, usum tritici, vini, &c. esse illicitum. De vestibus videtur Apostolus tale quid innuere 1 *Tim.* 2. 9.

V. *Concl.* Nec plane illicitum, ut superindumento aut ornamento, quod ad materiam, formam, usum, à vulgaribus & quotidianis hominum vestimentis distincto, quis utatur ad decorum & dignitatem secundum rationem personarum, statuum, temporum, locorum in vitâ civili designandam, conservandam ac promovendam, quasi per signum morale. Probat. 1. Quia tale quid suadetur *Eccles.* 9. v. 7. *Omni tempore sint vestimenta tua candida*, &c. 2. Quia hoc pertinet ad civilitatem in humana conversatione: uti docent Ethici. Virtutem civilitatis, non repugnare juri divino, per singulas partes probari potest. Vide *Ethicam Althusii*. Et de speciali actu civilitatis in salutando commentatores ad *Luc.* 10. v. 4. & 2 *Reg.* 4. v. 29. aut *P. Martyris locor. class.* 2. cap. 14. §. 15. 3. Quia Deus distinguendo hominum occupationes, vocationes, status, tempora, fundavit

jus

jus permissivum; & rectæ rationi determinationem pro cuiusque opportunitate ac necessitate concessit. 4. *Quia* horridus & inculus vestitus (cum scilicet melior ad licitam commoditatem, decorem, & ornatum haberi non potest) refertur inter calamitates & afflictiones, *Hebr.* 11. 37. 5. *Quia* in cibo & potu, non esse non tantum, sed & bene esse, non tantum præcisæ necessitatis expletio ad vitam sustentandam, sed & modica affluentia ac ciborum delectus ad meliorem corporis curam, atque ad honestam voluptatem & oblectationem inde capelegendam permittitur. Hinc ergo à pari argumentum ducatur. 6. *Quia* 2 *Sam.* 1. 23. coll. cum *Hosæ* 2. 10. 11. & *Proverb.* 31. 19. 21. videtur innui, esse partem benedictionis divinæ, si cui obtingat. Et hæc determinatio juxta communem sententiam, contra Pelagium, qui teste *Hieronymo* (*lib.* 1. c. *Pelag.*) volebat omnem ornatum ab Apostolo Petro 1 *epist.* c. 3. prohiberi. Sed de hoc forte infra in problematibus. Interim, quia malasunt vicina bonis, & nusquam citius exorbitatur, quam circa ea quæ ad melius esse conceduntur, observandæ sunt cautelæ & restrictiones partim generales, partim speciales. *Generales* sunt vel circa causas & intentiones, vel circa ipsum modum vestiendi.

Prioris generis sunt. 1. Ne sit ex vana ambitione, & mendaci deceptione, quâ proximus circumveniat: quod fit cum quis eo mentitur familiæ nobilitatem, ordinis dignitatem, status & conditionis excellentiam; Cujus vitii characterem exhibet *Erasmi colloquium*, cui tit. *Ementita nobilitas*. 2. Ne levi, vano & inhonesto splendore, varietate, figurâ suâ signa & incentiva sint illicitæ voluptatis. Hic enim est ornatus meretricius, de quo *Prov.* 7. v. 10. 3. Ne faciant ad deceptionem proximi. Quod fit tripliciter, *Primo* hypocriticâ ostentatione bonorum animi, ex. gr. sanctitatis, humilitatis, devotionis, contentus mundi. Familiare hoc monachis hodiernis, Beguinis, Cloppis, &c. & olim pseudoprophetis *Zachar.* 13. v. 4. ac philosophis quibusdam Gentilium barbâ, baculo, pallio sapientiam promittentibus. De quibus *Gellius lib.* 9. cap. 2. De Diogene & Cynicis, *Laertius in Diogene. Secundo*, mendaci ostentatione bonorum corporis, ut cum quis staturam, partes corporis, partiumque ordinem ac *symmetriam* quâ caret, fabricatis ad id vestibus fingit ac præ se fert. *Tertio*, ostentatione bonorum fortunæ, quæ non adfunt; cum quis divitias, genus, statum ac conditionem inter homines (ex. gr. Medici, Jureconsulti, Mercatoris, &c.) ornatu suo mentitur, & sic hominibus turpiter imponit.

Conditiones generales, quod ad modum vestiendi sunt. 1. Ne quis evagetur ultra & extra statum atque ordinem suum. 2. Nec facultates. 3. Nec moderatam ac tolerabilem consuetudinem ac morem antiquitus civibus suis usuratum. 4. Imprimis, ut modum & formam vestis, necessario non abjiciendam,

ciendam, primus aut inter primos in gente, aut regione, aut civitate suâ novâ & peregrinâ formâ commutet: ut possit oculis signari & digitis monstrari. Hoc enim vanæ ac stolidæ ambitionis & desultoriæ levitatis signum est.

Speciales conditiones sunt.

I. *Quod ad fines.* 1. Ut magis sint ad sanitatem, quam ad ornatum. 2. Ut ad conservationem, promotionem, atque expeditionem actionum naturalium, vitalium, animalium, præsertim locomotivæ, non ad læsionem aut impeditionem. 3. Ut commodè sint & maximè inserviant cuicque ad expeditas actiones suæ vocationis, ex. gr. militi, mechanico, agricolæ, navtæ, &c.

II. *Quod ad materiam:* ne affectetur minus apta & nimium rara, nimisque operosè, longè, sumtuosè quæsitâ ac parata; neve contra respuatur magis apta, & facilius comparabilis.

III. *Quod ad quantitatem discretam:* Ne vestes nimis variæ sint, & nimis multæ, avaris possessorum oculis, vanæ curiositati, & blattis tineisque pascendis tantum; non corpori tegendo. Contra 1 Tim. 6. 8. Genes. 28. 20. coll. cum Jacobi 5. 2. 3.

IV. *Quod ad quantitatem continuam* 1. Ne sint fenestratæ, ut nudum corpus, aut fenestratum & quasi transparens lineum immediatè corpus tegens, & per illud aliqua pars corporis alicubi transpareat. 2. Ne sint nimis curtæ, aut aliqua parte, sæpe dimidia, resectæ, ut partes corporis denudatæ appareant; quas omnes tegendas docet ipsa vestium natura; exceptis manibus, actionum externarum communibus ὀργάνοις ὀργάνων, & vultibus, ad homines dignoscendos; prout infinita Dei sapientia ac potentia singulis distinctos vultus creavit. 3. Ne sint nimis angustæ, ut membra nonnulla vix capiant, aut honestè tegant. 4. Immo ne quod ad nonnulla membra quibus major debetur honor (1 Cor. 12.) sint adequatæ; ita ut illa exprimant & exhibeant: quod de antiquorum Germanorum vestibus referre puto Tacitum in Germaniâ: si bene memini. Nec mulierum tunicæ sint nimis curtæ. *Clemens Alexandr. lib. 3. Pedagogi cap. 16. p. 151.* tales taxat „Neque enim, sicut Lacænas virgines supra genu vestiri honestum est: „nullam enim partem foeminæ nudari decorum est. Atqui posset quidem „honestè dici urbana & faceta illa vox quæ dicta est ei qui dixerat, Pul- „cher cubitus, at non publicus, & tibi Pulchræ sunt tibie dicenti, sed fo- „lius mei mariti: & speciosa facies, sed est ejus tantum qui me uxo- „rem duxit, Ego autem nolo pudicas foeminas præbere talium laudum „causam iis, qui per ejusmodi laudes ut probum eis afferant venantur. „Nec verò solum calcaneum est prohibitum ut nudent iis, verum etiam

„caput ut tegant atque obnubant, illis est impositum: neque enim hominum nestum est corporis pulchritudinem esse hominum aucupium: nec parum est ut purpureo utens velo foemina velit aspici. 5. Ne sint nimis laxæ, & consequenter minus idoneæ ad opera peragenda; sed tantum ad ostentandam profusionem. 6. Imprimis ne pensilibus, volantibus, altè exstantibus, tractis & terram verrentibus laciniis atque appendicibus deformentur.

v. *Quod ad figuram* 1. Ne quadratæ, rotundæ, triangulares, pyramidales, conicæ, cylindricæ, ubi necessitas & decorum naturale nihil tale requirit. 2. Ne nimium variegatæ, & ex multis variisque figuris mixtæ. 3. Ne rimis, fissuris, incisionibus, fenestris, valvulis, violatæ, ut sint vestes non vestes, nuditatem non satis tegentes, laceræ ante tempus & absque necessitate. 4. Ne tuberibus, bullis, nodis, limbis, sine modo, sine mensurâ oneratæ, clitellas potius & epifagmata, aliaque onera referant, quam vestes. 5. Ne exprimant & imitentur brutorum figuras, præcipuè in illis membris, quæ natura homini negavit; qualia sunt cornua, caudæ, alæ, cristæ, &c. Voluit enim Deus, hominem à brutis non tantum, sed & ab aliis hominibus externâ figurâ, forma, voce, incessu, gestibus distingui. 5. Vestes viriles ne imitentur muliebres, aut propius ad illas accedant, ubi Deus vult & natura docet eas distinguendas esse.

vi. *Quod ad formam*: ne raris, variis, admirandis, & splendidis coloribus, oculos spectatorum præstringant, & πολυκλειον vanitatem ac levitatem vestiti prostituant. De splendidis coloribus sic olim philosophatus est *Clemens Alexandr. lib. 2. pedagogi cap. 10. pag. 151.* „Atque utinam posset etiam à veste eximi purpura, ut non utentium faciem spectatores converteret. Atque illæ quidem cum reliquæ vestis admodum parum texant, fecerunt quicquid est purpureum, suas inflammantes libidines. Quæ autem his stolidis & mollibus purpureis impense delectantur, eas, ut sunt verba Poætæ, *Purpurea arripuit mors*. Propter hanc itaque purpuram, & tyrus, & Sidon, & quæ regio est mari propinqua Laconico, maxime desiderantur; quin etiam earum tinctores, & purpuræ infectores, & ipsa conchyliæ in magno pretio habentur, propterea quod eorum sanguis producat purpuram. Ad etiam delicatis pannis admiscentes dolosæ mulieres, & qui sunt viris effeminati, fraudulentas dolosæque tincturas, infano quodam amore modum modestiæque limitem transiliunt, non amplius lintea ex Ægypto, sed quædam alia ex terra Hebræorum & Cilicum comparantes. Amorgina autem taceo & bysina: delititæ enim jam eorum appellationem immodiè ludificando, transmiserunt.

VII. *Quod ad adjuncta* 1. Ne multum curæ, & temporis ponatur in vestibus parandis; & quotidie aut pro re natâ induendis: juxta illud Terentii in *Adelphis*; *Dum moliuntur dum comuntur, annus est*. 2. Breviter vestes illæ posthabeantur; quæ te requirunt, & servilem te reddunt, non vero tibi inserviunt.

VI. *Concl.* Quicquid ergo in vestitu à restrictionibus & legibus præscriptis recedit, suspectum tibi sit. Quot autem modis hic deviari possit, ex supradictis restrictionibus, & communi experientiâ colligendum est: quamvis locum hic habeat illud vulgatum: facta sunt infinita. Interim, si cui vacat, consulantur. *Thomas* aut aliquis ex recentioribus *commentar.* 22. qu. 169. artic. 1. *Sylvester in summâ, in voce ornatus.* Juvabuntur etiam forte juniores, si icones vestium in quâque gente, qui vulgaribus libellis eduntur, perlustrent, & tanquam in speculo hominum multiplicem vanitatem ibi contemplantur. Nec contemnenda scripta satyrica, quæ vulgaribus linguis, exstant, inter quæ eximium poemâ nobiliss. & Clariss. viri, cui tit. *Het kostelijck mal.* 1. *sumtuosa stoliditas.* Theologos practicos, paulo post nominabo, inter quos eleganter has vanitates *κατακρίσει* Godefr. Udemans p. 485. 477. & p. 423. tract. vernaculi ad 2 Cor. 5. 17. *Κανονισμοὶ* studiosorum theologiæ in vestibus exoticis affectandis canonibus suis prohibent ecclesiæ Hungariæ anno 1640. & speciales quasdam formas ibidem designant. Idem agit *Pareus lib. 1. Exercitat. Exerc. 12.* ubi designat pileos *ἀμπραλῆς*, fascias coruscantes: circulos dodrantaes, corollaria luxuriosa, thoraces pregnantes, &c. calceos fenestratos, &c.

Nunc classes ac fontes argumentorum indicandi contra hæc mundi excelsa, imprimis propter eos, qui putant peccata hic nulla committi, aut saltem tam exigua aut dubia, ut iis dissuadendis prudentes concionatores occupari non debeant. Sit ergo.

I. *Arg.* Ex scripturæ textibus, *Jesa. 3. Zephan. 1. 8. 1 Timoth. 2. 1 Petr. 3.* Quæ multiplicia argumenta suppeditant, diligenti lectione & meditatione inde educenda. Consuli poterunt comentatores ad loca citata, tum antiqui, tum recentiores.

II. *Arg.* Quia repugnant naturali usui vestium, & finibus à Deo statutis; quos supra retulimus.

III. *Arg.* Quia repugnant simplicitati Christianæ, de quâ alibi agendum. Videatur tract. *Savanorola* de simplicitate vitæ. Nos etiam aliquid de eâ diximus in 2. part. select. disp. tit. de simplicitate & hypocrisi.

IV. *Arg.* Repugnant temperantiæ & continentiæ; quæ uti in omnibus (1 Cor. 9. 25. Tit. 2. 11. 12.) ita etiam in vestitu requiruntur.

V. *Arg.* Repugnant humilitati, modestiæ, & gravitati Christiani: suntque

vexilla & signa elationis, superbæ, mundanæ vanitatis, levitatis. De quibus virtutibus & vitiis suo loco ab Ethicis & theologis dicta, huc conferantur. Augustinus de serm. in monte lib. 2. *Qui ergo immoderato cultu corporis atque vestitu, vel caterarum rerum nitore præsulget, facile convincitur rebus ipsis pomparum sæculi esse sectator, neque quenquam fallit doloſâ imagine sanctitatis.*

VI. Arg. A noxiis effectis; concitant ac promovent *νεσυμναὶς ἐμπροπίας* & peccata contra septimum præceptum (*Prov.* 7. 10. *Ezech.* 23. 8. 28.); tempus pretiosissimum (*Ephes.* 5. 16.), rem familiarem, ingenium, memoriam & affectus cordis gravant & absumunt, atque à cœlestibus abducunt; pauperibus, & familiæ damnum inferunt; proximum multis modis scandalizant.

Præter hæc argumenta sunt & aliæ motivæ & amplificationes quamplurimæ, quæ à scriptoribus Practicis adferuntur: ad quas suffecerit hic digitum intendisse. Sunt autem potissimum istæ 1. Quia origo vestitus post ingressum peccati in mundum Genes. 3. 7. ita ut stigma sit peccati. Quis sanus illo superbiat? 2. Quia vestitus, quem Deus ipse protoplastis aptavit, simplicior erat Genes. 3. 21. 3. Quia omnia fere ornamenta vestium à brutis emendicata sunt; itaque stultum est iis superbire. Chrysostom. homil. 50. in Math. 4. Quia nimis se abjicit, qui tam vilibus rebus honorari affectat. Chrysost. homil. 37. super Genesin & homil. 50. in Math. & Cyprian. tract. 2. de habitu virginum 5. Quia Christum pudefacit & de novo denudat, qui in cruce nudus pro nobis pependit, ut nuditatem nostram tegeret, & pro luxu ac vanitate nostrâ in vestitu satisfaceret. Confer concionatores in passionem. 6. Quia mollibus, curiosis, & corruptulis hominibus nihil aut parum temporis superest ad salutem animæ procurandam. Chrysost. homil. 50. in Math. Augustin. serm. 19. de verbis domini. Confer comment. & conciones, ad Rom. 13. 2 Cor. 5. Coloss. 3. Apocal. 3. 18. & 16. 15. & 19. 8. Math. 22. 13. 14. Psal. 45. 14. ubi docemur alteri vestitui studendum esse. Cyprian. Tract. 2. de habitu virginum, Augustin. ad Posidonium epist. 37. 7. Quia vestes corruptionem corporis non impediunt. Cogita corporis mortalitatem, ejus statum post mortem, & vide an sacculus vermium tantâ curâ ormandus sit? 8. Quia floliditatis, aut saltem exigui judicii argumentum est, si quis talibus vanitatibus serviat, & in se aut in aliis tantopere eas æstimet. Cyprian. 11. 2. de habitu virginum. 9. Quia malè sabbathum sanctificatur splendoris vestibus. Chrysost. homil. 8. de Resurrect. & homil. 1. de Lazaro, & Hieron. lib. 2. in Amos. 10. Quia ornatu immodico homines se deformant, & in psittacos ac pavones quasi transformant; corpus deliciis vestium magis insolescit, & caro curatur ad voluptates;

luptates ; sanitas animæ læditur ejusque nuditas procuratur, & vestimentis Jesu Christi non vestitur. *Cyprian. tract. 2. de habitu virgin. 11. Quia exempla judiciorum Dei in vanitatum istarum sectatores nos absterre debent. Vide Josephum lib. 19. antiquit. cap. 7. aliaque apud Honsdorfium, & similes scriptores exemplorum, & Trugillum disc. 29. 12. Quia præit nobis exemplum Christi, qui in omnibus se præbuit exemplar humilitatis Math. 11. 29. & exempla sanctorum 1 Petr. 3. 4. 5. aliorum laudatorum Christianorum, de quibus scriptores exemplorum, & Vitarum. 13. Quia assidua meditatio mortis & judicii est *ἀντιπρὸς* cum hac vanitate & *πρὸς ἐξῆς*. 14. Quia, luxur in cibo & potu detestabilis est : uri præc. disp. ostensum : ergo à pari & simili, etiam luxur in vestibus. Hinc etiam in divite epulone conjunguntur. *Luc. 16. 15. Quia in universum omnes mundi vanitates condemnantur 1 Johann. 2. v. 15. 16. Sub quibus subsumendæ sunt vanitates in vestibus. Atque hæ rationes, quas apud autores mox nominandos amplificatas vide.**

Accedat nunc consensus sapientum, inter quos

I. Qui peculiaribus tractatibus, aut pluribus aut datâ occasione ex professo hoc agunt. 1. Ex patribus *Tertullianus de Velandis virginibus, de cultu seminarum, de habitu muliebri, de Coronâ militis ; Cyprianus de disciplinâ & habitu virginum ; Chrysostomus in Genes. 16. homil. 37. & in 3. ad Philipp. homil. 10. & in 1 Timoth. 2. homil. 9. & in Coloss. 3. homil. 7. & in cap. 4. homil. 10. & in Matheum homil. 31. Basilus in Jesa. 3. Hieronymus. 2. Ex recentioribus Job. Cono, Daneus, Teellingsius (linguâ Belgica), Thomas Trugillus Dominicanus, cujus tract. ex Italico latinum fecit Job. Frid. Mathenesius tit. De Luxu & abusu Vestium. Quibus adde Savonorolam in libro de simplicitate Vitæ, Tassinum de Emendatione vitæ lib. 2. c. 12. Godefr. Udemans in tract. Belgico ad 2. Corinth. 5.*

II. Qui in Casibus conscientie, aut explicationibus decalogi, ut *Perkinsus lib. 3. Casuum cap. 4. Amesius, Balduinus lib. 4. cap. 1. & Belgicè Udemannus in praxi fidei, spei, caritatis ad 7. præc. Ex Pontificiis imprimis Sylvester in voce ornatus, & Navarrus cap. 23. Et Buseus in panario.*

III. Qui in locis communibus, ut *Thomas 22. qu. 169. art. 1. & 2. & ad eum commentatores. Ex nostris imprimis Martyr. locorum classe 2. c. 2. Aretius probl. part. 2. p. 256.*

IV. Commentatores, & concionatores ad *Luc. 16. v. 19. & 1 Tim. 2. v. 9. 1 Petr. 3. v. 3. Jesa. 3. Prov. 7. imprimis Corn. à Lapide ; Et Didacus Celada in Judith. 10. v. 2. ex nostris Cowperus ad Roman. 8. v. 35. Lavaterus in Proverb. 30. v. 22.*

v. Politici, Jureconfulti, Historici, Philologi: quales *Lipsius monit. l. 2. c. 15. Scornborn. politic. l. 2. c. 27. Camerarius centur. 2. cap. 39. Adami Contzen Daniel sive aulicus cap. 68. Luc. Vives Institut. semina Christiana, Georgius Vivienus de officio proba matrisfamilias lib. 2. cap. 1. - 13.* Ex illis notandæ leges vestiariæ, præclara dicta & consilia, facta & exempla. Quæ hic à nobis indicari vix operæ pretium: cum essent Florilegia, libri exemplorum, apothegmatum, &c. Et selectiora ab autoribus cit. exhibeantur.

§. 5. Objectiones & exceptiones pro vanitate vestiariâ sunt istæ.

i. Vestes sunt adiaphorum quid, nec exstant in scripturâ regulæ de earum materiâ, aut formâ, &c. *Resp.* i. Ulus earum in particulari non est adiaphorus. Et loca supra cit. ostendunt regulas quibus mediocritas in genere circumscribitur: quæ analogicè ad speciales circumstantias applicandæ à prudentiâ tum privatâ cujusque fidelis, tum publica & ecclesiastica & politica. 2. Idem dici posset de materia, forma, quantitate cibi; potus, somni, &c. circa quæ tamen locum habet excessus, aut defectus, & consequenter bonitas aut malitia moralis.

ii. *Obj.* Pauperibus aut hominibus vulgaris fortis videtur hic lex posita, non vero nobilibus aut divitibus. *Resp.* Contrarium patet ex *Zeph. 1. 8. 1 Petr. 3. 1 Timoth. 2. Jesa. 3.* ubi non tam pauperes aut vulgares taxantur (quippe qui auro & pretiosis monilibus non abundant) quam divites, & nobiles. Eodem colore quis excipere posset, luxu in mensis opiparis, tantum peccari à pauperibus.

iii. *Object.* Pervulgatus nunc mos est ornatu illo uti, qui supra reprehenditur; nec videtur exorbitare, qui tempori, loco, mori seu modo, & sui similibus se conformat. *Resp.* Christus non dixit ego sum consuetudo, sed ego sum veritas. Nec multitudo, nec consuetudo, nec antiquitas, nec novitas est norma conscientie nostræ, aut morum magistra; sed sola voluntas domini. Vide *Rom. 12. 2. 1 Petr. 4. v. 1. 2. 3.*

iv. *Object.* Derisui est, quisquis communem errorem & consuetudinem in hac parte non sequitur. *Resp.* Hinc tamen malum non fit bonum; nec causa Dei deferenda est. Immo hoc potius sit *videtur*, placere vias nostras domino, cum mundo displicent. Vide *Psal. 14. 6. Genes. 2. 1. 9. 1 Petr. 4. 14.*

v. *Object.* Sunt qui obijciunt censorum quorundam querelas de luxu & vanitate in vestibus esse meram *hypocrisis*, Pharisaicam præcisitatem, ac definere tandem in superstitionem. *Resp.* Quid sit superstitio, & quæ vitiosa præcisitas, quæ vero spiritualis *decoratus*, distinctè docuimus in 3. part. *select. disp. tit. de Præcisitate, & de Superstitione.* Quæ huic negotio applicanda.

canda. Est enim hæc communis objectio, quâ singulæ partes pietatis peti solent.

VI. Object. Alii conqueruntur, minutias illas excolari à concionatoribus, & quæri peccata perstringenda, quæ vix talia sunt, immo nulla sunt: interim exemplo Phariseorum nota aut gravia peccata potius extirpanda præteriri. *Resp.* Hæc communis exceptio, quâ quisque dilectum sibi peccatum, ebriosus scil. ebrietatem, aleator aleam, histrio choreas, & dramata, usurarius mordaces uluras &c. palliare conantur. Falsis hypothesebus negatis, ipsa exceptio sponte concidit. Vide etiam eam egregie refutatam ab *Udemanno in tract. ad 2 Corinth. 5, de novâ creatura p. 516.* Sed quæso dicant quæ sint illa peccata, quæ prætereant ministri, & publicè privatimque non redarguant: quacunque datâ occasione. Sed hoc solitum peccatorum contra redargutiones, alexipharmacum: Sunt alia & graviora peccata: sunt alii & excellentiores peccatores: Ego solus non sum.

VII. Object. Prora & puppis, summa & vis pietatis in abstinentiâ ab excelsis mundi constituitur: cum in verâ resipiscentiâ, fide, caritate, humilitate, pacis studio; omniumque mandatorum divinorum observatione consistat. *Resp.* 1. funis aliquis nauticus, non est prora aut puppis, nec clavum, nec malus, nedum tota navis, ejusque apparatus: ergo non facit ad navalem apparatus, & cursum, nec est navi aptandus. Bellula consequentia. Ei gemina est, opposentis. *Resp.* 2. Pudet me, quod talibus calumniatoriis objectionibus acies fidelium admonitionum hebetatur aut declinatur. Ostendat *Διαβολὴ* ab orthodoxis & fidelibus Dei viris in solis minutiis, nugis, titivillitiis & culicibus illis (quæ ipsi ita appellant) omnem pietatem, aut saltem potiore ac maximè necessariam ejusdem partem constitui. Illud imprimis faciendum; nec istud ideo omittendum. Imagines, idoleia altaria, horrenda, sacrificia Molochica tollenda sunt; nec tamen excelsa, nec vel ungula aliqua exeuntibus ex Ægypto relinquenda. Sed talibus vanitatis mundanæ parasitis, ideoque fidelium ministrorum calumniatoribus stat illud vulgatum: *Calumniare audacter; semper hærebit aliquid.*

VIII. Object. Non determinatur in scripturis contra talem aut talem vestium quantitatem continuam aut discretam, formam, figuram, modum, adjuncta, &c. Nec etiam in publicis consensus formulis, confessionibus, catechesibus, canonibus ecclesiasticis, liturgiis; &c. Ergo talia pro concione reprehendenda non sunt, nec abstinentia ab iisdem hominibus suadenda? *Resp.* Methodus hæc Neo-Verronica; quam refutavimus in 1. *part. selectar. dissp. tit. de Ratione humanâ*, &c. Applicent eam ad expositionem decalogicam, ad libros practicos & Casuisticos: & videbunt, quæ & quanta inde tol-

tollenda; etiam ab omnibus concionibus, catechizationibus, datis consiliis, scriptis libris. Quod ad publicas formulas; discant tum, multò minus suas antitheses, dubitationes, exceptiones, quas vivâ voce & scriptis spargunt, iisdem exprimi.

Ad uberiores hujus doctrinæ explicationem subjiçiemus nonnulla problemata: quorum quædam solummodo hic indicamus, alia alibi. *Illa* sunt magis canonico-juridica; ista magis theologica. *Posterioris generis* pertinent *ad part. 1. Polit. Ecclesiast. lib. 4. tr. 4. sect. 3. cap. 4.* ubi aliqua determinamus. *Prioris generis* sunt vel de vestibus sacris (uti vocant); vel de vestibus conjugalibus. De vestibus sacris particularia Pontificiorum problemata sunt ista.

Quæ sint dicendæ vestes clericales? An ex vestibus profanis fieri possint? An & quomodo tales fiant per consecrationem? An possint in alios usus converti? An sit peccatum mortale, si sæcularis ludi causa utatur veste religiosa maris aut fæminæ? & reliqua istius commatis apud casuistas, Barbosam in collectaneis, Gavantum in Thesauro rituum, conquirenda. De vestibus relatè ad conjugium ista determinata vide apud *Thomam Zanchez* in operoso volumine *de Matrimonio lib. 6. disp. 25.* Vestes pretiosæ & quotidianæ datæ uxori consummato matrimonio, an censeantur donatæ, & an sint restituendæ soluto matrimonio? Quid de annulo & aliis jocalibus datis per virum? Quid si vestes datæ uxori excedant dotis fructus? Quid si excedant decimam bonorum sponsi partem? Quid de vestibus datis filiæ per patrem nuptiarum tempore? Quid si pater donet vestes nurui, an censeantur donatæ filio, teneaturque in suâ legitima computare? Quid si uxor donet viro vestes? An vestes viduales sint dandæ viduæ de bonis viri, & an perdantur à vidua secundò nubente? Hæc pluraque istius generis, videat, cui vacat, apud *Zanchez*. Nos hujus certaminis tantum spectatores erimus.

DE EXCELSIS MUNDI

Ad VII. Decalogi præceptum

Q U A R T A ,

*Quæ est*DE LUXU ET VANITATE IN VESTIBUS,
DOMIBUS, ET SUPPELLECTILE.

P A R S P O S T E R I O R.

Resp. ABRAHAMO RODENBORCH Rheno-Traj. 25. Nov. 1643.

D illustrationem materia de Vestibus, addimus has quæ-
stiones.

I. *Quæst. An leges divina de vestium usu & abusu referenda ad legem moralem, seu legem æternam, & jus naturæ. Resp. Aff.*; siquidem jus naturæ quod ad nos; & quidem hypotheticum per lapsum ingressum, non vero primigenium, intelligas.

II. *Quæst. An & quomodo fuerint, aut non fuerint virtutes illæ ante lapsum? Resp.* Formaliter non fuerunt virtutes moderantes vestitum, sed tantum radicaliter: haud aliter ac virtutes misericordiæ erga proximum, & justitiæ distributiæ criminalis. Unde sequitur formaliter & actu nullas leges fuisse de vestitu, ejusque modo.

III. *Quæst. An & cur viri ac femina, distinctâ formâ vestium uti debeant? Resp. Aff.* tum propter necessitatem naturalem; tum ut distinguatur externè sexus: quo non distincto, per confusionem illam inordinatâ & vagæ libidines, aliæque noxiæ deceptiones oriri possent.

IV. *An ergo quis extra honestum finem & casum necessitatis, alterius sexus vestitu uti debeat. Resp. Neg.* juxta Deut. 22. Ex Pontificiis Casuistis Navarrus, Sylvester, Bonacina, ob vanitatem si fiat, dicunt esse peccatum veniale. Et sic Thomas 22. qu. 79. art. 1.

V. *Quæst. An vestibus quam maximè similibus, alterius sexus vestes imitari liceat? Resp. Neg.* Ad quid enim illud periculum & occasio deceptionis? ut tum in istis tum in aliis quamplurimis viri effæminatos se ostendant, & non ineptè titulo *hic mulier* ornentur: quali titulo libellus quis vernaculo

culo idiomate Londini anno 1620. in 4. editus est; cum apologiâ eodem anno & titulo submissâ.

VI. *Quæst. An omnibus ac singulis viris, aut feminis, una & definita ratio vestium, quod ad materiam & formam, præscribi debeat? Resp. Neg.* Non quod ad materiam; quia non omnis fert omnia tellus: ut alias rationes præteream. Non quod ad formam: quia forma, quæ huic vocationi & vitæ generi maximè apta & commoda, alteri minus apta & commoda est. Ne quid dicam de mutationibus temporum & occasionum, quæ huic homini mutationem vestium decorè suadent & concedunt, alteri extra illas occasiones constituto non ita concedunt. Ante annos non ita multos Sinenfi Imperio per Regem Tartaricum Regni Niuche occupato, Sineses Tartaricæ tonsuræ modum coacti sunt assumere: teste Martino Martinio in historiâ belli Tartarici.

VII. *Quæst. An magnates, potentiores, & divites abusu vestium peccare queant? Resp. Aff. ex Zephan. 1. 8. coll. cum Jesa. 3. 1 Petri 3. 1 Tim. 2. Jacob. 1. Luc. 15. Accedat ratio à pari, quia peccant intemperantiâ in cibo, potu, utensilibus, &c. Amos 6. 4. 5. 6. coll. cum Jesa. 5. 12.*

VIII. *Quæst. Quid de vestibus, quibus uti solent nosterates in luctu mortuorum? Resp. In se ac per se adiaphoras esse, & in signis civilibus numerandas, non minus quam alia rerum, & actionum signa: sic tamen ut absit parvasia, vanitas, vacua observatio, nec tandem materia fiat superstitionis.*

IX. *Quæst. An antiquorum Ascetarum vestes laudanda aut imitanda? Resp. Neg.* si enim formaliter non habuerint superstitionem, saltem posteris fertilissimam & proximam ejus materiam atque occasionem præbuerunt: uti docuit eventus in Papatu. Confer 2. part. polit. eccles. ubi de Monachis.

X. *Quæst. An ministri ecclesiarum in vitâ ac conversatione communi, aut saltem in publico ministerii exercitio uno ac definito vestitus genere, ab omnium aliorum hominum vestibus, quod ad materiam & formam distincto, uti debeant? Resp. Neg.* utrumque: quamvis prius tolerabilius esset. Rationes sunt. 1. *Quia* Deus nihil tale præscripsit, præsertim illis locis, ubi conditiones & requisita ministrorum enumerantur, ut in epistolis ad Timotheum & Titum. 2. *Quia* videretur hâc ratione symbolizari cum vestitu ceremonialiter & typicè sacro in Vet. Test. 3. *Quia* præscribitur aut tanquam commune decorum, & symbolum civile, quo ab omnibus distingui & dignosci possint: aut tamquam peculiaris ritus sacer, seu quasi mysticus ad esse aut bene seu melius esse cultus divini pertinens, aut ad exemplum modestiæ & humilitatis. Non illud quia nec mandata superiorum, nec mores & consuetudines Gentium tale symbolum & gnomisma huic hominum

minum ordini constituerunt; præterquam quod verbo veritatis, morumque prudentiâ & integritate inter omnes alios ita lucere debeant, ut latere non possint (*Math. 5. 14.*) nec egenis ejusmodi gnorismatis distingui opus habeant. *Non istud*; quia esset hoc pseudo-sacrum & merè superstitiosum. Quam *κακοζήλια* Judaicam, & Pontificiam in agitato alibi superindumento detegunt & refutant, doctissimi harum rerum examinatores: *Didoclavius in altari Damasceno*, & *Amesius in scriptis suis contra Mortonum*, & *Burgesium de tribus ceremoniis*, Anglicè. *Non hoc*; quia una certa materia ac certa forma, in quâvis gente & quovis tempore, à quibusvis concionatoribus non potest semper medium illud modestiæ & humilitatis determinare. Quod enim hic & hoc tempore, in hoc concionatore esset modestum & decorum; alibi & alias in alio aliquo posset esse insolens, aut novum, aut vanum, aut Phantasticum.

XI. *Quæst. An uxoribus, liberis, & domesticis eorum una eademque specialis ac definita vestitus ratio, in toto orbe & perpetuo præscribenda.* Resp. Neg. rationes ex modo dictis petendæ, & huc applicandæ.

XII. *An omnis ornatus corporis, qui fiat auro, argento, lapidibus pretiosis, simpliciter sit illicitus?* Resp. Neg. alioquin numerari non posset inter Dei benedictiones. Vide *comment. in 1. Timoth. 2. 1. Petr. 3.*

XIII. *Quæst. Quid de lege Deuter. 22. v. 11. Levitic. 19. 19. ubi prohibetur vestis ex lino & lanâ.* Resp. Thomas 1. 2. qu. 102. art. 6. censet hanc commixtionem vetari in detestationem idololatriæ Ægyptiorum, quæ diversas has commixtiones instituebant in venerationem, hæc ratione representando, diversas earum conjunctiones. *Flavius Joseph.* putat fuisse hoc prohibitum, ne vestirentur homines ut Pontifices, cujus vestes erant variegatæ. Quæcunque specialis ratio legis fuerit, saltem constat non esse absolutè & in se illicitam hanc mixturam: alioquin Deus non præscripsisset eam in vestibus sacerdotalibus. Ita ut hæc lex fuerit politica aut specialis, ambulatoria seu mutabilis: quippe non juris naturalis, atque adeo obedientiæ perpetuæ; sed specialis cautelæ & obligationis populo Israelitico illis rerum circumstantiis conveniens. Nec tamen negandum, quin faceret ad abundantem cautelam, pro simplicitate & modestiâ in vestibus.

XIV. *Quæst. An vestis diversis coloribus distincta simpliciter sit illicita?* Resp. Neg.

XV. *Quæst. An licita sit ea forma vestium, quæ nonnullas partes corporis regendas exhibeat plane nudas, aut quæ saltem ita regat, ut transpareant: e. gr. faminarum mammas, aut humeros, aut partem dorsi?* Resp. Neg. rationes contra nuditatem supra allatæ, huc applicandæ.

XVI. *Quest. An licitum sic opificibus novos modulos, formasque vestium vanarum invenire?* Resp. Thomas Trugillus, discursu 28. hoc dubium à se motum, ita solvit. „Respondet; inquit, Henricus de Hassia in lectione „supra Genesin, quod non. Quia non est licitum provocare alium ad vanitatem, aut superfluam ostentationem, nec frivolas vanasque cogitationes virorum aut mulierum in luxu vestium fovere. Nihilominus verum est (ut dicit quidam autor gravis) usum & consuetudinem istarum pomparum, propterea quod familiaris quodammodo fiat & domesticus magna ex parte, excusare à peccato, cum non magnam admirationem causet, nec ad noxia ad inhonestatem sit illicebra. Cæterum ille qui tali varietate & formâ vestitur, non habens honestam intentionem, peccatum grave facit ob occasionem, quam porrigit ex parte suâ aliis, ut & malis cogitationibus in gravia peccata cadant. Nos malimus favere sententiæ Henrici de Hassia, posthabitis σέφους φαρμάκους à consuetudine & intentione desumptis: quibus semel admissis, pars hæc theologiæ practicæ & conscientiæ cura subvertitur, ut & omnes Trugilli discursus contra vanitatem vestiariam.

XVII. *Quest. Quid de exceptione & distinctione ejusdem Trugilli discurs. 18.* „Unde non adeo videtur convenire Principibus & Regibus attalico auro se „convestire, & ordinariè tam pretiosis monilibus sese adornare, quæ sortasse „videntur summo Pontifici posse convenire in suo ministerio, tempore & loco „talibus, quibus propria persona respectu non uteretur, sed altissimi Dei intuitu, „tu, quem repræsentat, & propter summam excellentiam dignitatis illius, debitamque reverentiam, quæ cultui divino convenit. Resp. Esse multis modis absurdam & atheologam. Ejusdem farinæ sunt (preterquam quod blasphemix propria) quæ Cor. à Lapide pro triplici coronâ Pontificis philosophatur in comment. ad Zachar. 6. v. 11.

XXIII. *Quest. An luxus & vanitas in vestibus (infeminis præsertim) magis toleranda sit, cum ad templa & sacra se conferunt?* Resp. Neg. cum Trugillo disc. 36. Ex illis enim circumstantiis magis aggravatur peccatum.

XIX. *Quest. Quid censendum de exceptione & limitatione, quam ibidem innuit Trugillus: licet, inquit, maritalis feminis aliquid permittatur. Et discurs. 37.* „Res digna est, quæ in notam colligatur, solis maritalis datam esse licentiam se adornandi & artificiose expoliendi, ut pulchriores appareant, verum non omnibus illud maritalis permittitur, sed illis duntaxat, quæ tali modo magis putant se viris suis posse placere. Alii Casuistæ passim hanc concessionem extendunt ad faminas maritali cupientes? Resp. Nos lubrica hæc omnia censemus, & mera κρηνην & αἰχμήν: Quæ enim vanitas faminarum non faciet has exceptiones cujusvis vanitatis & luxus latibula.

XX. *Quæst.* An quis ornari possit ad tegendam turpitudinem aliquam, & defectum corporis? *Resp.* Fæminis inprimis concedunt Casuistæ Pontificii Sylvester, Navarrus, Bonacina, ex Thoma 22. qu. 179. artic. 2. ubi opinionem suam probat ea 1 Cor. 12. v. 23. Negat Trugillus disc. 26. Nos velimus ab ipsis ostendi, quomodo hæc semper sit licita deceptio quod ad homines, & quomodo hic magis liceat Dei opus corrigere aut adulterare, quam per fucum; de quo disp. sequenti.

XXI. *Quæst.* An etiam ad fingendam pulcritudinem, quam non habet? *Resp.* Idem fere fæminis concedunt: Quamvis enim fiat ad vanitatem, tamen mortale non est, etiam in religiosâ. Sic Navarrus cap. 23. §. 18. & cum eo „ Bonacina, in voce Ornatus. Quod si quis aliud indeumat occasionem „ peccandi mortaliter, tunc mortale esse quidam ajunt, sed melius alii negant. Ibid. Nos putamus hanc Casuisticam nimis laxam & lubricam esse. Rationes fere eadem contra eam militant, quæ contra fucum. Idem censendum de iis quæ habet Thomas 22. qu. 169. art. 2. & ex eo Sylvester in Summa ad quæst. Quid de ornatu mulierum quod ad vestes, & fucos, & capillos. Ubi sic respondet. Igitur nupta potest licitè operam dare ut placeat viro suo, &c. si hæc intentione se ornet, non est peccatum. Quæ vero non habet, nec vult habere, nec est in statu habendi virum, non potest absque peccato appetere placere virorum aspectibus, &c. Si vero se ornet ex quâdam levitate vel etiam vanitate propter jactantiam quandam. non est semper mortale, &c. Ubi de suo adjicit Sylvester: Et multo fortius intellige istam levitatem vel vanitatem non esse semper mortale illi, quæ intendit habere virum: & multò minus est mortale, si virgo se ornet, ut placeat honestè alicui, ut eam ducat. Melius tamen sentit autor summæ, quæ Rosella vocatur, statuens omnem fictionem & fucationem, quæ sit ad fingendam majorem pulcritudinem, semper esse peccatum mortale. Quem propterea arguit & perstringit Sylvester loco cit.

XXII. *Quæst.* Quid de habentibus ornamenta honesta sed superflua, & plura, quam sit necesse? *Resp.* Sylvester sentit videri peccatum mortale, si in eo sit enormis excessus. Sed nos absque illa limitatione sententiam ejus probamus. Regulæ quas ibidem adfert ad cognoscendam superfluitatem, non sunt contemnendæ, quas videat, cui vacat.

XXIII. *Quæst.* Quid de ornatu Dramaticæ Judith, de quo libri istius apocryphi cap. 10. imprimis de ejusdem precatione cap. 9. v. 13. *Resp.* Siquidem talis Juditha fuisset in rerum naturâ, & tale quid perpetrasset, non leviter fictionibus & lusibus illis meretriciis peccasset. Et vel hoc nomine libri illius lectionem imprudenter pueris & puellis, si non ut sacri, saltem ut quasi sacri atque ecclesiastici, commendari aut permitti contendimus. Vide

apud *Didacum Celada comment. in Judith*, quam miserè hic se torqueant Pontificii, ut factum hoc à peccato exculent.

XXIV. *Quæst. An liceat inordinata calceorum seu crepidarum magnitudine parvitatem stature emendare, & ad proportionem reducere?* Resp. negat *Thomas Trugillus disc. 26.* ubi rationes nonnullas affert; quas, quia eadem sunt, quibus faci, pigmenta, & aquæ pretiosæ pulcritudinem faciei fingentes arguuntur, hic non repeto. Una hæc & propria addi potest: quod hac ratione ineptas se reddant ad incessum, & ad opera peragenda; adeo ut aliquando uno atque altero ductore seu con-ambulone ambulantes indigeant, qui ipsis sit instar fulcri subalaris.

XXV. *Quæst. An rectè faciat Magistratus, qui modum aliquem furori vanitatis vestiarie statuit.* Resp. Aff. Vide leges vestiarie ex Jure Romano, ex Orientali Græcorum, ex statutis regnorum & Rerumpubl. notatas à *Tholosano lib. 9. Jurisprud. cap. 19.* Et supra à nobis notatas. Confer *Ælianum lib. 14.* ubi de legibus vestiarie Lacædemoniorum; & ex recentioribus *Alexandr. ab Alexandro lib. 5. cap. 18. Bapt. Fulgosum lib. 1. cap. 4.* imprimis & *Ant. du Verdier lib. 3. variar. lectionum cap. 25.* ubi legem Philippi Pulchri anno 1294. latam, de verbo ad verbum exhibet. Denique *Tholosani politicam lib. 4. cap. 11.* ubi docet pertinere hoc ad curam Magistratus. Collegit ibidem non pauca ad vanitatem hanc vestiarie pertinentia.

* *Appendicula.*

1. **G**emmas, quarum usus est in mundo muliebri, describunt historici naturales, ubi de lapidibus. Inter recentiores *Anselmus de Boot* Brugensis Medicus Cæsareus anno 1609. gemmarum & lapidum historiam edidit. Cui addi potest *Abrahami Gorlai dactylotheca* anno 1609. ubi variarum gemmarum, quibus antiquitas in sigillando uti solita, sculpturæ exhibentur. Gemmas, in scripturâ memoratas explicuit *Ruens*, cujus tractatus cum *Valesii Philosophiâ sacrâ* excusus habetur. Luxum fæminarum in gemmis tangit Apostolus 1 *Tim. 2. v. 9.* ubi Chrysostomi exscriptor aut quasi epitomator *Theophylactus* fol. 166. „Venit enim ut oret, non ut „chorum ducat. Quomodo igitur plicaturas adhibes capiti? cæsariem ni „mirum plicans & calamistro adornans, & margaritas alias quidem su „spendens, alias corpori tuo circumponens, alias verò calciamentis etiam „adjiciens & accommodans, quæ est extrema injuria, idque ex lachry „mis pauperum, viduarum, & orphanorum. Privas viduam lacera veste, „ut tu pedibus calces margaritas: nonne igitur magna Dei tolerantia? Ve „nisti peticura remissionem peccatorem, ac tanquam scenam sis ingressu-

„ra comica muliercula, te exornas? Bella hæc compunctio, teque omni-
 „no exaudiet Deus, quæ pauperum lachrymis es amicta. Si quæ divitiarum
 „tantum sunt indicia, prohibet Paulus, multò magis quæ curiositatis sunt
 „& luxus, ut infectiones genarum, subscriptiones & picturas oculorum,
 „vocem infractam, oculum udum, idque genus alia. De luxu fæminarum
 in ornatu gemmarum, *Plinius lib. 12. in præmio. Lipsius ad 3. annal. Taciti*
num. 102.

2. *Auri abusus in ornatu corporis notatur* 1 *Petr. 3. v. 3. & 1 Tim. 2. v. 9.* ubi videndus commentar. Danei; qui distinctione adhibitâ de aliquo usu licito, abusum improbatum dicit à *Tertulliano, Cypriano, Concil. Gangrensi c. 21.* cujus canon insertus est dist. 41. c. *parsimoniam*: subiecto hoc epiphonemate: *Ne res nova, aut nullius momenti esse censeatur.*

Porro circumpositio auri, potissimum spectatur, in annulis, catenis, torquibus.

3. *De annulis digitorum & brachiorum Genes. 24. v. 47. Jacob. 2. v. 2. Luc. 15. v. 22. Esther. v. 12.* Sunt etiam annuli auribus inserti, vel ex iis dependentes; quales *Exod. 32. v. 2. Judic. 8. v. 24. 26.* Et annuli in veste, qui sint fibulæ vestem perstrictam ornantes, *Exod. 28. v. 26. 27.* De annulorum usu & abusu ex variis autoribus ibi cit. plurima congestit *Lorinus in comment. ad Jacob. 2.* Nos insuper indicamus, *Abrah. Gorlaei dactylothe- cam*, seu promptuarium annulorum sigillarium, è ferro, ære, argento auro, & gemmarum sigillarium, quorum apud priscos tam Græcos quam Romanos usus. Qui ibidem in præloquio differit de annulorum origine, variis eorum generibus, & usu apud Priscos. Ubi etiam digitum intendit ad *Genes. 41. v. 42. & 38. v. 18. Exod. 28. v. 11. & 39. v. 6. 1 Reg. 21. v. 8.* Præterire nequeo, cultissimam orationem de annulo, in hæc Academia habitam anno 1639. ab Academia nostræ lumine, amico & collegâ, cum viveret, percharo *D. Antonio Mattheo*; quæ anno 1655. cum reliquis ejusdem orationibus denuò edita est. De eodem *Petrus Messias lib. 5. variar. lect. cap. 1. Alexander ab Alexandro lib. 2 cap. 12. & 28.*

4. *Catene aureæ aut argenteæ, & torques caput aut collum aut pectus cingentes, aut dependentes, in ornatu mulierum non tantum sed & viro- rum, & olim & nunc frequentes.* In quibus etiam peccari posse discimus ex *Jesa. 3. v. 19.* Videndi commentatores, in *Daniel. 5. v. 29. Cantic. 4. v. 9.*

5. *De calceis, Jesa. 3. v. 16. Basilii in quæst. diffusè explicatis quæst. 22.* „Eadem autem ratio mihi etiam de calceamentis est ut quod minimè „curiosum & parabilius, & ad necessitatis scopum sufficiens, in omni „tempore præferatur. Agit de iisdem *Clemens 2. padagogi cap. 10.* quod legi velim.

6. *De coronis*, supra quid notavimus: & multa de earum usu apud philologos occurrunt: sed instar omnium sit Paschalius de coronis. Ex quo *Corn. à Lapide ad Zachar. 6. v. 11.* nonnulla repetiit.

7. *De pileis*, tiaris, aliisque capitis tegminibus & ornamentis; infra *part. 5.* agetur.

DE DOMIBUS ET UTENSILIBUS.

S. 2. **A**gendum nunc de vanitate in domibus & utensilibus. Ubi præmittenda hæc præcognita.

Utensilia distribui possunt, 1. secundum vitam animale & statum economicum. 2. vitam civilem & statum politicum: quo refer statum scholasticum. 3. vitam spiritualem, & statum ecclesiasticum. 1. primi generis sunt vel continentia, vel contenta. *Illa* sunt partim communia, partim specialia pro ratione vocationum & occupationum: ut ut domus, horti, naves, currus, horrea, stabula, tentoria, fabricæ, &c. *Ista* sunt vel communia, e. gr. supellex domestica, culinaria, cubicularia, &c. vel specialia, ut utensilia quæ vis mechanica, rustica, nautica, piscatoria. Utraque rursum dispesci possunt in ea quæ vel ad necessitatem, vel ad utilitatem, vel ad oblectationem, vel ad abundans ornamentum. 11. Secundi generis sunt vel continentia, ut curiæ, Xenodochia, porticus, theatra, scholæ, bibliothecæ (de quibus consulenda architectonica): vel contenta, ut tabulæ, subfellia, &c. Utraque vel pace, vel bello potissimum usum suum habent: quæ requirenda in architectura militari, & arte Bellica. 111. Terti generis sunt templa, & utensilia templorum, quæ vulgò vocant utensilia sacra. De quibus hic loco non agendum, sed in *Politica Ecclesiastica*. Circa omnia ista posse evenire excessus aut defectus, recta ratione corrigendos, atque adeo hic locum habere virtutes & vitia, ex analogia vestium facile colligitur. Ut mirandum sit Caluistas ac practicos Pontificios nunquam, alios vix unquam hæc attigisse: cum tamen tanta in istis passim grassetur exuperantia vanitatis & luxus. Nos ergo breviter sic determinamus.

S. 3. 1. *Concl.* Utensilia quævis ad esse vitæ animalis, civilis, ecclesiasticæ per se necessaria aut utilia, licita esse nemo ambigit. Argumenta ex naturali, ratione, necessitate, & jure non est quod otiose hic conquiramus.

11. *Concl.* Non tantum licita sunt utensilia præcisè & ad esse rei necessaria, quod ad numerum, quantitatem, materiam, formam, figuram: sed etiam utilia ad commoditatem & bene esse. Neque enim Diogenis dolio, haustro cavæ manus, domibus antris, tuguriis pastoralibus aut militaribus, curribus & tentoriis hamaxobion Schytarum & Nomadum, lectis

ex retibus, poculis ligneis, mensis ex aggestâ terrâ & similibus astricti sumus, siquidem meliorum & commodiorum occasio divinitus concedatur. Probatur hoc 1. *Quia* Christus melioribus & commodioribus illis datâ occasione usus est, in contubernio aliorum, & familiari conversatione. Expendatur convivium Mathæi, *Matth.* 9. *Luc.* 5. nuptiæ in Canâ Galilææ *Joh.* 2. hospitium Petri *Luc.* 4. convivium Lazari *Joh.* 12. & *Luc.* 10. Ibi enim Christus utensilibus illis culinæ, triclinii, cubiculi usus non fuisset juxta cum aliis, siquidem in se & per se malum fuisset. 2. *Quia* possessio & fruitio eorum numeratur in benedictionibus divinis; contra carentia & privatio refertur ad malum paupertatis, & ad poenas aut castigationes. Expende textum *Matth.* 8. 23. & *Exod.* 12. ubi Deus donavit Israelitis utensilibus aureis & argenteis.

III. *Concl.* Utensilia ex abundanti & ad honestam oblectationem per externos sensus, oculorum, & aurium imprimis, hauriendam comparata, qualia ex. gr. picturæ, instrumenta Musica, hortorum artificiosa cultura, &c. in se non sunt illicita, si debitus modus adhibeatur. Circumscriptio modi istius ex conditionibus & requisitis vestium analogicè colligenda. Nescil. cum bonorum & temporis profusione, aut magis necessariorum neglectu, nec ad vanam pompam & ostentationem, nec in alimentum vanæ curiositatis, nec cum cordis & affectuum servitute 1 *Corinth.* 7. 31. coll. cum *Pf.* 62. 11.

IV. *Concl.* Utensilia publica ad vitæ civilis, & status politici, non tantum necessitatem atque utilitatem, sed etiam decorum, dignitatem, magnificentiam, atque adeo ad distinctionem aliquam externam dignitatum atque ordinum inter homines, licita sunt: servatis analogicè conditionibus modo recensitis. Probatur ab exemplo Salomonis. (1 *Reg.* 3. & 7.), quod à Deo probatur, & inter benedictiones ejus numeratur. Confer commentator. in *Ecclesiast.* 1. & *Pinedam de rebus Salomonis lib.* 6. c. 8. Confer etiam quæ vulgares Ethici commentantur de virtute Magnificentiae.

V. *Concl.* Quamvis in utensilibus ecclesiasticis bene esse, & decorum aliquod servari possit, cum ecclesiæ status & ratio ita fert: non tamen pari passu cum politico decore hic ambulandum, nec ad modulum eorum ecclesiasticæ efformanda. Hanc *νεκρολογία* in ecclesiâ N. T. tangimus *part.* 1. *Polit. Eccles.* lib. 4. de *Templis*. Nam quod in V. T. utensilia splendida & magnifica adhibita fuerint, id peculiaris erat observationis; & ex expresso mandato Dei. Sed de hoc alibi.

VI. *Concl.* Quidquid ergo extra hos limites evagatur; illud est à malo. Specialia genera vanitatum istarum non enumeramus: contenti lectorem nostrum ablegasse ad spectacula quotidiana ædium, suppellectilis, curruum,

&c. immo ad ipsas casas rusticorum in Foederato Belgio, præsertim in Hollandiâ; ubi ipsam vanitatem & luxum lararia sibi crexisse merito dolent pii, & præfagiunt judicia divina *Amos* 6. 7. 8. *Jesa.* 5. 9. idque eò magis, quò minus vident hæc ad animum revocari, imprimis à quibusdam eorum, quos domus suæ speculatores constituit Deus. Quotusquisque enim Casuista aut practicus apud nos hæc seriò & ex professo examinat & perstringit. Non defuit tamen officio suo inter celeberrimos nostrates practicos *Udemannus in Praxi fidei, spei, &c.* p. 300. postremæ, edit. in 4. & in *Gubernaculo Mercatorum* pag. 27. & in explicatione *2 Corinth.* 5. p. 535. Nos illis vestigiis insistentes obtestamur studiosos nostros, ut in Casuistica & concionatoria sua huic subtitulo locum concedant, & aliquando meridianum hoc nostratium dæmonium pro virili oppugnatum & ejectum eant.

Argumenta quæ contra luxum in conviviis & vestibis militant, pleraque huc applicari possunt. Nos breviter ista nunc indicamus. 1. *Quia* Deus abusus illos reprehendit *Amos* 6. 4. *Ezech.* 27. 5. 2. *Quia* est contra naturalem & proprium usum utensilium. Locum hic habet argumentum Aristotelis contra immodicam pecuniarum coacervationem, quod dicantur gr. *ἡμεῖς*, à *ἡμεῖς*, id est, utendo. 3. *Quia* est mera profusio bonorum; & tantum pauperibus, aliisque usibus magis necessariis subtrahitur. 4. *Quia* pretiosum tempus consumitur & perditur iis adornandis, custodiendis, purgandis, disponendis, tantumque subtrahitur curæ animæ & meditationibus atque exercitiis spiritualibus tum privatis tum publicis (*Hag.* 1. 4), ut & aliis honestæ vocationis operibus. Quanto concionum publicarum, scripturæ lectionum, precationum, piarum meditationum neglectu, detestanda vanitas & superba curiositas constat matribus familias, imprimis ancillis, quarum animæ non magis excoluntur & curantur, quam si porci essent; quibus animas, dicebat Varro, datas esse pro sale, ne caro putrescat. Quam bene cogitant miseræ ille fæminæ, Regnum coelorum vim pati, angustam esse viam, & justum ægte servari. 5. *Quia* vanæ curiositati, ostentationi, superbix, æmulationi, contentioni, contemptui proximi nimium indulgetur. *Jesa.* 9. v. 9. 6. *Quia* homines reddunt molles, delicatos; incitant ad voluptates, luxuriam fovent, *Prov.* 7. 16. 7. *Quia* homines, præsertim fæminæ, & in iis imprimis nostrates, ad cultum & servitium se totas devotent, ita ut contra naturam utensilia ipsis minime inserviant, sed ipsæ potius utensilibus. Quæ insania desinit in idololatriam quandam, non minus ita dicendam, quam avaritia & gula *Coloss.* 3. v. 5. *Ephes.* 5. v. 5. *Philipp.* 3. v. 19. Pavimenta, postes, januæ, scamna, gradus, spondæ, aliaque utensilia non-utenda, cubiculorum, atriorum, vestibulorum, assiduò tot deterendis & pudendis peniculis fricantur ac teruntur, ut instar speculi splendeant: atque

adeo

adeo ad Deastri cosmici & cosmetici adyta nulli, ne quidem patri familias accessus detur, nisi exutis calceis : quasi oraculum Deæ Moriae simile quid dicere velit, quale olim Deus Mosi : *Ne appropinques buc. Solve calciamenta tua è pedibus tuis, quia locus, super quo tu stas, terra sancta est.* Exod. 3. v. 5. 8. Quia cum homines circa vanitates & curiositates terrestrium utensilium tam miserè languent, vix ad cœlestem mansionem suspirant, aut ad ornatum ac decorem domus Dei, contra 2 Cor. 5. 6. 7. 8. Hebr. 11. v. 9. Nec ad beatam migrationem se præparant, nec cogitant se esse peregrinos in hoc mundo. 9. Quia hâc ratione minimè, se conformant exemplo Christi, & sanctorum, qui procul fuerunt ab hâc insanîa, modicis utensilibus contenti. 10. Quia tempora difficilia & calamitosa, in quæ aut incidimus, aut quæ nobis impendent, requirunt potius continentiam Rechabitarum Jerem. 35. & primorum Patriarcharum Hebr. 11. 13. 16. 11. Quia denique omnia hæc fluxa & caduca (Math. 6. 19. 20 coll cum Jacobi 5. v. 2. 3.) & verbo dicam, vanitas vanitatum Ecclef. 1.

Pro Exuperantiâ harum vanitatum nihil obtendi potest, nisi mos, con-§. 5. suetudo, suus cujusque animus, & voluptas, quæ eum trahit : quæ communia cum sint, proprias responsiones non requirunt. Sunt & sophismata fæminarum nonnulla, quibus curiositatem & vanitatem suam palliare fatagunt, nomine munditiei, *utilitatis* œconomicæ, industriæ circa rem familiarem curæ & fidei suæ commissam. Sed nec illa responsionem merentur. Talem munditiam & industriam sanctæ fæminæ ignorârunt; nec in matre familias requiritur aut laudatur. Proverb. 31. Legant hoc caput, & verbo Deise subjiciant, non stolidis suis affectibus. Addimus nunc hæc problemata,

1. Probl. An hortorum, umbraculorum, pergularum, &c. cultura & ornatu, cum hydraulicis aliisque rarioribus inventis atque artificijs solummodo temporis fallendi, & externa oblectationis causâ, simpliciter sint illicita? Resp. Videndum est quid tempora, opes, personæ, earumque vocationes atque occupationes ferant. Saltem illis, qui ecclesiastici dicuntur aut videri volunt, haut ita conveniunt : quamvis Cardinales, Episcopi, Abbates, omnibus aliis hic plerumque palmam præripiant. De quibus delitiæ Apodemicæ. Numquam videntur perpendisse illud apostoli, *Quis ad hæc idoneus?* Verè de talibus Isidor. Clarius in notis ad 1 Timoth. 3. *Quum vero episcopatum cogitas, ne referas animum ad hæc tempora : quibus Episcopi nihil minus nörunt, quam eas partes quæ illis à Paulo assignantur; neque quidquam aliud nunc intelligitur appellatione episcopi, quam fructus & vectigalia, & immanes honores.*

11. Probl. An species quadam insanîa sit apud nostrates, quâ Floristæ (uti

vocant) seu Anthomori (vernaculè *Blom-gecken*) insaniunt circa colores florum quorundam, præsertim tuliparum; ut rem familiarem, pretiosum tempus, omnes denique cogitationes & affectus suos eis impendant. Resp. Aff. Rationes ex 1. Cor. 7. 31. & 9. 25. & ex trito illo præd. *ἀρεῶν* nequid nimis, petenda sunt: applicanda præterea argumenta generalia contra vanitatem in utensilibus modo propofita.

115. Probl. Quid censendum de curiositate & *εὐερεσία* Jesuitatum in suis collegiis seu potius palatiis (e. gr. Monachii in Bavariâ,) hortis, xystis, lautâ ac splendida supellectile? Resp. Esse splendidam & ementitam paupertatem, atque adeo præposterum elemosynarum usum; si cum sordidâ mendicitate Discalceatorum, & Capuchinorum conferatur.

116. Probl. Quid de nostrarum scrupulosa curiositate, qui domos & supellectilem suam ita exornant & excolunt, ut eis vix uti amsint, nec aliis earum honestum & tempestivum usum concedant. Resp. Esse solitudinem ingloriam, molestam servitutem, spiritus vexationem, vanitatem vanitatum, Tantalicam sitim: de quâ merito usurpes illud vulgatum: Tam deest avaro quod habet, quam quod non habet.

v. Probl. An pictura & tabula quavis promiscuè in atriis & cubiculis ad ornatum suspendi debeant? Resp. Negatur, 1. de obscœnis. 2. de nudorum virorum ac mulierum, quamvis tectis *nis ἀδίδοις*. 3. de picturis Dei, trinitatis, spiritus s., aliisque quas vocant, sacris, idololatriæ & superstitioni inservientibus, & proximo scandalum præbentibus. 4. De luxu in supellectile sæculari, non tantum, sed & templari, præsertim indecoris immo & pudendis imaginibus multa hic commemoranda essent: sed quia initium facilius, quam finem inventurus essem, abstinco; & solum hic indico proflare statuas Sibyllarum in templo aliquo Venetiis: Quod memini me notatum legisse in Itinerariis Italiæ. Præterea Ambr. Catharinum, Archiepiscopum Compſanum in præfat. quâdam ad Concil. Trident. (apud Illyricum in lib. de sectis, &c. Papistarum pag. 155.) hæc publicè scripsisse: „Est, „inquit, pictor & sculptor in Italiâ, nostrâ ætate egregius, qui admirabilis „est in exprimendo nuda hominum corpora & pudenda. Commendo ar- „tem in facto: at factum ipsum vehementer vitupero ac detestor. Nam „hæc membrorum nuditas indecentissimè in *Aris* & præcipuis Dei sacellis ubi- „que conspicitur. Verum annumeretur & hoc cum cæteris multis & magnis „abusibus, quibus fœdatur ecclesia Dei, sponsa Christi. Hæc Catharinus. Quam verè aliquis ipsorum poëta de Româ cecinit:

I. Pudor in villas, Roma est iam tota lupanar.

Et,

Sanctus ager scurris, venerabilis ara cinadis,
Servit honoranda divum Ganymedibus ades.

Ipsæ

Ipsæ aræ, ipsa templa tum intra tum extra sculpturis, picturis, statuis suis inter signia lupanarium ostentabant. Concil. Tridentin. sess. 25. non frustra movit: *Omnem lasciviam vitandam; ita ut procaci venustate imagines non pingantur, nec ornentur.* Quid factum sit; aperit Molanus in libro de picturis sacris c. 29. (citato ibi in margine Friderici Scenckii à Tautenburch ultimi Episcopi Ultrajectini lib. de imaginibus cap. 12. 13.): Visæ, inquit, quandoque in locis, ubi non decuit, Divorum imagines viventium adhuc hominum ora vultusque referre, ut hoc umbratice velamento illorum, quos amabant, effigie, pascere oculos. Ad quas selectas & proacriter venustas formas pingi solent imagines deiparæ virginis, probè norunt pictores. Sed de his in transitu. Inter eos qui luxum & vanitatem in supellestili tangunt, ex antiquis est Tertullianus apolog. 6. & de Pallio cap. 5. coll. cum Plinio lib. 33. cap. 12. Ex recentioribus Alexander ab Alexandro lib. 5. cap. 23. Job. Ludov. la Cerda in comment. ad Tertull. de pallio cap. 5. Præter practicos nostrates supra indicatos.

DE EXCELSIS MUNDI

Ad VII. Decalogi præceptum

Q U I N T A,

Quæ est

DE ORNATU FACIEI,
ET CAPILLORUM.

Resp. ADRIANO MUNNINX Mediob. Zeland. 16. Decemb. 1643.

Vanitates & abusus in ornatu capitis (quod superstitioni Gentili sacrum erat) multiplices, partiemur melioris doctrinæ causa in eos.

- I. Qui circa faciem.
- II. Circa verticem, præsertim sinciput, occiput, & tempora.
- III. Circa collum capiti conterminum, committuntur.

CIRCA FACIEM vanitas se exserit vel totam, vel partem ejus; ut frontem, oculos, nasum, labia, mentum, malas: idque §. 1.

I. Quod ad figuram, ut cum frons aliter configuratur, quam à Deo nature autore fabricata est: dum aut capillorum exstirpatione, quantum pote, majorem, aut eorundem superinductione minorem reddere co-

nantur. Idem censendum de naso, mento, labiis, quæ tractionibus, suctionibus, morsibus, pressionibus, instar ceræ, in aliam quam naturalem figuram à fatuis hominibus, sive in tenellis infantibus, sive in seipsis jam adolescentibus si non optato successu fingi & refingi, saltem infelice solicitatione videas. De malis & genis per capistra & compedes seu argenteas numellas (ita loqui liceat) pressis & coercitis, jam pervulgatissimum est feminis nostratibus, ne scilicet facies nimis longa, aut nimis profunda & crassa, seu prominens appareat. Ad vanum ornatum faciei referenda monilia illa quibus nares, labia, mentum non absque pertusione à Barbaris nonnullis ornari solent. Quæ tamen nostris hominibus inusitata.

II. *Quod ad formam & colorem*, variis modis. Nam 1. aut nigris emplastris seu sparsis epithematis, quasi maculis aut punctis facies notatur, ut candor ejus tanto magis appareat: juxta regulas Optico-pictorias, & vulgatum illud Philosophi; *Contraria juxta se posita*, &c. 2. aut oculi pinguntur; de quo cacoëthe Cyprianus sermone de lapsis: *Deum videre non poteris, quando oculi tibi non sunt, quos Deus fecit, sed quos diabolus infecit*, &c. *rutilos & depictos oculos serpentis imitata es*. Aut 3. Picturis supercilia & barbæ, exornantur; de quibus infra. 4. aut tota facies medicamentis cosmeticis, & fucis seu pigmentis colorum transformatur: quod scilicet cutis lævitatem & faciei nitorem, ac coloris suavitatem ostentent. 5. aut intempestivâ inedia, sanguinis ab exterioribus partibus laboriosâ retractione, manducatione eorum quæ stomachum debilitent, aliisque excarnificationibus; ut morbus, & inde pallidus color concilietur. 6. aut denique larvis nativa facies in totum tegitur atque obvelatur: etiam cum utile est eam videri, atque ex eâ homines dignosci. Quomodo autem, & quando honestè velari possit, indicavimus disputatione præcedenti. 7. Vanitati illi perficiendæ imprimis inserviunt specula, quorum abusus infra attingemus.

- §. 2. Problemata circa ornatum faciei sint nobis precipua de pigmentis seu fucis, & de speculis. *Probl. principale*:

An pigmentis seu fucis facies expolienda & ornanda, sive à viris sive à feminis?
Resp. Concedunt ex Pontificiis non pauci cum istâ limitatione, si scilicet femina sit maritata, & in hunc finem ut placeat marito; aut si quæ innupta maritari cupiat in hunc finem ut conciliet sibi alicujus amorem; aut alioquin ad propriam venustatem. Vide *Ludovicum Bejam* ex professo pro fucis disputantem colleg. *Bononiensis part. 2. casu 5. de emtione & venditione*. Et *Lessium lib. 4. de de Justitiâ c. 4. dub. 14.* Fumus in armilla aureâ, in voce ornatus: *Fucus*, inquit, communiter veniale est, nisi aliud adjungatur. Poteest etiam fucatio fieri sine peccato, ut cum celatur turpitudine, ex aliquo accidente proveniens, vel ex aliquâ

liquâ rationabili causa. Confer *Navarrum cap. 23. §. 20. & 23.* Et *Sylvestrum*, *Bonacinam* aliosque recentiores *Caluistas*, &c. in voce ornatus. Et *Trugillum* discursu 32. Plerique fundamenta decisionis suæ petunt ex iis quæ ad 22. qu. 169. art. 2. tam laxè disputat *Cajetanus*, Ex nostris solus, quod sciam, *Alstedus* ex Pontificio aliquo, uti suspicor, hanc opinionem transcripsit in *Theol. Casuum cap. 19. cas. 2. Famina potest fucare faciem suam ad occultandum defectum, &c. item hoc sine ut placeat marito, vel alium ad castum sui amorem invitet. In his autem casibus oportet adhibere ejusmodi fucum, qui sit usitatus seminis honestis, & formam liberalem conciliet.* Reliqua quæ ibidem attexit de capillis. & nudis pectoribus, infra suo loco inferemus. Sed contrarium statuunt antiqui patres, *Tertullianus de cultu faminarum*; *Cyprianus de habitu virginis*, & in sermone de lapsis; *Clemens Alexandrin. lib. 3. pedagogi cap. 1.* *Nazianzenus in orat. adv. mulieres ambitiosè se ornantes*, & orat. in laudem *Gorgonia sor. Ambrosii l. 1. de Virginib.*; *Chrysostom. in Math. homil. 50.* *Hieronymus in epistol. ad Marcellam de agrot. Blasillæ.* Et ex ipsis Pontificiis *Isidorus Clarius*, & qui eum citat *Philippus Diez* in summâ prædicantium, tit. ornatus corporis. *Busseus in Panario in voce Vestium luxus.* *Molanus in theol. tract. p. 52.* *Celada in Judith 10. v. 3.* & *Tiraquellus ad leges connub.* Et ante illos *Innocentius Papa l. 2. de contemptu mundi c. 4.* Imprimis *Drexelius in Trismegisto lib. 3.*

Consentit ecclesiæ nostræ communis doctrina, & praxis ecclesiastica concionatorum. Videantur ex scriptoribus Theologis *Martyr classe 2. cap. 2.* qui doctè & ex professo vitium hoc explicat & refutat. Et ex recentioribus *Balduinus lib. 4. cap. 1. casu. 5.* ubi impietatis nomine traducit, & rationibus aliquot perstringit. Quibus addatur *Conr. Rittershusius J. C.* in opere posthumo lectionum sacrarum lib. 5. cap. 9. *Philippus Camerarius centur. 1. meditat. historic. cap. 10. & centur. 2. cap. 38.* Ex Pontificiis *Thomas Trigillus* patribus modo cit. videtur assentiri: sed mox fluctuat & ad *Cajetanum* inclinans, linguam mutat. Melius *Isidorus Clarius oratione 53. tom. 1.* & qui verba illius excerpit *Philippus Diez* in summâ Prædicantium, in voce ornatus corporis.

Nos eorum & nostram sententiam explicamus istis Conclusionibus.

1. *Concl.* Ut totum corpus ad sanitatem à sordibus sive intrinsecus per evaporationes, sudores aliaque excrementa, sive extrinsecus per fumum, pluviam, pulverem, &c. advenientibus purgare licet, ita & faciem. Quod sic layando, abstergendo. Probatur 1. Ex *Matth. 6. v. 17. 2. Ex ratione*: quia necessitas & ratio naturalis suadet istam munditiæ & corporis curam. De quo consulatur *Medicinæ pars Diambly. 3.* Ex civilitate morum & gratâ cum aliis conversatione: ne quis immunditiæ illâ aliis molestus, at-

que

que adeo contemptus & abominabilis sit. Vide Ethicos, & peculiare tractatus de civilitate morum.

II. *Concl.* Etiam ad necessarias unctiones capitis & faciei, quibus foetores abiguntur, & natus faciei nitor conservatur, hæc licentia se extendit illis scilicet locorum, temporum, complexionum circumstantiis observatis; quæ honestam hujus curæ necessitatem suadeant, non vero superfluam curiositatem, & τὴν ὑπερβολὴν τῆς μολυβδῆος. Probatur ex *Math. 6. v. 17.* Confer quæ supra *diff. 3. thesi 2. probl. 9. & thesi 3. probl. 8. de unctionibus dicta sunt.*

III. *Concl.* Nec abnuendum, si quis cutis transeuntem deformitatem ex subitâ passione, aut unctione sive ignis sive solis, aut venti frigorisve vehementiâ contractam, una ad nativum colorem & nitorem revocet, dum hoc vel illo simplici, ex. gr. lacte butyrato, aut butyro, aut fecibus, aut composito quocunque medicamento dolorem lenit, Ratio est, quia faciem ita inunctam nemo ostentat, ut pulcritudinem aliam quam nativam mentiando homines decipiat: hinc est quod cura illa procul absit à fucis.

IV. *Concl.* Ut vitia permanentia cutis & faciei sive naturâ insita, sive casu aliquo divinitus immissa (ex morbillis, elephantiasi, scabie, aliisque morbis figuram aut colorem vitiantibus) pigmentis quis emendet, aliumque colorem & figuram sibi fabricet; non ausim concedere. Saltem præstat abstinere, quam indulgentiæ laxorum Casuistarum in Papatu accedere. Non enim video, quomodo argumenta *Tertulliani, Cypriani, &c.* contra fucum (quæ mox indicabimus & primam classem nobis constituent) contra hanc metamorphosin aliquo modo non militent: imprimis si à nativitate, vitia illa adhæserint.

V. *Concl.* Quod si colli & capitis monstruosa incurvationes sint, aut turpes cicatrices, abscessus, excrescentiæ, &c. quæ medica manu licitè tolli possunt, ea tegenda potius quam fingenda aut pingenda, ne scilicet aliis præsertim feminis prægnantibus aspectu horrenda & molesta sint, quamdiu scilicet sublata non sunt, aut tolli nequeunt.

VI. *Concl.* pigmenta omnia, quæ superinducuntur ad augendam & ostentandam faciei & oculorum aliam, quam nativam, pulcritudinem, sive quod ad figuram, sive quod ad colorem, simpliciter sunt illicita: quod probamus istis argumentis.

I. *Arg.* respectu Dei, cui contumelia fit non uno modo 1. Mutando nativam faciem singulis hominibus mirabili quâdam providentiâ datam, quò per eam aliasque conditiones individuas ab omnibus aliis distinguantur, 2. atque ita contendendo cum ejus sapientiâ & arte, quasi illum arte tuâ supe-

superare, illique inertiam & defectum exprobare velles. 3. Et sic revera deformando & corrumpendo ipsius opificium primitus scil. conditum; immo & templum Christi, siquidem per fidem Christo uniti sint. 4. Detrahendo veritati servatoris, qui dicit. Neminem posse pilum facere nigrum aut album, *Matth. 6.* Primum hoc argumentum vide eleganter amplificatum à *Tertulliano in libr. de cultu seminarum cap. 2. & 5., & Cypriano in epistolâ de habitu virginum*; Et *Ambros. lib. 4. Hexamer. cap. 8. & Augustino serm. 237. de tempore.* Aliquid etiam habet *Hieronymus ad Helvidium, & in epistol. ad Letam.*

II. Arg. respectu sui ipsius: quia multis modis lædit seipsum, imo & adulterat ac deformat. 1. *Quod ad animam*, seu bona animi, superbiâ, vanitate, levitate, hypocrisis aliisque vitiis modestiæ, humilitati, gravitati, simplicitati Christianæ oppositis. 2. *Quod ad corpus*, & ipsam faciem; quæ tamen ad similitudinem cœlestis pulcritudinis, figurata est, uti loquitur *Constantinus l. 17. si quis in metallum C. de pœn.* Turpi enim stigmate notatur, dum pigmentis illis sanitas læditur, & maceratur cutis atque exeditur ac corrugatur atque ita ante tempus anilis deformitas procuratur; uti docet experientia, & rationem reddent Medicorum filii. Rubor purpurisâ; candor cerulsâ, nigror stibio, nitor & lævitas cutis fumo, fuligine, sputo, spumâ, crocodilorum excrementis (teste *Clemente Alexandrino lib. 3. pedagog. c. 2.*) lacte asinarum (*Plin. lib. 11. c. 41. & lib. 28. c. 12.*) aliisque sordibus, immo & venenis curatur & quæritur. Vide argumentum hoc amplificatum à *Clemente & Chrysostomo loco cit. in Matthæum homil. 31.* Idem attingit aliquo modo *Tertullian. de velandis virgin. c. 12.* Quin & faciem suam fastidit, eamque ideo deformat. *Ambros. lib. 1. de Virginibus.* 3. *Quod ad bona quæ vocant externa*, jacturam facit rei familiaris, imprimis & pretiosi temporis; quod laboriosis illis vanitatibus excogitandis, exercendis & observandis tam inutiliter absumitur.

III. Arg. respectu proximi: 1. *Quia* ille decipitur, substitutione τῆς quid pro quo, artis scil. pro natura, opificii humani & πῶτος manufactæ pro divinâ, alieni pro proprio. Quod specialiter & acutè respectu maritorum exaggerat *Ambrosius lib. 1. de Virginibus*; quem vide. Et esse de genere deceptionum notat *Jus Canonicum c. Fucare de consec. dist. 5.* 2. *Quia* nota hæc fucatio comparata est ad irritandam alienam libidinem; & ad placendum iis, quibus non debet; aut ad amorem conjugalem infelicitè & fallaciter aucupandum. Rectè applicat huc *Martyr. ex 1 Cor. 5. 8.* de colenda sinceritate & veritate. Vide *Ambros. l. 1. & 3. & 6. de Virgin.* Et *Hieronymum epist. ad Furiam*, eandem in *epist. ad Letam*, & *Augustinum in epistol. ad Possidium.*

IV. Arg. Quia nullos sanctos in sacris literis fucatos legimus, quamvis

nonnullos legamus præ aliis, ornatos fuisse. Vide hujus argumenti amplificationem, apud *Tertull. de cultu feminarum*. Fucationis exempla præbuerunt semper pessimi, ut maledicta Izebel 2. *Reg.* 9. 33. & fœmina hæretica Diaboli instrumentum Maximilla apud *Euseb. lib. 5. c. 15.*, & Papa Paulus 11. (teste *Platina*) inter Antichristos Antichristianissimus, omnis eruditionis & virtutis hostis; uti monstrum hoc describit *Genebrardus in Chronologia*. Ne quid dicam de Poppea Neronis conjuge, aliisque fœminis Romanis, apud *Plinium loc. cit.* De barbaris olim Britannis refert *Julius Cæsar lib. 5. de bello Gallico* quod glasto se pingerent, ut tantò magis terribiles apparent. Breviter ornatus est meretricius, perditis ejusmodi fœminis quasi quarto modo proprius, uti colligitur ex *Ezechiel. 23. 40.* & *Jerem. 4. 30.* Quæ loca diligentur expensa, validum suggerent argumentum. Nec prætereundum, quod dramatica Judith (libri istius *cap. 10 vers. 3.*) meretricis speciem induens, ut dolosè circumveniret Holophernem introducatur fucata. Ad quem locum egregiam digressionem intertextis patrum sententiis concinnavit *Didacus Celada comment. p. 344. Hieronymus in epist. ad Furiam tom. 1.* inter meretricia lenocinia commemorat orbes (oculorum) *sibio fuliginatos*.

v. *Arg.* à pari seu potius à minori ad majus: quia ornatus vestium tantum vanitatis in se continet, aut post se trahit (ut ostensum est *disp. 4.*); ergo multo magis, ornatus corporis per ascititiam, & deceptitiam formam. Vide argumenti hujus deductionem apud *Augustinum in epist. ad Possidium, & Chrysost. in Math. homil. 31.* Applicentur huc analogicè omnes rationes contra vanitatem vestiariam supra allatæ.

vi. *Arg.* Non licebat faciem mutare, ut quis ostentaret jejunium *Math. 6. v. 16.* quod tamen revera tale erat, & quidem per se bonum: Ergo à minori ad majus, non licet fucare faciem ad ostentandam pulcritudinem, quam quis non habet. Sic *Martyr. loco cit.* Ego malim sic argumentari, extrahi inde saltem quod ad genus, seu analogicè, alienam ac nativam faciem non esse vanè fingendam nec ostentandam.

vii. *Arg.* ab analogo. Quia Deus vetat fictionem & trasformationem, quam homines peragunt formâ vestium & capillorum *Deuter. 22. 5. 1 Cor. 11. 5.* Ergo multo minus licita est illa, quæ fit per formas fucatas.

viii. *Arg.* Rursum ab analogo; non licebat leges in naturâ divinitus positas, refigere & arte & industriâ humanâ quasi velle superare, vanâ aut nullâ de causâ, in procurandis scil. animalibus monstrosis ex commixtione diversarum specierum. *Levitic. 19. 19.* Inter rationes istius legis à commentatoribus *Corn. à Lapide*, & ex nostris *Willeto* ibidem allatas, nec non à *Thoma 1. 2. qu. 102. art. 6. resp. ad 8.* illa huc applicari potest, quod sit contra

tra legem naturæ & creationis, atque adeo contra nativam simplicitatem, quam colere tenemur. Atque hæc argumenta puto sufficere, ad problema morale in hanc partem determinandum: unde saltem constare possit ingeniis piis & minime contentiosis, nihil hæc in parte hominibus ad vanitatem plus satia proclivibus à Theologis indulgendum. Occurrunt & alia sive probabilia & verisimilia (uti *Martyr* sua vocat,) sive piæ amplificationes potius quam rationes, apud patres modo citatos & apud *Martyrem*.

Ex quibus illa nunc digito solum indico, quæ hominibus tanquam remedia harum vanitatum suggeri possunt.

1. Ut cogitetur corporis præsentis fragilitas, ejusque deformitas & factor post mortem: cur ergo illius pulcritudini procurandæ, immo & mentiendæ tantum laboris impenditur.

11. Cogitetur ab alterâ parte pulcritudo illa pulcherrima, Dei nostri, & servatoris Jesu Christi; cui anima spirituali pulcritudine ornata occurrat & ei se jungat necesse est. Accedat & pulcritudo nostra post hanc vitam, cum fulgebimus ut sol, &c. *Matth.* 18. Et expendantur *Psal.* 45. Et *Canticum Canticorum*. Hujus tantæ pulcritudinis possessio, affectatio, cura, non negligenda est per evanidas istas vanitatum plasmationes. Non malè amplificat hoc citatus modo *Isidor. Clavius*, & ex illo *Phil. Diez*.

111. Pudorem nobis incutiant Ethnici, qui fucum in Republicâ prohibuerunt; quod ex Heraclidis politicâ Lacedemoniorum refert *Tiraquellus*; ex quo *Celada loc. cit.* Vide quid referat *Plutarchus in apothegmatis* de Philippo Macedonum rege, qui ex judicum numero submovebat eum, qui barbam & capillos tingeret; & *Ælianus lib. 8. de var. histor. de Chio* quodam qui cum tinctura canitiem tegeret, ab Archidamo Laconum rege explosus est.

Objectiones & exceptiones laxorum Casuistarum pro fucis & pigmentis, §. 3. defumemus ex recentiori Casuista *Ludov. de Beja*; qui ex reliquis pleraque congeffit; cui addemus *Martyrem loc. cit.* Ubi observandum est pium ipsius judicium, §. 71. *Sunt qui affirmant licere, ac multi præsertim ex Scholasticis, qui potius palpant & adulantur vitiis, quam ea insectentur, ac exstirpare nitantur.* Accedamus nunc ad ipsas exceptiones & objectiones: quas ex dicto de *Beja colleg. Bononiensis part. poster. tit. de Emione & Venditione, casu 5. & ex Martyre* excerptimus.

1. Quia fucatio est indifferens, immo est bonum inserviens ad occultandam turpitudinem & deformitatem faciei inhærentem; juxta illud Pauli 1 *Cor.* 12. 23. & *Thomam* 22. qu. 169. art. 2. in resp. ad. 2. Sic *Beja Resp.* 1. 1. indifferens & 2. bonum strenuè negant Patres immo & Pontificii nonnulli, nominatim *Celada in comment. ad Judith.* 10. 3. à nobis

supra citati, & rationes quas contra fucum congessimus. Quin *Cyprianus* apertè refert ad diabolum, à quò nullum bonum exspectandum. Idemque & *Tertullianus* tantopere hoc tanquam flagitium exaggerant, ut mirandum sit, quibus oculis *Casuis* tantum boni in eo viderint. 2. Locus ex *epistola ad Corinthios*, malè adducitur: per ignobiliora membra non faciem, sed pedes intelligunt interpretes, & per inhonesta membra generationi & egestioni excrementorum destinata. Vide *Lyræ*, & *Corn. à Lapide. ad locum*. Illa ergo tegenda sunt. Facies si honestè revelatur, pigmentorum larvâ tegenda atque adulteranda non est. *Martyr ad textum*, „hic ob-
 „jectum sic respondet: *Quod dicit*, inquit, *apostolus*, ad fucos pertinere
 „non potest: quia illa nequaquam sunt ornamenta, sed potius fictiones
 „ac fallaciæ. Quis deinde quæso honos adhibetur membris turpioribus?
 „is nimirum ut contegantur: Nam cavemus ne videri possint, vel alius
 „patefiant. Contegant ergo & illæ vultum si foedum putant, minusve
 „decorum. At dixerint, non in omnibus regionibus ea consuetudo, ut
 „facie contecta mulieres incedant. Hoc si fieri non potest, æquo animo
 „ferant foeditatem ac turpitudinem sibi divinitus inflictam. Quid si natæ
 „fuissent claudæ aut gibbosæ? Certe non possent hæc emendari, sed fe-
 „renda essent. Studeant itaque naturaliter deformes, virtutibus & mo-
 „ribus quam honestissimis se commendare atque approbare.

II. *Except.* *Quid* si fictio, quæ est in fucatione, sit mendacium; est saltem officiosum, non perniciosum: cum non vergat ex suâ natura in detrimentum alicujus, sed inserviat ad utilitatem pulcritudinis non habitæ ostendendæ. Sic *Beja. Resp.* Pari ratione omnes fraudes & deceptiones defendi possent; modo quis prætendat privatam suam utilitatem. De mendacio officioso quid statuendum, alibi ex professo disseritur.

III. *Except.* *Quia* fucis & pigmentis uti possunt mulieres, immo forte pleræque utuntur ad bonum finem, ad occultandam scilicet turpitudinem ex ægritudine proveniente, vel ad propriam venustatem, & ad augendam pulcritudinem. Sic *Beja p. 52. 56. Resp.* Petitur principium. Hoc enim in quæstione est, an media illa ad talem finem legittimè comparata sint. Nos cum patribus cit. negamus.

IV. *Except.* *Quia*, ornatus ille per fucum non est ex se provocativus ad lasciviam, nisi eo modo, quo pulcritudo; immo hæc magis allicit: nam ornatus exterior eo solum provocat, quatenus ac pulcritudinem conducit. Si pulcritudo naturalis habita aut retenta, aut appetita, aut adhibita ex se culpabilis non est: ergo nec artificialis. Probitur consequentia; quia effectus qui à natura & arte fit aut fieri potest ejusdem rationis est; saltem in esse morali, ut patet in sanitate, aliisque. Sic *Beja*. Similia occur-

runt

runt apud *Martyrem*; ubi additur, peccatum si hic interveniat, hoc esse non ex natura ipsius rei, sed ex circumstantiis & mala intentione; consequenter totum hoc esse per accidens. Ita ut distinctione hic elabi se putent, provocationis scilicet ad lasciviam in eam quæ est secundum naturalem conditionem, & in eam quæ est ex vitio intentionis & cupiditatis. Addunt & alteram distinctionem inter causam & occasionem. Concedunt fucatas esse aut esse posse occasionem scandali & ruinæ proximi, sed ideo non esse causam. Jam vero si omnia omittenda essent, quæ tantummodo sunt occasio mali, tum omnia fere omittenda essent; pulchræ fœminæ nunquam exeundum esset; nec optima quæque hominibus exhibenda, quia possunt esse occasio mali.

Resp. 1. Dato intrinsicè aut per se hoc non esse malum, est saltem in eo species mali tam perspicua, ut negari non possit, inquit *Martyr*. Dicimus ergo ex Pauli sententia non tantum à malo, verum etiam à specie mali cavendum esse. Sic *Martyr*.

2. Negamus in genere naturalia & artificialia ejusdem rationis esse; & in specie, esse parem rationem formæ naturalis, & fucatæ. Illa est opus Dei, & culpari non potest; nec ambitiosam aut vanam operam dedit mulier ut talj vel tali forma à Deo crearetur. At quæ vultum fucant, id maxime quærunt, ut cum pulchræ non sint, nihilominus tales videantur, & simul detegunt corruptum suum animum, & pravæ concupiscentiæ dant indicia. Adde quod utrinque eadem effecta non producantur: nam naturale temperamentum veram efficit pulcritudinem; pigmenta vero fictam & ementitam. Præterea, si naturalis forma aliquos provocat (quod modestæ & castæ fœminæ præstare nequeunt, non magis quam formam suam abjicere) ergone fucis & picturis homines magis incitandi erunt? Denique dici posset, exemplum sanimitatis minus appositè adduci, est enim illa à natura tanquam causa principali & univoca, cujus Medicus solum minister est. Hæc omnia *Martyr ibid.* breviter.

3. Accidentium, conditionum, & circumstantiarum rei duplex est genus: unum commune quod à re vel plerunque vel quandoque separatur; alterum tam fixum & constans, ut minimè abjungatur. Et ex his aliquid peccatum esse judicatur. Hac egregia distinctione docte & subtiliter exceptionem retundit ibidem *Martyr*, eamque per exempla crapulæ, furti, adulterii explicat. Quam contra laxas aut imperitas casuum decisiones, verè incrustationes & fucationes, à studiosis nostris observari velim.

4. Ad distinctionem illam, quæ dicitur peccatum esse in rebus vel ex naturali conditione, vel ex utentium affectu & corrupta voluntate: Atqui in fucæ non est, nisi ex utentium intentione & affectu. *Resp.* Si hanc

regulam, inquit *Martyr*, sequeremur uti perpetuam & certam; multa sceleratè facta defendemus, ut indifferentia, quæ tamen à scripturis & iudicio sanorum virorum condemnantur. Et addit ibidem exempla adulterii, & furti.

5. Ad distinctionem inter causam & occasionem doctè respondet *Martyr*, secundum occasiones nonnunquam judicandum esset de actionibus; atque adeo culpæ affinem esse eum, qui aut malè agendo aut non abstinendo à quibus posset, vel suo exemplo vel alia ratione quempiam incitat ad peccandum. Quod ex jure civili, & ex theologia pluribus ibidem probat: allata distinctione inter occasionem datam & acceptam.

1. *v. Except. Quia* sequeretur tunc pulcram faminam, non posse exire ad conciones, aut ad afflictos & ægrotos visitandos, aliaque officia caritatis præsertim liberis, & cognatis præstanda? *Resp.* Consequentia negatur: longe enim dispar ratio est primo quod tunc versetur in re utili & necessaria: à quâ propter hominum malitiam non est abstinendum. Et si quid mali inde eveniat, erit occasio accepta non data. 2. *Secundo*, quod spectetur, si quid ab aliquo spectetur, forma ejus vera ac nativa, purum opus Dei; nihil vero quæsitum aut ementitum.

v. *Except. Quia* sequeretur non posse ostendi aurum, gemmas, ullasque res præstantiores; ne spectatores in pravas cupiditates incidant. *Resp.* Neg. consequentia: longè enim diversa ratio est inter fucos, & rerum istarum naturalem speciem; inter facies fucatas & mentientes ac deceptrices formas faminarum, & inter alias res naturales; inter utilem aut necessariam rerum pretiosarum exhibitionem, & inter otiosam ac vanam formæ humanæ fucationem ac fucatæ ostentationem.

vi. *Except. Quia*, quæ ad fucos adhiberi solent, sunt bonæ Dei creature, & consequenter indifferentes, atque iis uti licet? *Resp.* Sic panis, vinum, simplicia omnia & ex iis mixta apud seplasiarios, immo & venena sunt Dei creature: sed ad ebrietatem, ad miscenda pocula venenata, ad procurandos abortus iis uti non licet.

vii. *Except. Quia* mulieres nuptæ debent placere viris 1. *Cor.* 7. 34. *Resp.* 1. Studeant per nos viris suis honestè placere, non sint totæ squalidæ, & in sordibus, abluant immunditiem, expurgent fordes: at non sint cerussatæ, purpurissatæ, stibiatæ, ac denique fucatæ. Nam id est larvas agere, personatas incedere, fallere, decipere, nec non ad libidines provocare. Sic *Martyr* §. 78. 2. Honestis & piis maritis non debent hac ratione velle placere; nec ipsi mariti hoc expetunt, aut saltem expetere debent. Vide quid egregiè de hoc *Chrysostomus* homil. 31. in *Mattheum* 3. Denique nec maritis etiam improbis hac ratione placebunt, dum illos tam turpiter decipiunt; sed

sed potius iis displiceant, & eos ad illa adigent, à quibus per fucos averti fingunt. Hic videant *Ambros. lib. 1. de Virgin.*

VIII. *Except.* Ex 1 *Tim. 2. v. 9. Resp.* Nihil ibi de fucis: sed potius oppositum inde eliciendum.

IX. *Except.* Ad tam illustria & pathetica testimonia patrum supra cit. excipiunt *Cajetanus ad 2. 2. qu. 169. art. 2.* & post illum atque ex illo sequentes *Casuiſta Navarrus, Bonacina, &c.* & novissimè *Lud. de Beja p. 57.* loquuntur de illis mulieribus, quæ contemptis propriis maritis se ornant, ut alios ad inhonestam sui concupiscentiam alliciant; has enim peccare lethaliter constat, non quod fucis utantur, sed ratione pravæ intentionis quàm in tali usu habent, &c. *Resp.* Væ glossæ quæ corrumpit textum. Nullam rationem adhibent patres, quæ falsitatem hujus glossæ non evincat. Provocamus ad *εὐτοψίαν* & lectionem contextus. Et agnovit hoc satis *Busæus, Celada* alii-que rectius hic sentientes: qui sine ulla distinctione hæc loca patrum, fucationibus opponunt.

Aliquorum verba hic exhibemus, ut *ἐπιπυροφόρον*prehendatur oppo-
nentium prævaricatio.

Tertullianus tom. 2. habitu muliebri cap. 2. pag. 183. Angeli (lapsi scil.)
,, proprie & quasi peculiariter fœminis instrumentum istud muliebris gloriæ
,, contulerunt, lumina lapillorum, quibus monialia variantur: & circulos
,, ex auro, quibus brachia artantur: & medicamenta ex fucis, quib. lanæ
,, colorantur: & illum ipsum nigrum pulverem, quo oculorum exordia
,, producuntur. Hæc qualia sint, interim jam ex doctorum suorum qua-
,, litate & conditione pronuntiari potest, quod nihil ad integritatem pec-
,, catores, nihil ad castitatem adamatores, nihil ad timorem Dei deserto-
,, res spiritus aut monstrare potuerunt, aut præstare. Si doctrinæ dicen-
,, de sunt: mali magistri male docuerint necesse est. Si mercedes pro libi-
,, dine, nullius rei turpis, merces decora est. Quid autem tanti fuit ista
,, monstrare sive conferre; utrumne mulieres sine materiis splendoris, &
,, sine ingeniis decoris placere non possent hominibus, quæ adhuc incul-
,, tæ, & incompolitæ, & (ut ita dixerim) crudæ ac rudes, angelos mo-
,, verant. Nota errorem ipsi cum *Fl. Josepho, Philone, Justino, Clemente A-*
lexandr. communem de concubitu Angelorum cum mulieribus.

Ibid. cap. 4. pag. 84. „ Habitus fœminæ duplicem speciem circumfert,
,, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebre vo-
,, cant: Ornatum, quem, immundum muliebre convenit dici. Ille in au-
,, ro, & argento, & gemmis, & vestibus deputatur: Ille in cura capilli,
,, & cutis, & earum partium corporis quæ oculos trahunt. Alteri ambitio-
,, nis crimen intendimus, alteri prostitutionis.

Idem

Idem de cultu ſeminarum cap. 5. & 6. pag. 189. „Quantum autem à
 „noſtris diſciplinis & profeſſionibus aliena ſunt, quam indigna nomine
 „Chriſtiano, faciem fictam geſtare, quibus ſimplicitas omnis inducitur:
 „effigiem mentiri, quibus lingua non licet: appetere quod datum non ſit,
 „quibus alienum abſtinendum: ſpeciem exercere, quibus ſtudium pud-
 „icitę eſt? Edite benediſtę quomodo præcepta Dei cuſtodietis, lineamen-
 „ta non cuſtodientes: Video qualdam & capillum croco vertere. Pudeat
 „eas etiam nationis ſuę, quod non Germanę aut Gallę ſint procreatę,
 „ita patriam capillo transferunt. male ac peſſime ſibi auſpiciantur flammeo
 „capite, & decorum putant quod inquinat. Atqui & detrimentum cri-
 „nibus medicaminum vis inurit, & cerebro pernitiem etiam cujuſlibet ſyn-
 „ceri humoris aſſiduitas reſervat, tum ſolis animando ſimul & ſiccando
 „capillo exoptabilis ardor. Quis decor cum injuria? quę cum immunditiis
 „pulcritudo? Crocum capiti ſuo mulier Chriſtiana ingerit ut in aram.
 „Quodcunque enim immundo ſpiritui extremari ſolet, id niſi probis &
 „neceſſariis & ſalubribus uſibus adhibeatur, ad quod creatura Dei eſt pro-
 „ſpecta, ſacrificium videre poteſt. Sed enim Dominus ait, *Quis veſtrum,*
 „*poteſt capillum atrum ex albo facere album ex atro;* Hę quę revincunt De-
 „um. Ecce, inquiunt, pro albo vel atro, flavum facimus gratiæ facilio-
 „rem; quamvis & atrum ex albo conantur facere, quas poenituit ad ſe-
 „nectam uſque vixiſſe. Prò temeritatem! Erubeſcit ætas exoptata votis,
 „furtum confitetur, adoleſcentia in qua delinquimus ſuſpiratur, occaſio
 „fatuitatis interpolatur. Abſit à ſapientiæ filiabus ſtultitia tanta.

Clemens Alexandr. lib. 3. Pedag. c. 2. p. 159. 160. „Carnem ergo tan-
 „quam condimentum, mollem & ſuavem reddunt & interdium quidem in
 „thalamis verſantes, arti ornandi affixę ſunt, ne floridis coloribus depi-
 „ctę deprehendantur: velpere autem tanquam ex antro ad lucernam pro-
 „repat hec adulterina pulchritudo. Nam & ebrietas, & lux exilior & pau-
 „lò obſcurior, incruſtationi earum opem ferunt. Atque eam quidem, quę
 „ſuos pilos reddebat flavos, Menander Comicus domo arceat:

„ *At nunc abi ex his ædibus: nam ſeminaſ*
 „ *Turpe eſt pudicam facere flaventes pilos.*

„Sed & genas fucare, & oculos depingere. Non intelligunt autem miſerę,
 „ſe propriam perdere pulchritudinem, dum externam inducunt. Summo
 „itaque mane ſe lacerantes & extendentes, variisſque ac confuſis mixioni-
 „bus effingentes, vivum quidem cutis colorem refrigerant, carnem autem
 „venenis effodiunt, curioſiſque ac ſuperfluis abſterſionibus proprium de-
 „coris florem corrumpunt & marcidum efficiunt. Quocirca à cataplaſma-
 „tibus quidem pallidę cernuntur, à moribus autem facilè arripiuntur, ut
 quę

„quæ adumbratam carnem venenis jam liquefactam habeant, hominum
 „opificem contumelia afficientes, tanquam qui pro meritis non fuerit eis
 „largitus pulchritudinem. Jure ergo quod ad domum servandam, & ad-
 „ministrandam familiam attinet, ignavæ sunt, ut quæ sedeant, veluti de-
 „pictæ ad spectaculum, non natæ ad domus custodiam familiæve admini-
 „strationem. Et ideo apud Comicum circumspēcta ait mulier.

Quid providi fecerimus nos sœminæ,

Vel splendidi, quæ tot colorum floribus

Sparse sedemus, liberali sœminæ

Typum ac figuram destruentes funditus.

„Dorum everfiones, & nuptiarum perniciem & liberorum in se accu-
 „sationes concitantes. Hac etiam ratione Antiphanes Comicus in Mal-
 „thaca irridet meretriciam mulierum consuetudinem: dicens verba om-
 „nibus communia, adversus illam earum fricationem & intritionem. Ve-
 „nit ipsa, transit, accedit, non transit, venit, adest, abstergitur, acce-
 „dit, smegmate saponem purgatur, peccatur, ejecit, teritur, lavatur, se
 „contemplatur, componitur, unguentis perfunditur, ornatur, ungitur, &
 „si quid non habeat, enecatur. Ter enim non semel dignæ sunt quæ pe-
 „reant: quæ Crocodilorum excrementis utuntur, & spuma sepiarum un-
 „guntur, & supercilia fuligine illinunt, & fucis genas terunt. Quæ ergo
 „vel Poëtis ethnicis erant odiosæ propter mores, cur non magis à veritate
 „reiciendæ fuerint? Alius itaque comicus eas reprehendens, Alexis,
 „ejus enim verba afferam, quæ curiosa & supervacanea rerum explicatio-
 „ne, perpetuam & immutabilem earum impudentiam pudore afficiunt:
 „neque enim erat quantum credo, tam superflua. Me autem puderet fœ-
 „minis, quæ usque adeo in comœdiis punguntur; ferre auxilium velle. Dein-
 „de verò marito quoque affert exitium, primum quidem in lucro, & in
 „spoliandis proximis: omnia enim alia opera ab eis fiunt obiter. Est ali-
 „qua parva, subter in calceis insuitur: longa est aliqua, tenues gestat so-
 „leas: caput in humerum demittens egreditur. Hic ei detrahit de longi-
 „tudine: depressiores coxæ & femora sunt alicui, eis aliquid affuit, ut qui
 „ingrediuntur eam pulchras habere nates exclament? mollem ac promi-
 „nentem habet ventrem, ut Comicorum nutricis, appositis nonnullis eum
 „erigit: depressior est venter, veluti contis quibusdam adhibitis efficit ut
 „is antea procedat: supercilia flava habet aliqua, depingit fuligine:
 „alicui ut ea migra sint contigit, tollit cerussa nigrorem: sunt alicui nimis
 „alba, unguento ei rei facto deterit alborem: habet aliquam corporis
 „partem candidam, eam nudam ostendit: bellos habet dentes, rideat ne-
 „cessè est, ut præsentem videant quàm sit ei os venustum: & quamvis læta

„ non sit, toto tamen die ridet, in labris habens tenuem myrsinæ tabellam,
 „ ut velit nolit ea tandem cogatur diducere.

Nazianzenus in laudem Gorgoniæ pag. 44 r. „ Non illam aurum arte ad
 „ eximiam quandam pulchritudinem elaboratum ornavit, non flavæ comæ
 „ tum perspicuæ tum sublucentes, & cinnorum imposituræ honestum
 „ caput turpissimè inumbrantium, non diffuensis pellucidæque vestis ma-
 „ gnificentiâ, non lapidum splendor & gratia propinquum aerem colore affi-
 „ ciens, formasque undique collustrans, non pictorum artes & præstigiæ,
 „ ac vilis & exiguo precio comparabilis pulchritudo, terrenusque crea-
 „ tor contrarium opus moliens, insidiosisque coloribus Dei figmentum ab-
 „ scondens, atque hujusmodi honore dedecorans, formamque divinam
 „ procacibus & impudicis oculis in meretricium idolum obiciens, ut ea ra-
 „ tione nativam imaginem, quæ Deo ac futuro seculo feryatur, adulteri-
 „ na fictitia pulchritudo suffuretur. Verum cum multos & varios mulie-
 „ rum externos ornatus nosset, nullum tamen moribus suis splendoreque
 „ intus recondito præstantiorem cognoscebat. Unus illi rubor placebat,
 „ quem gignit pudor: unus candor, quem parit abstinencia. Nam picturas
 „ & oculorum fucos, vivasque tabulas & fluxam atque caducam formæ
 „ venustatem iis relinquebat, quæ theatra & trivia consecrantur, quibusque
 „ pudori & probro est erubescere.

Idem adversus mulieres ambitiosius sese ornantes & excolentes, pag. 99 r.
 „ Quin potius, ô mulieres, si naturæ beneficio formæ elegantia vobis con-
 „ cessa est, pigmentis eam ne occultate: verum puram eam solis maritis
 „ vestris conservate, nec procaces & impudicos oculos aliis quibusdam
 „ injicite. Oculos quippe cor nefariè sequi solet. Sin autem pulchritudo vo-
 „ bis à natura negata est, secundam deformitatem fugite. Sic enim pulchri-
 „ tudinem eam voco, quæ manibus atque arte comparatur: pulchritudi-
 „ nem inquam, eam quæ à terra producitur, atque à trivialibus muliercu-
 „ lis, & quidem paucis obolis emi potest. Pulchritudinem, inquam, quæ
 „ absterla, in terram fluit, nec ad risum consistere potest, simulatque effu-
 „ sior lætitiâ genas totas solverit: quæ etiam lachrymarum rivulis prodi-
 „ tur, & humido timore, guttisque exiguis adeò labefactatur atque dele-
 „ tur, ut gena, quæ prius gratissimo quodam nitore prædita erat, eadem re-
 „ pente non sine magno hominum risu bicolor, subatra, marmorea, nigra,
 „ minioque tincta appareat. Non ergo te pudet, pulchritudinem, quæ
 „ tam facile prodi atque obliterari potest, retinere? Atqui hæc non statuis
 „ „ vivis motuque præditis conveniunt: ob idque turpe & flagitiosum tibi
 „ est portatilem formam multisque modis deletibilem habere. Sic alterum
 „ corpus Dei est, alterum manus: illud vetus, hoc novum ac recens. Di-

cas pratum quoddam esse, duplices flores, jucundos nimirum, vicissim-
que ingatos & inamcenos ferens, aut vestem quandam bicolorem, plu-
ribus zonis tractam. Quo circa pictum ac fucatum corpus, vel fuge, vel
conserva: nec turpe atque obscœnum tibi formę adjumentum ascisce.
Quid enim alioqui agis, quàm quod Penelopes instar telam noctu solvis,
interdiu texit, internèque Hecubam, externè Helenam refers. Enim-
vero si qua arte hoc consequi potes, ut fucum maritus minimè persen-
tiat, non tamen ferendum est, te formam divinam mortali forma ob-
ducere atque occultare.

*Hieronymus ad Marcellam de agrotatione Blasilla sol. 154. (edit. Frobenia-
næ 1557.)* Ille Christianos oculos scandalizent potius, quæ purpuris-
& quibusdam fucis ora otulosque depingunt, quarum facies gypseę, &
nimio candore deformes, idola mentiuntur. Quibus si forte improvi-
dis lachrymarum stilla eruperit, sulco defluit: quas nec numerus anno-
rum potest docere, quod vetulę sint, quę capillis alienis verticem struunt,
& præteritam juventutem in rugis anilibus poliunt: quę denique ante
nepotum gregem trementes virgunculæ componuntur. Erubescat mulier
Christiana, si naturæ cogit decorem, si carnis curam facit ad concupi-
scentiam, in qua qui sunt, secundum Apostolum, Christo placere non
possunt. Vidua nostra ante morosius ornabatur, & die tota quid sibi de-
esset, querebat ad speculum. Nunc loquitur confidenter: Nos autem
omnes revelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem
transformamur, à gloria in gloriam quasi à domini spiritu. Tunc crines
ancillulæ disponebant, & mitellis crispantibus vertex artabatur innoxius:
nunc neglectum caput scit sibi tantum sufficere quod velatur.

Ambrosii lib. 1. de virginit. aliorumque verba non exhibeo: exhibita suf-
ficiunt ad exceptionem *Cajetani* & sequacium dissilandam. Ex abundanti
commonstro *Didacum Calada* in *Judith* 10. v. 3. §. 3. aliosque domesticos
testes supra indicatos: Quorundam verba, infra *part. 3.* exhibiturus.

D E E X C E L S I S M U N D I

Ad VII. Decalogi præceptum

Q U I N T A,

*Quæ est*D E O R N A T U F A C I E I
E T C A P I L L O R U M.

P A R S S E C U N D A.

Resp. ADRIANO MUNNINX Mediob. Zeland. 23. Decemb. 1643.

S. 1.

Djiciamus nunc aliquot problemara ad uberio rem hujus controversiæ explicationem.

I. Probl. *An aliquo honesto fine & in casu necessitatis liceret faciem nativam sive tectoris sive pigmentis tegere, aut quocunque alio modo transfigurare & fingere, ne agnoscaris: ut ita hostes fallas, eorumque tyrannidi te subducas, aut patriam liberes, &c.* Resp. Non videtur absolutè negandum: pari modo ac de mutatione vestium determinatum est. Modo *παρασκευάζεις* illa subsistat intra facta, nec ad verba mendacia procedat.

II. Probl. *An liceat fucos parare, aut vendere?* Resp. Affirmant Patroni istarum vanitatum apud Pontificios, inter quos serio & ex professo hoc agit Lud. de Beja loc. cit. Nos aliorum tutiorem sententiam istis conclusionibus explanamus.

1. *Concl.* Simplicia illa, unde quis fucos sibi miscere, aut quibus faciem tingere posset, vendere licet: siquidem alium aliquem ac promiscuum usum habeant in vitâ communi. Ratio Petitur ex 1 Cor. 10. 25. coll. cum 1. Timot. 4. 4.: Abusus enim hominum non potest tollere usum rerum, consequenter nec usualem & publicam venditionem ac commercia. Esset enim alioquin ex hoc mundo exeundum, ut alio in casu infert apostolus 1 Cor. 5. 10. Et incideret quis in vitium scrupulositatis & *μωροσεφείας* Pythagoricæ aut Diogenicæ; ac superstitionis Essenæ, contra Coloss. 2. 21. Nihil enim tam utile aut tam necessarium est, quo quis abuti non possit: ut videre est in ferro, igni, ligno, vino, cerevisia, lino, lana, &c.

11. *Concl.* De Compositis & mixtis, quæ etiam formam & speciem fucif habent, sed non adæquatè, quandoquidem & aliis honestis usibus inserviunt (siquidem, inquam, talia existunt in rerum natura) idem statuendum est. Secus judicandum, si specie & formâ, atque adeo usu communi ac cognito tantum præstent fucos, seu medicamenta uti vocant cosmetica, non ad restituendam figuram & formam genuinam nec ad abjiciendam formam casu aut morbo ascititiam comparata, sed ad superinducendam ac mentiendam alienam, rectâ ac dissimulatâ nativâ.

Rationes sunt 1. omnes quæ militant contra usum fucorum, quas supra attulimus; quasque hic urgent ex Pontificiis rectius sentientes, & ibidem à *Beja* ex parte citati. 2. Ex analogiâ, seu mavis à pari. Quia non licet vendere res illas, quæ nullam habent formam aut usum communem ac publicè notum, quam utensilium & instrumentorum idololatriæ, aut perfidiæ Judaicæ. Ut nostri pariter ac Pontificii Casuistæ determinant; & nos indicavimus in *disp. de Judaismo, & de Idololatriâ indirectâ*. 3. Rursum à pari, aut analogo. Quia non licet Medicis promiscuè parare, nec seplasiariis vendere venena, aut pharmaca illa quæ abortum procurent: uti habent non tantum sanctiones Casuistarum; sed & Medicorum; quæ alibi & suo loco allegandæ erunt. 4. Adhæc à difficultate, quam movent Casuistæ circa locationes ædium, circa delationes epistolarum, aperationes ostiorum, aliaque ministeria, quibus inservitur quæstui & impuritati meretricum. 5. Denique ex eo, quod non liceat alicui vendere arma, quem scimus aut scire possumus iis injustè usurum. Quod argumentum Casuistæ cum recentioribus fucorum patronis pro nihilo habere nequeunt, propter auctoritatem *juris Canonici c. Notu. 2. q. 1. & Antonini part. 2. tit. 1. cap. 24. §. 11*. In omnibus illis casibus, si participatio esse putetur alieni peccati; utique non viderentur satis decorè his mangoniis se immiscere Medici qui hæc pharmaca cosmetica in Italiâ excogitata & usitata & publicis scriptis de Magia naturali, de Medicina juxta cum aliis medicamentis commendant, iisque hominum vanitatem irritant ac sollicitant; nec omnes alii qui ipsos imitati homines periculosè ac temere docent, quæ alioquin ignorant; nec seplasiarii qui miscent ac vendunt. Tutius ergo à Pontificiis concederetur in sententiam *Angeli de Clavasio, Alexandri de Ales,* & ejus quem citat *Sylvestri*, qui dicunt venditores peccare mortaliter, quam in contrariam *Sylvestri*, in voce *ars*, & *Tabiena* in voce *ars & ornatus*, & *Cajetani* in 22. qu. 169. art. 1. & *Navarri cap. 23 § 90*.

Exceptiones *Lud. de Beja* pro suo Antonio fucorum venditore, in cujus gratiam casum determinat, sunt istæ.

1. *Except.* Possunt fucis bene uti & malè uti: nec facile discerni potest,

„an plures sint, quę utuntur ad peccatum mortale, vel quę ad nullum;
 „vel quę ad veniale solum: nec venditor tenetur numerum istum perpen-
 „dere, & scire, sed satis est, quod vendat rem, quā bene uti possunt mu-
 „lieres, cum displicentia saltem virtuali, quod aliquę illis malę utuntur.
Resp. 1. laborat tota exceptio falsa hypothesi; quia statuit fucum in se esse
 licitum. 2. Laborat *dispositio*, ne dicam mendacio. Novit *Beja* & nōrunt
 omnes fucorum venditores in Italiā plerasque scēminas uti fucationibus ad
 impuritatem, aut ad superbiam & vanitatem. 3. Ficulneum illud tegu-
 mentum de displicentiā virtuali, satis prodit actualem & formalem Casui-
 stę nostri laxitatem.

„ 2. *Except.* Qui meretricibus calceos, sandalia, vestes vendunt, qui-
 „bus illę sæpius in meretricando utuntur, cum illa vendant absque eo, quod
 „consentiant in peccatum, quod meretrices faciunt, nullius culpę rei sunt:
 „quandoquidem ipsi non inducunt, nec juvant directę ad meretricandum,
 &c. *Resp.* Vah consequentiam! Sunt illa per se utilia, immo & necessa-
 ria; fucus vero minimę. Quid si quis meretrici vendat panem, medica-
 menta, &c. an inde colliges venditionem fuci.

„ 3. *Except.* Dato quod omnes meretrices emant pigmenta ad usum
 „peffimum & animę proximorum nocumentum, quia tamen non inter-
 „venit voluntas & consensus opificis vendentis, nec intentione directę
 „feratur in tale nocumentum; sed solum fertur in ipsam venditionem & in
 „pecuniis per illam mercantiam suscipiendis, &c. nec sola scientia usus
 „mali efficit peccatum, nisi adjungatur complacentia, &c. *Resp.* 1. Ap-
 plica hanc exceptionem venditioni veneni, aut pharmaci procurantis ab-
 ortum, aut commodationi gladii quę fit homini ebrius aut furiosus, quem
 scis intentare homicidium innocentis; vide quas regulas consequentiarum
 tibi fabrices. 2. Perpetuo præsupponitur, fallum: esse scil. fucationem per
 se honestam ac licitam.

„ 4. *Except.* Licitum est invitare, aut provocare justa de causa alium,
 „ad aliquem actum suo genere bonum aut indifferentem, nullatenus con-
 „sentiendo in illum quatenus sit malę, aut est malus. Veluti Laurentius
 „provocabat tyrannum ad assandum, & manducandum illius corpus, &
 „alii martyres excitabant infideles ad mortem illis pro Christo inseren-
 „dam: gaudentes quidem de huiusmodi actu, quatenus bono, & dolen-
 „tes de eodem quatenus erat malus, juxta illud glossę *cap. 1. de confer.*
eccles. vel altar. lib. 6. loquens de passione Christi, *Actio displicuit, passio*
grata fuit, & latę probat *Navarrus in Man. Confess. c. 2 1. num. 25.* Quam-
 „vis ergo *Antonius* vendendo dicta pigmenta & fucationes invitet & pro-
 „vocet mulieres ad ea emenda, & ipsę emant, ut cum peccato mortali

utan-

„utantur, non proinde facit illicitum, ut qui potest gaudere de illâ emptio-
 „ne, quatenus sibi est utilis; & dolere quod dictæ mulieres amant in animæ
 „suæ nocumentum, ut de locantibus domos meretricibus determinavi-
 „mus alibi. *Resp.* Profanam & abominandam hanc sophisticam detexisse,
 est refutasse.

„5. *Except.* Non teneri quem ad impediendum peccatum mortale
 „(quod alioquin docetur 22. qu. 26. art. 5. & cap. Non in inferendo 23.
 „qu. 2. 3.) cum damno temporali, cum scil. peccant mulieres illæ non ex
 „ignorantiâ aut fragilitate, sed ex malitia, ut quæ licet non emant ab illo,
 „ement tamen ab alio. Sic Beja ex & cum suo *Navarro cap. 24. Manualis*
num. ult. Resp. Applica ad lucrum ex venditione pharmaci, quo quis
 scit procuratum iri mortem Regis, aut hominis cujusque innocentis, aut
 abortum; item ex venditione gladii, quo scit hominem furiosum inten-
 dere homicidium.

III. *Probl.* An fucatio sit, pustulas tollere, oculorum sinus mundare, den-
 tes albificare, adhibitis etiam liquoribus, pulveribus, oleis, salibus, &c. &
 necessariâ quâcunque arte chirurgicâ? *Resp.* Neg. siquidem non otiosè, aut
 vanè, nec etiam nimis operosè & impotenti cum desiderio & contentione
 id fiat, sed pro naturali & necessariâ rei exigentiâ, tum ad curandam sani-
 tatem, tum etiam retinendum aut revocandum nativum decorem. Ab-
 sit modo effaminata mollities, curiositas, pretiosi temporis & bonorum
 profusio.

IV. *An ad fucationem referendum, quod quis iacturam dentium eburneis*
aut argenteis, nasi aut menti, aut oculi arte fabrefactis & substitutis sive te-
gere, sive resarcire studet. *Resp.* Non videtur affirmandum: si utilitatem
 aut necessitatem quam habeat, ad tetrum & molestum aspectum aliis eri-
 piendum, aut ad functiones animales vicariis his organis juvandas. Quod
 notum est usu venire in dentibus ad conformationem sermonis facienti-
 bus.

V. *Probl.* Quid de excavationibus Indorum in fronte aut genis factas, qui-
 bus gemmas inserunt? quarum meminit Petrus Martyr loc. class. 2. c. 11. 71.
Resp. Esse otiosas & vanas. Cur enim naturalis & propria caro tollatur, aut
 dividatur, ut heterogenea sive mineralia, sive quæcunque alia corpora quis
 substituat, & carni inserat, ad stolidam ostentationem.

VI. *Probl.* Quid statuendum de argumento Ambrosii, quo fucationes urget
 lib. 1. de Virginitate. Quod de adulterio vultus meditentur adulterium castitatis;
 quodque istud illo tolerabilius sit, quia ibi pudicitia hic vero natura adulteretur.
Resp. Posteriorum amplificationis partem putamus esse nimis hyperboli-
 cam: immo & simpliciter falsam; si quis eam tueatur, ut sonat.

VII. Probl. *Quid de argumento Cypriani, quo inter alia utitur. Fucum esse inventum demonum, qui cum deperirent filias hominum fuco usi sunt, unde artem fucandi homines didicerint. Resp.* Nititur falsâ expositione Genes. 6. 2.

VIII. Probl. *Quid de falso & ficto oculorum situ ac positione, menti, aut genarum configuratione; quò cavitatis, aut protuberationes, præter & contra nativam figuram atque habitum, in iis appareant. Resp.* Affinia esse fuco: quia situ per artem ficto figura aliena ostentatur, & propria occultatur. Porro de vanitate, & indecoro partium istarum situ aliquid occurrit Proverb. 6. 25. & 10. 10 Vide ibi commentatores.

IX. Probl. *Quid de speculis, eorumque usu ad ornatum faciei, statuedum? Resp.* determinamus istis conclusionibus.

1. *Concl.* Præter usus opticos & medicos, esse etiam aliquem licitum usum, ad custodiendam faciei munditiem, & decoram tegumentorum capitis, capillorum &c. compositionem. Si licet mundare, & decorè faciem, caput, eorumque adjuncta componere; licet ea intueri, si licet intueri, aliquis est usus speculorum, sine quibus hoc ita commodè fieri nequit. Uti colligitur ex similitudine, quam adhibet B. *Jacobus cap. 1. vers. 25.* & Methaphorâ Paulinâ (est autem Methaphora contracta similitudo) 2. *Cor. 5. 3.* Accipio autem hic speculum in latitudine, ut etiam naturale complectatur, aquæ scil. in quâ faciem suam, & tegumenta capitis contemplari solent, qui artificialibus speculis carent.: & hujus *invenimus* hâc in parte innuit Salomon Proverb. 27. vers. 19. Nam arte facta specula sæpe fallunt, dum rem objectam minuunt aut augment, aut distorquent. Vide *Plin. lib. 13. c. 9. Seneca quest. Natur. lib. 1. c. 17. Augustinum epist. 150. ad Nebridium.*

11. *Concl.* Esse tamen abusum speculorum docemur. *Jesa. 3. vers. 22.* Et consonat dictum *Tertulliani lib. de velandis virginibus cap 12. Jam & consilium formæ à speculo petunt.* Abusus autem committuntur, dum nimium speculis inhæretur, & nimis crebro aut diu usurpantur: quales abusus earum, quæ specula assiduò circumferunt, aut creberrimè ad specula recurrunt, aut horas aliquot continuas specularibus lustrationibus impendunt, aut speculis ante & retro se circumvolant, ut si fieri possit, etiam videant ea quæ in occipite & in tergo. Duo extrema hic vitanda. Unum est ne Narcissi instar in speculo nos contemplemur, & ex vulu nostro idolum faciamus. Alterum, ne instar Diogenis aut Francisci Allisii ex phantasticâ superbiâ & *ιδουσυγκροσία* omnem honestum corporis decorem & cultum, cynicè negligamus, aut ferociter contemnamus. Ne quid dicam de superstitionibus & hypocrisis Monachorum, quam antecessoribus ipsorum

ipforum Pharifæis notat Servator noster *Math. 6.* Rectè *Hieronymus in epist.*, ad *Nepotianum*, elegantias & sordes pari modo fugiendas, quia alterum delitias, alterum gloriam redolet. Vide & *Augustin. lib. 2. de sermone Domini cap. 12.* & *Lorini commentari in Jacobi 1. v. 23.* De speculis non malè *Seneca lib. 1. quæst. Natural. c. ult.*, *Inventa*, inquit, *sunt specula ut homo se nosceret.* Multa ex hoc consecuta, primo sui notitia, Deinde & ad quadam consilium. Formosus ut vitaret insaniam, deformis ut sciret redimendum esse virtutibus quidquid corpori deesset, &c. Hinc & *Socratis consilium*, qui suasse fertur discipulis suis crebro, ut semet in speculo contemplantur: ubi qui eorum, &c. Ut refert *Apulejus apolog. 1.* ubi vide reliqua. Simile quid habet *Phædrus fabulâ 47.* Ubi introducit patrem formoso filio & deformi filia sic loquentem.

Coridie, inquit, *speculo vos uti malo*

Tu formam ne corrumpas nequitia malis:

Tu faciem ut istam moribus vincas bonis.

X. *Probl. An fuci, ut & larvarum aliquis usus sit licitus?* *Resp. Aff. e. gr.* in casu necessitatis; ut quis mutato faciei, superciliorum, capillorum, vestitum colore, quantitate, figurâ, formâ, ignotus per medios hostes & infidiatores transire queat, & vitæ suæ ac publico bono consulere. Extra hunc, similesve casus, fucationes & larvas, cum patribus aliisque supra adductis, improbamus. Adde citatis *Polyd. Virgilium lib. 5. de inventor. c. 2.* *Adamum Contzen polit. lib. 3. cap. 13.* *Anton. Verdier lib. 2. variar. lect. cap. 19.* Ex nostris *Daneum lib. 2. Ethicæ cap. 14.* *Raynoldum in censurâ apocryphor. prælect. 222.* *Salvianum lib. 6. de gubernatione Dei*, ubi per totum patheticè invehitur in spectacula, larvas, aliosque impuritaturn proxenetas.

Accedamus nunc ad designationem vanitatum circa verticem, sinciput §. 3. & occiput. Sunt autem ea 1. circa externa adjuncta, seu adjacentia. 2. circa capillos.

Adjacentia illa sunt *Primo* Monilia auribus infixæ, aut ex iis dependentia; de quibus *Jesa. 3. v. 20. 21.* *Secundo* velamina & tegumenta capitis. Quæ vel *Masculina*, pilei: Vel *fæminina*, pepla, flammea, pallæ, vittæ, & similia formâ ac figurâ infinita. 3. Utriusque sexus, non tam tegumenta, quam ornatus superflui, plumæ, scil. & coronæ. De coronis exstat spissum volumen *Paschalii*. Abusus autem circa hæc adjacentia incidere, discimus tum ex *Jesa. 3.* & *1 Corinthios 11.* tum ex communi experientia. Nusquam enim se magis ostendunt muliebres vanitates, quam circa velanda capita. Aut enim velis & aplustris non necessariis, & nihil minus quam naturæ convenientibus se onerant, dum quantitate eorum peccant tum discretæ

seu multitudine; tum continua, seu magnitudine, syrmaticis scil. & dependentibus limbis: aut figurarum ineptiis & vanitatibus, ac colorum varietatibus superbiunt; & quasi in theatro scenico constitutæ spectatorum oculos in se convertunt: aut tegumentis posthabitis nuda capita offerunt contra 1 Cor. 11. Breviter μικρόσµα hic exhibetur quasi, & compendium muliebris μεγαρόσµα, quem habent in ornatu vestium, faciei, manuum, pedum.

Problem. I. An forma pileorum, quæ in horas mutatur? certa & statuta inveniri queat, climatibus, vocationibus & occupationibus Gentium atque hominum maxime accommoda.

2. An fœminis conveniat gestare pileos viriles, & an capitis tegumentis à viris distingui debeant?

3. An ipsis sufficiant capilli pro velamine verticis; an vero nuditas 1 Cor. 11. etiam de capillaris capitibus intelligenda sit?

4. An crista, pluma, gemma item, monilia, aurea cicada (qualibus lascivientes Athenienses capillos ornare solebant) adhuc limbi, nodi, ligula sive aureæ sive sericeæ ullum usum aut ullum decorum naturale habeant.

Hæc Problemata, sine ullâ additâ determinatione anno 1643. disquisitioni & meditationi nostratium proposita, hoc anno 1666. denuo, absque ullâ mutatione propono.

§. 4. Ad capillos referimus 1. supercilia, quorum colorem, & figuram laxurians curiositas haut rarò sollicitat. 11. Barbam, de quâ sive radenda, sive alendâ in magnam quantitatem, sive tendenda in novas figuras, adhuc calamistranda, crispanda, &c. certare videas artem tonsorum, & hominum curiositatem. Porro de origine, partibus, actionibus & passionibus ejus nonnulla notat Hadrianus Junius cap. 2. tract. de coma, qui una cum ipsius Animadversionum libris editus est. Invenio celeberrimum Hotomannum libellum scripsisse de barbis: quem nondum licuit videre, nec vacat nunc apud amicos eum inquirere. Problemata hic nobis sunt, de quibus disquiratur.

1. An liceat barbam cum antiquis Romanis plane abradere? Et an rectè hoc neget Hadr. Junius cap. 2.

2. An & quomodo rasura monachorum, quam Junius ibidem excipit ac defendit, conveniat cum usu & decoro naturali?

3. An Germanorum, & Septentrionalium prolixe barba, naturali usui & decoro, secundum climata eorum, satis conveniant?

4. Si media via tenenda sit; quæ quantitas & qua figura, usui & decoro naturali maximè conveniat?

5. An antiquorum Orientalium Barba, quas colligere est ex 2. Sam. 10. 4. 5. & 20. 9. Eldræ 9. 3. & Ezechielis 5. 1. 2. necessarium & naturalem ornatum ipsis præsiterunt; an vero prava consuetudini & vanitati eorum hoc imputandum sit?

6. Quid de Turcarum, præsertim aulicorum & militum rasura barba, servatis prolixis mystacibus (apud Busbequium in epistolis de legatione Turcicâ) statuendum?

7. An ministri ecclesiæ peculiari formâ barba, & quidem, longæ, latæ, crassæ seu profunda, ab aliis distingui debeant?

8. Quod si alicubi fiat, an illud communi usu & consensu hominum sit in signum autoritatis, an vero in signum humilitatis, & neglectæ formæ, quæ viros graves deceat?

9. Cur Waldensium ministri, appellati sint Barba, & an satis decorè?

10. An antiqui sapientes & poëta Gallorum à barbâ sint denominati bardi, & hinc nomina propria Robardi, &c.; an verò à lat. bardo, ut vult Bodinus in Methodo historiæ cap. 9.

11. An supercilia abradenda, an potius prolixè alenda?

Quæ adfigurationes, crispationes, calamistrationes, tincturas & colorationes, unctiones, pulverizationes barbarum pertinent, disquisitione de capillis capitis comprehenduntur, & de utroque pari iudicio determinandum.

Et hæc Problemata anno 1643. ita posita, hac secundâ editione, sine voculæ unius mutatione, hic repono.

Accedamus ad capillos capitis, ubi vanitas arcem & sedem suam fixisse videtur: conniventibus aut etiam turpiter patrocinantibus quibusdam Casuistis, ut videre est in Sylvestro, & Cajetano, recentioribusque ipsorum assensibus Navarro, Beja, Bonacina, &c. Quod non tantum in laxis & carnalibus Casuistis notavit ex nostris Martyr, verbis supra cit. ubi de fuco, sed ex ipsorum Theologis Isidorus Clarius in scholiis ad 1. Timoth. 2. vers. 9. Non „ in tortis crinibus, Quam parum, atque adeo quam nihil potius hæc „ curantur verba illius apostoli in quo loquebatur Christus, perinde quasi „ non sint ad salutem necessaria. Atqui sunt qui non solum hæc defendant, „ sed etiam affirmare audeant, licere mulieribus pingere genas, hoc est, „ meretricios mores imitari. Ita miseri ad excogitandas contra apostolica „ præcepta humanas rationes, in perniciem nostram sumus ingeniosi. Quæ verba inter alia compluria arbitror in causa fuisse, ut biblia ejus ab indice Hispanico prohiberentur. Hic sc. pietatis honos in irreformabili Papatu. Communis & contraria sententia est Ecclesiarum nostrarum, ut infra ostendemus.

Ut autem totam vanitatem capillorum tanto felicius detondeamus, 1. præcognitorum vice, sciographiam ejus præmittemus. 2. Conclusionibus aliquot contra eam determinabimus. 3. Argumentorum classes instruemus. 4. Objectiones & exceptiones diluemus. 5. Problemata subjiciemus.

Quod ad primum, Hic consideranda occurrunt.

1. Ipsa substantia capillorum quæ sunt excrementum corporis, non pars, suo tamen modo utile. De cujus causis & origine videantur problemata *Aristotelis*, *Aphrodisæi*, *Zymaræ*, *Georgii Valla Placentini*, & vulgares physici atque anatomici.

11. Quantitas quæ gemina, primo discreta, densitas scil. aut raritas, quæ naturæ debetur, quamvis arte juvari possit, etiam nonnunquam debeat, ubi sanitas & commoditas corporis hoc requirit. Deinde continua, longitudo scil. quæ si in immensum servatur aut alitur, impedimento est partibus corporis, earumque functionibus, haut aliter ac unguis. De sylva cædua tondendâ, refecandâ, monet *Hadr. Junius cap. 4.*

111. Figurâ vel figuræ capitis, quod cingit, tondendo conformatur, vel longius à rotunditate illa abducitur, triangulis, conis, cylindris, pyramidibus inscriptis & adscriptis.

1v. Color naturalis pro climatibus, hominum ætate & complexionibus variat. Facitque etiam, juxta cum vultu ad homines ab hominibus promptè dignoscendos.

v. Adjuncta naturalia sunt primigenia, Crispatio, mollities aut rigor; & accessoria, profluvium, calvities, canities. Circa quæ an & quousque cura ingenii & industriæ humanæ occupari possit diligenter despiciendum est. Canitiei moralem usum indicat scriptura *Proverb. 20. v. 29.* Calvitiem oratione aliqua laudavit *Synesius*. De eadem, ut & de profluvio, alopecia Medici.

vi. Adjuncta artificialia seu afeititia ab industria hominum sunt tum communia, tum specialia. Illa sunt 1. *crispatio*, calamistratio. 2. *Plicatio*, texturæ, nexus. 3. *Figuratio*, tum quod ad totam sylvam, quæ fieri potest bene aut male: tum quod ad superfluas quasdam appendices, sive adjacentes, sive volantes & dependentes, sive exstantes. Illas melioris doctrinæ causâ, metaphorica appellatione dicemus jubas; istas caudas; has, cristas. 4. *Fucatio*, quæ variis modis fieri potest. Primo & crassissimè per substitutionem, aut admixtionem capilli alieni, qua proprium capillitium mentiuntur. Secundo per colorationem, ut nativo colore abolito introducatur alius, qui majori pulcritudine fulgeat. Tertio per pulverum asperсионem. Quarto per unctiones. 5. *Rasura* & tonsura, quæ prioribus actionibus inservit. 6. *Nutritio*, quæ illi opponitur. Ad quam refer omnes modos provocandi & augendi capillos.

Spe-

Specialia adjuncta sunt, Cura, formatio, ablatio Capillorum, ex religione, uti sacerdotum in V. T. Et Nazaræorum: de quibus commentat. ad Numer. 5. & scriptores antiquit. Judaicarum. 2. Ex superstitione uti Gentilium tum sacerdotum, tum foeminarum; de quibus *Hadr. Junius tract. cit.* & commentatores ad Lev. 19. & 21. Quo refer Monachorum, & Clericorum tonsuras in Papatu: Cujus mentio in *disf. de Monachis*. 3. Ex usu civili & consuetudine humana: ut in nuptiis, in luctu. Quamvis huic posteriori intercurrisse plerumque superstitionem, constet ex Lev. 19. 27. & 21. 5. Et lege duodecim tabularum &c. De quo vide *Hadrianum Junium c. 5.* & antiquitatum scriptores de Funeribus. Quæ restant tertia parte absolvemus.

DE EXCELSIS MUNDI

Ad VII. Decalogi præceptum

Q U I N T A ,

*Quæ est*DE ORNATU FACIEI ET
CAPILLORUM.

P A R S T E R T I A & Ultima.

Resp. ADRIANO MUNNINX Mediob.-Zeland. 21. Februarii 1644.

Is præcognitis accedamus ad conclusiones: quarum §. 1.
 1. *Concl.* De ipsâ substantiâ capillorum. Potest quis capillos proprios, si morbo vel alio casu deficiant, arte & ope humanâ sibi procurare, quibus caput tegatur. Aliter Casuistæ in Papatu, *Cajetanus* scil. *Sylvestre*, *Navarrus*, *Bonacina*, *Beja* supra cit.: quorum aliquem vidit forte *Alstedus*, & inde in suam Casuisticam hæc verba transcripsit cap. 18. casu 2. *Femina*, inquit, *potest uti capillis alienis, si non habet proprios, aut si habeat deformes. Nam quemadmodum lino, lanâ, & panno utitur ad pulcritudinem, sic & capillis alienis uti potest ad eundem finem.* Verba ibidem prolata de fuco, supra, & alia de nudis pectoribus, infra citamus. Hæc quidem ille præter communem praxin ac pietatem antiquorum, & reformatorum, & contra quotidianas ac perpetuas conciones piorum

concionatorum, & practicorum. Rationes huic opinioni nullas alias opponimus, quam quas supra contra fucum & mentitam formam deprompsimus, analogicè huc applicandas. Confer nominatim *Dancum tract. de Vestibus part. 1. cap. 34.* Rectè Cyprianus de lapsis : *Corrupta barba in viris, in feminis forma fucata, adulterati post Dei manus oculi, capilli mendacio colorati, &c. Manus Deo inferunt, quando id quod ille formavit, reformare & transfigurare contendunt : nescientes quid opus Dei est omne quod nascitur; Diaboli, quodcunque mutatur.* Paulo post Deum judicem introducit loquentem : *Opus hoc meum non est, nec imago hac nostra est : cutem falso medicamine polluisti, crinem adultero colore mutasti, expugnata est mendacio facies, figura corrupta est, &c.* Hieronymus ad Marcellam de Blasillâ, & Clemens Alexandrinus supra citati.

¶ 1. *Concl.* De quantitate capillorum. Prolixitas aut brevitās capillorum absolutè & positivè haut ita determinari potest in singulis hominibus : sed bene negativè ac comparatè. 1. *Ne* quantitas obsit naturæ, aut functionibus humanis, sed illi accuratè inserviat : ad tegendum scil. caput, &c. Unde decurtatio nimia, quæ quasi rasura & decalvatio sit, aut nimia alitio (ita loquar) repugnat *τῇ φύσει*. 2. *Ne* itaque tegant oculos, aut nasum, aut labia, aut mentum, aut pectus; ut impediāt actiones necessarias. 3. *Ne* fœmina capillos suos detondeat; aut vir tantos alat, ut alter in alterius formam hæc in parte involare videatur. 1 *Cor. 11. v. 14.* ubi conferendi commentatores antiqui & recentes. 4. *Ne* consequenter capillorum aut omnium aut aliquorum inutili & vanâ prolixitate, imitari quis videatur bestias, aves scil. cristis, aut caudis extensis; equos & leones volitantibus jubis; quadrupedes caudatos pendentibus caudis. Deus externam formam hominum ejusque adjuncta distinxit à formis brutorum, eorumque plumis, villis, jubis, ungulis, caudis, cornibus, &c.; decet ergo nos naturali nostro decore contentos illam distinctionem retinere. *Nicol. de Clemangis pag. 144.* (Edit. operum in 4.) cornua illa perstringit : *Clemens Alexandrinus lib. 2. pedag. c. 2. mulierum vanitates capillares. Concil. Gangrense c. 17.* anathema dicit mulieri, quæ ob pietatis exercitium radit comam : quod subjectionis præceptum dissolvat; cum Deus comam ei dederit in memoriam subjectionis.

¶ 11. *Concl.* De qualitatibus capillorum. 1. *Qualitates* patibiles tum primas tum secundas nonnullas debita arte & industriâ ad necessitatem & sanitatem conservare aut procurare licet, ut ex. gr. odorem molestum aliaque mala capillorum præveniamus, aut profligemus : minimè tamen colorem, & lævitatem inducere, quibus alios capillos mentiamur atque ostentemus, quam natura nobis tribuit. Prius assertionis nostræ membrum patet ex iis, quæ disp. de luxu convivorum, super unctionibus determinavimus : poste-

posterius vero ex 1. conclusione modo positâ, & ex problemate de fuco, *disp.* hujus parte 1. *thesi* 2. Vide etiam comment. in *Math.* 5. v. 36. Vanitatis ergo est & temerariæ præsumptionis, canos in nigros aut flavos, rufos aut nigros in flavos, & hos vicissim in illos mutare: sive id fiat aspersis pulveribus, sive auripigmento, sive alio modo. 2. *Qualitates* quartæ speciei, formas scil. & figuras, nullas alias alendo aut tundendo & radendo inducere decet, præter unam illam quæ necessitati & decoro naturali accommodata scil. ad formam capitis, quod tegunt capilli, convenit. Sunt ergo *πέλαροι τῆς κεφαλῆς*, quæcunque viri aut fæminæ formant, figurant, producant, contrahunt, radunt, evellunt: ut aut tegendo capiti non inserviant, aut visus aliorumque sensuum operationes, aut sermonem impediunt, aut hominem ad quascunque actiones minus expeditum reddant Imprimis puellarum nobilium vanitatem ostentabant, tonsiones frontalium; quæ ipsæ erant tegmina frontium; quasi Judæos frontalibus redimitos in synagogâ referre vellent, aut plittacos, aut falcones; aut potius prostibula illa, quæ scabie Hispanicâ exefas & maculatas frontes ejusmodi probrosis tegminibus occultare solent. Et certè ex lupanaribus & à meretricibus primam eorum originem esse constat ex etymo nominis *garsetta*. Sed nunc furor & tempestas *garsettarum* deseviit; quæ Belgium nostrum ante annos aliquot, pertransibat. Huc refer sylvæ capillaris quascunque excogitatas figuras, per operosas copulationes, discriminationes, elevationes & intumescencias, aut minorum majorumve caudarum pendentium, jubarum volantium, cristarum erectarum efformationes; aut per artificiosas crispationes, undulatas variegationes, plicaturas seu plicas, texturas, cincinnos, &c. quæ technologematis Belgicis à brutotum formâ mutuatis designari solent nominibus, *Kuppen/ Blessen/ Locken/* &c.

IV. *Concl.* de actionibus & adjunctis capillorum. 1. *Vanum* & otiosum est capillos virorum aut fæminarum, imprimis superfluos cincinnos, jubarum, cristas, caudas &c. auro, aut gemmis, aut sericis vinculis, aut plumis, aut catenulis, quæ iis inferuntur, implicantur, aut annectuntur, splendide ornare. 2. *Vanum* est, igni, aut ferro, aut medicamentis, aut operosâ tortura crispas aut undulatos efficere capillos, qui tales naturâ non sunt. Vide comment. in *Jesa.* 3. 24. 3. *Vanum* est quasi loricas aureas aut argenteas, aut ex quâcunque aliâ materiâ in capite erigere, iisque capillos super inductos & suffultos in formam galeæ aut cornu attollere, qualia *καίγοντες τῆς κεφαλῆς* Belgæ nostri exotico vocabulo *parucas* appellant. Vide de iis Daneum cap. 24. partis 3. tract. modo cit. 4. *Vanum* est operosa fabrica ex capillis & immixtis atque intextis monilibus, gemmis, auro, sericis & versicoloribus vinculis, coronas efficere. 5. *Vanum* de-

denique est, si quis propriis suis capillis, quando non videntur sufficere, sine necessitate, alienos immisceat. Rationes modo indicavimus ad *Concl. 1. & 3.*
S. 2. Rationes quibus determinatio nostra per istas conclusiones probari possit, sunt istę.

I. Arg. ex 1. Petr. 3. 3. 1. Timoth. 2. 9. Jesa. 3. 24. ubi videndi commentatores, qui loca citata ad hodiernos hominum mores applicant: quippe qui præter usum naturalem & legitimum capillis abutuntur ad vanitatem, superbiam, lasciviam, & mollietiem.

II. Arg. Specialiter prolixi capilli virorum fæmineis similes prohibentur 1 Cor. 11. 14. 15. ubi perperam, C. à Lapide glossâ corrumpente textum lectoribus suis imponit: *Ut mulier comam alat, non autem vir, non est absolute præceptum natura, aut divinum, aut ecclesiasticum.* Sed longè aliter patres, aliique infra cit.

III. Arg. ut externa omnia hominis exterioris subjacent moderamini rectę rationis, ita & capillorum substantia, quantitas, qualitates, &c. Norma autem rectę rationis hic est necessitas atque usus capillorum naturalis, quem præter Physicos & Anatomicos, describit *Ambros. lib. 6. Hexameron. c. 9.* Vivendum est enim convenienter naturę, uti scilicet illa à Deo creata atque ordinata est. Sed exuberantia, curiositas, vanitas in ornatu capillorum supra recensita, recedit à lege naturę & rectâ ratione: uti in certo quodam casu loquitur Apostolus, & ad genuinum naturę usum revocat *1 Cor. 11. v. 6. 15. & v. 14. Nonne ipsa natura docet vos, &c.* Insuper non juvat, sed potius impedit hominem in vitæ hujus animalis, civilis, ac spiritualis officiiis. Præterquam quod sit, signum levitatis vanitatis, superbię, mollietiei.

IV. Arg. Quia vanum ornatum, & abusus illos, proprios sibi fecerunt, homines improbi, impuri, mundani, idololatrę, apostatę Gentiles Psal. 68. 22. Job. 5. 5. & 18. 9. Levitic. 19. 27. & 21. 5. Ezech. 44. 20. 2 Sam. 14. 26. Apocal. 9. 8. Vide Hadriani Junii tract. de Comâ & Dalecampium ad Plinii lib. 16. cap. 44. & commentatores ad loca scripturę modo cit. Ita ut hęc ratione abusus illi suspecti nobis esse debeant.

V. Arg. Quia ingenium, studium, tempus, facultates iis vanitatibus impenduntur; & tantum subtrahitur studio pietatis, honestiſque vocationis nostrę laboribus.

VI. Arg. Quia communis praxis, exempla, monita, doctrina piorum quorumcumque & sapientum reclamationat: quibus in ejusmodi quæſtionibus moralibus & conscientię casibus, post verbum Dei & rectam rationem nihil non tribuendum est. Exemplum modestiæ & consuetudo Israelitarum hęc in parte colligi potest ex Nazareis, qui soli inter ipsos peculia-

ri ratione comam alebant. Quod ad monita & doctrinam, indico, hic solummodo, non describo, Tract. Cypriani de lapsis, & alterum de disciplina & habitu Virginum; Hieronymum in epist. ad Demetriadem, Marcellam, &c. & Chrysostomum in 1 Corinth. 11. imprimis homil. 23. ad populum Antiochenum; Basilium homilia 25. ad adolescentes, quando ex Græcis, &c. Epiphanius in Ancor. & in Panar. hæres. 80. Ambrosii lib. 6. Hexamer. c. 9. & epist. lib. 4. epist. 15. Augustinus de opere Monachorum. c. 31. 32. & comment. in Psal. 32. Paulinum epist. 4. ad Severum; Salvianum lib. 7. de gubernat. Dei; Bernardum apol. ad Gul. Abbatem cap. 4. & serm. 9. qui de modo bene vivendi. Tertullianum lib. de cultu faminarum cap. 5. Clementem Alexandr. lib. 2. paedagogi. cap. 11. 12. & lib. 3. cap. 2. 3.

His addantur varia Conciliorum decreta, in tomis Conciliorum requirenda; quæ quamvis ut plurimum Clericos concernunt, hoc tamen docent, vanitatem hic esse Christianis minime convenientem.

Ex Synodis Reformatis Noort-Hollandic. anni 1640. artic. 59. & anni 1641. artic. 43. & Zuyd Holland. anni 1622. art. 35. & anni 1640. art. 55. & Geldrica anno 1643. art. 24. & Transsylvan. anno 1643. artic. 30. Constitut. Ecclesiast. Gallicar. Ecclesiar. cap. 14. artic. 26. 27. 28.

Ex Theologis Reformatis Martyrem in 2 Sam. 14. 26. Eundem & Pareum, Hyperium, Calvinum, Bezam, Marloratum, Piscatorem, in 1 Cor. 11. commentatores in 1 Timoth. 2. & 1 Petr. 3. Bezam in passionem homil. 30. Daneum in tract. de Vestibus gallicè & belgicè edito; Perkinsum lib. 3. Caluum sect. 4. quæst. 2. & in Matth. 5. 36. Andr. Willetum comment. in 2 Sam. 14. Danielem Dijk in mysterio deceptionis sui ipsius (exstat Angl. Gall. Belg.) c. 16. Thomam Taylors in Circumspecta ambulatione (Anglicè) cap. 27. q. 2. Et in Speculo nobilium Fœminarum; Eduardum Raynoldum de peccaminositate peccati ad Rom. 7. 9. (Anglicè) Godefr. Udemans ad 7. decalogi præceptum (Belgicè;) Gulielmum Prynne celebrem J.C. ac Politicum, in tract. peculiari Anglico de plegmatis sive cincinnis. Notas marginales ad novam translationem Belgicam, 1 Cor. 11. 1 Petr. 3. &c. Balduinum lib. 4. cap. 1. casu 5. Ireneum Poimenindrum tract. pecul. Belgico. Addo nunc pereruditi & solidi Theologi Caroli de Maets, Collegæ, cum viveret, conjunctissimi disputationes textuales ad 1 Cor. 11. anno 1645. 1646. editas. Quibus postea submisit tract. anno 1650. excusum, tit. Sylva questionum insignium.

Objectiones & exceptiones pro cincinnorum, plegmatum, aliisque ca. §. 3. pillaribus vanitatibus, nunc referendæ & diluendæ essent; sed quia angustia Thesium vix eas caperet, & eximius quidam Theologus practicus, sub nomine Irenæi Poimenandri vernaculo nostro idiomate plenè ac solidè hoc

præstitit, tractatu peculiari à Facultate Theologica hic approbato, cui tit. *Absolon*, studiosos nostros eò remittimus.

Sic ego anno 1643. in primâ disputationis hujus editione. Sed si prodissent eruditiss. & accuratissima scripta laudati modo *Caroli de Maets*, ad illa studiosos, & Poimenandri oppugnatores ablegassem: uti nunc ablego, judicans in illo genere nihil accuratius & solidius, contra subtiles exceptiones & objectiones, unquam prodisse.

I. *Probl. An quæstiones illæ morales & casus conscientia de capillis alicujus sint momenti, saltem tanti, ut Theologi, concionatores, & Ecclesiastici conventus ad ea attendere debeant.* Resp. Aff. Rationes sunt. 1. *Quia* Deus in scripturâ, locis jam citatis: quæstiones illas tangit, atqui nullum mandatum Dei posthabendum *Math. 5. 19.* coll. cum *Math. 23. 23. Psalm. 119. 4. Galat. 3. 10. Jacob. 2. 10.* Confer *part. 3. select. disp. tit. de Præcisitate.* 2. *Quia* ex minimis peccatis (nisi quis attendat ad majora, ex vanitate ad iniquitatem ducimur, cum prius per levia delicta fluimus, &c. *Qui spernit modica paulatim decidet: si enim parva curare negligimus, insensibiliter seducti, audenter etiam majora perpetramus: ut loquitur Gregorius M. lib. 10. Moralium cap. 14.* 3. *Quia* vanitas illa non tantum inhonesta & indecora est judicio scripturæ, sed & ipsius luminis naturalis *1 Cor. 11. 14.* coll. cum *v. 6. & 15.* Adeo ut peccatum hæc ratione aggravetur, quippe quod sit peccatum contra naturam. Vide Scholasticos & locor. comm. scriptores de peccato contra naturam. 4. *Quia* vanitatibus hujus mundi, & Ethnicorum, qui Deum non nôrunt, Christiani conformes fiunt; & quidquid excusent sive consuetudinem, sive discrimen status ac conditionis prætexendo, saltem speciem mali committunt, & cum mundanis ac lascivis hominibus colludere videntur, multisque scandalum præbent. Quæ omnia peccatum hoc aggravant. 5. *Quia* antiqua ecclesia ejusque præstantissimj Doctores supra citati ita peccata hæc exaggerant, ut ex eorum judicio pro titivillitio haberi non debeant. legant aliquando juniores verba eorum, quorum nomina alio caractere signata exhibui.

II. *Probl. An tanti sint illæ vanitates, ut censuris ecclesiasticis & disciplinâ eis occurrere debeat aut possit?* Resp. Quidni? Cum etiam minora, sed palam scandalizantia peccata, si quidem impudentia, contumacia, & contemptus admonitionum accedat, ecclesiasticis censuris in ortu sisti soleant; antequam totum cœtum inficiant, & remediis omnibus superiora evadant. De quo in locis communibus tit. de disciplina ecclesiastica.

III. *Probl. An ordinarii usus capillorum alii sint quam tres illi quos recenset Ambros. lib. 6. Hexæm. c. 9. ut tegant & muniant caput; ut virum distinguant à seminâ; ut capiti suavem & naturalem decorem adferant.* Resp. Neg.

De

De usibus ordinariis & communibus. De specialibus aut extraordinariis, ex. gr. in luctu *Esd.* 9. 3. in resipiscentia *Luc.* 7. 38. in religiosa ceremonia *Numer.* 6. 5. Ita judicandum, ne illos faciamus fines aut usus cuilibet perpetuò & ordinariò observandos. Adde, casum necessitatis & coactæ nuditatis, si e. gr. in pœdore diuturni aut perpetui carceris, quis promitteret capillos, vel usque ad hypochondria, aut coxas, aut ultra si fieri possit, ad corpus suum aliquâ ratione tegendum. Quomodo etiam mulieribus phreneticis & maniacis coma detonderi solet.

IV. *Probl. Quid censendum de usu prolixi capillitii, qui prætextitur tanquam signum latitiae publicæ aut triumphi; item de altero in discriminatione dominorum, liberorum, nobilium à subditis, servis, plebeis? Resp.* Usus illos videri otiosos, nec ratione aliqua niti. Siquidem signis diacriticis hic opus sit, alibi posse tutius ea quæri, absque læsione juris & decori naturalis (*1 Cor.* 11. 14. 15.) Quomodo capillos prolixos & quasi fæmineos virorum dicemus esse signa dominii? cum potius sint, effæminationis & subjectionis *1 Cor.* 11. 7. 10. Quomodo signa triumphi, quæ usu multarum Gentium signa luctus, squaloris? his enim ostenditur, negligi cultum corporis.

V. *Probl. An non in decurtandis & promittendis capillis imitatio fuit luctus, immo & superstitionis Gentilium? Resp.* Nolim negare ut plurimum hoc ita accidisse. Vide *Hadr. Junium de comâ cap.* 5. & *Willetum, Corn. à Lapide in Levitic.* 19. & 21. eundem in *Jesa.* 15. 2. & *Mich.* 1. 16. Aliter tamen judicandum censeo de *Jobo cap.* 1. 20. *Jerem. cap.* 7. 29. & 16. 6. & 41. 5. *Esa cap.* 9. 3.

VI. *Probl. An fæminis necessarium sit velamen capitis, quo capillos tegant; idque ab Apostolo præscribatur 1 Corinth. 11. Resp.* Disqu. permittimus. Vide eruditiss. autorem *Altaris Damasceni pag.* 532.

Sic ego anno 1643. Sed annis aliquot post de velamine fæminarum naturali & ascititio, *Clariss. Car. de Maets* tam accuratè & plenè omnia ventilavit: ut non videam quid addi possit. Eò ergo lectorem remitto.

VII. *Probl. An propter infirmitatem liceat uti capillitio alieno? Resp.* Malim modum illum prætextu sanitatis conservandæ à multis nostratium certatim non affectari. Conferat, cui vacat, rationes contra fucum allatas, & illustra testimonia patrum ac practitorum supra cit. Certum est infirmos posse uti tegminibus ex panno lineo aut laneo. Saltem ut pueri, adolescentes, juvenes vegeti & sani, otiosè hoc agant; nullo modo probandum est. Sed nunc *modus* ille in Belgio perrumpit, & proficiet ni fallor: donec tandem parucis eveniat, quod *Garsettis*: quæ cum nostrates tandem earum pude-ret, putidis & effrontibus meretricibus, unde ortæ, sunt relicte.

VIII. *Probl. An Absolomi capilli (1 Sam. 14. 26.) detonsi æquarint pondus*

duo 200. *ficlorum*, hoc est, quatuor librarum & ultra? *Resp.* Si accipiamus non de pondere, sed de pretio nummorum, quo consores vendebant capillos ad ornatum fœminarum, aut quemcunque alium usum, omnis difficultas sublata erit. Quod autem appendi solerent nummi & sic valor eorum æstimari constat ex *Genes.* 23. 16. Atque hæc quidem breviter dicta de capillis, ut studiosis nostris saniores & solidiores conceptus præformarem. Plura qui desiderat, is conferat doctiss. tractatum *Iren. Poimenandri & Gulielmi Prynne*, ubi omnis generis autores & testimonia citantur. Impri-
mis in conceptibus concionum conducet lectio ac collatio patrum supra cit. tum ad auctoritatem tum ad eloquentiam ecclesiasticam. Non sine fructu addetur. *Hadr. Junii tract. de coma.* Ita scribebam anno 1643. Nunc addo τὸ μαργαρίτω collegæ nostri tractatus omni exceptione majores. Quorum posterior editus 1650. hætenus intactus stetit: quamvis adversarii peremptoriè & *κατὰ ἀντιρροήσας* ibi refutati, annis aliquot supervixerint. Eorum tractatuum lectionem quam maximè commendo omnibus cupientibus solidè *θεολογείν*, præsertim in maximè arduis hypothesibus & thesibus moralibus. Quia non tantum locum 1 *Cor.* 11. & quæstionem particularem, de abusu comæ, explicat (uti vanitatis mundanæ sectatores, & æmuli nonnulli ac malè fastidiosi cavillantur); sed & arduas ac illustres quæstiones, ad hypotheses & fundamenta moralis theologiæ pertinentes, occasione disputationis super 1 *Corinth.* 11., singulari quadam subtilitate, soliditate & *ἀκρίβειᾳ*, more suo ita pertractavit: ut non putem in hoc genere accuratius quid præstitum fuisse. Quæ autem & quales sint illæ quæstiones, ipse ὁ μαργαρίτης in præfat. ad posteriorem tractatum tit. *Sylvæ quæstionum*, &c. anno 1650. lectori suo indicavit.

DE COLLO.

- S. 4. **R** Estat tertia hujus disputationis sectio, de collo scilicet, in cujus ornatu & ostentatione quadruplex vanitas vulgò committitur 1. *est, quando tegitur & oneratur monilibus &c. de quo cacoëthe Cyprianus de discipl. & hab virginum: Nec distinctis auro lapillis, & margaritis, contextâ serie & numerosâ compage digestis monialia instituit, quibus cervicem, quam fecit, absconderes: ut operiatur illud, quod Deus in homine formavit, & conspiciatur id desuper, quod diabolus adinvenit.* Huc conferenda, quæ de luxu in vestibus dicta sunt. 11. *Quando falsa pulcritudine pingitur & fucō adulteratur.* Contra quod militantes rationes supra part. 1. hujus disp. allatæ. 111. *Quando nimium rigidè, compositè, affectatè, atque âltè, extenditur, & quasi prostituitur, contra Jesa. 3. v. 16. ubi videndi comment.*

IV. Quando nimium nudatur, etiam usque ad partes vicinas, humeros scil., dorsum, pectus, mamillas: quam impudentiam, lasciviam, & quæ lenocinia non decere pudorem, modestiam, & gravitatem fæminei-sexus docet ipsa natura. Semper tu id scito, inquit Comicus, flamma fumo est proxima. Et quid si tale in hac aut illa locum non haberet, nunquam tamen abest species mali, nec periculum seductionis aut scandali. Adeo ut scandalosa verba quorundam Casuistarum tanquam scopulos junioribus non possim non indicare. *Feminam nudum pectus gestare sine mala intentione* Casuistæ (Sylvester scil., Navarrus, Azorius, &c.) negant esse peccatum mortale. Similiter determinat Lessius lib. 4. de Justitia & jure cap. 4. dub. 14. quem sequitur & citat Jesuita Bonartius in comment. ad Esther 5. p. 196. Cajetanus in summula in voce ornatus, docet peccatum ornatus exterioris pendere ex septem capitibus. 1. ex fine ornatus se. 2. ex ejusdem affectuosâ sollicitudine. 3. ex consuetudine seu lege. 4. ex qualitate ornatus in se. 5. ex fucō. 6. ex pretiositate. 7. ex scandalo. De quarto sic determinat: Qualitas ornatus communitè peccatum inducit veniale, si indecens est ac minus castus: ut ornatus mulierum monstrantium media ubera. *Veruntamen ubi consuetus iam est, sine peccato videtur*: & in remedium ne forte pejora fiant introductus. O sanctitatem Romanam! ut homines ab infando scelere illic nimium frequenti abducantur, objicienda ipsorum oculis ubera mulierum, sive conjugatarum, sive viduarum, sive virginum: ut inde primordia intentæ concupiscentiæ, ac præludia affectæ aut expletæ impuritatis, ducantur. Nolo huc facientia ex profanis scriptoribus adferre: tantum indico Math. 5. v. 28. Job. 31. v. 1. coll. cum Proverb. 5. v. 18. 19. quia ubera sunt illices amoris, ut ibi notat à Lapide. Ex nostris unus & solus (quod sciam) Alstedus in Theologia Casuum loco supra cit. *Femina possunt gestare nuda pectora, aut uti veste adeo tenui, & pellucidâ, ut pectora sint perspicua: si hoc sit more receptum in aliquâ provinciâ.* Quæ verba videtur descripsisse ex Azorio part. 3. lib. 3. cap. 30. Nos illi opponimus Wendelinum part. 1. Ethicæ cap. 7. pag. 621. cujus verba aliqua, mox infra exhibebimus. Et Pruknerum in Manuali mille quæst. centur. 2. quæst. 83. Et Camerarium centur. 2. c. 41. ubi de verecundiâ virorum, in tegendis & non nudandis corporibus coram aliis.

COROLLARIUM RESPONDENTIS.

An Pontificii tantum in fidei dogmatis, an etiam in moralibus & casibus conscientiæ à doctrinâ antiquæ ecclesiæ, & patrum receperint? Aff. Idque imprimis patet in Excelsis mundi circa tertium, sextum, septimum, octavum, novum decalogi præcepta.

Ad Cl. D. Praesidem

ET RESPONDENTES

Harum de Excelsis Mundi Disputationum.

Magne vir & nostri decus immortale Lycae,
 Altera pars animæ, tuque iuventa, mea.
 Quævis Deus immundi mundi, Satanæque profunda
 Atque excelsa dedit vertere; cuncta jacent.
 Cuncta jacent veluti subductis recta columnis:
 Qui neget hæc, an non cum ratione furit?
 Quid juvat insanis jactari membra choreis?
 Fabula Comædi quid malè docta juvat?
 Quid juvat immodicum constante salute Falernum
 Sumere? Num in potâ est ulla salute salus?
 Quid juvat in Tyriis stratis discumbere & Ostro?
 Quid nimis ornatâ (prò pudor!) esse comâ?
 Hac tamen immundo curarum maxima mundo est,
 Et sermè hoc doctâ plus valet arte malûm:
 (Belgica, vae misero nimium vicina Britanno:
 An te vicini nulla pericla movent?)
 Nam quod vis, non vult; quod non vis, velle videtur.
 Ah nimis in proprio gens studiosa malo!
 Lenis es, irridet; quod si acris, calcitrat: Et sic
 Illico Præcisi nomen & omen habes.
 Sit licet infestus mundus nobisque tibi que:
 Mundi immunda tamen crimina crimen erunt.

J. PETRI KUPIUS.

* Appendix.

Atque hæc de Excelsis Mundi anno 1643. ad informationem discipulorum, publicis disputationibus fuere proposita. Ad eadem referri debuissent præfixæ ingurgitationes sub invocatione magnorum nominum, & per eadem quasi adjuratione; ut & sortes ludicræ: sed quia de illis jam ante anno 1636. in disputatione de sortis, &c. abusibus (quæ anno 1659. tertiæ parti selectar. disputationum inserta est); & in disputatione de Ebrietate 1636. (proximè hic inferendâ) egeram: nolui in disputatione de Excelsis Mundi denuo discipulis nostris conceptus præformare. De lusu aleæ, datâ occasione peculiari libello apologetico a. 1660. edito agere coactus fui. Quò lectorem, si quem hæc tangunt, remitto.

Post

Post Approbatus fuit anno 1642. ab hujus Academię facultate theologica, hoc est *Meinardo Schotano*, *Carolo de Maets* & me, liber vernaculus Poimenandri, hoc est, *Godefridi Udemanni* eruditi, disertī, & veterani in ecclesiā Zirizæanā ministri, insignis in Belgio theologi practici (uti ejus scripta ostendunt); quo vir pius *synodorum* quarundam Belgicarum (*Goudanæ* 1640. *Gorinchemensis* 1622.) decreta contra grassantes vanitates capillares, adhæc judicia patrum & recentiorum Doctorum explicare, probare, defendere instituit. Post anno 1644. 23. Decembr. approbata est ab eadem facultate, hoc est, à *Carolo de Maets*, *Joh. Hoornbeek*, & me concio *Jac. Borstii* celebri tunc concionatoris Dordraceni ad 1 *Corinth.* 11. v. 14. Sed cum his non obstantibus homines aliqui *καυκαρία* dediti, cum uno forte atque altero *συνδεδουκῆναι τοῖς πειρασμοῖς* (*Rom.* 1. v. 32.) , contra efflare non desinerent: consilium tunc ceperam quæstionem & causam illam Latino, hoc est, communi omnibus in Europâ scholis & literatis sermone, denuo illustrare. Et jam aliquem apparatus & ordinem animo præconceperam, & talem intenti opusculi titulum in chartam conjeceram: *Vindicia translationis Belgicæ, nec non communis & ecclesiastica interpretationis tam antiquæ quam hodiernæ loci, 1 Cor. 11. v. 14. Atque unâ decretorum synodicorum in Belgio, contra novellas quasdam exceptiones; quas avidè arripiunt & Christianæ simplicitati, ac postulata emendationi obtendunt hodierni καυκαρία.*

Sed cum subacti judicii, & solidæ eruditionis theologus *Car. de Maets* collega tunc noster conjunctissimus ex prælectionibus ad *Math.* 5. a. 1645. 8. Martii disputationes textuales ad 1 *Cor.* 11. v. 14. 15. edere cœpisset: à cogitationibus illis & intento labore libens me liberatum videbam. Disputationes illæ 14. Decembr. 1646. ad finem perductæ, rem hanc ita consecuerunt, at ut nulla antagonistis effugia restarent, nisi in cavillationibus, abductionibus, pseudo-graphematis, & inani verborum strepitu. Opus illud collegæ ipsius non tantum præmissâ approbatione tunc commendârant, sed & eidem promiserant, si quid humanitus illi accideret, contra novos adversarios pro viribus defensuros. Alter eorum satis petulanter & thraconice cum tanti theologi primæ disputationi insultasset, sequentibus disputationibus, in linguâ Græcâ & Græcâ, in philosophicis ita institutus fuit, præsertim in expositione scripturæ & theologicis ita ad *ἐχρησθῆναι* redactus; ut Harpocratem ab illo tempore egerit: quamvis minatus esset, si centum theses scriberent, se centum dialogos scripturum. Alter *antagonista* philologus, philosophus & theologus eruditissimus, quæ antehac contra explicationem nostri collegæ exceperat, ejusdem disputationibus textualibus excussa, peculiari libro, tit. *libertatis Christianæ*, &c. tuenda susceperat. Cui laudatus modo collega tractatum anno 1649. cœptum excudi, & a. 1650. de-

demum absolutum, reposuit, tit. *Sylva quaestionum insignium, philologiam, antiquitates, philosophiam, potissimum vero theologiam spectantium.* Post eam scriptionem omnes in Belgio nostro (quod sciam) conticuerunt. Noster anno 1651. mense Aprili; ejusque postremus & eruditissimus hac in quaestione exercitator anno 1658. ad meliorem vitam traducti sunt. Nec puto post lectum posteriorem collegæ nostri tractatum à quoquam quid movendum, quod vel in thesi vel in hypothesi meam alteriulve defensionem requireret. Ex strepitu magni alicujus viri in utrâque literarura & antiquitatibus versatissimi per epistolam quandam & dialogum de comâ excitatum, præjudicio aliquo non pauci extra Belgium contra concionatores & theologos nostrâtes occupati fuere: uti ex editis aliquot scriptis apparet. Inter alios *Conr. Danhauwerus* theologus Argentinenfis in *polemosophiâ* seu *Dialecticâ sacra* anno 1648. *sect. 2. polemonomia artic. 1. comatas tonsorum Belgicorum controversias*, quas ibidem à *Salmasio* in epistolâ ad *Colvium* exagitas dicit, refert ad *logodædalias* ad *argutiolas* *frivolas & inanes*, ad *umbraticas* de umbrâ asini controversias. Non possum, quin promissam collegæ τῷ μακροτέρῳ in hac causâ defensionem aliquam, hac occasione præstem. A judicio, candore & prudentiâ illius theologi tam longè aberant *logomachia*, *verborum aucupia*, *fallaces loquentiæ*, *argutiola frivola & inanes*, *claudicantes speculationes*, *umbratica contentiones*, (sunt phrasæ *Danhauweri*); quam longè judicium, candor, prudentia, à viri illius, quem testem laudat *Danhauwerus*, libellis satyricis & scriptis eristicis certatim in Belgio effusis. Doluerunt omnes boni, quod otium illi hic factum, libertatem concessam, vastam lectionem & eruditionem philologicam in illustrandas tum profanas tum ecclesiasticas antiquitates, non impenderit potius, quam in satyricos quosdam libellos; quibus synodos Belgicas à se nunquam visas, concionatores nunquam auditos, scripta ipsorum Belgica nunquam lecta, clariss. Professores Leidenfes aliosque Jureconsultos, medicos, & viros literatos, plerosque vix præter auditum nomen, & fortuitam forte salutationem ipsi minime familiares aut perspectos, quasi *ῥωμῆν κερφαλῆν*, infrunitis sannis, ludibriis, convitiis insultationibus theatrizavit. Venerandis synodis Belgicis (quarum ego aliquoties partem feci), & Clariss. *Carolo de Maets* in utroque ministerio Ultrajecti collegæ *ἰσοψύχῳ*, ut & Cl. *Cloppenburgio* antehac in ministerio ecclesiastico patrio aliquamdiu collegæ, occasione quaestionum de vanitatibus capillaribus, & immanibus usuris trapeziticis, illatas ab illo injurias dico: atque unâ obtestor omnes, in quorum manus forte incident viri illius epistola & *dialogus de comâ*, & 2. *tomus de usuris* (ubi trapezitarum Belgicorum causam agit); ne falsis delationibus, cavillationibus, *εἰρωνείαις*, illusionibus ipsius moveantur, quas ipse effutitas *verborum quisquiliis*

lias alicubi appellat. Tantum ipse curare visus fuit illud Apostolicum, Coloss. 4. v. 6. *Sermo vester semper cum gratiâ sit sale conditus*, &c. cum Math. 12. v. 36. *Sed dico vobis, quodcunque verbum otiosum loquuti fuerint homines*, &c. pseudo-graphemata, sophisticos elenchos, sphalmata in scripturæ explicatione & theologiâ circa defensionem vanitatis capillaris ab illo commissa tam plenè detexit & castigavit laudatus noster collega *Car. de Maets in diss.* ad 1 Cor. 11. v. 14. 15. ut ultra verbum addi non debeat. Utinam impetrare queam ab extraneis, quos magnus ille philologus cavillationibus & fictionibus suis afflavet, ut accuratiss. & eruditiss. illos laudati collegæ nostri tractatus, aut saltem priorem legere dignentur. Immanes usuras trapeziticæ quam feliciter idem philologus ab archifoeneratoribus aut eorum liberis, hæredibus, sociis miserè deceptus, & instructus defenderit: ex *D. Cloppenburgii* editis libellis constare poterit; & nos infra in pseudographemate usurario breviter ostendemus. Cæterum magno illi philologo dictaturam forte in literis, non itidem in philosophia, Jurisprudentiâ, Medicinâ, theologia, populi & sapientum suffragia concederent: minimè omnium in theologiâ practicâ & ecclesiasticâ, ac casuum conscientiæ determinatione. Tribuatur illi in mundo philologico, quod Scotistæ *Joh. Duns* doctori subtili tribuere solent, *Aquila in arduis posuit nidum suum*: quid hoc ad dictaturam supra & contra exercitatis. & veteranos. Jureconsultos, Medicos, theologos in consiliis dandis, in casibus decidendis exercendam? Præsertim cum compertum sit, eum contra axiomata immo & elementa istarum scientiarum aliquando impingere, sæpe temporanea sua commenta non sine contradictionibus fundere: uti hoc ad oculum demonstratum fuit à laudato collegâ nostro; & vel ex nudâ epistolâ & dialogi de comâ lectione à quovis mediocris judicii & profectus studio facile deprehendi posset. Velim alii discant tanti viri exemplo, non docere nedum dictare, antequam probè didicerint. Archimedes ad pedes Bartoli & Baldi quâvis in suâ arte excellentium sedere non debet: nec vicissim illi ad pedes Archimedis. Nulla lexicographia, nulla chronologia, nulla historiarum & antiquitatum complexio, nulla Critica vel calidissima & audacissima in emaculandis & interpolandis scriptoribus, sufficere potest ad casus conscientiæ determinandos, in quæstione, An hic & nunc decorum aut tutum sit aliquid agere aut ab eo abstinere?

An si quid absolutè illicitum non sit, hic & nunc conducat aut edificet? An & quale scandalum ex hac actione aut abstinentiâ ortum, aut oriturum sit? Hæc ego pro synodis, collegis, ministris Belgicis, calumniosè dictis tonforibus. Ne autem extranei rerum nostrarum ignari, magno huic viro

earundem juxta cum ignorantibus ignorantissimo fidem tam facile adhibeant, ac ipse cuiusvis susurrioni ipsum adulatorio alloquio & encomio honoranti: affirmo nihil à dictis tonsoribus contra vanitates capillares, vestiarias, aliasque, dictum esse, extra aut supra dicta Doctorum antiquorum, nihil à Synodis Belgicis decretum; quin immo non omnia ab iisdem dicta esse, quæ apud antiquos, & recentiores tum Pontificios tum protestantes reperiuntur. Si ab extraneis impetrare non possum, ut laudatas modo *re præcipit* collegæ nostri *dispp.* ad 1 Cor. 1. v. 14. 15. percurrant; rogabo, ut saltem legant *Clementem Alexandrinum lib. 2. paedagog. cap. 3.* ubi notat *illiberalem virorum & meretricium tonsuram*, eosque vocat *adulteros, androgynos atque effæminatos*, &c. „ *Pilis infestis, glabros, florem virilem abhorrentes, comas autem non secus ac mulieres ornantes*, &c. Propter „ *eos plenæ sunt civitates iis, qui effæminatos hos picant, radunt, & vellunt.* „ *Officinæ autem ubique constructæ sunt, & hujus meretriciæ fornicationis artifices multum pecuniæ lucrantur, ab iis qui seipso pice oblinunt,* „ *& pilos vulsoribus quoquo modo præbent vellendos.*

Postea sub finem capituli, concludit: „ *Nefas est barbam vellere, quæ est pulchritudo congenita, pulchritudo generosa & ingenua, &c. Immo vero, ii non viri, sed Batali & fæminelli dicendi sunt. Adde & Tertullianum, Cyprianum, Augustinum, loc. supra cit. & judicent, an illi dictis sarcasmis, cavillis, pariter cum dictis tonsoribus Belgicis, honorandi sint. Pontificii addant relectionem suorum, & definant nugari, de novâ contentione, hæresi, sectâ capillari in Belgio ortâ: uti non nemo ita referente, circa annum 1645. in aulâ & foro Romano tale quid jactatum fuit.*

Primus offert se *Bernardus serm. ad milites templi cap. 2.* „ *Vos per contrarium in oculorum gravamen fœmineo ritu comam nutritis, longis ac profundis crinibus à camisiis: propria vobis vestigia obvolvitis: delicatas, & teneras manus amplis & circumfluentibus manicis sepelitis.*

Ei præiverat *Ambrosius tom. 3. lib. 4. epistol. ep. 15. pag. 102.* „ *Pertulisti ad me quasi filius, quæsisse aliquos de te, quid tibi velis quod tam severe lex immundos eos dixerit qui alicujus sexus uterentur vestibus, vel viros scilicet vel mulieres. Sic enim scriptum est: Non erit res viri super mulierem, neque induetur vir stolam muliebrem, quia immundus est domino omnis qui fecerit hoc. Et si vere discutias, incongruum est quod ipsa abhorret natura. Cur enim homo non vis videri esse quod natus es? Cur alienam tibi assumis speciem? Cur mentiris fœminam, vel tu fœmina virum? Suis unumquemque sexum induit natura indumentis. Denique diversus color, motus, incessus, diversæ vires, diversa vox est, in viro & fœmina. Sed etiam in reliqui generis animantibus, alia species leonis,*

„ leonis, alia leonæ, alia vis, alius sonus, alia tauri, alia vitulæ. In cervis
 „ quoque quantum distat sexus, tantum discrepat species, ut eos etiam
 „ eminus possis discernere. In avibus vero etiam propria ad vestitum est inter
 „ eos & homines comparatio. In illis enim sexum naturalia ipsa indumen-
 „ ta dicernunt. Pavi mares speciosi, fœminæ non item pennarum vario pin-
 „ guntur decore. Fasianis quoque diversus color, qui distinguat sexus dis-
 „ cretionem. Quid in pullis? quàm canora vox galli? nocturnisque vici-
 „ bus solenne munus: ad excitandum & canendum? Nunquid illa mutant
 „ speciem suam? Cur nos mutare desideramus? & quidem Græco more in-
 „ fluxit, ut fœminæ virilibus quasi succinctioribus tunicis utantur. Esto ta-
 „ men, ut illæ imitari videantur melioris sexus naturam. Quid viri qui
 „ inferioris sexus mentiri speciem volunt? Mendacium & in verbo turpe
 „ est, nedum in habitu. Denique in templis ubi mendacium fidei, ibi men-
 „ dacium naturæ. Illic adsumere viros muliebrem vestem, gestumque fœmi-
 „ neum sacrum putatur. Unde lex dicit, quia immundus erit domino om-
 „ nis vir, qui stolam muliebrem induerit. Arbitror autem quod non tam de
 „ veste, quàm de moribus dixerit vel de usibus nostris atque actibus, quod
 „ alius virum, alius fœminam deceat actus. Unde & apostolus ait, quasi
 „ interpretes legis. Mulieres nostræ in ecclesia taceant. Non enim permittitur
 „ eis loqui, sed subditas esse sicut lex dicit. Si quid autem volunt discere,
 „ domi viros suos interrogent. Et ad Timotheum. Mulier in silentio discat
 „ cum omni subjectione. Docere autem mulieri non permitto, neque do-
 „ minari virum. Quàm deforme autem virum facere opera muliebra. Ergo
 „ & pariant, *ergo parturiant qui crispant comam sicut fœminæ.* Et tamen illæ ve-
 „ lantur, isti belligerantur, Verum habeant excusationem qui patrios usus
 „ sequuntur, *sed tamen barbaros, ut Persæ, ut Gotthi, ut Armenii.* Major qui-
 „ dem est natura quàm patria. Quid de aliis dicimus, qui hoc ad luxuriam
 „ derivandum putant, ut calamistratos & torquatos habeant in ministe-
 „ rio, ipsi promissa barba, illos remissa coma? Merito illic servatur casti-
 „ monia, ubi non tenetur sexus distinctio. *In quo evidentia naturæ magiste-
 „ ria sunt dicente apostolo. Decet mulierem non velatam orare Deum?* Nec
 „ ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam habeat, ignominia
 „ est illi: mulier vero si capillos habeat, gloria est illi, quoniam quidem
 „ capilli pro velamine ei sunt. Hæc sunt quæ referas requirentibus.

Ivo Carnutensis in sermone de adulterino habitu virorum vel seminarum,
 qui anno 1610. „ à Fr. Jureto editus est cum ipsius epistolis: Impudicus,
 „ inquit, habitus corporis est in viris *superflua & inordinata capillatura,*
 „ vestiumque muliebrum affectata similitudo, *calciamentorumque metas ne-
 „ cessitatis excedens simulata longitudo.* In mulieribus fucata facies, virilium

„vestimentorum imitatio, capillorum nativi coloris adulteratio. *Et paulo post*: „Nec praterire hoc debent amici sponsi diligentes decorem domus
 „Dei. Debent huiusmodi adulteriis publicè adlatrare: ne de iis dicatur,
 „*canes muti latrare non valentes*. Qui enim quantitatem vel formam,
 „quam omnipotens & prudentissimus plasmator finxit, in aliam transfigu-
 „rare contendit, &c.

Et provocat *ibid.* ad 1 *Corinth.* 11. & *Cyprianum in epist. de habitu virgini-
 num*, cuius magnam partem exhibet.

Sixtus Senensis lib. 5. biblioth. annot. 244. religiosam capillorum virilium
 tonsionem, à Dei, ecclesiæ, & naturæ lege acceptam dicit: adductis verbis
 1 *Cor.* 11. v. 14. 15. & *Chrysostomi ad locum cit. Naturam*, inquit, *humano
 generi etiam in cultu capillorum dedisse præsentia ac subiectionis symbola*, &c.
 Et hæc contra *Hortensii Landi libellum tit. De persecutione barbarum*.

Alphonsus Mendoza in controversi. theolog. quæst. 5. positiva, fusè disse-
 rit, & complures autores adducit, de barbæ rasurâ, & capitis tonsurâ: con-
 tra eundem *Hortens. Landum*. En controversias capillares: ne soli tonsores
 Belgici hoc egisse dicantur.

Bonaventura in comment. ad Luc. 7. „Solent peccatrices mulieres in his
 „quatuor maximè delinquere, scilicet in nutibus oculorum *Jes. 3. in capil-
 lorum superflua præparatione* 1 *Petr. 3. in voluptatibus osculorum* *Prov. 7.*
 „in suavitatibus unguentorum.

Cujacius lib. 6. observationum cap. 5. pag. 250. „Mœroris indicia hæc po-
 „nuntur in l. 15. §. hæc autem ferè. D. de injur. ut si lugubri, & squalida
 „veste utatur, & eo habitu sequatur nos assidue, ut apud Senecam propo-
 „nitur XXX. Controversia libri VI. vel si publicè lugeat condicionem
 „nostram, qui rei iudicio delati simus, quo genere quodam modo testa-
 „tur verè nos eo crimine teneri. Item si demittat barbam, submittatve ca-
 „pillos, id est si non tondeat, quod etiam mœroris & luctus fuisse signum
 „idem Seneca eodem loco declarat. *Barba*, inquit, *demissa sordidatus ad
 vos venit* & *Suetonius in Augusto. Adeo consternatum serunt, ut barba,
 capilloque submisso, caput interdum soribus illideret vociferans, Quintili Va-
 re, redde legiones, diemque cladis quem dampnis mœstum ac lugubrem ha-
 buerat memorans*. Sic habent veteres libri, quorum auctoritate & superi-
 ores *Ciceronis* locos me correxisse lectorem nescire nolo, *Ovidi*.

Aspice demissos lugentis more capillos.
 „Sed sunt hac de re & alii complures auctorum loci. Reis quidem ipsis li-
 „cet barbam capillumque submittere; & veste sordida uti atque etiam co-
 „gnatis, & adsinibus qui in reos inviti testimonium non dicunt; non ta-
 „men ceteris l. vestem. D. de injur. nam ceterorum mœror in reos tacitum
 testi-

„testimonium est. Fuisse autem id summo dedecori Romanis barba &
 „capillo uti majore, interpretes Græci ad eam l. 15. adnotavit his verbis,
 „τὸ εἶδος τῶν παλαιῶν ἀρχαίων μεγάλη ἦν, quod verissimum est.

Contra tamen, veteres Romanos barbam comamque promissam gestasse,
 notat commentator in *Fastos Ovidii* pag. 54. edit. in fol.

Sed temporum distinctione hæc conciliantur.

Marcus Antonius Ulmus philologiam barbæ humanæ Bononiæ edidit anno
 1602. in fol.

Baronius ad ann. 398. §. 15. ejusque epitomator *Spondanus* pag. 555. a.
 „Sed, inquit, quod clerici prolixâ ac muliebri incederent comâ, ideo ille à
 „Synodo canon editus esse videtur, ut clerici nec comam nutrent nec
 „barbam. Licet enim nonnisi de comâ Augustinus adversus eos scribens
 „agat; Synodus tamen, cui & ipse Augustinus interfuit, addidit quoque
 „de barbâ minimè nutriendâ, quamvis nonnulla exemplaria habeant addi-
 „tamentum illud, *Sed radant*, vel *tondeant*: tamen non nutriendam esse,
 „communi codicibus omnibus lectioni concordat. Ut ex his satis convinci
 „possit, ipsum Augustinum & alios Episcopos, necnon Africanæ Ecclesiæ
 „clericos, minimè gestare consuevisse promissam barbam; sed si non ra-
 „sam, saltem præcisam & ex parte aliquâ decurtatam, quò omnis suspicio
 „impeni in eâ nutriendâ laboris, omninò cessaret.

Mentem istorum discas ex *Epiphanio lib. 3. contra hæreses tom. 2. pag. 512.*
 „Sed & in alia forma præoccupati sunt iidem venerandi nostri fratres,
 „qui in monasteriis per Mesopotamiam degunt, quas & mandras, hoc est
 „ovilia sive cohortes appellant, nam comas muliebres producant, & sac-
 „co conspicuo incedunt. Oportebat autem filios sanctæ Virginis matris
 „nostræ Ecclesiæ esse reverendos in tonsura, & colere Deum occulte vi-
 „dentem occulta, & retribuentem in conspicuo, velut scriptum est: at-
 „que hoc honesto habitu, propter externos, & non velle accipere à viden-
 „tibus mercedem ac gratiam. Alienum enim est à catholica Ecclesia, sac-
 „cus conspicuus, & coma extenta à prædicatione Apostolorum. Vir enim,
 „inquit, non debet nutrire comam, quum sit imago & gloria Dei. Quid
 „vero sit pejus & contrarium? Hi barbam quidem formam viri refecant,
 „capillos autem capitis sæpe nutriunt. Et de barba quidem in constitutio-
 „nibus Apostolorum dicit divina Scriptura ac doctrina. Ne corrumpas,
 „hoc est, ne seces pilos barbæ, neque meretricio more ob comam effera-
 „ris, neque superbiam in progressu justitiæ exemplum habeas.

Ibid. provocat ad Constitutiones Apostolicas. „Quod ad barbam atti-
 „net in Apostolorum constitutionibus divino sermone ac dogmate præ-
 „scribitur, ne ea corrumpatur; hoc est ne barba ponatur neve meretricius
 „cultus & ornatus usurpetur, &c.

Constitutiones dictæ Apostolicæ sub nomine Clementis Romani lib. 1. cap. 3. (edit. Gr. Turriani in 4. Latino interpreti Bovio est cap. 4.) „Pulchritudinem tibi à natura, Deo auctore collatam, noli adjecto cultu, exornare, sed humiliter eam adversus homines ita cohibe: capillum comæ non nutriendum, sed potius illum detondens; & adimens, ne tu pruritu vexatus, & caput lacerationis expers conservans, vel unguentis perfundens, inducas tibi mulieres, quæ hoc modo illaqueant, vel illaqueantur. Neque verò vestitu uti velis comparato ad decipiendum: neque femoralia vel crepidas pedibus tuis improba arte consuas, sed tantum iis utere, quæ ad gravitatem, & usus necessarios pertinent. Neque auream palam in digitos tuos induas, quoniam hæc omnia scortationis sunt argumenta, quibus qui præter id, quod decet, studet, injustè facit. Fidelis enim cum sis, & homo Dei, non licet tibi nutrire capillum, & in unum complicare, quod est delicatum, & molle, vel discerniculo discriminare, neque verò intortum calamistris crispare, vel flavum facere: quoniam quidem lex vetat in Deuteronomio, inquit, Non facietis vobis rotunditatem ex coma capitis vestri, neque incisiones. Neque verò licet barbæ pilos corrumpere: neque hominis figuram præter naturam mutare. Non incidetis (inquit lex) superficiem barbæ vestræ. Hoc enim mulieribus decens creator Deus statuit, vivis indecorum esse judicavit. Tu verò hæc faciens, & ut tibi placeas legem violans, in odio eris apud Deum, qui creavit te secundum imaginem suam.

Didacus Celada in Judith 10. v. 3. §. 2. „Profecto frugales fæminæ, quæ in secessu abditæ publico carere procurant, quippe quæ impensius student pietati, impexos & incomptos alunt crines.

Hadrianus Junius Medicus & philologus satis celebris Pontificiæ religionis in tract. suo de coma, animadversionibus ipsius inserto; quem φιλομαθῆς, quibus vacat, ipsi legant: totus enim hic exhiberi nequit.

Jacobus Durantius Casselius J. C. Arvernus Pontificiæ religionis lib. 2. variarum anno 1582. cap. 5. pag. 66. „At horum non minus mos pudendus, qui comam in gradus frangebant, quàm eorum laudandus qui fori tyrocinium ineuntes verecundiæ ac pudoris ergò intra togam braccia continebant. De isto circa comam nimio & præstigiolo cultu, Tranquillus in Nerone sic ait, *Circa cultum habitumque adeo pudendus, ut comam semper in gradus formatam, peregrinatione Achaica etiam pene verticem summisserit ac plerunque, &c.* Quintilianus lib. 1. cap. 11. Igitur ut velli & comam in gradus frangere, & in balneis perpotare quamlibet hac invaserint civitatem, non erit consuetudo. Martianus Capella lib. de nuptiis Philologiæ 4. crines ea forma compositos Dialecticem fabulatur. Ejus hæc verba sunt. Cui

crines

crines tortuosi decentique inflexione crispati, & nexiles videbantur: qui tamē deducti per quosdam consequentes gradus ita formam totius capitis circūculabant, ut nihil deesse cerneret, nihil superfluum detineret. Ut ergo apud Romanos crines in gradus: sic in annulos comere moris fuit: à qua commendi capitis religione quantum sibi cavere debeat Orator hæc Quintiliani verba docent. Sed me hæcenus cedentem nemo insequatur ultra, de tempore ne nigra toga sit non serica, ne intonsum caput, non in gradus atque annulos comptum, cum in eo qui se non ad luxuriam ac libidinem referat eadem speciosiora quoque sint quæ honestiora. Hæc levia sunt fateor, atqui si loci civerit, mihi levis, vanus ac nugæ erit.

Idem lib. 1. cap. 18. „Apud Romanos promittere capillos ac nutrire comam neque ingenuum neque pudicum decebat, &c. veruntamen fenescente jam Imperio Romano, priscisque sublati fere omnibus moribus, tonderi ac radi ignominiosum fuit.

Isidorus Mosconius J. C. & in Archiepiscopatu Bononiensi Vicarius lib. 2. de Majestate ecclesiæ militantis part. 1. cap. 9. adducit omnia, quæ de capillaturâ, fūco, vestium ornatu in Cypriano de habitu virginum, Augustino lib. 4. de doctr. Christi. cap. 21. Tertulliano adversus ornatum mulierum, Ambrosii lib. 1. de virgin. Jure Canonico c. Fucare, de consecrat. dist. 5. à nobis supra, & ab aliis indicata sunt.

Andr. Tiracuellus J. C. religionis Pontificiæ eadem ex autoribus cit. adducit, & probat, ad legem. 3. connubial.

Joh. Ludovicus de la Cerdà in adversariis sacris cap. 139. §. 3. „Quanto magis spontaneum calvitium sannis excipi, infamiâ ignominiaque notari debet & exhiberi. Propterea rasuram averfatur non sine causâ D. Hieronymus in Ezechielem cap. 5. his verbis: In casarie, inquit, & barbâ pulcritudinis & virilitatis indicium est, quæ si radiantur, sœda nuditas apparet. Denique pari ignominia loco censeretur in viris rasura, quo in faminis tonsura, quippe quibus velamenti loco coma sit data.

Carolus Scribanus in Politico-Christiano cap. 15. pag. 125. „Res parva, inquit, & tamen indicium de hac magnum, ut index animi vestis sit.

Et pag. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. „Intuere capillum. quis credat in uno capite tot manus inerrare, tot ludere; quis ab una tonsoris dextra tam variè effigiari? hic in verticem capillum rejicit, ille in frontem; iste in aures, in tempora alius; circumtonsus ille ostentat caput, assurgit in cristam alius; protenduntur in humeros non uni crines, unaque interdum auris uni integitur, calvescit altera, utraque nonnunquam obducitur; post aurem deinde coguntur capilli, & in non paucis ante aures ludunt ventorum materies. sed & nihil propè in quibusdam capillorum,

rum, ita ad cutem rasi, ut novaculam passos arbitrere, nisi quod in fronte cristatos videas, reliqua capitis detonsi.

Numidas hic videbis, veteres Sicambros, Germanos, Gallos, Afros, Dacos, Scythas, Longobardos, Gothos, Wandalos, Alanos, Phartos, Persas barba. non & Macedonas, Maurusios, Thraces, Hunnos, Abaros, Arabes, & quidquid ullo seculo è gente in barba lussit barbarum, quidquid ubique stetit cultum? nam & plus nunc in barba, quàm in capillis luditur, forcipe, novacula, pectine, speculo, calamistris, manibus, balneis, odoratis unguentis. Huic labrum superius siluiscit, huic hortescit & colitur. illi sub naribus ludunt capilli erecti, utrimque protensi, remissi, crispi, neglecti, in se reflexi & retorti, substernunturque naribus tamquam prata rorem sitientia, inde os & labro integunt; quasi non satis sit semel bibisse, bibitur à barba. Prominet hæc aliis, vel in latum sparsa, vel in acumen coacta, vel in orbem tonsa; bifurcata aliis, aliis ut in ligonem acta, ad cutem non paucis derasa, ut radant etiam quidquid ubique in vultu capillorum est. credas nolle videri viros; ita in veste illis mentum, investes genæ, & feminâ dignæ. Nonnullis in solo superiore labro, aliis in mento etiam tenues rarique ludunt capilli, ut ætatem mentiantur. Prolixior aliis barba in pectus fluit. nescio an non tota in barbam delapsa prudentia sit, adeò augustè spargitur. Et veneratorem aliquam fatebor promittere barbam, veterum Urbis Senatorum exemplo. luxuriantes has barbarum segetes, messibus maturas & novaculis merito dixeris, nisi falcibus magis egere putes aut securibus, in tam densa silva & segete. Nulla dein dies abit aliis sine forcipe, speculo, pectine. quem etiam circumferunt nonnulli, ut si quid minus compositum, aut à via deflexerit, docto reducant pectine. Miramur mulieres in crinali acu; magis viros in barbali pectine. nam & frequentius hi inerrant barbæ, quàm illæ vertici. adeò ut vix momentum quibusdam liberum à barba; defatigatur hæc manibus, delassatque manus. O nimis eruditos digitos! quot modis ludunt in re modica! mille si videas barbas, mille videas formas. ô nimium doctos figuli-barbos! & plura jam discrimina barbarum à forcipe, novacula, manibus, quam frontis & oris sunt. Vide dein impexos & intonsos, & veterem Chironem fingentes, aut illutibarbum Marfyam. quibus omne propè cum Samsonè robur in crine & barba, terror omnis, minæ omnes, veneratio omnis, prudentia denique omnis. *nam mente omnes hi plerumque destituuntur.* Nec contenti gentem suam imitari, per omnium eunt gentium barbas, ut in una nunc gentes videas omnes. Barbatum ô nimis sæculum! quàm vereor, ne tota sæculi nostri sapientia defluat in barbas, ingenium omne, mens tota. Neque ego

„desiderari hîc quidquam posse video. quàm ut crinali muliebri pulvere,
 „vîrorum niveſcant aut cinereſcant barbæ, aut à veteri Roma voſſellam
 „mutuemur: quanquam nec ille, nec hæc deſit in non paucis. Felices bar-
 „bas tot modis ſtudiisq; cultas! beati, ſi tantum venerationis, tempo-
 „ris, ſudorumque in Deum conferamus, quantum in has barbæ. *O ubi*
 „*in Chriſtiano nomine Chriſtiana facta?* qui tot frictions, peſtinationes,
 „protruſiones, criſpationes, flexiones, figulationes videat, non arbitre-
 „tur totam horum Chriſtianorum ſalutem in barba eſſe? Miſera ſalus, quæ
 „non ultra barbam protenditur! infortunata fatuæq; prudentia, quam
 „ſola barba nutrit, ſola novit, ut meritò è ſatyra aliquis exclamet: *O ni-*
 „*mis barbatam prudentiam, nimis prudentem barbationem! nimis tenui-*
 „*bus circumſcriptam terminis prudentiam, unâ barbâ arctatam!* quàm
 „metuo, ne, ſi quis peſtinem & forcipes admoveat, prudentes capras
 „videat, prudentes inveniatur.

„Intuere dein capitis integumentum. quàm colore varium & formâ!
 „largum, repandum; acutum, retulum, villoſum, ſcabrum; leve, den-
 „ſum; tenue, molle, rigidum; limbis latè ſe ſpargentibus, recis, me-
 „diis. inde quàm neglecto fune, quàm nullo, quàm divite ſtringitur! in-
 „tegræ urbes rarò ab uno fune pendent.

„Jam quibus colla cinguntur laciniis! quàm variè ars in una cervice lu-
 „dit! ô nimis doctæ acus libidini ancillantes! quantum una circumfert
 „cervix! tegendo non rarò puero ſatis reperies, ſi explices nunc arctan-
 „tur, ac tanquam in contemptum artis implicantur, ac quaſi mutuò opes
 „inſepeliuntur, quàm variè diem exſurgunt, quàm variè jacent, quàm
 „ſeſtuntur in orbem ſcitè, quàm neglectim aliquando devolvuntur, & in
 „peſtus cadunt, aut in humeros, aut magnam capitis partem tegunt, &
 „ſubtrahunt oculis! nunc colli nuda protrudunt; nunc integram cervicem
 „nudant, humeros etiam & peſtus proſpectandum tradunt. quaſi non ſat
 „ignium frons, oculi, vultus jaculetur; petenda nova à cervice, humeris,
 „peſtore fulmina & flamme.

„Veſtes verò reliquæ neſcio an tegant, ſæpè ne pudorem quidem: di-
 „ſcingunt, thoracem validè firmant, ubera oſtentant, ventrem depri-
 „munt, protrudunt, demittunt infra umbilicum; vix peſtus claudunt, ac
 „nunc in orbem, nunc in acutum finiunt; claudunt undique, ſecant un-
 „dique, quo validiùs ventum excludant, hauriant, & emittant, frigus ar-
 „ceant, admittant; calorem emittant, hauriant. quanta manicarum dein-
 „de diſcrimina! laxæ, ſtriſtæ, arcuatæ, in manum projectæ, in brachi-
 „um, tot nodis ſæpè fulgentibus, ut mutuò ſe fatigent; tot etiam liciis
 „aſtriſtæ, tot reflexis retortisque, & in ſe recurrentibus ſuperſtructis, ut

„quasi ad indignationem invicem incumbencia videas, credas quærere
„quî prodigant.

„ Jam caligas si intuearis, videbis nunc infragenua pendulas, nunc su-
„pra astrictas, nunc vix coxendicem tegentes, nunc implentes; non raro
„autem fluidas, & ad invidiam materiæ contuberatas, quæ corpori univer-
„so tegendo sufficiant, ut totam braccatam Galliam in unas migrasse ca-
„ligas Juvenalis aliquis dicere non vereatur; nunc adeò tenaciter affixas,
„ut pudorem omnem prostituant, nunc verò in summo protuberantes,
„nunc pari utrimque laxitate, nunc etiam in innumera propè segmina
„dissectas, divite ubique substratâ materiâ tanquam per fenestras specta-
„torem sui in admirationem provocante; in orbem deinde actas videbis,
„tot undique in circuitum limbis pendulis varia arte intextis, ut dubitare
„possis perdere opes artifices voluerint, an contemptum illarum ostenta-
„re, an onerare: tot verò etiam nodatas non infrequenter nodis, ut no-
„dum unum caligas credas, mutuò se interimentibus, totque gyronum
„flexibus reflexibusque, invicem secantibus, ac quasi fugientibus, ut hor-
„torum labyrinthos migrasse in caligas credas; quin & mutuis super-
„structuris, tanquam si gemma gemmæ incumbat, se tam densè premen-
„tes, ut in mutuum interitum inædificatas arbitreris. Taceo aurum, quò
„tam fatuè sæpè onerantur ac integuntur, ut inséultas auro meritiò dixe-
„ris. Quærimus nimirum, non quo involvantur, sed quo opes projicia-
„mus. usque adeo fortunas perdere magnum est.

„ Substruuntur deinde tibialia tam variè, ut nullus calamus sufficiat.
„Videbis ad tibias coacta, alibi neglectim pendula, tanquam in contem-
„tum decoris; laxique adeò ambitus, ut non tibiam unam, sed totum
„Caligulam induant; bina, ternaque etiam mutuò integentia, colorum-
„que varietate de venustate pugnancia. Substringuntur denique illa tam
„variè, tam novè, ut quæ dixi nulla sint ad hæc discrimina, tot luden-
„tibus inter se nodis nunc prementibus, nunc ultra etiam medias tibias
„pendulis, ut alas credas involatum pedibus adnexas, aut admota mol-
„liora calcaria, aut amica ventis vela longè lateque sparsa: idque tam densè
„sæpè, ut non unam, sed utramque tibiam vincant; nec raro tanto stu-
„dio neglecta, ut aut incurios arbitreris, aut fatuos, aut in risum & ca-
„chinnum facta.

„ Quid dicam de calceis? ô quales! cothurnos vincunt scenicos, eri-
„guntur in posteriore parte & tenui orbiculo terram calcant. ita pudet
„pigetque integro calcare pede. ungue vix toto non raro calcant: &
„assurgit cuique calcaneus pro voto mentiendæ staturæ. ita se lubet & ali-
„os fallere. Variè deinde secantur, quo faciliùs aquam hauriant, effun-
„dant

„ dant haustam. displicent nimirum integri, & quo citius terantur, se-
 „ care placet. fastidio integritas est, & ad novos parantur. Mirum si non
 „ gemmas cum Poppæa calcamus: nam argentum vile nunc feminarum
 „ calceis est, aurum expectamus Auritos deinde ubi calceos videris, ni-
 „ hil vides, nisi innectantur aures mendaci rosa, quæ quo latius se diffun-
 „ dit, hoc gravior est.

„ Accedunt crepidæ medios nunc pedes tegentes, calceos medios. ne-
 „ fas sit totos integere. juvat à majoribus discedere, qui integros tegebant.
 „ Quid? quodd ocreatos habeas, & calcaribus armatos etiam in curribus
 „ & navibus, & dum plateatim inambulant; nec equos cogitant, nisi la-
 „ pides illis maria, & rhedæ pro equis sint, ut calcaribus agantur. Jam eti-
 „ am crepidas suas ocreæ reperiunt, sed & caligulas in nitorem & offen-
 „ tationem.

Daniel Mallonius Theologia Professor Bononiensis in elucidationibus ad
 Alphonsum Paleotum de stigmatibus Christi cap. 14. pag. 226. quæstionem
 proponit, *An viro comam vel barbam radere liceat.* Ubi allatis utriusque sen-
 tentiæ rationibus, & citatis Cælio Rhodigino, Muscovio de tonsurâ, Antonio
 Ulmo de barbâ. Tostato in Levit. 19. qu. 25. per distinctionem determinat.

Martinus de Roa lib. 3. singularium cap. 15. pag. 326. „ Nimis ferax vi-
 „ tiorum hoc sæculum: nova quotidie profert, sopita vetustate, novo cul-
 „ tu revocat, olim extincta nunc recens accendit. Ea non est in animo per-
 „ sequi, neque enim tantus ad tanta. Unum abhorreo vehementer, perstrin-
 „ git oculos, animum commovet, dissimulare non possum. Adeo mores
 „ ad mollietiem prolapsi, ut viri foeminarum in modum compti, & cincin-
 „ nati procedant? Facebant isthæc virorum opprobria, masculæ virtutis de-
 „ decora, nobilissimi sexus maculæ, atque ab equis & armis ad colum &
 „ pensa trudentur. O mores! ô tempora! ô judices integerrimi! Virtu-
 „ tem Hispanam, cujus vel nomen terrori barbaris, nationi gloriæ fuit, eo
 „ deductam, ut pro galeato Cirratum caput ostendet, pro galea peregrinos
 „ pileos, pro hirsutis cristis, molles, nitidosque cincinnos? Bono fortassis
 „ exemplo, & foeliciois sæculi ritu. Scilicet, puerorum hoc insigne, aut
 „ foeminarum, maximè cynædorum: libidinis testis, infamiæ nota: Chri-
 „ stianis minimè permissum, damnatum ab Ethnicis. Singula mihi breviter
 „ ostendenda.

Quod ibidem quamplurimis Gentilium & Christianorum testimoniis
 probat: additis in fine pag. 248. 1 Petr. 3. & 1 Timoth. 2. de quo *ibid.*
 „ Paulus crines intortos prohibuit, complectens formas omnes, quas Apo-
 „ stolica doctrina complexa est, ut optimè notat doctissimus Turrianus è
 „ nostris in suis ad Clementem explanationibus.

„ Non dico amplius de cincinnis, tamen poteram multa : satis enim habeo puerorum maximè cynedorum esse, aut puellarum, & certè meretricum, cum præcipuè & 6. ostendisse.

Cornelius à Lapide in Levitic. 19. v. 27. exponit. „ Nolo vos, ô Judæi, sequi Gentiles & dæmones, sed naturam potius & dispositionem vultus in capitis vestri attonfione, voloque vos docere omnem, etiam in vestibus & capillitio, munditiem & decentiam.

Et paulo post : „ Cincinnati & calamistrati capilli signum sunt mollis, & effeminati animi, &c. S. Ambrosius lib. 3. de Virgin : *Cincinnati non ornamenta, sed crimina sunt; lenocinia forma, non præcepta virtutis.* Cincinnos fuisse quasi titulum meretricum, docet *Clemens Alexandr. lib. 3. pædag. cap. 3. &c.*

Ibid. subjicit hanc adhortationem : „ Ite nunc adolescentes, ite nobiles, capillos religate, inungite, crispate, ite nova gloria dæmonum inferorum, que : vos ille amat, ad vestrum nomen exultat ac gestit : prostituite decorem ac formam. *Decalvabit aliquando Dominus verticem filiorum Zion, & erit pro crispanti crine calvitium Jes. 3.*

„ Faceffant ergo isthæc virorum opprobria, masculæ virtutis dedecora, nobilissimi sexus maculæ, libidinis testes, infamiæ nota, atque ab equis & armis ad colum & pensa truantur.

„ Audiant virgines illud S. Hieronymi ad Demetriadem : *Cincinnatulos, pueros, & calamistratos, & peregrini muris olentes pelliculas, quasi quasdam pestes & venena pudicitia virgo devitet.*

Ibidem A Lapide ex antiquis, & suis quibusdam scriptoribus, docet barbam non tollendam, quod lit. 1. insigne viri. 2. virtutis. 3. perfectionis. 4. fortitudinis. 5. sapientiæ. Excipit tamen clericos eam tondentes, & monachos eandem radentes.

Leonardus Marius in commentar. ad Levitic. 19. v. 27. præceptum Clem. Alexandr. lib. 3. pædag. c. 11. de pilis tondendis non novaculâ, sed forficibus tonsorum, ait pertinere ad omnes Christianos.

Petrus Serranus in comment. ad Levit. 19. v. 27. pag. 170. „ Deinde in rotundum attundere comam, & radere barbam, cum gentibus, & etiam in mortuis se cultris ferire & lacerare distictè prohibet : Illud equidem facientes, Deum quodammodo videntur accusare, cum non contenti naturalibus ornamentis, artificiosa sibi alia confingunt, quasi non aptè eos Dominus composuerit. Quod & faciunt qui exquisitis generibus vestium, membris quæ Deus proportionem quadam aptissima connexit, alias formas & figuras excogitant. quod utinam nostris temporibus non usque adeo exorbitasset, ut non totius juris cancellos homines transgredirentur.

Et

Et paulo post: „Itaque luxum omnem vestium, fucum & omnem curiositatem habitus, sensu interiori hic taxat, quando usque adeo à more gentium, attendentium comas in rotundum exteriori abhorret: & precipue in maioribus, qui cæteris exemplo esse debent.

Johannes Valerianus scripsit tractatum de barbis sacerdotum.

Alexander Alez dictus Angelus in summâ seu destructorio vitiorum part. 3. c. 18.

S. 4. fol. 29. b. „Per hoc quod dicitur, quod similitudines locustarum similes erant equis præparatis ad prælium intelligitur, quod ornatus vanus & superfluous mulierum est quædam præparatio ad hoc, quod Diabolus in eis tanquam in equis sedeat, & contra Deum sedens in eis pugnet. Per hoc etiam, quod dicit super capita eorum tanquam coronæ similes auro, intelligitur, quod vanus ornatus auri & argenti & præciosorum lapidum, quibus utuntur tales mulieres in suis capitibus sunt tanquam corone, quas Diabolus posuit supra capita illarum pro multiplici triumpho, quem habuit ipse Diabolus per eas de filiis Dei. Unde sicut strenui milites in torneamentis solent in capitibus equorum suorum in signum victoriæ coronas de floribus ponere: Sic Diabolus equitans super tales mulieres, in signum victoriæ quod per eas habent contra filios Dei supra capita illarum tales vanitatis coronas imponit.

Idem part. 6. cap. 2. S. 16. fol. 248. b. „Quarto peccant homines ex appetitu superfluitatis vestium, & hoc dupliciter, scilicet quantum ad magnitudinem, & quantum ad multitudinem. Quantum ad magnitudinem constat, quod aliqui peccant & specialiter mulieres, quæ ad modum serpentis reptantis super terram trahunt post se longas caudas præciosas vestibus terram induentes. Sed de nuditate Christi in suis pauperibus membris non curantes, caudis suis pulices colligunt & pulverem excitant. Christum verò quem in multis pauperibus seminudum aspiciunt, operire tepescunt. Natura enim caudam hominibus negavit, & tamen mulieres quasi contra naturam, & creatoris sui ordinationem esse caudatæ desiderant: etiam aliqui homines superbi ad ostendendum suorum speciositatem tam curtas volunt habere vestes, quod vix eorum pudenda poterint operiri, sed latitudo, & quamvis videatur esse contra naturam, tamen in duplo & magis aliquando excedit longitudinem. Unde natura in suis operationibus ordinavit rerum longitudinem in debita proportionem excedere, si tales miseri superbi attenderent, quod Dominus contra naturam peccantes igne, & sulphure combustos submersit in profundum inferni, ut patet *Gen. 19.* Aliqui etiam in vestibus suis in loco manicarum habent alas ad similitudinem draconis volantis, quarum latitudo tanta est, quod in utraque possit legio demonum satis spaciosè residere. Cuilibet enim

„tali dici potest illud *Hierem.* 2. In aliis tuis inventus est sanguis pauperum : nam bona qui eis superabundant , quibus deberent pauperes indigentes induere, consumunt in talium vestium superfluitate.

Joh. Ludovicus Vivaldus ordinis predicatorum in aureo opere de veritate contritionis , ubi agit de peccato luxuriæ , in septimo remedio , sic loquitur *fol.* 88. b. „ Quia exterior superfluitas vani ornatus est interioris levitatis indicium. Immo molli indumento animi molliciem indicant. Excitant quoque mobiles mentes ad levia. Atque corda hominum inclinant ad cogitandum lasciva. Unde pater doctorum Hieron. contra eos qui in similibus ornamentis occupantur vehementer irascitur , & dicit talia omnino esse fugienda : cum sint libidinosæ mentis indicia. Sed videamus pulchra atque aurea dicta ejus. Nam scribens ad Demetriadem, epistola incipit, Inter omnes materias quas ab adolescentia, dicit sic. Fuge lasciviam puellarum quæ ornant capita : crines à fronte dimittunt : cutem polliunt, utuntur pigmentis astrictas habent manicas vestimenta sine ruga, foccosque crispantes ut sub nomine virginali vendibilibus pereant. Mores enim & studia dominarum plerumque ex ancillarum & comitum moribus indicantur. Illa tibi sit pulchra illa amabilis : illa habenda inter socias quæ nescit esse pulchra quæ negligit forme bonum & procedens ad publicum non pectus & colla denudat nec pallio revelato crines aperit. Sed quam celat faciem & vix uno oculo quivie necessarius est patente ingreditur. Dubito an loquar, sed velim nolim : quia crebro fit dicendum est. Non quo hæc in te timere debeam quæ ista forsitan nescias : nec unquam audieris : sed quo per occasionem cui cetera proponenda sint. Cincinatos pueros & calamistratos, & peregrini muri olentes pelliculas de quibus illud Arbitri est. Non bene olet quod semper bene olet. Quasi quædam pestes venena pudicitie virgo devitet. Hæc *Hieronymus. in eadem epistola sic ait.* Digna res risu immo planctu, incedentibus dominis ancilla, virgo procedit ornatior : ut præ nimia consuetudine quam incomptam videris dominam susceperis. Hæc Hiero. *Etiam Hieronymus ad gaudentium* de paschatula puella continentie destituta, epistola incipit. Causa est difficilis parvule scribere : ita inquit. Uteris balneis, cute nitida rubicundis, genis incedis, carnibus vesceris, affluis divitiis, perniciofa veste circumdatis, & juxta serpentem mortiferum secure dormire te credis. Et ad Furiam de viduitate servanda in epistola quæ incipit, Obscecas literis dicit Hieron. Amorem monilium atque gemmarum sericarumque vestium transfer ad scientiam scripturarum, ingredi terram promissionis lacte & melle manantem. Comede similem & oleum, vestire cum Joseph variis indumentis. Hæc Hieronymus. *Et ad Eustochium virginem in epistola quæ incipit.*

„*incipit.* Audi filia & vide, dicit sic. Vestis nec fatis munda nec fordida &
 „nula diversitate ne ad te obviam prætereuntium turba consistat. Aut
 „digito demonstreris. Nec satis religiosa velis videri: nec plus humilis quam
 „necesse est ne gloriam fugiendo quæras. Plures enim paupertatis miserâ at-
 „que jejuniis arbitros declinantes in hoc ipso cupiunt placere quod placere
 „contemnunt. Et mirum in modum laus dum vitatur appetitur. Et iterum
 „Hieronymus ibidem. Alię virili habitu veste mutata erubescunt femine
 „esse, quod nate sunt: crinem amputant & impudenter erigunt facies eunu-
 „chinas. Sunt alię quę ciliciis vestiuntur & cuculis fabrefactis: ut ad infan-
 „tiam redeant. Imitantur noctuas & bubones. Iterum ibidem ita subjun-
 „git. Viros quoque fuge quos videris catenatos, quorum feminei contra
 „Apostolum crines: hircorum barba, nigrum pallium & nudi in patientia
 „frigoris pedes. Hęc omnia argumenta sunt diaboli. *Et iterum ibidem sic*
 „*dicit.* Sunt alii de mei ordinis hominibus loquor. Qui ideo presbyteratum
 „& diaconatum ambiunt ut mulieres licentius videant. Omnis his cura est
 „de vestibus: si bene oleant: si pes laxa pelle non soleat. Ut crines calami-
 „strati vestigio rotentur, ut digiti annulis radient. Et ne plantas humidior
 „via spargat vix imprimunt summa vestigia: tales cum videris sponso magis
 „estimato quamque clericos. Hęc Hieronymus: *Et ad matrem & filiam in*
 „*Galliâ commorantes epistola incipit*, Retulit mihi quadam frater è gallia, sic
 „ait. Nitens cutis sordidum ostendit animum. *Iterum in eadem epistola dicit*
 „*sic.* Libidinosa mens ardentius honesta persequitur: & quod non licet dul-
 „cius suspicatur. Et iterum ibidem inquit Vestis ipsa vilis & pulla animi
 „tacentis indicium est si rugam non habet. Si per terram ut altior videaris
 „trahatur. Si de industria dissuta sit tunica: ut aliquid intus appareat ope-
 „riatque quod fedum est & appareat quod formolum. Calliga quoque am-
 „bulantis nigella ac nitens stridore ad se juvenes vocat. Papillæ fasciolis
 „comprimuntur. Et crispanti cingulo angustius pectus artatur. Capilli vel
 „in fronte vel in aures defluunt. Palliolum interdum cadit, ut candidos
 „nudet humeros. Et quasi videri noluerit celat festina, quod volens detexe-
 „rat, Et quādo cunque in publico quasi præverecundia operit faciem lupa-
 „narium arte id solum ostendit quod ostensum magis placere potest. Hęc
 „Hieronymus,

Petrus Cantoris in verbo abbreviato cap. 10. pag. 26. „Est etiam superbia
 „totius corporis (solis pudendis exceptis in quibus verecundamur, unde,
 „etiam ampliori honore ea tegimus.) Quidam enim staturam pedibus ad-
 „juvant, & sutam super suram ponunt, ventrosè incedunt, mole cor-
 „poris & gastrimargiā eos non cogente ad hoc. Quidam verò pectorosè
 „quasi arcuati:

„ Et multum referunt de mecenate supino,
 „ Quidam manibus in omnem partem se extendunt. Unde:
 „ Ventilat æstivum digitis sudantibus aurum.
 „ Quidam erecto & extento collo, & quasi affixi palo incedunt. Unde
 „ Isaias; *Elevata sunt filie Israël, & ambulaverunt collo extento.* De super-
 „ biâ operis, ait David: *Non habitabit in medio domus mea, qui facit su-*
 „ *perbiam*: Item: *Retribuere Dominus abundanter facientibus superbiam*, Item:
 „ *Non ambulans in magnis, neque in mirabilibus super me, &c.* Singula vitia,
 „ singula membra possident in quibus domicilia habent; sed hoc vitium
 „ in omni ferè membro dominatur.

Gul. Peraldus in summâ virtutum & vitiorum tom. 2. ubi de superbiâ, cap. 12. ornantium se duodecim stultitias enumerat & explicat. Et cap. 14. pag. 261. enumerat causas, & modos, quibus vestitus potest esse culpabilis:
 „ Quarta, inquit, causa est superfluitas. Potest autem ista superfluitas esse
 „ duplex, vel quoad magnitudinem. Primomodo est superfluitas in illis
 „ qui volunt habere vestes longas ut majores esse videantur: quod vitium
 „ multum abundat in quibusdam prælatis, qui pileos longos deferunt in
 „ capitibus, calopodia in pedibus, & vestes longas per terram trahunt,
 „ volentes sic adicere ad staturam suam cubitum unum. Unde Luc. 20. *At-*
 „ *tendite Scribæ, qui volunt ambulare in stolis.* Stola vestis est longa. Illi qui
 „ vel magnitudine vel altitudine corporis sui dignitatem volunt honorare,
 „ non videntur attendere quod legitur de Saul, quod rex malus fuit, &
 „ *altior universo populo ab humero & sursum.*

Ibid. hunc subtitulum ponit: „ De caudis mulierum. Hoc vitio, inquit,
 „ laborant dominæ, quæ longas caudas trahunt post se terram prætiosas
 „ vestibus induentes, & de nuditate Christi in pauperibus non curantes cau-
 „ dis suis pulices colligunt, & pulverem movent hominibus, Christum
 „ vero, quem in tot pauperibus nudum respiciunt, & non operiunt, timen-
 „ dum est eis, ne in caudis earum diabolus quiescat. Unde legitur de quo-
 „ dam sancto, qui vidit diabolum quendam ridentem: & querens ab eo
 „ causam risus, dixit: Vidi focium meum equitantem super caudam cu-
 „ jusdam mulieris, quæ dum retraheret caudam, cecidit focius meus in
 „ lutum, & inde risi.

Hieronymus Savonorola, de simplicitate vitæ Christianæ, toto libro 3. agit de simplicitate externâ. Et concl. 4. pronuntiat, eos, qui non amant simplicitatem exteriorum; non posse Christianè vivere.

Mathias Felisius Brouwershayus, in elucidatione decalogi, ad sextum præceptum pag. 455. „ Valeant igitur incentiva vitiorum, ut quæsitis colori-
 „ *bus ora depingant, dum viris displicere formidant, & de adulterium vul-*

„tus meditentur adulterium castitatis. Pretiosa quoque, inquit *Ambrosius*
 „lib. 1. de virgin. collo pendent monilia, inde per humum vestis trahitur au-
 „rata, variæ quoque adhibentur odorum illecebræ, gemmis onerantur aures,
 „oculis color alter infunditur, &c. Et citat ibidem ac probat ex *Augustini*
serm 47. de tempore, *Cypriano*, Concil. Gangrensi can. 13., *Chrysostomo*.

Thomas in 1 *Timoth.* 2. *lect.* 2. „Dicendum est, quod secundum *Augusti-*
 „num, duo sunt consideranda in ornatu mulierum. Scilicet simplex orna-
 „tus & fucatus. Simplex ornatus, puta in veste & auro & hujusmodi, quod
 „potest fieri cum peccato tribus modis, scilicet ex prava intentione ut si
 „intendant commotionem concupiscentiæ ostentationem vel inanem glo-
 „riam. *Proverb.* 7. Præparata ad capiendas animas. Secundo si fiat preter
 „consuetudinem patrie quod sit diversimode. Aut enim excedit modum
 „consuetum patrie quod ex levitate animi est, aut si conditionem sui sta-
 „tus excedit. Sed servata recta intentione, consuetudine patrie, & condi-
 „tione status non est peccatum. De fucato autem semper est peccatum.
 „Mulieribus enim non permittitur ornari nisi propter viros, & viri nolunt
 „decipi ut fucate eis appareant.

Gul. Durantes lib. 3. Rationalis, *Joh. Baptista de Rubeis in Rationali*
novo cap. 65. - 85. *Barthol. Gavantus tom.* 1. thesauri sacrorum rituum *part.*
2. tit. 1. alique autores ab illo citati, de vestibus clericalibus, deque ton-
 surâ disquirunt & determinant, *Rodericus tom.* 1. *quæst. regular. & canonicar.*
quæst. 64. *art.* 1. de quintuplici vestalium velo nigro. 1. professionis. 2. con-
 secrationis. 3. ordinationis. 4. prælationis. 5. continentiae & observationis.
Idem tom. 3. c. 16. §. 27. de tonsurâ. *Bellarminus de iisdem, lib.* 2. de clericis
cap. 40.

Joh. Filescus lib. 3. selectorum *tit. Luxus mensarum, & tit. vestis & sermo-*
nis consensus; & *lib.* 2. *select. tit. Uxor iusta cap.* 4. & 5. de ornatu faciei, ca-
 pillorum, vestium, plurima collegit. Quæ omnia hic exhiberi nequeunt.

Santorellus Medicus & Professor Neapolitanus lib. 6. de sanitatis naturâ
cap. 5. *pag.* 142. „Ne tamen erres, adverte, non probari à me illos, qui
 „putant licere virum capillos promittere, nam non video quem possit
 „usum habere immoderata copia capillorum, ni quis beneficium putet ani-
 „malium immundorum proventum, fursure, sordibusque scatere, malè
 „olente sudore madere: aut faciendum censeat, quod Hybervi, quos fe-
 „runt capillitio pro mantili uti ad detergendas manus à pinguibus cœnæ
 „sordibus. Multò minus probò illos, qui crines intorquent, crispant, in
 „nodum colligunt, tingunt; non enim minus indignum est nos mentiri
 „fœminas, quam illas viros: fuere vel à veteribus effœminati, & meri-
 „torii habitus hi omnes, qui comam impendio colebant, indeque mana-

vit proverbium, nemo comatus, qui non præcidatur. Quid ergò? Com-
mendabimus nè, & barbæ, & pilorum omnium capitis abrasionem. Ni-
hil vero minus omnis nam ut benè Ovid.

Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus:

Et sine fronde frutex; & sine fronde caput.

Et 13. metamorph.

----- ovibus sua lana decori est;

Barba viros, hirtaque decent in corpore setæ.

Nec leve mollitiei argumentum præbent glabelli, hoc est, qui levore, &
glabritie, foeminarum faciem exprimunt, idque ut assequantur, tonfori-
bus rasitandos, se præbent. Coli capillos volo, modicè tamen, nam ut
bene ille

Fine coli modico forma virilis amat.

Non sit itaque capillus inæqualiter hirtus, globosus, congestus, & diuti-
na incuria inedonabilis: sed neque crines ad speculum studiose compo-
nas: nam ut squalentes, & impexi crines displicent, sic immodicum stu-
dium peccandi, vix est in muliere tolerandum, viro prorsus infame.

Arias Montanus in Antiquit. Judaicis tit. Jeremias sive de actione: Unde
hæc solummodo enoto, Capillus capitis ornamentum est, alio tamen
modo viris quam fæminis, ut Paulus in Epist. ad Corinthios missâ
differit.

Ibid. pag. 152. Unum ex humani corporis ornamentis barba est, oris
videlicet decus & virilitatis argumentum: quæ composita dignitatem
indicat.

Haftenus patrum & Pontificiorum aliquot determinationes & cautelas
circa vestium, ornamentorum faciei, capitis, capillorum, barbæ usum &
abusum congestimus. Plura accumulari potuissent: sed hæc sufficient, ad
ostendendum non esse omnem corporis ornatum, reliquaque demonstra-
ta excelsa mundi, adiaphoris annumeranda; nec omnes cautelas contra va-
nitates illas per novos tonfores Belgicos excogitatas fuisse.

Addenda nunc essent aliqua testimonia theologorum Protestantium &
reformatorum in Germania, Galliâ, Angliâ, &c. Sed quia ab Idemanno &
Carolo de Maets tract. ciratis, ea exhibita sunt, abstinco; contentus loca so-
lummmodo indicasse: & sunt Martyr, Pareus, Hyperius, Calvinus, Beza, Pifca-
tor, Marlboratus, Fr. Junius in 1 Cor. 11. 1 Timoth. 2. 1 Petr. 3. Calvinus in
Numer. 6. v. 5. Beza concione 30. in passionem, prolixè. Lambertus Danens in
tract. de vestibus, Gall. & Belgicè, Perkinsus in Math. 5. v. 36. & in Calibus lib. 3.
sect. 4. qu. 2. Andreas Willetus 2 Sam. 14. v. 26. & in Levit. 19. Daniel Dyk
in eruditissimo tractatu, de deceptione cordis humani, qui variis linguis

expressus est, cap. 16. Thomas Taylör, in tract. tit. *Circumspecta ambulatio* cap. 27. & in *speculo faminarum nobilium*, ubi fusè hoc agit. Eduardus Raynoldus in tract. tit. *Peccaminositas peccati*, ad Rom. 7. v. 9. Translatore Belgici in notis ad Jes. 3. 1 Cor. 11.

Addendi Lavaterus in comment. ad 1 Paralip. 19. pag. 70. Job. Raynoldus in censurâ apocryphor. lect. 25. ubi ait prolixos virorum capillos tanquam argumentum mollietatis aut ferocitatis ab antiquis rectè prohibitos esse. Job. Tassinus de vita emendatione lib. 2. cap. 13. ubi de luxu & vanitate in vestibus, in ornatu faciei, &c. Et cap. 14. ubi de luxu in conviviis.

Hotomannus in Franco-Galliâ cap. 11. ubi refert olim capillos promittendi jus in Galliâ solis regibus & regiæ stirpis fuisse, reliquis civibus quamvis illustri loco natis inde exclusis: rationem addit, ut propter assiduos (ut credi par est) in re militari labores, raso vel detonso capite incederent: quemadmodum de Julio Cesare, & plerisque aliis Romanæ historiæ commemorant. Cuius judicio, simile est

Camerarii hor. subces. seu medit. histor. centur. 2. cap. 40. Qui idem cap. 38. 39. 41. & centur. 1. cap. 36. de comâ, barbâ, fuce, vanitate in vestibus denudatione corporum, complura ex autoribus congerit. Verba ejus ex centur. 2. c. 40. pag. 246. 247. „Facile autem assentior iis, qui putant, cum experientia „testaretur, ex longioribus comis, in prælio & vulneribus multa impedimenta & pericula inferri, tum quoque valetudini obesse, præsertim „fluxiones capitis alere, nostrates & alios, de industria comas aliquo „modo præsecuisse. Quo forte respexit Carolus Magnus, in privilegio „quod Frisionibus, Romæ in Lateranensi palatio Anno Dominicæ incarnationis octingentesimo secundo concessit, in quo hæc verba inserta sunt: „ITEM STATUIMUS UT FRISIONES VOLENTES MILITARE, ET IN SUBSTANTIA HABENTES, SINT USQUE „AD SUMMITATEM AURIUM CIRCUMTONSI, AURO IN „EORUM PALUDAMENTO, UNDECUMQUE SPLENDENTES, UT PER HOC SUAM VALEANT OSTENDERE LIBERTATEM, IPSIS A NOBIS ESSE COLLATAM. Hoc „privilegium integrum inseruit Ludovicus Guicciardinus in sua descriptione Belgii. Cæterum plane diversa vel potius contraria ratione Claudius vel Clodion II. Rex Francorum, qui ab habitu comatus, vel capillatus dictus fuit, cum Romanos continuis bellis, fere ex tota Gallia feliciter expulisset, mandavit suis militibus, & subditis, ut in signum „libertatis, comas & prolixos capillos portarent, cum antea Romani, tanquam notam servitutis ex decreto Cesarum, tonderi Gallos jussissent. „Accidit hoc circa annum Christi cccc. XLIII.

„ Athenis sane olim quoque mos hic fuit : Juvenes comam alebant ad
 „ annos pubertatis, tum à parentibus ad tribules adducebantur, ut comam
 „ tonderent, quæ *μαλλὸς* & *σουλὸς* dicebatur. Fere autem & Græci & Ro-
 „ mani, comam hanc primam alicui Deo consecrabant ; & cum illam ale-
 „ re se in ejus honorem dicebant ; tum ibi tonderentur, illam in ejus Dei
 „ templo ponebant, cujus rei apud Pindarum, Æschylum, aliosque sunt
 „ testimonia.

Joh. Isacius Pontanus lib. 6. origin. Francicarum cap. 10. & 18. quæ Ho-
 tomannus de Gallis tonsis, & promissis regum capillis attulerat, pluribus
 persequitur, & confert mores ac mutationes aliarum Gentium. De quibus
 etiam *Alexander ab Alexandro lib. 5. Genial. cap. 18.*

Fridericus Lindebrogius in notis ad Censorini de die Natali cap. 1. hæc verba.
Quidam etiam pro ceterâ bonâ valetudine crinem Deo sacrum pascebant, plu-
 rima ex autoribus loca annotat de promissis virorum capillis, ex supersti-
 tione. Lindebrogii citatio ex Arriani Indicis, *Liberum patrem docuisse Indos*
καμᾶν τῷ Θεῷ; illustrari potest ex *Solino cap. 52. Indis omnibus promissa casaries*:
 „ ubi Salmasius notat p. 97. Malè ex suis ediderat Delrius, &c. Nam promissa
 „ idem quod longa. Indi *καμᾶσι*. Arrianus, *τὸς Ἰνδοῖς καμᾶν τῷ Θεῷ μίλοφον*
τε ἀναδεδέσθαι. Quæ observari velim, ut vel hinc constet quam sibi vir ille con-
 stet contendens pro significatione vocis *καμᾶν* 1 *Corinth. 11.* De quo videri
 potest erudita & accurata disceptatio *Car. de Maets disp. textualis ad*
1 Cor. 11. part. 4. Indorum morem nos etiam attingimus in 1. *part. select.*
disp. tit. de creatione part. 9. §. 5. ubi de unguibus & pilis.

Henr. Salmuthus ad Pancirolli memorabil. part. 1. tit. 43. & 44. quam-
 plurima de vanitate vestiariâ & capillari, ex notatis autoribus collegit.

Gerb. Johannes Vossius, in epist. ad Salmasium. „ Naturalis interim in-
 „ clinatio docet, turpe esse viro, si mulierum instar in lumbos dimittat ca-
 pillos. Quid *Vossius* diceret, si videret paruchas fere ad lumbos dimissas?

Idem lib. 2. de Idololatriâ cap. 54. cum Petro Gyllo lib. 2. de Bosphoro,
 putat capitum tegmina ad similitudinem turris, quibus Cilices, Mysiæ, Tur-
 cicæ mulieres hodie utuntur, referre Deam Cybelen seu Rheam, quæ turri-
 tam circumdata erat coronam, & caput habebat turratum.

Ibidem cap. 53. Ex *Augustino lib. 7. de Civit. Dei cap. 26.* de inunctis ca-
 pillis sacerdotum Cybeles: „ Crines, inquit, etiam aromatis erant delibuti
 „ præterea vultum candidâ velabant bysso. Sic molles isti, corporibus luxu-
 „ rie diffluentibus sæmineum in morem incedebant.

Augustini verba sunt: „ De mollibus eidem matri Magnæ, contra omnem
 „ virorum mulierumque verecundiam (nota), qui usque in hesternum diem,
 „ madidis capillis, facie dealbatâ, fluentibus membris, incessu sæmineo, per
 pla-

„plateas vicofque Carthaginis, etiam à populis, unde turpiter viverent,
 „exigebant.

Casaubonus Exercit. 14. §. 9. Explicat jactationem comæ & capitis; & docet, Baronium non intellexisse illud Apulei, *multa jactare*. De quo etiam Vossius *lib. 2. cap. 53.* „In hisce, inquit, sacerdotibus ac famulis Deæ
 „matris, novem ista præcipuè spectantur; eviratio, furor, vestitus multi-
 „color, capitis jactatio, capillorum inunctio, mollities incessus, lacertorum
 „sectio, ejulatus & æruscatio.

Daniel Heinsius in Exercit. ad Nonum cap. 4. docet Gentes præ cæteris in bello expeditas, in occipitiis aluisse comam, non in anteriori capitis parte pendulam ac prominentem, quam invadebant hostes; ideoque ab Homero describi epitheto *ἐπ' ὀκρόμων*.

Ibid. de *σιτῆ* (Gr. interpretis *Levit.* 19.) & votivo Gentilium crine.

Grotius ad 1 Timoth. 2. v. 9. sic exponit: „Πλέγματι 1 *Petrus* dixit 111.
 „3. ἐμ' ὀκρόμων τριχῶν. Latinus interpretes ibi capillaturam dixit, hic tortos
 „crines, bene. Sic flexum capillum dixit Juvenalis: idem in orbe coma-
 „rum annulos: Clemens Alexandrinus, *ὀκρόμων τῶν τριχῶν τῆς ἐμμερικῆς*
 „Pædagogoi 111. 11. Naumachius:

„Μηδὲ κόμας ἀεὶ ἄλλα πολυχρῆδας πλῆκε σφράς.

„Hoc est quod Esai. 111. 24. dixit *מקשה מעשה*, opus calamistræ,
 „ubi crispantem crinem Latinus: Calamistratam comam Cicero pro Sex-
 „tio. Rabbini *πλέγματι* dicuntur. *ששבוש*.

„Αργυρίῳ ἢ χρυσῷ] Multus enim ex utroque ornatus mulierum. Vide Di-
 „gesta Titulo de Auro, Argentio, mundo, & quæ ex Melissa modo attu-
 „limus. Phintys Pythagorica dans præcepta fœminis nuptis ait, χρυσὸν ἢ καὶ
 „σμάραγδον ἀπλῶς μὴ ἀεὶ πηλοῦ, καὶ ὅδ' πολυχρήματα καὶ ὑπερφανία ἐμφαίνειν πογνάς
 „δαμνῆκας. De tota hac re vide. Clementem Pædagogoi 11. 10.

„Ἡ μαργαρίταις] Ludorum in publico fœminæ unionem dicunt. Plinius 1x.
 „35. ubi multa de hoc fœminarum luxu. Erant enim patrimonia de auri-
 „bus pendentia. Lineas margaritarum *מרגריתות* vocant Rabinî.

„Ἡ ἱμάτιον πολυτελεῖ] Propertius:

„Matrona incedit census induta nepotum.

„Repete hic quæ ex Aristotele modo attulimus; hæc sunt *μαλακὰ ἱμάτια*
 „Marth. xi. 8. Inter Pythagoræ monita habet Justinus historiæ libro xx.
 „Ornamenta matronarum, pudicitiam, non vestes esse.

Wendelinus lib. 1. Ethicæ cap. 17. pag. 621. 622. 623. „Quæritur, An per
 „castitatem fas sit fœminis in publico gestare nuda pectora.

„Resp. Affir. Quæstionis dubio procul in nostrâ Germania principes, no-
 „biles & civiæ fœminæ non paucae amplectentur & maritæ & virgines,

„ quæ castitatem profitentur hoc nostro seculo & nihilominus nuda in pu-
 „ blico gestant pectora, mammillasque detectas & in occurrentium oculos
 „ undiquaque incurrentes ostentant, neque magis occultas & tectas ha-
 „ bent, quàm vacca ubera: imò tantò minus, quantò erectiores incedunt.
 „ Mirantur & obstupescunt seniores, qui priscæ verecundiæ & pudoris
 „ conscii ex improviso in hæc talia incidunt spectacula & tam liberaliter &
 „ sincerè exhiberi vident, quod nec prece, nec pretio, nec verberibus obti-
 „ neri olim potuisset: mirantur in ea se incidisse temporæ, quibus pudoris
 „ & impudentiæ, verecundiæ & inverecundiæ (si superiorum temporum
 „ heic standum sit iudicio) tam prodigè confundantur limites. Mori olim
 „ maluissent virgines & castæ uxores, quàm pretiosas illas merces venales
 „ extrudere & prostituere, quàm incontinentium in se libidines & irritare
 „ & inflammare. *Flagitii principium est*, inquit Cicero, 4. quæst. Tuscul. nu-
 „ dare inter cives corpora.

„ Negativam igitur sanæ castæque mentis nemo non amplectetur & pro-
 „ pudiosam seculi nostri licentiam & insolentiam damnabit. Audiamus
 „ heic concionatorem aulicum, quem attentissimè nuper audivere princi-
 „ pes viri & fæminæ, & fortean attentius etiam audient. *Cum à lapsu pro-*
 „ *toplasti, inquit libido & omnis generis sædæ concupiscentia in membris nostris*
 „ *iam ante nimium quantum, exardescant, nos insani huic incendio pabulum*
 „ *insuper sufficimus & ardenti camino prælargè oleum affundimus: colimus &*
 „ *comimus nos & sic cultos comotosque mutuis aspectibus propinamus, ut si forte*
 „ *sopita dormiat lascivia ad has illecebras reviviscat. Memini, etsi non dum se-*
 „ *nex, cum non tantum corpora, sed & vestes ipsæ honestissimè tegerentur; viri*
 „ *suas promissione nigro pallio, suas matrone nigrâ & per totum corpus defluente*
 „ *pallâ tegebant.*

„ At nunc tantum abest ut vestes tegantur, ut penè etiam detegantur corpo-
 „ ra & initium alicubi iam factum est, ritu planè non Germano, sed extero &
 „ inverecundo. Non satis est pompatica ostentationis, curiositatem omnium
 „ oculis ingerere, jam etiam, quæ olim velata, nudamus & paulatim pectus ape-
 „ rimus. Quod quid aliud est, quam pudicitiam aperto Marte oppugnare?
 „ Quid hoc aliud, quam irritare cupiditates hominum iam ante incitatas.
 „ Annon hoc nobile speciemèn est flagitiosa stultitia & quæ primas merca-
 „ tur?

„ Ex Italiâ in Germaniam non ita pridem migravit hæc lascivia: sed quod
 „ noveris, non ex honestioribus aulis & nobilium civiumque domiciliis,
 „ sed è prostibulorum collegiis & infamibus gurgustiiis atque fornicibus.
 „ Hæc enim escâ publicè exposita & objecta irritant libidines & è vulgatis
 „ nudatisque corporibus quæstum faciunt. Hos si natales honestæ castæ-
 „ que

que noſſent maritæ & virgines, porro ne credas aucupium hoc iſtis arriſurum.

Ibidem pag. 624. „Interim videas interdum hypocritico velo tegi in verecundiam, quando pudorem dictat conſcientia, quem tamen non admittit laſcivia: Tegunt, quas proſtare & exſtare volunt, pectoris aperti partes pellucidâ telâ nihil celante, in quâ, ut *Seneca* loquitur, nullum eſt cor-pori, nullum pudori auxilium, video, inquit idem, lib. 7. de Benef. cap. 9. *Sericas veſtes, ſi veſtes vocanda ſunt, in quibus nihil eſt, quo defendi aut corpus, aut denique pudor poſſit: quibus ſumtis mulier parum liquide, nudam ſe non eſſe, iurabit. Hæc ingenti ſummâ ab ignoti etiam ad commercium gentibus accerſuntur, ut matrona noſtra ne adulteris quidem plus ſuo in cubiculo, quam in publico oſtendant. Seneca pater ait, adulteram tenuis veſte perſpicuam eſſe, & nihil in corpore uxoris ſuæ plus maritum, quam quemlibet alienum agnoſcere. Sed fatiſ de his: antiqua eſt querela. Quis credit predicationi noſtræ?*

Idem cap. 24. pag. 742. vanitatem veſtiariam vocat inſaniam. „Et hinc videas, inquit, in aulis potiſſimum, &c. nitere veſtes *Attalicas, pictas, palmatas, cycladatas, polymitas, Phrygias, undantes, ſegmentatas, ſimbriatas, paragiatas, raſiles, conchiliatas, ſurriculatas, auro virgatas, ſericas, ſubſericas, hoſericas, byſſinas, bombycinas, Cymatiles, prâſinas, ruſſeas, xerampelinas, calculas, crocotulas, carbaſinas, &c.* neque, prohi dolor, in aulis tantum, ſed & in nobilium & civium multorum ædibus, neque divitum tantum, ſed & pauperculorum quorundam. Adeo peſtis hæc graſſatur in omnes mortaliū ordines. Habet inſignia & quaſi vexilla ſua hæc ſuperbia in omnibus corporis partibus peculiaria, in capite, in auribus, in collo, in pectore, in brachiis, in manuum digitis: in cruribus, in pedibus & pedum digitis, &c. Nondum ſunt deleti, ex humano genere *Sybarita*, qui ad convivia fæminas anno ante invitabant, ne quid corporis cultui parando deeſſet temporis: velut & *Perſici* reges fæminam non admittebant, niſi per annum prius totum, comptam, politam, pumicatam, delibutam, exornatam. Verè ut *Comicus* dixerit: dum moliantur, dum comuntur, annus eſt. Ut olim, ſic & hodiè modum nescit luxus & faſtus fæminini ſexus, qui auro gemmis & unionibus fere opprimitur. Quamvis, prohi dolor, in fæminas quoque viri modò abeant. Vide quaſo contra inſaniam hanc detonantem *Chryſoſtomum*, homil. 50. in cap. 14. *Matth. & graviffimè differentem Drexelium, Triſmegiſti lib. 3. cap. 5. Ego, inquit Chryſoſtomus, ſic arbitror, Romanorum nunquam Imperatorem fuiſſe, qui ſe tantum propter trophea ſua jaclaret, quantum luxu perſediti adoleſcentes ob calceorum ornatum, ob veſtes ſcite conſtrictas, obſcariem in modum pilæ*

„pila tonsoris opere circumductam. Sed gravius tonantem eundem audiamus, Qui gloriam serici, qui florem coloris qui ad aureos intextus curiose perspicit; quando in cælum suspiciet, quando illam pulchritudinem admirabitur, qui tincturas istas respiciens & ad terram flexus altius se non potest erigere? Et DEUS quidem cælum extendit, ac solem accendit, ut oculos tuos sursum erigat: Tu verò ad terram, quasi porcus, diaboli artibus persuasus, devolveris. Hæc enim omnia ille excogitavit, ut illa tu beatitudine privatus, ad hæc miserrima detrudaris, ita DEUS, qui cælum tibi offert, à diabolo se-rica tibi licia offerente superatur.

„Imò verò nec ista offert diabolus, opera enim hæc etiam DEI sunt, sed mollitiem, luxum atque maleficas artes, quibus oppressi adolescentes adspicere terram coguntur, qui Cælorum philosophia studere iussi sunt, magis calceis suis glorianantur, quam si novas res atque inauditas gessissent. Digitis enim pedum sublevatis deambulant in plateis, nimio plerunque inde merore confecti, ne cæno in hyeme, aut pulvere in æstate calcei sui maculentur.

„Ecce! rem novam non moliantur seculi hujus nostri adolescentes, nonnulli stulti, qui corpora per naturam recta modo incurvant, inflexis ad gressus singulos cervicibus, non tam de cælo, quàm de harmonico pedum motu solliciti & ad lutum abjecti. Tantum non cum conditore suo expostulant infelices illi, qui

„Os homini sublime dedit, cælumque tueri
„Jussit & erectos ad sidera tollere vultus.

„Omnes alias nationes insolentiâ vestium superat Germanica. De vetere Roma Leo Pontifex, Hæc civitas, inquit, ignorans suæ profectionis autorem, cum penè omnibus dominaretur gentibus, omnium gentium serviebat erroribus & magnam sibi videbatur assumfisse religionem, quia nullam respuebat falsitatem. Idem de Germaniâ verè possit dicere: quæ cum suos in omnium nationum terras emittat, omnium nationum ritus recipit, & magnum sibi videtur adsciscere ornamentum, si nullum respuat peregrinum habitum. Vis videre vestitu Gallos, Italos, Hispanos, Anglos, Polonos, tantum Germaniam lustra, & videbis. Quicquid levitatis & vanitatis circa vestitum aliæ comminiscuntur nationes, avidissimè arripit Germaniâ & ita totius se mundi sæcibus inquinat. Annus vix ullus elabitur, quin novè almolitatis specimen exhibeat Germania, idque non suo excogitatum ingenio, cui diffidit, sed à peregrino subministratum fastu. Pileus jam fastigiatus caput circumtegit, jam acuminatus placet, jam in rotunditatem planus, jam cum spirâ, jam sine Spirâ eleganter habetur, Pallium modò simplex, modò alatum est. Jurares, inquit Drexelius, vespertilionis exuvias esse. Thoracis patriam quis facile investigaverit? quem modò ex Gallia,

„ *Gallia*, modò ex *Italiâ*, modo ex *Hispaniâ* petimus, jam dissectum, jam
 „ institutis obductum, jam ad imum vique ventrem productum, jam ad pe-
 „ ctoris summitatem contractum gerimus. Caligarum quam stulta & ridi-
 „ cula varietas! Nunc ad genua, nunc supra genua, nunc infra genua
 „ clauduntur: Nunc laxæ, nunc adstrictæ sunt & ita pressè posterioribus
 „ hærent musculis, ut exactam eorum figuram exhibeant, anteriora etiam
 „ ægrè tegant: quo monstroso habitu jam pridem Satan deformavit *Sue-*
 „ *viam*. Si ex villosa caligæ hujusmodi panno conficerentur, non jam ho-
 „ mines, sed hirsutos Satyros, Faunos & Sylvanos videres, præsertim si
 „ Suevis usitati accederent *Priapi*, qui soli adhuc reliquis defunt *Germanis*.
 „ Caligulæ breves nuper erant, jam à genibus ad summum usque thoro pe-
 „ ctus excurrunt, brevè ut opinor, ad humeros excursuræ & thoracem ex-
 „ clusuræ: eadem jam volitant & genibus illudunt, jam in globum aptan-
 „ tur: jam sollicitant, jam crassâ farcturâ intumescunt. Jam ad imos us-
 „ que pedes descendunt: quas ut ante centum ferè annos subditis suis exo-
 „ fas redderet laudatissimus princeps Wirtembergicus, *Christophorus*, ita por-
 „ tò carnificem vestiri & omnes obire vicos voluit. Quis omnes enumeret
 „ ineptias? Olim ligularum erat usus caligas thoracinectere: nunc nume-
 „ rosa earum agmina totis caligis sparsa, & ad luras usque promissa puerilem
 „ & ridiculam concinnitatem exhibent. In *collaribus* quàm varia se prodit
 „ vanitas! cum lunæ se mutant, & singulis ferè mensibus nova surgunt.
 „ Jam densa videas, & multò sindonis volumine impedita, jam è simplici
 „ telâ collo affusa, jam in quadrangulum disposita, jam contracta, jam per
 „ humeros explicata, tergum vestientia & mantilium instar cervicibus cir-
 „ cumposita. Taceo ad speculi examen vibratos capillos, cirros, cincinnos;
 „ quibus materiem præbent, non tantum quos suum cuique caput fundit,
 „ sed & quos rafa cadaverum subministrant capita; quia vario picti fucò vi-
 „ ventibus aptantur, & vel calvitium, vel canitiem, vel scabiem, vel minus
 „ gratos colores alios tegunt. Quamvis non nova sit superba illa & stolidi-
 „ capillorum cura. Jam enim *Senecæ* seculo multæ apud tonsorem trans-
 „ missæ sunt horæ, dum decerptum, quod proximâ nocte succrevit, dum de
 „ singulis capillis in consilium itum, dum vel disjecta coma restituta, vel de-
 „ ficiens hinc inde in frontem compulsa. *Quomodo*, inquit, *irascuntur*, si
 „ *tonsor paulo negligentior fuit*! *quomodo excandescunt*, si quid ex jubâ suâ
 „ *decisum est*, si quid extra ordinem iacuit, nisi omnia sua in annulos suos reci-
 „ derunt? *Quis est istorum*, qui non malit rempublicam suam turbari, quam co-
 „ miam? *Qui non sollicitior sit de capitis sui decore*, quam de salute? *Qui non*
 „ *comitior esse malit, quam honestior*: De brevitate vitæ, cap. 12. Taceo deni-
 „ que fucos, unguenta & odores. Testis est *Antiphanes* feminas olim Cro-

„codili excrementis faciem poliisse, *Poppæa*, *Domitii Neronis* conjux, quingentas secum per omnia traxit foetas asinas, quarum lacte corpus maceravit. Ajunt enim hoc lacte cutem reddi nitidam & teneram, faciemque erugari: Has ne in exilio quidem à se dimisit: quod ab aliis quoque foeminis Romanis factitatum *Plinius* meminit. *Caii* principis uxor, *Lollia Paulina* in mediocrium etiam sponsalium, cœnâ muliebrem gestavit mundum, è margaritis & unionibus 1000000. *Philippicorum*. Unde *Seneca*, video, inquit, uniones non singulos singulis auribus comparatos: iam enim exercitate aures oneri ferendo sunt: junguntur inter se & insuper aliis boni superponuntur. Non satis muliebris insania viros subjecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis perpendissent. *Nero* eandem vestem pretiosam non nisi semel induit. Olim *Persarum* & *Syrorum* reges uxoribus suis, quas plures habuerunt, civitates attribuerunt hoc modo. Hæc civitas mulieri in redimiculum prabeat: hæc in collum: hæc in crines. Quomodo populos habuerunt universos non tantum conscios suæ libidinis & fastus, sed etiam ministros *Cicero* 3. *Verr.*

Conr. Rittershusius lib. 5. lect. sacr. cap. 9. „Non exigua est levitas & vanitas hominum, sed maximè sequioris sexûs, in ea corporis parte, quæ ut *Christianus Imp. Constantius M.* (in l. 17. si quis in metallum C. de poen.) ait, ad similitudinem cœlestis pulchritudinis figurata est, facie, inquam pingenda, tingenda, fucandaque occupata est: Itemque in auribus perforandis, gemmaque vel in aure appensa onerandis: denique in capillis colorandis. De qua omni vanitate operæ pretium est *Sanctorum Patrum* cognoscere judicia. Et adducit ibidem *Terrullianum* & *Ambrosium*, supra à nobis citatos.

Victorinus Strigelius in hypomenatis ad libros *Novi Testamenti*, 1 *Cor.* 11. „Tondeatur κεφάλαιον crines tondentur, id est, κεσπορευται. Ac tonsuræ, id est, τριχες duo præcipua genera fuere κῆρυξ & σκεπτικόν. Quorum κῆρυξ orbem capillorum haberet, σκεπτικόν autem rasura esset ad vivum. ἐν γὰρ rado.

„Decorum, ἀντιστοιχία est servare in sermone & gestu convenientiam, id est, non discedere à naturâ, & personæ ac locorum ordine.

„Natura φύσις lex naturæ, seu noticia naturalis monstrans ordinem.

Danbawverus collegii decalogici disp. 9. S. 3. „Superbia, inquit, vestliaria, quâ cum luxu & jacturâ patrimoniorum conjuncta, septimi, quâ fomes libidinis sexti, quâ humilitati opposita quarti præcepti vitium est.

Ibid. contra usum vestimenti alterius sexus citat *Deuter.* 22. v. 5. & *Ambrosii epistol. ad Irenæum*, quæ est lib. 4. 18. supra à nobis exhibitâ.

Idem disp. 13. §. 8. „ Impuritas vestitus, corporis nudatio, de quâ supra
 „ *Exercit.* 9. vide interea *libr. Tertulliani*, de habitu mulierum veteri, deque
 „ habitu meretricio *Alex. ab Alex. V. genial.* 18. Cyprianus certè lib. de ha-
 „ bitu virg. ornamentorum scribit ac vestium insignia & lenocinia formarum
 „ non nisi prostitutis & impudicis feminis congruunt, & nullarum fere precio-
 „ sior cultus est, quam quorum pudor vilis est. *Apocalc.* 17. describitur mere-
 „ trix illa perditâ amicta pallio purpureo.

Davidis Cythrai in librum *Johannis Cuno* de vestitu, epistola, quæ exstat
 in editis à filio epistolis anno 1614. pag. 430. „ S. D. Reverende & Cla-
 „ rissime D. Superintendens, amice colende, Intelligo te altero jam scripto,
 „ occasione factus vestitu monstrole editi, cum visitata seculo nostro ve-
 „ stium prodigiosarum levitate, fortiter dimicare, ac ut plus autoritatis
 „ & ponderis oratio tua habeat, veterum etiam Ecclesiæ patrum & alio-
 „ rum sapientum ex omni antiquitate testimonia collecta ponere sub
 „ aspectum & oculos lectorum decrevisse. Etsi enim vestis nihil ad ani-
 „ mum pertinere videtur: tamen adfectatio indecori vestitus, & in habitu
 „ toties monstrose variando levitas, stultitiam & vanitatem animi signifi-
 „ cat, & honestos ac graves viros offendit. Cum Carolus VIII. Galliæ
 „ Rex, anno ab hinc centesimo, occupasset Neapolim, Pontanus in dia-
 „ logo quodam alium interrogat, quid de rege illo Galliæ sentiat, an judi-
 „ cet eum esse sapientem? Respondit ille: Quomodo possit esse sapiens,
 „ cum adeo curta veste utatur: plerumque enim monstrosa vestis, monstro-
 „ si animi character est. Ac ut vox quædam est animi, corporis gestus: ita
 „ animi habitus in corporis motu ac vestitu cernitur, ut vere & sapienter
 „ dixit sapiens Syracides, vestitus, risus & incessus produnt hominis inge-
 „ nium. Vidi Torgæ plerorumque superioris ætatis Germaniæ princi-
 „ pum effigies, in ampla quadam arcis illius Regiæ aula ordine expositas
 „ singulas, longa & ad talos demissa exteriore veste, pellibus suffulta, qua-
 „ lis Electorum fere cultus adhuc pingitur: Et in Academiis ante 50. an-
 „ nos adhuc Doctorum, & in hac urbe, Senatorum etiam & civium pa-
 „ tritiorum habitus, in nuptiis & aliis honestis congressibus, esse solebat
 „ documentum & specimen veteris Germaniæ gravitatis, verecundiæ,
 „ pudoris, probitatis. Nunc intra tam paucos annos, non apud Gallos so-
 „ lum, quæ gens natura mobilior judicatur: sed apud Germanos etiam
 „ nostros, in omnibus fere aulis, urbibus & Academiis toties vestium for-
 „ mis & subinde novis & monstrosioribus pileorum, thoracum, pallio-
 „ rum, caligarum, tibialum, ineptiis excogitatis: multo hæc eviden-
 „ tiora & certiora monstrosæ levitatis ac impudentiæ ingeniorum, & im-
 „ pendentium inde mutationum publicarum, indicia & præsagia, quam ul-

„ las eclipses, cometas, vel alia in cælo aut terris apparentia prodigia esse
 „ prudentes judicant. Toto genere honestiorem & verecundiorem Germa-
 „ nis & Gallis cultus formam Poloni, Tartari, Russi, Turcæ & cæteri ori-
 „ entales populi retinent, dum omnes, summi & infimi, geminis tunicis,
 „ interiori ac exteriori, ad talos demissis, verecunde & accurate omnes
 „ eas corporis partes, quas abdi & occultari natura voluit, tegentibus
 „ utuntur, easque perpetuo & constanter, nunquam tot seculis immutatis,
 „ conservant. Galli vero & Germani, quoties quam leviter hæc vertunt
 „ & variant? quales assistunt interdum ad mensas Principum virorum fœ-
 „ minarum & virginum, pregustatores, suspenso ex humeris amiculo bre-
 „ vissimo, vix ad cinctum desinente, nec podicem, nec anteriora magis
 „ pudenda, velante. Quam insignem deformitatem & impudentiam tur-
 „ pem ac fere obscenam, honestorum & gravium virorum oculos & ani-
 „ mos offendentem, tolerari ab iis, qui pudoris, verecundiæ, castitatis &
 „ justitiæ in terris summi custodes & vindices esse debeant. Quis non mi-
 „ retur, quanto cum dolore senes & prudentes in Academiis singulis fere
 „ bienniis aut trienniis habitum adolescentum mutari, & inusitatas pile-
 „ orum, palliorum, aliorumque indumentorum formas ineptas fingi, ac
 „ refingi, & colores subinde variari cernunt, quod levitatis & inconstan-
 „ tiæ, morum & animorum vanitatis notam & indicium esse intelligunt.
 „ Varia enim & versicolor vestis certissimum animi varii, perversi & vani
 „ est argumentum. Talia autem ingenia, & mores perversi & varii, va-
 „ rios motus & calamitates, privatas & publicas, & totarum sæpe fa-
 „ miliarum, urbium & gentium mutationes & excidia attrahunt.
 „ Coerceant ergo, qui Rempu. & posteritatem saluam esse cupiunt Ma-
 „ gistratus, & qui cum potestate sunt, hanc stultæ inventutis & muliercu-
 „ larum otio & curiositate lascivientium *απειρογίαν η̃ ανωριότητα*. Nos vero
 „ docentes, voce & cohortationibus nostris, auditores ad modestiam &
 „ verecundiam, in vestitu honesto servandam invitemus. Ac si omnio de-
 „ ploratum erit malum, nos tamen nostro officio defuisse non videamur.
 „ Probo igitur conatum & institutum, in hoc argumenti genere accura-
 „ tius tractando, tuum; nec dubito, omnes, non monstris ingeniis
 „ præditos, qui hæc legent, si non cohortationibus & clamoribus nostris,
 „ attamen gravissimis sapientissimæ antiquitatis judiciis & testimoniis, à
 „ te collectis, ad modestiæ & virtutis studium ardentius, Deo juvante pro-
 „ motum iri.

Atque hæc appendice anno 1666. adjectâ hæcenus de vanitatibus &
 excelsis mundi partim in autoribus antiquis & recentioribus indicare, par-
 tim ex iisdem hic exhibere volui: ut aliqui videant solos concionatores &
 theologos nostrates talia monentes sannis & satyris non peti.